UMBERTO

# TEZ NASIL YAZILIR?




3. BASKI

Çeviri: BETÜL PARLAK

can

UMBERTO ECO

# TEZ NASIL YAZILIR?

*Come si fa una tesi di laurea*, Umberto Eco


1. basım: 2017
3. basım: Şubat 2018, İstanbul
Bu kitabın 3. baskısı 3000 adet yapılmıştır.

Editör: Nükhet Polat

Düzelti: Mert Tokur
Mizanpaj: Atahan Sıralar

Kapak tasarımı: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Kapak baskı: Azra Matbaası
Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi D Blok 3. Kat No: 3-2
Topkapı-Zeytinburnu, İstanbul
Sertifika No: 27857

İç baskı ve cilt: Türkmenler Matbaacılık Reklam San. ve Tic. Ltd. Şti.
Maltepe Mah. Gümüşsuyu Cad. No: 16-18
Topkapı, İstanbul
Sertifika No: 12584

ISBN 978-975-07-3645-2

CAN SANAT YAYINLARI
YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.
Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul
Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33
canyayinlari.com
yayinevi@canyayinlari.com
Sertifika No: 31730

# UMBERTO ECO

# TEZ NASIL YAZILIR?

İtalyanca aslından çeviren

Betül Parlak



Umberto Eco'nun Can Yayınları'ndaki diğer kitapları:

*Gülün Adı,* 1986
*Foucault Sarkacı,* 1992
*Önceki Günün Adası,* 1995
*Anlatı Ormanlarında Altı Gezinti,* 1995
*Ortaçağ'ı Düşlemek,* 1996
*Somonbalığıyla Yolculuk,* 1997
*Yanlış Okumalar,* 1997
*Beş Ahlak Yazısı,* 1998
*Ortaçağ Estetiğinde Sanat ve Güzellik,* 1998
*Açık Yapıt,* 2000
*Kitaplardan Kurtulabileceğinizi Sanmayın* (J.C. Carrière ile birlikte), 2010
*Günlük Yaşamdan Sanata,* 2012
*Edebiyata Dair,* 2016

UMBERTO ECO, 1932'de İtalya'da Milano'ya bağlı Alessandria kasabasında doğdu. 1950'lerde İtalyan radyo-televizyonu RAI'nin kültür programlarını yönetti. 1959-1975 arasında İtalya'nın ünlü yayınevi Bompiani'nin edebiyatdışı yayınlar editörlüğünü üstlendi; *La Stampa, Corriere della Sera, La Repubblica, L'Espresso* gibi gazetelere makaleler yazdı. 1970'lerde Bologna Üniversitesi'nde göstergebilim dersleri vermeye başlamış olan Eco, *Gülün Adı, Foucault Sarkacı, Önceki Günün Adası* ve *Baudolino* gibi romanlarıyla; modern kültürü ince bir mizah duyarlılığıyla ele alan *Açık Yapıt, Anlatı Ormanlarında Altı Gezinti, Beş Ahlak Yazısı, Ortaçağ Estetiğinde Sanat ve Güzellik, Ortaçağ'ı Düşlemek, Somonbalığıyla Yolculuk, Yanlış Okumalar, Yorum ve Aşırı Yorum* ve *Kitaplardan Kurtulabileceğinizi Sanmayın* (J.-C. Carrière ile birlikte) gibi deneme kitaplarıyla günümüzün en saygın yazarları arasına girdi. 19 Şubat 2016 tarihinde aramızdan ayrıldı.

BETÜL PARLAK, lisans ve lisansüstü eğitimini İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü'nde tamamladı, 2017 yılına kadar İ.Ü. Çeviribilim Bölümü'nde öğretim üyesi olarak çalıştı. Şu anda bağımsız araştırmacı ve çevirmen olarak hayatına devam ediyor. *Bir Çeviri Eserler Bibliyografyası Işığında Türkçede İtalyan Kültürü* (2011) adlı kitabının yanı sıra ulusal ve uluslararası platformda çok sayıda akademik yayını bulunuyor. Giorgio Agamben, Antonio Tabucchi, Salvatore Bono, Pierdomenico Baccalario gibi yazarların yapıtlarını dilimize kazandırdı.

# İçindekiler

# ÇEVİRMENİN ÖNSÖZÜ

Elinizdeki kitabın ilk baskısı İtalya'da 1977 yılında okurla buluşmuştu ve o tarihten itibaren de hedef kitlesi olan mezun adayı okurların elinden hiç düşmedi diyebiliriz. Üniversite öğrencileri ve tez danışmanlarının sürekli başvurduğu bir kaynak olarak güncelliğini ve değerini korudu. Dile kolay tam 40 yıl önce yayımlanan bu kitabın, aradan bunca zaman geçtikten sonra Türkçeye çevrilmiş olması biraz geç kalmış bir girişim olsa da çok önemli bir adım.

Türkiye'de sosyal bilimler alanında birkaç tez yazmış ve onlarca tez çalışmasını danışman olarak yönetmiş, ayrıca yıllarca bilimsel araştırma yöntemleri dersi vermiş, müfredatta *Tez Nasıl Yazılır?*'a benzer kitaplardan yararlanmıştım. Ama nasıl olduysa bu kitap aklımdan çıkıp gitmişti. Oysa 90'lı yılların başında yüksek lisans tezimi yazarken bu kitabı okumuş ve çok da içselleştirmeden yararlanmıştım. Üstelik Tahsin Yücel hocanın bilimsel araştırma yöntemleriyle ilgili dersinde bir bölümünden sunuş da yapmıştım. Danışmanım Gül Işık Alkaç, tezimi yazarken sık sık renkli kalemlerle araştırma konusunu oluşturan metinleri söylem düzeylerine göre işaretlemekten, okuma ve bibliyografya fişlerini düzgün hazırlamaktan söz ediyordu. Gençlik halleri ve hayat gailesinin getirdiği başka şeylerle bu detayların bir kısmını uyguluyor, bir kısmını es geçiyordum. Yine de itiraf etmem gerekir ki okuma fişi çıkarmak için kullandığım kalın not kartlarımı daha geçen yıl çöpe atabildim. Bir kısmı kullanılmıştı, bir kısmına dokunmamıştım bile.

Okuma fişi terimi şimdi genç öğrencilerin büyük bir bölümüne yabancı gelecek. Fiş mi? Ne fişi? Fişlenmekle ilgili bir şey mi yoksa diyecekler. Bazıları beni çeviride bu terimi kullandığım için belki de eleştirecek... Oysa bu terimi özellikle kişisel tarihimin o yıllarına dönerek ve bir araştırma geleneğini hatırlatmak için kullandım. Fişlerin ne olduğunu, nasıl kullanıldıklarını, neden önemli olduklarını kitabı okurken öğreneceksiniz. Ben sadece küçük bir hatırlatmayla, bir araştırma geleneğinin ayrılmaz bir parçası olan bir şeyin sözlüğümüzden uçup gittiğine dikkat çekmek istedim. Oysa bilim üst üste konulan tuğlalardan oluşan bir duvar değil mi? Eco'nun sık sık kahramanlarına söylettiği ve elinizdeki kitapta da hatırlattığı gibi "devlerin omuzlarına çıkmış cüceler" değil midir, bilimsel mütevazılığı kavramış araştırmacılar. Bilimsel paradigmayı değiştirmek için bile, onun içinde hareket etmek gerektiğini ne çabuk unuttuk? Önceki paradigmayla hesaplaşmadan, ceket değiştirir gibi bilimsel paradigma değiştirilen bir ülkede, araştırma geleneği, yöntemleri ve terimlerinin tarihsel, süreğen ve tutarlı olması şaşırtıcı olurdu doğrusu.

Her şeye rağmen iyi bir araştırmacı olmak istiyorsanız, öncelikle kendi sorularınıza sahip çıkan bireyler olmanız gerekiyor, o zaman gerisi kolay olacaktır ve doğru yararlanırsanız bu kitabın rehberliğinde sonucundan memnun kaldığınız çalışmalar üretebilirsiniz. Türkiye'de üniversiteden yolu geçen herkes, hele ki sosyal bilimler alanında çalışıyorsa, tezlerin kalitesi ve içeriği konusunda bir fikre sahiptir. Fikri olmayanların kulağına kar suyu kaçırmak istemem ama bu kitabı elinize aldığınıza ve okumak niyetinde olduğunuza göre şunu söyleyebilirim: Ülkemizde yazılan herhangi bir tez elinizdeki kitabın işaret ettiği konulardan yarısını dikkate alsa, belki teze benzer ve daha sonra bir işe yarama şansı olur.

Bir işi yapılması gerektiği gibi yapmak ile yapmış olmak için yapmak arasında onlarca fark var. Öğrencinin teslim tarihi geldiğinden alelacele yazılıp getirilen onlarca tezle karşılaştım. Araştırma sorusu, konusu, amacı belli olmayan bu çalışmalarda bir de yöntem sorunu olduğunda değerlendirme aşamasında işler daha da karmaşık hale geliyordu. Konu seçimi, düzgün bibliyografya araştırması, alıntı ve okuma notlarının doğru bir biçimde kaydedilmesi (eleştirel okuma yapmayı bilmek diye-

lim) akademik yazım kurallarına riayet edilmesi iyi bir tez yazmak için olmazsa olmaz koşullar. Elinizdeki kitap tam da bu konularda vazgeçilmez bir rehber olabilecek nitelikte.

Danışmanlık yaptığım ve tez jürilerinde yer aldığımda en sık karşıma çıkan sorunlardan biri de atıf ve alıntı usullerinin mantığını kavrayamamış öğrencilerdi. Soruna birbiriyle çelişen, iç tutarlılığı olmayan, her üniversitede farklı telden çalan tez yazma yönergeleri de katkıda bulunmuyor diyemem doğrusu. Eco, 40 yıl öncesinden bu sorunu kavramınızı sağlayacak tavsiyeler veriyor. Kitap isimleri italik mi yoksa kalın mı yazılır meselesi bile bizim ülkemizde çözülmemişken Eco, tezlerin daktiloyla yazıldığı bir dönemde bu işin nasıl çözümlendiğini ve nasıl sorunlara yol açabildiğini bize aktarıyor. O zamanlar daktilolarda italik yazı karakteri olmadığından kitap ve dergi isimlerinin altı çiziliyordu ve tez savunulduktan sonra kitap olarak yayımlanırsa altı çizili bölümler dizgide italik hale getiriliyordu.

Eco bir tez yazmanın "daha sonraki yaşantınızda daima işinize yarayacak benzersiz bir araştırma deneyimi yaşamak" anlamına geldiğini kitap boyunca çeşitli yerlerde vurguluyor. Gerçekten de araştırma yapmayı öğrenmek, hayatta pek çok sorunu çözecek anahtara potansiyel olarak sahip olmak anlamına da geliyor.

Bazıları, 40 yıl önce yazılmış bu kitabın, benzerleri sürekli yazılıp piyasaya sürülürken işlevinin ne olabileceğini sorup şüpheyle yaklaşabilir. Araştırma yöntemlerinin böylesine hızla geliştiği, bilginin parmaklarımızın ucunda olduğu, elyazısı ve daktilo çağını çoktan geçtiğimiz bu dijital çağda yazarın önerdiği bazı yöntemler çok eski ve modası geçmiş gibi gelebilir ama hız ve (ülkemizde kısmi de olsa) bilgi kaynaklarına kolayca erişilebilirlik çağında görüntünün aldatıcılığına kapılıp yanılmamak gerekiyor. Çünkü elinizdeki kitapta göreceğiniz gibi Eco bir tez yazmanın iğneyle kuyu kazmak gibi ince, zorlu ve özenli bir iş olduğunu çok iyi anlatıyor. Bunu kanıtlayan en iyi örnek dilimize *Ortaçağ Estetiğinde Sanat ve Güzellik* başlığıyla çevrilmiş olan ve Thomas Aquinas'ın estetik anlayışı özelinde genel olarak Ortaçağ estetik anlayışını araştırıp sorgulayan Eco'nun mezuniyet tezi.

Neyi araştırmak istediğiniz, bu araştırma için gerekli kaynakların erişilebilirliği, teze ayırabileceğiniz zaman, konu seçi-

minizi belirleyen parametreler olarak dikkate almanız gereken öğeler; elinizdeki kitap bu konuda çok detaylı, ufuk açıcı ve işinizi kolaylaştırıcı bilgiler sağlıyor. Tez yazmak isteyen herkes başlangıçta dünyayı kurtaracak formülü arar gibi konuyu ve araştırma alanını geniş tuttuğundan bu bileşenlere dikkat edilerek seçilmiş tez konularıyla çok sık karşılaşılmıyor aslında. Eco konuyu seçmek ve daraltmak meselesini, monografik, panoramik, teorik tezler, kuramsal tez, uygulama tezi, klasik eski konular mı yoksa güncel yeni konular mı başlıklarıyla ele alıp çok iyi bir rehber sağlıyor. Bir de bir türlü bitmeyen tezler için umut kırıcı olacak bir saptaması var: Bir tez yazmak "altı aydan az üç yıldan fazla" zaman almamalı diyor. Tezini yıllardır yazamamış olanların umudu kırılmasın, belki de bu kitabın rehberliğinde çok kısa zamanda bitirebilirler.

Çeviriye dair bir şey söylemem gerekirse... Aslında 40 yıl öncesine ait bu kitapta yazarın kendi tezi için hazırladığı okuma fişlerinin ve "Nihai Redaksiyon" başlıklı bölümün hem o dönemin yazım geleneğini hem de yazarın emeğini göstermesi açısından fotoğraf olarak kalması ve çevrilmemesi gibi bir karar almak isterdim. Ancak, söylediğim bölümlerin, özellikle de okuma fişlerinin içeriği biçiminden daha ağır bastı ve bu nedenle çeviri bittikten bir ay sonra elim klavyeye zorla giderek çevirdim, umarım bir çevirmen körlüğü yaratmamışımdır. "Nihai Redaksiyon" bölümü ise oldukça nostaljik... Daktilo kopyasının nasıl yapılacağı, nasıl görüneceği, İtalyanca yazarken nelere dikkat edilmesi gerektiği, hangi sözcüklerinin altının çizilmesi gerektiği, vurgunun nasıl yapılacağı gibi biçimsel detayları içeriyor. Bu biçimsel detaylar yıllar öncesine ait olmakla birlikte, bugün tez yazanlar için de kulağa küpe olacak yanları var. Hangi dilde tez yazıyorsanız, o dilin akademik dilini iyi kullanmanız, alıntı ve atıf kurallarına dikkat etmeniz, tezinizin formatının düzgün olması için elinizden geleni yapmanız gerekiyor. Daktiloyla tez yazılan bir dönemde üretilmiş bir çalışma bizim başvuru kaynağımız olurken, elimizdeki son derece gelişmiş aletlerle yamuk yumuk, bölük pörçük, ne dediği anlaşılmayan metinler üretmek gibi bir lüksümüz olmadığını da bize hatırlatmış oluyor.

Çeviride beni en çok düşündüren noktalardan biri de kaynakça ve bibliyografyada kullanılan kısaltmaların Türkçe-

leştirilme meselesiydi. Eco, kitabını kaleme aldığı dönemde Kıta Avrupa'sında kullanılan kaynakça gösterim kurallarını kullanıyordu. Kuşkusuz o zamanlar Amerikan üniversitelerinde kullanılan sistemi de biliyor ve iki sistemin farkına işaret ediyordu. Bilimimizin de ithal olduğunu unutmadan, bizdeki alıntılama, atıf ve kaynakça oluşturma sistemlerinin Amerikan sistemine daha yakın bir görünüm çizdiğini düşünüp hepsini ona dönüştürmek bir seçenekti. Ancak bu sefer yazarın her iki sistem arasındaki farkı açıkladığı yerler sorun yaratacaktı. Her iki gösterim sistemini de kısmen Türkçeleştirmek mümkündü: Örneğin bütün kaynakça ve bibliyografya örneklerinde, gösterimlerle ilgili kısaltmalar için Türkçedeki kalıpları kullanabilirdik ama sosyal bilimler öğrencilerinin başka dillerde okuma yapma ve kaynakça sorgulama alışkanlığı ve gerekliliğini düşünerek akademik yazım kısaltmalarının biçiminden söz edilen yerlerde özellikle Türkçeleştirmekten kaçındık. Bazı bölümlerde ise içerik nedeniyle Türkçeleştirmek okur için daha yararlı bir çeviri kararı olacaktı. Özellikle tezin konusunun bulunması, araştırılması, bu araştırmaya dayanarak çeşitli bilgi fişlerinin hazırlanmasıyla ilgili konuların yer aldığı sayfalarda bu gösterimleri yaygın kullanımlarıyla Türkçeleştirmeyi yeğledik. Elinizdeki kitapta yer alan kısaltmalar tablosu, bibliyografik gösterimlerin anlamını çözmenize yardımcı olacak. Önemli olan, Eco'nun da vurguladığı gibi gösterim sisteminin nasıl işlediğini kavramanız ve hangi gösterim sistemini tercih ederseniz edin onu tutarlı kullanmanız.

Bu, kolaycı bir tutum gibi gelebilir ama üzerinde çok düşünülerek alınmış bir karar. Ülkemizde standartlaşmış Türkçe bir kaynakça oluşturma, bibliyografya hazırlama, akademik yazım gösterimleri kılavuzunun olduğunu iddia edemeyiz. Her kürsü, her fakülte, her enstitü ve hatta her hoca, kendi geleneğinden yola çıkarak bir Türkçeleştirme yolu izlediğinden standart olmayan bir sistem kullanmaktansa bibliyografya hazırlama, kaynakça oluşturma, alıntı yapma ve atıfta bulunma meselesinde sizlere yardımcı olabilmek için Eco'nun kullanımlarını, gerekmedikçe, aynen bırakmayı yeğledik. Ayrıca bu kullanımların 40 yıl öncesine ait olduğu bilgisini de unutmadan hareket ettik. Bir sosyal bilimler araştırmacısı her zaman eski ve daha az başvurulmuş kaynakların peşine düşmeye aday

olduğundan o döneme ait özellikleri de korumanın önemli olduğunu düşündük.

Özetle elinizdeki kitap, akademik dil kullanımı, referans gösterme ve bibliyografya oluşturmayla ilgili günümüzde pek çok farklı sistem ve yöntem olduğu için size içerik açısından çok daha fazla yardımcı olup yol gösterecek bir kaynak...

Betül Parlak,
Kasım 2017

# BU BASKIYA GİRİŞ

1. Kitabımın bu yeni baskısı ilkinden sekiz yıl sonra çıkıyor. Başlangıçta kitap öğrencilerime yönelik bilindik tavsiyeleri her seferinde tekrarlamaktan kaçınmak için yazılmışken oldukça büyük bir tiraja ulaştı. Bu kitabı bugün bile öğrencilerine tavsiye eden meslektaşlarıma teşekkürü borç bilirim; bununla birlikte kitabı tesadüfen bulduklarını ve bu kitap sayesinde sonunda tezlerine başlama ya da onları bitirme gücüne kavuştuklarını bana yazanlara özellikle şükran borçluyum. İtalya'da üniversite mezunu sayısının artmasına katkıda bulunarak iyi bir şey yapıp yapmadığımı bilmiyorum; ama gerçek bu ve bunun sorumluluğunu da üstlenmek gerekiyor.

Bu kitabı yazarken insan bilimleri fakültelerini ve kişisel deneyimimi temel alarak felsefe ve edebiyat fakültelerini göz önünde tuttum; sonuç itibarıyla kitap bir tezin içeriğinden çok kolları sıvayıp çalışmaya girişecek bir ruh halinden ve izlenecek makul bir yöntemden söz ettiğinden, herkesin işine biraz da olsa yaradığını gördüm. Bu açıdan bakıldığında kitabın tez yazmayanlar ya da henüz üniversiteye gitmeyenler tarafından da okunduğunu fark ettim, hatta bir araştırma yapması ya da bir makale yazması gereken ortaokul öğrencilerinin de kitaptan faydalandığını keşfettim.

Bu kitap, bir tez için farklı gerekliliklerin geçerli olduğu ülkelerin dillerine de çevrildi. Doğal olarak ilgili dil ve ülkede yayına hazırlayan editörce bazı düzeltmeler yapılması gerekti; ama kitap bütünlüğünü koruyup içeriğini ihraç edebilmiş gibi görünüyor. Doğrusu bu beni hiç şaşırtmıyor; zorluk derecesi ne olursa olsun, iyi bir araştırma yapmak için gereken kurallar dünyanın her yerinde aynı.

Ben bu kitabı yazarken İtalya'da henüz üniversite reformu gerçekleştirilmemişti; kitabın giriş bölümünde bu çalışmanın, birinci baskısının basıldığı dönemi kastederek yalnızca üniversite mezuniyet tezi için değil aynı zamanda doktora tezi çalışmaları için de işe yarayabileceğini belirtiyordum. Sanırım bu öngörüm makul ve mantıklıydı ve bugün bu kitabı bir doktora tezi yazmakta olanlara da önermekte bir sakınca görmüyorum (gerçi doktora tezi yazacak düzeye gelmiş birinin burada söylediğim şeyleri zaten öğrenmiş olması beklenir – ama bu işler hiç belli olmaz).

2. İlk baskının giriş bölümünde, kendi kaderlerine terk edilmiş milyonlarca öğrenciye benimki gibi yararlı olabilecek bir kitapçığı gerektiren İtalyan üniversite sisteminin zorluklarından söz ediyordum. Aslında bugün kitabın elimde kalan tüm kopyalarını geridönüşüme göndermek zorunda kalıp bir kez daha yeniden baskıya hazırlayarak önsöz yazmak zorunda kalmasaydım çok daha mutlu olurdum. Ne yazık ki o zamanlar söylediğimi yinelemekten başka bir şey gelmiyor elimden.

Bir zamanlar üniversite seçkin bir tabakanın gittiği bir yerdi. Sadece üniversite mezunlarının çocukları üniversiteye giderlerdi. Nadir istisnalar dışında, üniversite öğrenimi gören kişinin zamanı tamamıyla kendisine aitti. Üniversite deyince telaşsızca gidilecek bir yer akla ge-

lirdi; zamanın bir kısmı ders çalışmaya, bir kısmı da iyi aile çocuğu üniversitelilerine özgü eğlencelere ya da temsil kabiliyeti olan kurumlardaki etkinliklere ayrılırdı.

Dersler prestijli konferanslardı, ayrıca en ilgili öğrenciler profesörlerle ve asistanlarla sakin ve uzun zaman dilimlerine yayılmış seminerlerde bir kenara çekilirlerdi, en fazla on-on beş kişi olurdu.

Pek çok Amerikan üniversitesinde bugün bile bir ders asla on ya da yirmi öğrenciyi aşmaz (bu öğrenciler dünyanın parasını öderler ve canları istediğinde öğretmeni "kullanma" ve onunla tartışma hakkına sahiptir). Oxford gibi üniversitelerde *tutor* denen ve oldukça kısıtlı sayıda bir öğrenci grubunun araştırma tezinden (bazen senede bir ya da iki tez dışında) başka bir şeyle ilgilenmeyen bir danışman hoca kadrosu vardır ve bu hocalar tez öğrencilerinin çalışmalarını günü gününe izler.

Yaşadığımız dönemde İtalya'da durum böyle olsaydı –bu kitabın tavsiyelerinden bazıları yukarıda portresi çizilen "ideal" öğrencinin işine yarayabilecek de olsa– bu kitabı yazmak ve her yıl yeniden basmak gerekmeyebilirdi.

Ama günümüzde İtalyan üniversitesi kalabalık kitlelere ait. Tüm toplumsal sınıflardan, her tür ortaöğretim kurumundan öğrenci geliyor, hatta hiç Yunanca dersi almamış, dahası Latince bile bilmeyen teknik enstitü çıkışlı öğrencilerin klasik edebiyat ya da felsefe bölümlerine yazıldıkları bile oluyor.

Bazı derslerin kayıtlı öğrencisi binleri aşıyor. Profesör bu öğrencilerden derse en sık gelen 30 kadarını iyi kötü tanıyor, birlikte çalıştığı asistanların yardımıyla bu öğrencilerden yüz kadarını belli bir ciddiyet ve süreklilikle çalıştırmayı beceriyor. Söz konusu öğrenciler arasında, iyi bir ailede yetişmiş, canlı bir kültürel ortamla ilişkisi olan, maddi durumu eğitim için seyahate çıkma-

sına olanak tanıyan, tiyatro ve sanat festivallerine giden, yabancı ülkeleri ziyaret eden, refah düzeyi çok iyi olanlar var. Bir de ötekiler var. Çalışan ve günlerini sadece kırtasiyelerin bulunduğu 10.000 nüfuslu bir yerleşimin nüfus dairesinde geçiren öğrenciler. Üniversitenin hayal kırıklığına uğrattığı, bu yüzden siyasi etkinliklerden yana seçim yapan ve başka türden bir formasyon izleyenler de var; ama bunlar da er ya da geç yasa gereği tez zorunluluğuna uymak zorunda kalacaklar. Kendi seçimiyle bir sınava girmesi gereken yoksul öğrenciler, girilmesi gereken çeşitli testlerin bedelini hesaplıyorlar ve şöyle diyorlar: "Bu 12.000 liretlik bir sınav." Sonra da kredi tamamlayıcı iki sınav arasında tercih ucuz olanından yana yapılıyor. Arada sırada derse gelip kalabalık amfide yer bulmanın sıkıntısını çekenler ve ders bitiminde hocayla konuşmak isteyip önündeki kuyrukta bekleyen 30 öğrenciden kendilerine sıra gelmediğinden ve otelde de kalamayacaklarından treni kaçırmamak için pes edenleri de var. Bu öğrencilere bir ya da birkaç kütüphanede bir kitabın nasıl aranacağını hiç kimse söylememiş: Üstelik yaşadıkları kentin kütüphanesinde kitap bulabileceklerini bilmedikleri gibi kitap ödünç almak için bir kütüphane kartının nasıl çıkarılacağını dahi bilmiyorlar.

Bu kitaptaki tavsiyeler özellikle onlar için geçerli.

Aynı zamanda tezin simyasının nasıl işlediğini anlamak isteyen üniversite yolundaki bir lise öğrenci için de geçerli.

Kitabın, herkesin kulağına küpe olacak en az iki tavsiye vermek istediğini söyleyelim:

– Eskiden ya da yakın dönemde maruz kaldığınız ayrımcılıklarla kalbinizin kırıldığı zor bir durumda bulunmanıza rağmen takdire şayan bir tez yazabilirsiniz;

– Tezi, üniversite yaşamını (üniversite döneminin geri kalan kısmı hayal kırıcı ve bezdirici olsa da) ge-

liştirecek ve olumlu bir anlam kazandıracak bir fırsat olarak değerlendirebilirsiniz: Tezi, kavramların derlendiği bir çalışma olarak değil, bir deneyimin eleştirel bir biçimde özenle sunulması, (gelecek yaşamınız için iyi olacak) bir yetkinliğin edinilmesi olarak algılamanız gerekir; bu yetkinlik sorunları saptamanıza, yöntemli bir biçimde onlarla boğuşmanıza ve belli iletişim teknikleriyle onları gözler önüne sermenize yarayacaktır.

3. Bunu söyledikten sonra bu kitabın "bilimsel bir araştırmanın nasıl yapılacağını" açıklamak gibi bir amaç gütmediğini net bir biçimde belirtelim; bu konu üniversite eğitiminin değeri üzerine teorik bir tartışma gerektirir. Bu kitap, bir mezuniyet komitesinin karşısına yönetmeliklere uygun, belli sayfa sayısına sahip, mezun olunan disiplinle bir şekilde ilgisi olduğu varsayılan ve tez danışmanını hayrete düşürüp zor bir duruma sokmayacak fiziksel bir nesneyi tez savunmasına nasıl getireceğinize dair fikirler içermektedir.

Kitabın teze ne koymayacağınızı söyleyemeyeceği de açıktır. Bu tamamen sizin meselenizdir. Kitap size şunları söyleyecek: (1) Mezuniyet tezi dendiğinde ne kastediyoruz? (2) Konuyu nasıl seçeriz ve çalışma zamanını nasıl kullanırız? (3) Bir bibliyografik araştırma nasıl yapılır? (4) Araştırıp bulduğumuz malzemeyi nasıl düzenleriz? (5) Çalışmamızı somut olarak nasıl düzenleyip sunabiliriz? Daha az önemli gibi gelen bu son söylediğimiz maddenin en kesin ve net kısım olduğunu kolayca söyleyebiliriz: Çünkü saydıklarımız arasında yeterince net ve açık kurallara sahip olan yegâne iştir.

4. Cesare Segre bu kitabın daktilo çıktısını okudu ve bana bazı tavsiyelerde bulundu. Tavsiyelerinin bazılarından çok yararlanmama rağmen bazılarını kulak arkası

edip kendi pozisyonumda direndim, bu nedenle kendisi nihai üründen sorumlu değil. Elbette kendisine yürekten teşekkürler sunuyorum.

5. Bu kitapta yazılanlar hiç kuşku yok ki, kız ve erkek öğrencileri olduğu kadar kadın ve erkek hocaları da ilgilendiriyor. İtalyancada her iki cinsiyeti de gösteren nötr ifadeler olmadığından (Amerikalılar *person* sözcüğünü aşamalı olarak kullanarak sorunu çözüyor ama bana "öğrenci şahıs" "mezun adayı şahıs" demek komik geliyor) ben öğrenci, mezun adayı, hoca, danışman sözcükleri için İtalyanca eril sözcükler olan *studente, candidato, professore, relatore* sözcüklerini tercih ediyorum. Bu dilbilgisel kullanımın gizli bir cinsiyet ayrımcılığının üzerini örtmek gibi bir niyeti yok.[1]

6. Kitap ilk çıktığında başıma oldukça garip şeyler geldi. Örneğin arada sırada bazı öğrencilerden şu türden ricalar içeren mektuplar alıyorum: "Şu şu konuda bir tez yazmam gerekiyor," (sizi temin ederim ki, konu listesi oldukça geniş ve bazılarının karşısında kendimi yolunu yitirmiş biri gibi hissediyorum) "rica etsem, bana çalışmamda ilerleyebilmemi sağlayacak düzeyde eksiksiz bir bibliyografya gönderebilir misiniz?" Açıkça görüldüğü gibi bu mektubu yazan kişi ya kitabın anlamını kavramamış ya da beni bir sihirbaz sanıyor. Bu kitap tek başınıza nasıl çalışılacağını öğretmeye çalışılıyor, –nasıl denir– armut piş ağzıma düş misali bir şeyi nasıl ve nereden bulacağınızı değil. Kaldı ki benden böyle bir şey isteyen biri bibliyografya hazırlamanın ne denli vakit alan bir iş olduğunu anlama-

1. Bu durumda bana neden *studentessa, professoressa* vb. dişil ifadeleri kullanmadığım sorulabilir. Bunun nedeni, o zamanlar kişisel deneyimler ve anılar üzerine çalışıyor ve eril biçimlerle kendimi daha iyi özdeşleştiriyor oluşumdur.

mış belli ki – benden istenen bibliyografyalardan sadece birini bile göndermek zorunda olsam en az birkaç ay çalışmam gerekir. Eğer bu kadar zamanım olsa, hiç merak etmeyin, daha iyi değerlendirmenin yolunu bulurum.

7. Ama başıma gelen en tuhaf şey, bu kitabın bir sayfasıyla ilgili; bu olayı anlatmak istiyorum. IV.2.4. "Bilimsel mütevazılık" başlıklı bölümle ilgili. O bölümü okursanız, hiçbir katkıyı küçümsememek gerektiğini, çünkü en iyi fikirlerin bize her zaman da büyük yazarlardan gelmediğini göstermeye çalıştığımı göreceksiniz. O bölümde mezuniyet tezimi yazarken, çetrefilli bir kuramsal sorunu çözüme kavuşturan belirleyici fikri, bir tezgâhta tesadüfen bulduğum Başrahip Vallet diye biri tarafından 1887 yılında yazılmış pek de büyük bir özgünlüğe sahip olmayan bir kitapçıkta bulduğumu anlattım.

Kitap çıktıktan sonra Beniamino Placido *Repubblica* gazetesine çok güzel bir tanıtım yazısı yazdı (22 Eylül 1977). Placido, araştırma maceramı ormanda yolunu kaybeden bir masal kahramanının başına gelenler gibi sunduğumu belirttikten hemen sonra (tıpkı masallarda olduğu gibi ve Vladimir Propp'un kuramsallaştırmasına uygun olarak) kitabın kahramanının belli bir noktada kendisine Sihirli Anahtar'ı bahşeden bir Bağışçı'yla karşılaştığımı söylüyordu. Placido'nun yorumu o kadar da tuhaf değildi, araştırma her zaman bir maceradır; fakat Placido'nun sözlerinden, öykümü anlatabilmem için Başrahip Vallet'yi uydurduğum gibi bir anlam çıkıyordu. Aradan uzun bir süre geçtikten sonra onunla karşılaştığımda şöyle dedim: "Haksızlık ediyorsun, başrahip var ya da vardı, kitabı evde hâlâ duruyor; 20 yıldır kitabın kapağını açmamış olsam da, iyi bir görsel hafızam olduğundan kitabı da, o fikri bulduğum sayfayı da ve kenarına koyduğum kırmızı kalemle yazılmış ünlem işaretini

de çok iyi hatırlıyorum. Evime gel de sana bu meşum Başrahip Vallet'nin o meşum kitabını göstereyim."

Demekle kalmayıp eve gittik, iki tek viski attık, kaderimi belirleyen o kitabın 20 yıldır dinlenmekte olduğu tepedeki rafa ulaşmak için bir merdivene çıktım. Kitabı buldum, tozunu aldım, belli bir heyecanla yeniden açtım, aynı ölçüde kaderimi belirleyen o sayfasını aramaya giriştim. Sayfayı buldum, kenarındaki ünlem işareti de duruyordu.

Sayfayı Placido'ya gösterdim ve sonra bana çokça yardımcı olmuş olan o bölümü yüksek sesle okudum. O bölümü okudum, iki kez daha okudum ve şaşırdım kaldım. Başrahip Vallet ona atfettiğim düşünceyi formüle etmiş değildi, yani yargı kuramı ve güzellik kuramı arasında (bana öylesine muhteşem gözüken) o bağlantıyı asla kurmamıştı.

(Başka şeyden söz eden) Vallet'yi okurken, onun söylemekte olduğu şeyden gizemli bir biçimde ilham alıp aklıma o fikir gelmişti anlaşılan; altını çizmekte olduğum metindeki şeyle aynılaşarak fikri Vallet'ye atfetmiştim. 20 yıldan fazla bir zamandır yaşlı başrahibe aslında bana vermediği bir şey için müteşekkir durumdaydım. Sihirli Anahtar'ı kendim üretmiştim.

Ama olan biten tam da bu muydu? O fikrin ortaya atılmasındaki maharet gerçekten de bana mı aitti? Eğer Vallet'yi okumamış olsaydım, o fikir aklıma gelmeyecekti. Belki o fikrin babası o değildi ama deyim yerindeyse ebesiydi. Bana bir şey armağan etmemişti ama zihnimi zinde tutmama yardımcı olmuş ve bir şekilde beni düşünmeyi sürdürmem konusunda harekete geçirmişti. Bir hocadan (da) istenecek şey bu değil midir? Bizi fikirler bulmak üzere teşvik etmesi değil midir?

Durumu yeniden değerlendirince, okumalarım sırasında pek çok kez bende sadece arayıp bulma isteği uyandıran başka yazarlara fikirlerimi atfettiğimi ve pek çok

başka kez ise bana ait olduğu konusunda çok ikna olduğum bir fikrin, yıllar öncesinde okumuş olduğum bazı kitapları yeniden gözden geçirdiğimde pek de bana ait olmadığını ya da fikrin çekirdeğini oluşturan şeyin bana başka bir yazardan gelmiş olduğunu fark etmiş oldum. Borçlu olmadığım bir alacağı Vallet'ye öderken, ne de çok borcu ödemeyi unutmuş olduğumu fark ettim... Benim bu kitabımda söylenen başka şeylerle hiç de uyumsuz olmayan bu hikâyenin anlamının araştırma macerasının gizemli ve tutkulu olduğunu ve çok fazla sürpriz içerdiğine inanıyorum. Araştırma macerasında salt bir birey değil tüm kültür işin içine giriyor ve kimi kez fikirler kendiliklerinden yolculuk ediyorlar, göçüyorlar, gözden yitiyorlar ve yeniden ortaya çıkıyorlar; onların başına gelen şey fıkraların başına gelen şeyle aynı: Birileri yeniden anlattıkça güzelleşip daha iyi hale geliyorlar.

İşte tam da bu nedenle Başrahip Vallet'ye teşekkürümü muhafaza etmem gerektiğine karar verdim; bunun asıl nedeni de kendisinin Sihirli Yardımcı olmasıydı. İşte bu yüzden –belki de okurlarımdan bazıları çoktan fark etmiştir– *Gülün Adı* romanımın başkarakterlerinden biri olarak onu anlatıya dahil ettim; kitapların kendi aralarında konuştukları bir kütüphanenin sembolü olan yitik bir elyazmasının sihirli ve gizemli mi gizemli bağışçısı olarak adını giriş bölümünün ikinci satırında anarak borcumu ödemeye çalıştım.

Bu hikâyenin kıssadan hissesi nedir, pek de bilmiyorum ama çıkarılabilecek en az bir ders olduğunu ve onun da çok güzel olduğunu biliyorum. Okurlarıma yaşamları boyunca pek çok Başrahip Vallet bulmalarını diliyorum, umarım ben de birilerinin Başrahip Vallet'si olurum.

Milano, Şubat 1985

# I. BİR MEZUNİYET TEZİ NEDİR VE NE İŞE YARAR?

## I.1. Neden bir tez yazmak gerekir ve tez nedir?

Bir mezuniyet tezi, uzunluğu 100 ile 400 sayfa arasında değişebilen, daktiloyla yazılmış özenli bir çalışmadır; tezde öğrenci mezun olmak istediği akademik alandaki yönelimiyle ilgili bir meseleyi ele alır. İtalyan kanunlarına göre üniversiteden mezun olmak istiyorsanız tez kaçınamayacağınız zorunlu bir iştir. Öğrenci, sınav programındaki bütün sınavlardan geçtikten sonra tezini bir komisyon karşısında savunur, komisyonda tez danışmanının (yani öğrencinin tezini yöneten hocanın) ve diğer jüri üyelerinin görüşü dinlenir; bu kişiler mezun adayına bazı itirazlarda da bulunabilirler, bu itirazlardan tez sunumu sırasında diğer komisyon üyelerinin de katıldığı bir tartışma doğabilir. Yazılı tez çalışmasının niteliği (ya da kusurları) konusunda iki jüri üyesinin görüşü yeterlidir, esasen mezun adayının düşüncelerini yazılı olarak ifade etme kapasitesi komisyonun kararında etkilidir. Sınavlarda alınan notların ortalaması hesaplanarak komisyon teze en az 66, en fazla 110 olmak üzere bir not verir; diğer değerlendirme kriterleri, en yüksek not alanlar için özgün ve yayımlanmaya değer gibi ölçütlerdir. İtalya'da insan bilimleri fakültelerinin neredeyse tamamında izlenen kural budur.

Tez çalışmasının "dış özellikleri" ve içine dahil edildiği ritüelin betimlenmesi, tezin doğasıyla ilgili henüz çok fazla bir şey söylendiği anlamına gelmiyor. Asıl mesele şudur: İtalyan üniversiteleri mezuniyet koşulu olarak neden tez istemektedir?

Dikkatinizi çekerim ki bu ölçüt yabancı üniversitelerin pek çoğunda bulunmamaktadır. Bazılarında tez yazmadan ulaşılabilecek çeşitli mezuniyet dereceleri bulunmaktadır; bazı üniversitelerde de bizim üniversite diplomamıza büyük ölçüde denk düşen ama "doktor" unvanı taşıma olanağı vermeyen ilk düzey sayılabilecek bir mezuniyet derecesi bulunmaktadır. Doktor unvanına bazı üniversitelerde bir dizi sınavla, bazılarında daha mütevazı iddialar içeren bir çalışmayla ulaşılabilirken, bazılarında ise farklı karmaşık düzeyler gerektiren yazılı çalışmalar farklı doktora düzeyleri elde edilmesini sağlar... Ancak genelde gerçek ve tam anlamıyla tez denilebilecek bir çalışmaya, daha üst düzeyde bir diploma sayılan *doktora* diploması verilir; bu diplomayı almaya hak kazananlar sadece bilimsel araştırmacılar olarak uzmanlaşmak ve kendi alanlarında en iyi düzeye gelenlerdir. Bu tür doktoranın çeşitli adları vardır, ama bundan böyle söz konusu doktora derecesini Anglosakson kültüründen gelmekle beraber neredeyse uluslararası bir kullanıma sahip olan PhD kısaltmasıyla anacağız. Bu kısaltmanın anlamı Philosophy Doctor yani felsefe doktorudur, ama sosyologdan Yunanca profesörüne kadar insan bilimleri alanında çalışan her türlü doktoralı araştırmacıyı ifade eder; insan bilimleri dışındaki alanlarda MD (Medicine Doctor) yani tıp doktoru gibi başka kısaltmalar da kullanılır.

Kültürümüzde PhD, bundan sonra lisans terimiyle belirteceğimiz, bizim diplomamıza oldukça yakın bir şeyin karşısında yer alır. Lisans çok çeşitli biçimleriyle, pro-

fesyonellik gerektiren bir işe başlamaya olanak sağlarken PhD akademik faaliyete başlamaktır, bunun anlamı şudur: PhD derecesi olan kişi neredeyse her zaman üniversite kariyerini seçer.

Bu türden üniversitelerde tez daima doktora tezidir, PhD'dir ve *özgün* bir araştırma çalışmasıdır, bu çalışmayla mezun adayı seçtiği alanda kendisini ileriye taşıyacak adımlar atabilecek kapasitede bir araştırmacı olduğunu göstermek zorundadır. Oysa bizim mezuniyet tezimizde olduğu gibi bu 22 yaşında değil daha ileri bir yaşta (kuşkusuz çok genç doktora öğrencileri olsa da), kimi kez 40-50 yaşına gelindiğinde yapılır. Neden bir doktora tezi bu kadar çok zaman gerektirir? *Özgün* bir araştırma olması gerektiğinden söz konusu çalışmada diğer araştırmacıların aynı konuda ne söylediklerini bilmek gerekir; ama asıl yapılması gereken, başka araştırmacıların henüz söylemedikleri bir şeyi "keşfetmektir". Keşiften söz ettiğimizde, özellikle de insan bilimleri söz konusuysa sarsıcı ve şaşırtıcı icatlardan yani atomun bölünmesi ya da görelilik kuramı gibi bir şeyden veya kanseri iyileştiren bir ilaçtan söz etmediğimiz açıktır. Daha mütevazı keşifler de söz konusu olabilir: Klasik metne yönelik yeni bir okuma ve anlama biçiminin bulunması, bir yazarın biyografisine ışık tutan yeni bir elyazmasının saptanması, önceki araştırmaların, çeşitli başka metinlerde dağınık bir biçimde gezip dolaşan fikirleri düzenlemeye ve olgunlaştırmaya yarayacak biçimde yeniden okunması da "bilimsel" bir sonuç olarak değerlendirilir. Her ne olursa olsun araştırmacı teorik olarak, yeni bir şey söylediği için aynı daldaki diğer araştırmacıların görmezden gelemeyecekleri bir çalışma üretmelidir (krş. II.6.1).

İtalyan usulü tez aynı türden bir tez midir? Öyle olması gerekmez. Aslında genelde 22 ile 24 yaş aralığında, bir yandan da üniversitede sınavlara girilirken yazıl-

mış olduğu için uzun ve üzerinde iyice düşünülmüş bir çalışmanın sonucunu, bir olgunlaşmanın kanıtını temsil edemez. Bununla birlikte (özellikle yetenekli öğrenciler tarafından yapılmış) gerçek ve tam anlamıyla doktora tezi niteliğinde olan mezuniyet tezleri olduğu gibi asla bu seviyeye ulaşmayan çalışmalar da bulunmaktadır. Aslında üniversite de ne pahası olursa olsun o seviyeye ulaşılmasını talep etmez: Araştırma tezi değilde *derleme* tezi olan bir çalışma da iyi bir tez olabilir.

Bir derleme tezinde öğrenci sadece mevcut literatürün (yani o konu hakkında yayımlanan yazıların) büyük bir bölümünü eleştirel olarak göz önüne almış olduğunu, söz konusu literatürü çeşitli bakış açılarını birleştirmeye çalıştığını, böylelikle de zekice hazırlanmış bir panorama sunma kapasitesinde olduğunu gösterir, hatta o tekil konu üzerinde daha önce derinlemesine inceleme yapmamış alan uzmanlarına da bilgi açısından yararlı olacak bir çalışma ortaya koyabilir.

İşte o halde ilk uyarı: *Ya bir derleme tezi yaparsınız ya bir araştırma tezi,* yani ya size "lisans" verecek ya da bir "PhD" unvanı kazandıracak bir tez.

Bir araştırma tezi her zaman daha uzun, daha yorucu ve daha uğraştırıcıdır; bir derleme tezi de uzun ve yorucu olabilir (yıllar yıllar alan derleme çalışmaları bulunmaktadır) ama genelde daha az zamanda ve daha az riskle hazırlanan tezlerdir bunlar.

Bir derleme tezi hazırlayan kişinin araştırma yoluna giriş yaptığı söylenmese de, derleme kendi araştırmasına başlamadan önce iyi bir belgeleme çalışması yaparak bazı fikirlerini netleştirmek isteyen genç bir araştırmacının ciddiyetini ortaya koyabilir.

Bütün bu söylenenlerin aksine araştırma tezi oldukları ileri sürülen oysa alelacele yapılmış berbat tezler de

bulunmaktadır; okuyanı rahatsız eden, yazanı da gönendirmeyen işlerdir bunlar.

Yani derleme tezi ile araştırma tezi arasında yapılacak seçim, adayın olgunluk düzeyine ve çalışma kapasitesine bağlıdır. Ne yazık ki söz konusu durum sıklıkla da ekonomik faktörlere bağlıdır; çünkü hiç kuşku yok ki çalışan bir öğrencinin daha az zamanı ve enerjisi olacağı gibi, genelde uzun araştırmalara ayırabileceği parası da olmayacaktır (özellikle de nadir ve pahalı kitapların satın alınması, araştırma merkezlerine ve yabancı kütüphanelere gitmek gibi masraflar için).

Ne yazık ki bu kitapta ekonomik boyutu ilgilendiren öğütler verilemeyecektir. Kısa bir süre öncesine kadar, tüm dünyada araştırma yapmak zengin öğrencilerin sahip olduğu bir ayrıcalıktı. Günümüzde araştırma burslarının, yolculuk burslarının ve yabancı üniversitelerde ikamet için fonların varlığıyla bile bu sorunun herkes için çözüldüğünü söylemek mümkün. Ama ideal olanı, daha adil bir toplumda yapılabilecek düzenlemelerdir: Öyle bir toplumda araştırma yapmak devletin bedelini ödediği bir iş olmalıdır, ödeme hakikaten araştırmacı damarı taşıyanlara yapılmalıdır, böyle bir toplumda bir iş bulmak, terfi etmek, bir yarışta başkalarının önüne geçmek için ne pahasına olursa olsun "bir kâğıt parçasına" sahip olma gerekliliği bulunmamalıdır.

Ancak İtalyan üniversitesi ve onun ifadesi olduğu toplum şimdilik budur; hal böyleyken yapabileceğimiz tek şey, her sınıftan öğrencilerin kendilerini çok strese sokacak fedakârlıkların altına girmeden üniversiteye devam edebilmelerini dilemek ve sahip oldukları zamanı, enerjiyi ve de aynı zamanda özel ilgi alanlarını hesaba katarak takdire şayan bir tezi nasıl yapabileceklerini açıklamaya devam etmek.

## I.2. Bu kitap kimlerin ilgi alanına girer?

İşler yukarıda söylediğimiz gibi yürüdüğüne göre, pek çok öğrencinin uğruna üniversiteye yazıldığı o diplomayı elde etmek ve bir an önce mezun olmak için bir tez yazmaya *mecbur* olduğunu göz önünde bulundurmamız gerekiyor. Bu öğrencilerden bazıları da 40 yaşlarında. Dolayısıyla bizden, geçerli bir not alıp üniversiteden çıkmalarını sağlayacak bir tezin *bir ayda* nasıl yazılacağı konusunda yönergeler isteyenler de olacaktır. Hemen açıkça söyleyelim ki bu kitap *onlara göre* değil. Eğer ihtiyaçları biraz önce dile getirdiğimiz gibiyse, eğer altında ezildikleri ekonomik sorunları çözmek için uymak zorunda kaldıkları paradoksal bir yasal düzenlemenin kurbanlarıysalar, öncelikle iki şey yapmaları gerekiyor: (1) tezi başkalarına yazdıracak makul miktarda para ayırmak; (2) farklı bir üniversitede birkaç yıl önce yapılmış bir tezi kopyalamak (daha önce basılmış bir eseri başka bir dilde de olsa kopyalamak uygun değildir, çünkü hocanın konuyla ilgili az çok bilgisi varsa zaten böyle bir tezin mevcudiyetinden haberdar olacaktır; ama Katanya'da yapılmış bir tezi Milano'da kopyalamak yakayı sıyırmanız için makul olanaklar sağlar, doğal olarak tezin danışmanının Milano'da görev yapmadan önce Catania'da da çalışıp çalışmadığını öğrenmek gerekir – yani aslına bakarsanız, bir tez kopyalamak da zeki bir araştırma çalışması gerektirir).

Yukarıdaki iki tavsiyemizin de *yasadışı* olduğu apaçık. Bu tavsiyeleri vermek, "İlkyardıma yaralı olarak başvurduğunda doktor sana bakmak istemiyorsa onu bıçakla," demek gibi bir şey. Her iki durumda da çaresizlik eylemleri söz konusudur. Tavsiyemiz, bu kitabın mevcut yasal düzenlemelerin ve toplumsal yapının büyük problemlerini çözmek iddiasında bulunmadığını tekrarlamak için paradoksal mahiyette verilmiştir.

O halde bu kitap (milyoner olmayan ve tüm dünyada yolculuk ettikten sonra mezun olmak için on yıllık bir süresi olmayan), makul bir olasılıkla günde birkaç saatini çalışmaya ayırabilecek, kendisine de belli düzeyde entelektüel tatmin sağlayacak ve mezun olduktan sonra da işine yarayacak bir tez yazmak isteyenlere yönelik. Yani gayet mütevazı da olsa uğraşının sınırlarını belirledikten sonra yine de *ciddi* bir iş yapmak isteyen kişilere yöneliyor. Resimli kart toplamak bile ciddi biçimde yapılabilir: Yeter ki derlemenin konusu saptansın, kataloglama ölçütleri belirlensin, derlemenin tarihsel sınırları konulsun. 1960'tan geriye gitmemeye karar vermek bile çok iyi bir sınırlama, yeter ki 1960'tan günümüze kadar olan tüm resimli kartlar toplansın. Bu derleme ile Louvre Müzesi koleksiyonları arasında daima bir farklılık olacaktır, ancak müze için üstünkörü bir kataloglama çalışması yapmak yerine 1960'tan 1970 yılına kadar futbolcuların resimli kartlarını ciddi bir biçimde derleyip toparlamak daha iyi bir çalışmadır. Bu ölçüt bir mezuniyet tezi için de geçerlidir.

## I.3. Bir tez mezuniyetten sonra da nasıl yararlı olur?

Mezuniyetten sonra da işe yarayacak bir tez yazmanın iki yolu vardır. İlki, isteğiniz ve yapacak haliniz olması kaydıyla tezi daha sonraki yıllarda da sürdürülecek daha geniş bir araştırmanın başlangıcı olarak ele almaktır. İkinci bir yolu da mevcuttur, yerel bir turizm şirketinin müdürü, "'Fermo ve Lucia'dan *Nişanlılar*'a" başlıklı bir tez yazmış olmaktan kendi mesleğinde de yararlanmış olacaktır. Çünkü aslında bir tez yazarak şu konularda da beceri sahibi olacaktır: (1) net bir konu belirlemek; (2) o konu hakkındaki belgeleri toplamak; (3) bu belgeleri dü-

zene koymak; (4) toplanan belgeler ışığında konuyu birinci elden yeniden değerlendirmek; (5) konuyla ilgili daha önce ortaya atılmış düşüncelere organik bir biçim vermek; (6) okuyanın ne söylenmek istediğini anlayacağı ve gerektiğinde konuyu kendi merakı için tekrar ele almak isterse aynı belgelere ulaşabileceği biçimde yazmak.

Yani bir tez yazmak kendi düşüncelerinizi ve verileri düzene koymayı öğrenmek anlamına gelir: Yöntemsel bir çalışma deneyimidir; ilkesel olarak başkalarına da yarayacak bir "nesne" oluşturmak anlamına gelir. O halde *tezin konusundan çok kazandırdığı çalışma deneyimi önemlidir*. Manzoni'nin romanının çifte redaksiyonu hakkında iyi bir belgeleme yapmayı başaran biri, turizm şirketi için kendi işine yarayacak verileri yöntemli bir biçimde toplamayı da bilecektir. Şu anda bu satırları yazan kişi farklı konularda onlarca kitap yazmıştır, ama mezuniyet tezinin gözden geçirilmiş hali olan ilk kitabının yaşattığı deneyim olmasa diğerlerini yazabilmesi mümkün olmayacaktı. Yani o ilk çalışmam olmadan diğerlerini yapmayı asla öğrenemeyecektim. Diğer çalışmalarım iyisiyle kötüsüyle o ilk kitabımın yazılış biçiminin etkisini hâlâ taşıyorlar. Belki zamanla insan daha olgun ve dikkatli oluyor, öğrendiğiniz şeyler artıyor, ama bildiğiniz şeyler hakkında nasıl çalışacağınız daima bilmedikleriniz hakkında nasıl araştırma yapmaya başladığınıza bağlı olarak sürüp gidiyor.

Hiçbir faydası olmasa bile, bir tez yazma hafızanızı eğitmeye yarar. Yaşlıyken iyi bir hafızaya sahip olmak istiyorsanız, çok genç yaşlardan itibaren kafanızı çalıştırmalısınız. Nasıl çalıştırdığınız da o kadar önemli değil, isterseniz A serisinin tüm takımlarının oyuncularını, isterseniz Carducci'nin şiirlerini, isterseniz de Augustus'tan Romulus Augustulus'a kadar tüm Roma imparatorlarının isimlerini ezberleyin. Kuşkusuz hafızanızı çalıştırırken sizi ilgilendiren ya da işinize yarayacak şeyleri öğ-

renmeniz daha iyidir: Ancak bazen faydasız şeyler öğrenmek de iyi bir jimnastik sayılır. O halde hoşumuza giden bir konu hakkında bir tez yazmak iyi bir şey olsa da konu, çalışma yöntemimiz ve bu işten elde edeceğimiz deneyime oranla ikincildir.

Bunun bir başka nedeni de şu: İyi çalışılırsa, gerçek anlamda aptalca sayılacak hiçbir konu yoktur. İyi çalışıldığında görünürde çok eski ya da çok kıyıda köşede kalmış bir konudan da yararlı sonuçlar elde edilir. Marx politik ekonomi hakkında tez yazmadı, tezi Epikuros ve Demokritos gibi iki Yunan filozofu üzerineydi. Bu, rasgele yapılmış bir seçim değildi. Belki de Marx, ekonomi ve tarihin problemlerini o çok iyi bildiğimiz kuramsal enerjisiyle düşünme kapasitesine üzerinde çalıştığı Yunan filozoflarından düşünmeyi öğrendiğinden sahip oldu. Marx üzerine iddialı mı iddialı bir tezle yola çıkan ve sonra büyük kapitalist şirketlerin personel ofisinde yolculukları biten öğrencilerle karşılaştığımızda tez konularının yararlılığı, güncelliği ve toplumsal faydasıyla ilgili kavramları gözden geçirmek gerekiyor.

## I.4. Bilindik dört kural

Hocanın dayattığı konu hakkında tez yazan adaylarla karşılaşılıyor. Bu durumdan kaçınmak gerekir.

Burada ima ettiğimiz şey kuşkusuz adayın hocadan tavsiye alması değil. Daha ziyade ya suçun hocada olduğu (bkz. II.7. "Tez danışmanının istismarından nasıl kurtulursunuz?") ya da suçun herhangi bir ilgi alanından yoksun, çabuk olması kaydıyla ne yaparsa yapsın kötü yapmaya eğilimli olan mezun adayında olduğu durumları kastediyoruz.

Biz burada herhangi bir ilgi alanından heyecan duyup harekete geçen bir adayın ve onun gereksinimlerini

yorumlamaya hazır bir hocanın mevcut olduğunu varsaydığımız durumlarla ilgileneceğiz.

Bu söylediğimiz durumlarda konu seçimi için dört kural bulunmaktadır:

*Konu mezun adayının ilgilerine yanıt vermelidir.*

1) Verdiği sınavların türü, okumaları, siyasi, kültürel ve dinsel dünyasıyla bağlantılı olmalıdır;

2) *Başvurulacak kaynaklar elde edilebilir olmalıdır,* yani adayın elinin altında olmalıdır;

3) *Başvurulacak kaynaklar başa çıkılabilecek düzeyde olmalıdır,* yani adayın kültürel düzeyine uygun olmalıdır;

4) *Araştırmanın yöntemsel çerçevesi adayın deneyiminin kaldırabileceği düzeyde olmalıdır.*

Bu biçimde ifade edildiklerinde, bu dört kural sıradan görünmektedir ve, "Tez yazmak isteyen kişi kendi kapasitesine uygun bir tez yazmalıdır," biçiminde özetlenebilecek bir norm gibi görünmektedirler. Gerçekten, durum tam da budur ve başlangıçta araştırma sorusu, böylesine açık seçik bu kurallarla ifade edilemediğinden olgunlaşıp gelişemeyen ve dramatik bir biçimde başarısız olan tezlerin ortaya çıktığı durumlarla karşılaşılır.[1]

Bundan sonraki bölümlerde, yapılacak tez teze benzesin ve yapılabilsin diye bazı tavsiyelerde bulunulmaya çalışılacaktır.

1. Beşinci bir kural daha ekleyebiliriz: *Doğru hoca seçilmelidir.* Gerçekten de, öyle öğrencilerle karşılaşılıyor ki, tembellikten ya da sempati duydukları için tezlerine bir hoca seçiyorlar ve A konusunda tez yazmak istiyorlar; oysa hoca B konusunda bir tez yönetse daha iyi sonuç alınacak. Hoca (öğrenciye sempatisinden ya da dikkatsizliğinden veya boşluğuna geldiğinden) danışmanlığı kabul eder, fakat sonra da tezi takip edemez.

# II. KONU SEÇİMİ

## II.1. Monografik bir tez mi yoksa panoramik bir tez mi?

Öğrenci başlangıçta pek çok şeyden söz eden bir tez yazma eğilimi ve girişimindedir. Diyelim ki öğrenci edebiyatla ilgileniyor ve işin başında karşı konulmaz bir itkiyle "Günümüzde Edebiyat" başlıklı bir tez yazmak istiyor. Konuyu sınırlamak zorunda olduğundan "İkinci Dünya Savaşı Sonrasından 60'lı Yıllara İtalyan Edebiyatı" başlığını seçmek isteyecektir.

Bunlar çok tehlikeli tezlerdir. Olgun bir araştırmacının kan basıncını yükseltir ve nabzının hızla atmasına neden olurlar. 20'li yaşlarında bir öğrenci için imkânsız bir işe kalkışmak anlamına gelir bu. Ortaya ya sıkıcı bir isimler listesi ve yaygın fikirleri derleyen bir inceleme çıkar, ya da öğrenci çalışmasına uygun gördüğü bir ölçütle yaklaşır ve bu durumda da daima bağışlanamaz ihmaller ve atlamalarla suçlanır. Büyük çağdaş eleştirmen Gianfranco Contini 1957 yılında *Letteratura Italiana: Ottocento-Novecento* (Sansoni Accademia Yayınları) [On Dokuzuncu ve Yirminci Yüzyıl İtalyan Edebiyatı] adlı bir çalışma yayımladı. Apaçık ortada ki, bu bir mezuniyet tezi olsaydı 472 sayfadan oluşmasına rağmen geçemezdi. Gerçekten

de pek çoklarının oldukça önemli saydıkları bazı isimleri anmadığı ya da "minör" denilen yazarlara bölümler ayırdığı ve "büyük" sayılan yazarlara sayfa sonunda küçük notlarla değindiği için ihmal ya da cahillikle suçlanırdı. Doğal olarak, tarihsel bilgisi ve eleştirel titizliği herkesçe bilinen bir araştırmacı söz konusu olduğundan, okuyan herkes bu dışarıda bırakılma meselesinin ve söz konusu orantısız değinmelerin istenerek yapıldığını ve bir yazara yer vermeyişinin, eleştirel açıdan yerden yere vuran bir sayfalık bir eleştiriden çok daha zarif olduğunu anladı. Ama aynı zekice şakayı 22 yaşındaki bir öğrenci yapsa sessizliğinin ardında kurnazlık saklandığının, atlamaların başka yerlerde yazılmış eleştirel sayfalarla telafi edildiğinin –ya da öğrencinin bunları yazabilecek *yetkinlikte olduğunun*– garantisini kim verebilir ki?

Bu türden tezlerde, öğrenci genelde jüri üyelerini kendisini anlamadıkları için suçlar; ama aslında jüri üyelerinin *onu anlama olanağı yoktur* ve aslında çok fazla panoramik olan bir tez her zaman ukala ve kibirli tavır oluşturur. Bir tezde entelektüel kibir *a priori* olarak reddedilecek bir şey de değildir. Dante'nin kötü bir şair olduğu da söylenebilir: Ama bunu, Dante'nin yazdığı metinlerin titiz bir analizini yapan en az 300 sayfa yazdıktan sonra söylemek gerekir. Panoramik bir tezde bu tür kanıtlar vermek olanaksızdır. İşte tam da bu yüzden öğrencinin "İkinci Dünya Savaşı Sonrasından 60'lı Yıllara İtalyan Edebiyatı" yerine daha mütevazı bir başlık seçmesi daha uygun olacaktır.

Hangisinin ideal olabileceğini size hemen söyleyeceğim: "Fenoglio'nun Romanları" başlığı yerine "*Il Partigiano Johnny*'nin [Partizan Johnny] Farklı Redaksiyonları" daha ideal bir başlıktır. Sıkıcı mı? Olabilir ama başa çıkılacak bir konu olarak daha ilginç.

Dahası, iyice düşünürsek kurnazca bir davranış olduğu da görülür. 40 yılı kapsayan bir sürede edebiyatın

durumu hakkında panoramik bir tezle öğrenci kendini tüm olası itirazlara açık hale getirir. Danışman ya da jüri üyelerinden biri, öğrencinin adını bile anmadığı minör bir yazarı kendisinin tanıdığını gösterme arzusunu nasıl bastırabilir ki? Jüri üyelerinden her birinin, "İçindekiler" sayfalarını karıştırarak üç atlama ortaya çıkarması yeterlidir – öğrenci, tezinin bir eksikler listesi gibi görünmesine neden olacak hatalı bir davranışın hedef tahtası haline gelecektir. Oysa öğrenci oldukça net bir konu üzerinde ciddi bir biçimde çalıştıysa, jüri üyelerinin büyük bir bölümünden haberdar bile olmadıkları bir malzemeye hâkim olduğunu görür. Üç kuruşluk bir hile ve kurnazlık önerdiğimi sanmayın; bu bir hile olmayacaktır çünkü emek ve çaba gerektirmektedir. Aslında mezun adayı belli bir konuda kendisinden daha az bilgi sahibi bir izleyici grubunun karşısına "uzman" olarak çıkar; uzmanlaşmak için çaba ve emek harcadığı görüldüğünde bu durumun sağladığı avantajların keyfini çıkarmakta haklıdır.

Edebiyatın 40 yılı hakkında bir tez yazmak ile kısa bir metnin değişkenleri üzerine sıkıca sınırlandırılmış monografik bir tez yazmak gibi iki uç durum arasında pek çok ara durum bulunmaktadır. Aslında bu açıdan bakıldığında "60'lı Yılların Yeni Avangard Edebiyatı" veya "Pavese ve Fenoglio'da Langhe Bölgesi İmgeleri" gibi konular ya da "Üç Farklı 'Fantastik' Yazarda Benzerlik ve Farklılıklar: Savino, Buzzati ve Landolfi" gibi konu başlıkları saptanabilir.

Fen bilimleri fakülteleri için hazırlanmış bizimkine benzer bir konu kitapçığında tüm konulara uygulanabilir bir tavsiye verilir:

Örneğin *jeoloji* oldukça geniş bir konudur. Jeolojinin dalı olarak *volkanbilim* de oldukça kapsamlıdır. "Meksika'daki Volkanlar" iyi bir çalışmayla geliştirebilecek bir konu olmasına rağmen

oldukça yüzeyseldir. Bir sonraki adımda yapılabilecek bir sınırlama, daha değerli bir çalışmanın ortaya çıkmasını sağlayacaktır: "Popocatépetl'in Tarihi" (muhtemelen Paso de Cortes'i fethedenlerden birinin 1519'da tırmandığı ve sadece 1702'de şiddetli bir volkanik patlamanın görüldüğü yanardağ). Daha kısa bir zaman aralığını içeren, dolayısıyla daha sınırlı bir konu ise "Paricutin'in Doğumu ve Bariz Ölümü" (20 Şubat 1943'ten 4 Mart 1952'ye) olacaktır.[1]

Tam da bu; ben de son konuyu tavsiye ederim. Yeter ki o noktada söz konusu o lanet volkan hakkında aday söylenecek her şeyi tam olarak söylesin.

Bir ara, "Çağdaş Düşüncede Sembol" üzerine bir tez yazmak istediğini söyleyen bir öğrenci gelmişti. İmkânsız bir tezdi. En azından ben "sembol"ün neye işaret ettiğini anlamamıştım: Gerçekten de sembol yazarlara göre anlam değiştiren bir terimdir ve bu nedenle iki farklı yazarda kesinlikle birbirine zıt iki farklı şey söyler. Düşünün ki, matematikçiler ve formel mantıkçılar "sembol" derken formüle edilmiş belli bir hesaplamada (cebir formüllerindeki *a* ve *b* ya da *x* ve *y* harfleri gibi) net bir işlevle tanımlanmış bir yer işgal eden anlamdan yoksun ifadeleri kastederlerken, diğer yazarlar muğlak anlamlarla dolu bir biçimi kastetmektedirler; tıpkı rüyalarda tekrarlanan belli imgelerde olduğu gibi bir ağaç bir cinsiyet organına, büyüme arzusuna vb. gönderme yapabilir. O halde bu başlıkla bir tez nasıl yazılabilir? Çağdaş kültürün tamamında sembolün tüm kabul edilmiş anlamlarını çözümlemek gerekir. Bu anlamların farklılıklarına ve benzerliklerine ışık tutan bir liste yapmak, farklılıkların altında her yazar ve her kuramda dönüp duran birleştiri-

1. C.W. Cooper e E.J. Robins, *The Term Paper - A Manual and Model*, Stanford, Stanford University Press, 4ª ed., 1967, p. 3.

ci temel bir kavram olup olmadığına bakmak ve farklılıkların birbirleri arasında söz konusu teorileri uzlaşmaz kılıp kılmadıklarını görmek gerekir. Her neyse, aslında böyle bir eseri hiçbir çağdaş psikanalist, filozof ya da dilbilimci şimdiye kadar tatmin edici bir biçimde yazmayı başaramadı. Yetişkin okumalar konusunda ancak altı ya da yedi yıllık bir geçmişi olan, daha olgunlaşmamış, yolun başındaki bir araştırmacı bunu nasıl başarabilir ki? Genç bir araştırmacı, kısmen anlaşılabilir ve takip edilebilir bir söylem geliştirip bir sav ileri sürebilir ama yine Contini'nin İtalyan edebiyat tarihi meselesindeki durum gibi bir durumla karşılaşırız. Ya da başka yazarların söylediklerini bir yana bırakıp kendi kişisel sembol teorisini önerebilir: Ancak bu seçimin ne denli tartışılabilir olduğunu II.2.'de söyleyeceğiz. Bana bu konu önerisiyle gelen öğrenciyle biraz konuştuk. Sembol kavramının tüm diğer kabullerini görmezden gelerek Freud ve Jung'da sembol üzerine bir tez yazılabileceği ve sadece anılan bu iki yazarın karşılaştırılabileceğini söyledim. Ama öğrencinin Almanca bilmediği ortaya çıktı (yabancı dil bilme meselesine II.5.'te döneceğiz). O zaman "Pierce'te Sembol Kavramı" konusunda kalmaya karar verildi, çünkü bu konuyu çalışmak için öğrencinin sadece İngilizce bilmesi yeterliydi. Doğal olarak tez yazılırken, bu sembol kavrayışının pek çok başka yazarın sembol kavrayışlarından nasıl da farklı olduğu açığa çıkarılacaktı, söz konusu yazarlar arasında Freud ve Jung da vardı, ama onlara yapılan gönderme Almancada yapılmış bile olsa hayati önem taşımayacaktı. Hiç kimse anılan diğer yazarların özgün metinleri üzerinde çalışmadığını söyleyemeyecekti, çünkü tez, adayın yalnızca başlıktaki tek yazarı özgün dilden derinlemesine okumasını gerektiriyordu. Diğer yazarlara yapılan gönderme sadece terimin Pierce'te üst-

lendiği anlamı netleştirmeye yarayacaktı, tıpkı "sembolü bu başka anlamda anlayan kişi Pierce'in yüklediği anlamda kullanmaz" demek gibi bir şey olacaktı. Bu yüzden de o göndermeler sadece üzerinde çalışılan filozofun fikirlerinin daha iyi çevrelenip sınırlarının çizilmesine yarayacaklardı.

İşte bu örnek sınırları çizilemeyecek kadar panoramik bir tezden –meselenin güncel durumunu görmezden gelmediğimizi de göstererek– nasıl kaçınabileceğimizi gösteriyor.

Dahası monografik teriminin bizim burada kullandığımızdan çok daha geniş bir anlam alanına sahip olabileceğini de belirtmemiz gerekiyor. Monografik bir çalışma bir konunun derinlemesine ele alınmasıdır, tam da bu nedenle herhangi bir şeyin tarihinin, belli bir konudaki bir elkitabının ya da ansiklopedik bir çalışmanın tamı tamına zıttı olan bir şeydir. Bu nedenle "Ortaçağ Yazarlarında 'Tersine Dönmüş Dünya' Teması" gibi bir konu da monografiktir. Böyle bir çalışmada pek çok yazar sadece belli bir bakış açısıyla (yani örnekteki başlığın çağrıştırdığı gibi balıkların uçtuğu, kuşların yüzdüğü vb. tuhaflıkların olduğu masal ya da paradoks varsayımından yola çıkılarak) incelenir. Böyle bir çalışmayla harika bir monografi yazılır. Ancak bu işi iyi yapabilmek için konuyu ele almış tüm yazarları bilmek, özellikle minör yazarlardan, kimselerin hatırlamadıklarından bile haberdar olmak gerekmektedir. Aslında bu tez panoramik monografiler arasında sınıflandırılacak oldukça zorlu bir çalışmadır: Sonu gelmez okumalar gerektirebilir. Layıkıyla yapılmak istenirse alanı daraltmak gerekir, örneğin: "Karolenj Şairlerde 'Tersine Dönmüş Dünya'" gibi. Alan daraltıldığında, neyin kontrol edileceği, neyin dışarıda bırakılacağı bilinebilir.

Doğal olarak panoramik bir tez yazmak daha heyecan vericidir; çünkü monografik bir tez çalışmasında her

şeyi bir kenara bırakın bir, iki ya da daha fazla sene hep aynı yazarla meşgul olma zorunluluğu oldukça sıkıcı gelebilir. Ama dikkatinizi çekerim ki ciddiyetle yapılmış monografik bir tez panoramayı gözden yitirmek anlamına gelmez. Fenoglio'nun anlatısallığı hakkında bir tez yazmak, İtalyan gerçekçiliğini arka planda tutmayı, Pavese ya da Vittorini'yi de okumayı ve Fenoglio'nun okuduğu ve çevirdiği Amerikan yazarları bilmeyi gerektirir. Yazarı bir panoramaya yerleştirerek onu anlayabilir ve açıklayabiliriz. Ama panoramayı arka plan olarak kullanmak bir başka iş, panoramik bir çerçeve çizmek bir başka iştir. İçinden bir nehir geçen bir kır manzarasını arka plan olarak kullanarak soylu bir adamın portresini çizmek bir başka iştir, kırları, vadileri ve nehirleri çizmek bir başka iştir. Tekniği değiştirmek gerekir, fotoğrafçılık terimleriyle konuşursak odak noktasını değiştirmek gerekir. Tek bir yazardan yola çıkarak panorama birazcık bulanık, eksik ve ikinci elden olabilir.

Sonuç olarak şu temel prensibi unutmayın: *Alanı ne kadar daraltırsanız o derece daha iyi çalışır ve daha emin adımlarla ilerlersiniz.* Monografik bir tez panoramik bir teze göre daha yeğlenecek bir çalışmadır. Tezin bir tarih ya da ansiklopedi çalışmasındansa bir makaleye benzemesi daha iyidir.

## II.2. Tarihsel tez mi yoksa kuramsal tez mi?

Bu seçenek sadece bazı konular için geçerlidir. Gerçekten de matematik tarihi, Roman filolojisi ya da Alman edebiyatı tarihi gibi konularda bir tez tarihsel olabilir. Mimari kompozisyon, nükleer reaktör fiziği ya da karşılaştırmalı anatomi gibi konularda ise genelde teorik ya da deneysel tezler yapılır. Ancak, kuramsal felsefe, sosyoloji, kültürel antropoloji, estetik, hukuk felsefesi,

pedagoji ya da uluslararası hukuk gibi konularda her iki türden de tez yazılabilir.

Kuramsal bir tezde, başka düşünümlerin daha önce konusu olmuş ya da olmamış soyut bir sorunun ele alınması önerilir: insan iradesinin doğası, özgürlük kavramı, toplumsal rol kavrayışı, Tanrı'nın varlığı, genetik kod gibi. Listelenen bu konular insanı gülümsetiyor, çünkü Gramsci'nin "evren hakkında kısa değinmeler" dediği o yaklaşım türlerini akla getiriyorlar. Nitekim saygıdeğer pek çok düşünür bu konularla meşgul oldu. Ancak, nadir durumlar dışında, bu tür meşguliyetlerin sonucu on yıllarca süren düşünümsel bir çalışmadır.

Doğal olarak bilimsel açıdan sınırlı bir deneyime sahip olan bir öğrencinin elinde bu konular iki çözümün ortaya çıkmasına neden olabilir. İlki (üstelik daha az trajik olanı) (önceki bölümde) "panoramik" olarak tanımlanan bir tez yazmaya yönlendirir. Örneğin toplumsal rol kavramı, birkaç yazarla sınırlandırılması kaydıyla ele alınabilir. Bu konuda daha önce söylediklerim bu bağlamda da geçerlidir. İkinci çözüm daha da tedirgin edicidir, çünkü aday birkaç sayfalık bir çalışmada Tanrı problemini ve özgürlük kavramını çözebileceğini varsayar. Deneyimlerimden yola çıkarak şunu söyleyebilirim: Bu türden konuları seçen öğrenciler hemen her zaman bilimsel bir çalışmadan çok lirik bir şiire benzeyen, iç düzenlenmesi kötü kısacık tezler yapmışlardır. Genelde öğrenciye çalışmasının oldukça kişisel, genel, tez formatına uymayan, tarihsel kanıtlar ve alıntılardan yoksun olduğu söylenip itiraz edildiğinde bu itirazı anlamadığı, tezinin sıradan derleme çalışmalarının pek çoğundan çok daha zekice hazırlandığını söyleyerek yanıt verir. Kim bilir, belki de doğrudur; ama bir kez daha deneyimin öğrettiği şey şudur: Genelde bu tür bir yanıt kafası karışık fikirlerle dolu, bilimsel mütevazılıktan ve iletişim kapasitesin-

den yoksun bir aday tarafından verilir. (Zayıf insanların değil tam aksine gururlu kişilerin göstereceği bir erdem olan) bilimsel mütevazılıktan ne anlaşılması gerektiğinden IV.2.4.'te söz edeceğiz. Hiç kuşku yok ki, mezun adayının bir deha olma ihtimalini, daha 22 yaşındayken her şeyi anlamış olabilme olasılığını ihtimal dışı saymıyoruz; üstelik bu varsayımı, üzerine küçücük bir ironi gölgesi düşürmeden yaptığımı da belirteyim. Ama yeryüzünde o kumaştan bir deha ortaya çıktığında insanlığın onu fark etmesi öylesine fazla zaman alır ki eseri, yazarının büyüklüğü anlaşılmadan birkaç yıl önce okunmuş ve hatmedilmiş olur. Bir sürü tezi incelemekte olan bir komisyondan ilk bakışta bu yalnız koşucunun büyüklüğünü anlaması nasıl beklenebilir ki?

Ama bir de öğrencinin önemli bir sorunu anladığı konusunda farkındalığı olduğunu varsayalım: Hiçbir şey yoktan var olmadığına göre, söz konusu öğrenci de düşüncelerini bir başka yazarın etkisiyle geliştirmiş olacaktır. O durumda da kuramsal tezi tarihyazımsal teze dönüşür, yani ele alacağı şey varlık problemi, özgürlük nosyonu ya da toplumsal eylem kavramı değil "Heidegger'in İlk Dönem Çalışmalarında Varlık Problemi", "Kant'ta Özgürlük Nosyonu" veya "Parsons'ta Toplumsal Eylem Kavramı"dır. Eğer özgün fikirleri varsa onlar da ele aldığı yazarla kendi fikirlerini karşılaştırmasından doğmuş olacaktır: Başka birinin özgürlükten söz etme biçimi üzerinde çalışılarak özgürlük üzerine pek çok şey söylenebilir. Üstelik eğer isterse, tezinin kuramsal olması gereken kısmı tarihyazımsal tezinin son bölümüne dönüşür. Sonuçta herkes ne dediğini kontrol edebilecektir, çünkü (bilindik bir düşünüre gönderme yapıldığından) ortaya koyduğu kavramlar herkesçe kontrol edilebilecek durumdadır. Boşlukta yol almak ve en baştan başlayarak bir söylem oluşturmak zordur. Bir dayanak noktası bulmak gerekir, özel-

likle de varlık ya da özgürlük nosyonu gibi müphem meseleler söz konusu olduğunda. İnsan deha bile olsa, hatta eğer gerçekten de dehaysa, asla bir başka yazardan yola çıktığı için küçük düşmez. Bunun bir başka nedeni de, bir başka yazardan yola çıkmanın onu fetiş haline getirmek, ona büyük bir hayranlık beslemek, söyledikleri üstüne yemin etmek anlamına gelmemesidir; hatalarını ve sınırlarını göstermek için de bir başka yazardan yola çıkılabilir. Böylece bir dayanak noktasına sahip olunur. Antikçağ yazarlarının otoritesine abartılı bir saygı duyan Ortaçağ bilginleri ve Yeniçağ düşünürleri, onların karşısında "cüce" olduklarından, büyük yazarlara dayanarak "devlerin omuzlarındaki cücelere" dönüşüyorlardı ve böylece öncüllerinden daha ileriyi görebiliyorlardı.

Bütün bu gözlemler uygulamalı ve deneysel konular için geçerli değildir. Psikoloji alanında bir tez vermek söz konusu olduğunda "Piaget'de Algı Sorunu" ve "Algı Sorunu" (öngörüsüz ve ihtiyatsız biri böyle bir tez konusu önermek isteyebilecek olsa bile) gibi iki seçenek arasında tercih yapmak zorunda değildir. Tarihyazımsal tezin alternatifi daha ziyade deneysel tezdir: "Bir Grup Engelli Çocukta Renklerin Algılanması" gibi. Bu noktada mesele değişmektedir, çünkü öğrencinin bir araştırma yöntemine ve gereken yardımı alarak makul laboratuvar koşullarında çalışma olanağına sahip olması koşuluyla bir sorunu deneysel biçimde ele alıp uğraşmaya hakkı vardır. Ancak iyi bir deneysel araştırmacı, önceden panoramik bir iş yapmadan (daha önce tamamlanmış benzer çalışmaları incelemek gibi) işe öznelerinin tepkisini kontrol ederek başlamaz, çünkü aksi halde tekerleği yeniden keşfetme tehlikesi onu bekleyebilir, daha önce geniş ölçüde bilinen ve zaten kanıtlanmış bir şeyi kanıtlama ya da başarısızlığı kanıtlanmış yöntemleri uygulama gibi riskler onu beklemektedir (her ne kadar o âna dek tatmin edici sonuçlar

vermemiş olan bir yöntemi yeniden kontrol etmesi bir araştırma konusu olabilecek olsa da). O halde deneysel bir tez evde oturarak yapılamaz, yöntemi de icat edilemez. Bu noktada da şu ilkeden hareket etmek gerekir: Eğer akıllı bir cüceyseniz, mütevazı bir boy ölçüsüne sahip olsalar da bazı devlerin ya da bir başka cücenin omzuna çıkmak daha iyidir. Daha sonra kendi başınıza yol almak için daima zamanınız olacaktır.

## II.3. Eski konular mı yoksa yenileri mi?

Bu sorunu ele almak şu yıllanmış *eskiler mi yeniler mi çekişmesini* yeniden başlatmak istiyormuşuz gibi görünmemize neden olabilir. Oysa pek çok disiplin için ortada böyle bir sorun yoktur (Latin edebiyatı tarihi alanında bir tez Horatius hakkında olabileceği gibi son 20 yılda yapılan Horatius araştırmaları hakkında da olabilir). Tam tersi de mantıklıdır; eğer öğrenci çağdaş İtalyan edebiyatı alanından diploma alacaksa yenilerden başka seçeneği yoktur.

Bununla birlikte, edebiyat tarihi öğrencilerinin, hocaları bir on altıncı yüzyıl Petrarca araştırmacısı ya da Arcadia grubundan bir yazar üzerine mezuniyet tezi yazmalarını tavsiye ettiğinde Pavese, Bassani, Sanguineti gibi konuları tercih ettiğini görmek de nadiren karşılaşılan durumlardan değildir. Çoğu kez seçim öğrencinin konuya gerçekten eğilimi olmasından doğar ve buna itiraz etmek zordur. Bazen de çağdaş bir yazar çalışmanın daha kolay ve eğlenceli olacağına dair yanlış bir kanıdan doğar.

Hemen söyleyelim ki *çağdaş bir yazar her zaman daha zordur.* Genelde daha kısıtlı bir bibliyografyanın bulunduğu, metinlerin hepsinin elde edilebilir olduğu, bir kütüphaneye kapanıp belgelemenin ilk aşamasını yapmak yerine deniz kıyısında elinizde güzel bir romanla

oturmanın mümkün olduğu doğrudur. Ancak ya sadece başka eleştirmenlerin söylediklerini tekrarlayarak hızla toparlanmış bir çalışma verilmek istenir ve daha öteye gidilemez (istersek herhangi bir on altıncı yüzyıl Petrarca araştırmacısı hakkında daha da hızlı toparlanmış bir tez yazabiliriz), ya da yeni bir şey söylemek isteriz ve bu durumda en azından klasik bir yazar hakkında, düşüncelerimizi geliştirmemize yardımcı olacak daha önceki dönemlerin araştırmacılarına yorumlayıcı pek çok başka çalışmanın bize yardımcı olabileceğini fark edebiliriz. Oysa çağdaş bir yazar hakkındaki düşünceler henüz belli belirsiz ve birbiriyle uyumsuz olacağından eleştirel kapasitemizde perspektif eksikliği olabilir, bu nedenle de yanlışa düşebiliriz ve işler başa çıkamayacağımız kadar karmaşık hale gelebilir.

Kuşkusuz, antik bir yazar daha yorucu bir okuma süreci, daha dikkatli bir bibliyografik araştırma gerektirir (ama eserlerin başlıkları çok da dağınık değildir ve zaten eksiksiz biçimde tamamlanmış bibliyografik kayıtlar mevcuttur): Ancak, tezi bir araştırma projesi oluşturmayı öğrenme fırsatı olarak görüyorsak, klasik bir yazar bize daha fazla öğrenme fırsatı sunar.

Ayrıca öğrenci kendini çağdaş eleştiriye yatkın hissediyorsa, tez geçmişin edebiyatıyla karşılaşmak açısından son fırsat olabilir; böylece kendi beğenisini ve okuma kapasitesini geliştirmiş olur. Bu fırsatı havada kapmak hiç de fena olmaz doğrusu. Pek çok çağdaş yazar, hatta avangard olanlar bile Montale ya da Pound hakkında değil, Dante ya da Foscolo hakkında tez yazmışlardır. Bu konuda net ve kesin kuralların bulunmadığı konusunda hiç kuşku yok: İyi bir araştırmacı, klasik bir yazar üzerine çalışırken gösterdiği özen ve derinleşmeyle, gereken filolojik netlikle çağdaş bir yazar hakkında biçemsel ya da tarihsel bir araştırma sürdürebilir.

Dahası sorun disiplinden disipline değişiklik gösterir. Felsefede belki de Husserl hakkında bir tez Descartes hakkındaki bir tezden daha fazla sorun ortaya çıkarır, "kolaylık" ve "okunabilirlik" ilişkisi tersine çevrilir: Pascal, Carnap'dan daha kolay okunur.

Bu nedenle gerçekten vermek istediğim tek tavsiye şu: *Çağdaş bir yazar üzerine sanki klasik bir yazarı ele alıyormuş gibi, klasik bir yazarı da sanki çağdaş bir yazarı ele alıyormuş gibi çalışın*. Daha fazla eğlenir ve daha ciddi bir çalışma ortaya çıkarmış olursunuz.

## II.4. Bir tez yazmak için ne kadar zaman gerekir?

Hemen söyleyelim: *Üç yıldan fazla, altı aydan az olmaz. Üç yıldan fazla sürmez*, çünkü eğer üç yıllık bir çalışmayla konunun sınırlarını çizmeyi ve gerekli belgelendirmeyi yapmayı başaramazsak bu aşağıda sıraladığımız üç şey anlamına gelir:

1) Gücümüzü aşan yanlış bir tez seçimi yapmışızdır.
2) Her şeyi söylemek isteyen ve bir türlü söylenenle yetinmeyen memnuniyetsiz kişilerden biriyizdir ve 20 yıl boyunca tez üzerinde çalışmaya devam ederiz, oysa becerikli bir araştırmacı kendine mütevazı da olsa sınırlar koyabilmeli ve o sınırlar içinde net ve belirgin bir şey üretmeyi becerebilmelidir.
3) Tezle ilgili nevrotik bir süreç başlamıştır; bir bırakılır, bir yeniden başlanır, insan kendini başarısız, bir baltaya sap olamamış hisseder, bir isteksizlik ve enerjisizlik haline girilir, hayata atılmaktan duyulan korkuda tez bir mazeret olarak kullanılır ve mezuniyet bir hayale dönüşür.

*Altı aydan daha kısa bir zaman alamaz*, çünkü 60 dosya kâğıdından daha fazla yer kaplamayacak iyi bir der-

gi makalesinin eşdeğerinde bir çalışma yapmak isteseniz bile gereken süre budur; çalışmanın planı üzerinde kafa yormak, bibliyografya araştırması yapmak, belgeleri bulup kaydını çıkarmak ve tez metnini yazmak gibi işlerle altı ay göz açıp kapayıncaya kadar geçer. Kuşkusuz daha olgun bir araştırmacı bir makaleyi daha kısa sürede de yazar: Ama yıllar yıllar almış bir okuma, bilgi ve okuma fişleri hazırlama, not alma deneyimine sırtını dayamaktadır; oysa öğrenci her şeyi en baştan yapmak zorundadır.

Altı ay ya da üç yıldan söz edildiğinde doğal olarak tezin nihai yazım zamanı akla gelmemelidir; bu zaman hangi yöntemle çalıştığınıza bağlı olarak bir ay da alabilir 15 gün de. Sözünü ettiğimiz zaman dilimini, tezle ilgili ilk fikrin ortaya çıkmasından çalışmanın nihai teslimine kadar geçen süre olarak düşünmeniz gerekiyor. Yani sadece bir yıl tezi üzerinde etkin bir şekilde çalışan ama bu sürede nereden geldiğini bile bilmeden önceki iki yılda biriktirmiş olduğu okumalar ve düşüncelerden yararlanarak ortaya bir ürün çıkarabilirsiniz.

Bana kalırsa, ideal olan, (ilgili danışmanla birlikte) *üniversitedeki ikinci yılınızın sonuna doğru tez konunuzu seçmeniz.* O noktada çeşitli konulara zaten aşina olunmuştur ve hatta konu, zorluk derecesi, henüz sınavına girilmemiş disiplinlerdeki durum da öğrenilmiş olur. Böylesine erken yapılmış bir seçim ne çok riskli ne de geriye dönüşü olmayan bir şeydir. Böylece fikrinizin yanlış olup olmadığını ve konuyu, danışmanı ve hatta disiplini değiştirmeniz gerekip gerekmediğini anlamak için koskoca bir yılınız olur. Dikkatinizi çekerim, bir yıl boyunca Yunan edebiyatı üzerine bir tezle uğraşıp sonra çağdaş tarih alanında bir tezi tercih ettiğinizi fark etseniz bile, bu tamamıyla kaybedilmiş bir zaman sayılmaz: En azından başlangıç aşamasında gerekli bibliyografyayı nasıl oluşturacağınızı, bir metni nasıl inceleyip gerekli fişleri nasıl

çıkaracağınızı, genel bir çerçevenin nasıl oluşturulacağını öğrenmiş olursunuz. I.3.'te söylenenleri hatırlayın, bir tez her şeyden önce konudan bağımsız olarak, yani konunuz ne olursa olsun düşüncelerinizi nasıl düzenleyeceğinizi öğrenmenize yarar.

O halde ikinci yılın sonuna doğru tez konusu seçerek araştırmaya ayıracağınız üç yaz tatili ve eğer yapabilirseniz araştırma seyahati fırsatı edinmiş olursunuz; sınav programınızı bile *tezinizi nihai hedef kabul ederek* belirleyebilirsiniz. Kuşkusuz deneysel psikoloji tezi yapılıyorsa Latin edebiyatı sınavını bu teze hizmet edecek bir şey olarak göremezsiniz ama felsefi ve sosyolojik karakterli pek çok derste hocalarla konuşarak, sınava yönelik hazırlıklarınızı tezinizi temel alarak yapabilirsiniz. Böyle bir şey çok laf kalabalığı ya da çocukça numaralar yapmadan mümkün olduğunda, akıllı bir doçent, bir öğrencinin kendi isteğiyle hazırlandığı bir sınavı, rasgele, zorlama, isteksizce hazırlanılmış ve sadece geçer not almak için girilmiş bir sınava yeğleyecektir.

Tezi ikinci yılın sonunda seçmek, önünüzde koskoca iki yıl olacağından ideal süreler içinde mezun olmak için dördüncü yılın ekim ayına kadar zaman sahibi olmak anlamına gelir.

Tezi daha önce seçmenizi yasaklayan bir şey yoktur. Sonra seçmenizi de yasaklayan bir şey yoktur, tabii dört senede mezun olmak istemiyorsanız. Mezuniyet süreniz uzamasın diye çok geç bir seçim yapmanız tavsiye edilmez.

Bir başka neden de şudur: İyi bir tezin her aşamasında mümkün oldukça danışmanınızla görüşmeniz ve tartışmanız gerekir. Danışmanınızı bir destan kahramanı haline getirmeniz gerekmiyor ama unutmayın ki bir tez yazmak bir kitap yazmak gibi bir iletişim alıştırmasıdır ve bir okur kitlesi gerektirir. Danışman, öğrencinin yazma

aşamasında yararlanabileceği uzman okur kitlesinin yegâne örneğidir. Son dakikada yapılan bir tez, danışmanı başlıklara ya da teslim edilmiş teze hızlıca göz atmaya mecbur eder. Üstelik danışman tezi son dakikada görürse ve sonuçlardan memnun kalmazsa, mezuniyet komisyonunu oluşturan jüride hiç de hoş olmayan sonuçlarla öğrenciye saldıracaktır. Bu durum danışman için de tatsızdır; hiçbir danışman kendisinin de hoşuna gitmeyen bir tezle jüri aşamasına gelmemelidir, bu onun için de bir yenilgi anlamına gelir. Eğer danışman adayın yaptığı işte iyi bir yol aldığına inanmıyorsa, bunu ona daha önce söylemelidir, bir başka tez yazmasını ya da biraz daha beklemesini tavsiye etmelidir. Aday bütün bu öğütlere rağmen danışmanın haksız olduğunu ya da zaman sorununun onun için yakıcı ve acil bir mesele olduğunu düşünüyorsa, jüride onu yine fırtınalı bir savunma bekleyecektir ama en azından bu kez bile bile lades demiş olacaktır.

Bütün bu gözlemlerden, geçer not alsa bile, altı aylık tezin aslında ideal bir durumu temsil etmediği sonucu çıkar. Tabii daha önce söylediğimiz gibi, seçilen konu son altı ayda daha önceki yıllarda biriktirilen deneyimlerin meyvesini ortaya koymayı sağlamadıysa.

Bununla birlikte her şeyi altı ayda halletmeniz gereken durumlar da olabilir. O zaman da, bu kadar kısa bir sürede ciddi ve hakkıyla ele alınabilecek bir konu bulmanız gerekmektedir. Bu söylenenleri çok da "ticari" anlamda sanki "altı aylık tez" ve "altı yıllık tez" diyerek her türden müşteriye farklı fiyatlarla satış yapıyormuşuz gibi algılamanızı da istemem. Ama hiç kuşku yok ki, altı aylık bir tez de iyi bir tez olabilir:

Altı aylık tez için gereklilikler şunlardır:

1) Konunun sınırları iyice belirlenmelidir.

2) Konu mümkünse güncel olmalıdır, böylece Yunan uygarlığına kadar giden bir bibliyografya araştırması

yapmanız gerekmez; ya da hakkında çok az şey yazılmış kıyıda köşede kalmış bir konu olmalıdır.
3) Her türden belge kolayca başvurulabilecek şekilde dar bir alanda erişilebilir olmalıdır.

Bazı örnekler verelim. Konu olarak "Alessandria'daki Santa Marta del Castello Kilisesi"ni seçersem, kilisenin tarihini ve geçirdiği restorasyonların öyküsünü yeniden oluşturmak için işime yarayacak her şeyi Alessandria'daki kent kütüphanesinde ve arşivlerinde bulmayı umabilirim. "Umabilirim" diyorum çünkü bir varsayımda bulunuyorum ve kendimi altı aylık bir tez yazmaya çalışan bir öğrencinin yerine koyuyorum. Ama bu projeye başlamadan önce varsayımımın geçerli olup olmadığını kontrol etmek için bilgi edinmem gerekir. Dahası Alessandria bölgesinde ikamet eden bir öğrenci olmam lazım; Caltanissetta'da ikamet ediyorsam, fikrim oldukça kötü demektir. Üstelik bir de "ama" var. Diyelim ki bazı belgeler erişilebilir ve kullanılabilir durumda; ama bunlar hiç yayımlanmamış elyazmalarından oluşuyorsa paleografya bilmem, yani elyazmalarını okumak ve deşifre etmek için gerekli teknik bilgiye sahip olmam gerekir. İşte şimdi böylesine kolay görünen bu konunun bile birden nasıl zorlaştığını görebiliriz. Ama konuyla ilgili ihtiyaç duyduğum bilgilerin –en azından on dokuzuncu yüzyıldan günümüze– yayımlanmış olduğunu keşfedersem daha emin adımlarla ilerlerim.

Bir başka örnek: Raffaele La Capria sadece üç roman ve bir makale kitabı yazmış çağdaş bir yazardır. Bütün kitapları şimdiye kadar aynı yayınevi yani Bompiani tarafından yayımlandı. "Raffaele La Capria'nın Çağdaş İtalyan Eleştirisinde Yeri" başlıklı bir tez düşünelim. Her yayınevi kendine ait bir arşive sahip olduğundan ve genelde kendi yazarları hakkında gazetelerde çıkan makale-

leri ve basında yayımlanmış tüm eleştirel makaleleri sakladıklarından merkezi Milano'da olan yayınevinde birkaç oturumluk çalışmayla beni ilgilendiren metinlerin neredeyse tamamını listeleyip onlardan notlar alabileceğimi umabilirim. Dahası yazar hayatta olduğundan ona yazabilir, onunla mülakat yapmaya gidebilir ve böylece başka bibliyografik bilgilere de ve büyük bir ihtimalle hiç kuşku yok ki benim çalışmamla ilgili metinlerin fotokopilerine ulaşabilirim. Doğal olarak belli bir eleştiri metni beni La Capria'nın benzetildiği ya da karşıtlık ilişkisi içinde değerlendirildiği başka yazarlara da gönderecektir. Alan biraz daha genişler ama makul bir biçimde. Üstelik La Capria'yı seçtiysem bunun nedeni çağdaş İtalyan edebiyatı alanında bazı ilgilere zaten sahip olmamdır; değilse, bu kararı alay eder gibi, tutku ve heyecan taşımadan, hem de palas pandıras almışım demektir.

Altı aylık bir başka tez: "Son Beş Yılda Ortaokullar İçin Hazırlanan Tarih Kitaplarında İkinci Dünya Savaşı'nın Yorumlanması". Satıştaki ve kullanımdaki tüm tarih kitaplarını saptamak biraz karmaşık bir iş olabilir belki ama okul kitapları yayımlayan yayınevlerinin sayısı da çok fazla değil. Metinlerin fotokopisi temin edildikten sonra, bu konuyu ele alan sayfaların sayısı çok da fazla olmadığından karşılaştırma çok kısa sürede iyi bir biçimde yapılabilir. Doğal olarak, İkinci Dünya Savaşı'ndan söz eden bir kitapla çalışıldığında o kitabın sunduğu genel tarihsel çerçeveyle bu özel konu karşılaştırılmazsa bir yargıya varılamaz ve bu nedenle biraz daha derinlemesine çalışmak gerekmektedir. İkinci Dünya Savaşı'yla ilgili güvenilir yarım düzine kadar kaynak parametre olarak kabul edilmeden bu konuda çalışılmaya başlanamayabilir. Öte yandan bütün bu eleştirel kontrol biçimlerinin dışta bırakılması durumunda tezin altı ayda değil bir haftada bile yapılabileceği açıktır; ama o zaman bir

mezuniyet tezi değil de bir gazete makalesi olur, o haliyle zekice ve parlak bir makale bile olsa, mezun adayının araştırma kapasitesini belgelemek açısından yetersizdir.

Dahası eğer altı aylık bir tez yazmak isteniyorsa, üstelik bunu günde bir saat çalışarak yapmak niyetindeyseniz o halde daha fazla söz söylemenin gereği yok. I.2.'de verilen tavsiyelere bakın yeter. Herhangi bir tezi kopyalayın gitsin.

## II.5. Yabancı dil bilmek gerekli mi?

Bu bölüm yabancı bir dilde ya da edebiyatta tez hazırlayan öğrencileri ilgilendirmiyor. Aslında söz konusu öğrencilerin de üzerine tez verdikleri dili iyi bilmeleri temenni edilen bir şey. Hatta bir Fransız yazar hakkında bir tez veriliyorsa, söz konusu tezin Fransızca yazılması da daha iyi olacaktır. Pek çok yabancı üniversitede böyle yapılıyor, doğrusu da bu.

Ama burada felsefe, sosyoloji, hukuk, siyaset bilimi, tarih, doğa bilimleri alanlarında bir tez verecek olanların sorununu ele alacağız. Tez İtalyan tarihi alanında bile olsa, Dante ya da Rönesans üzerine de olsa, Dante uzmanları ve ünlü Rönesans yazarları İngilizce ya da Almanca yazdıklarından yabancı dilde yazılmış bir kitabı okuma gereksinimi daima ortaya çıkar.

Genelde bu gibi durumlarda tez, bilmediğiniz bir dilde okumaya başlamak için yeni bir fırsat gibi görünür. Konu hakkında bildiklerinizle ve biraz da çabayla okuduklarınızdan bir şeyler anlamaya başlarsınız. Pek çok kez bir dil de böyle öğrenilir. Genelde o dili daha sonra konuşamazsınız ama okuyabilirsiniz. Hiç yoktan iyidir.

Belli bir konu hakkında *tek* bir kitap varsa, o kitap Almancaysa ve Almanca bilmiyorsanız, en önemli sayılan bölüm başlıklarını birilerine okutarak sorunu çözebi-

lirsiniz: Bu durumda o kitaba çok fazla dayanmayacak kadar utanma duygusuna sahip olmanız gerekecektir ama kitabı gözden geçirdiğiniz için kaynakçanıza eklenmesinin bir sakıncası olmayacaktır.

Ancak bütün bunlar ikincil sorunlardır. Temel sorun şudur: *Bilmediğim ya da öğrenme eğilimi taşımadığım dilleri bilmemi gerektiren bir tez konusu seçmemem gerekir.* Bazen karşımıza çıkacak riskleri bilmeden bir tez seçeriz. Bu nedenle olmazsa olmaz bazı gereklilikleri birlikte gözden geçirelim:

1) *Eğer bir yazarı özgün dilinde okuyamıyorsanız; o yabancı yazar üzerine tez yazamazsınız.* Bu söylediğimizi tek başına değerlendirdiklerinde sanki bir şairden söz ediyormuşuz gibi anlaşılır; pek çokları Kant, Freud ya da Adam Smith üzerine bir tez için böylesine temkinli bir yaklaşımın gerekli olmadığına inanır. Oysa bu durumda temkinli olmak en az iki nedenle gereklidir. İlki ve en önemlisi: O yazarın eserlerinin tamamı çevrilmemiş olabilir ve yazarın düşüncesinde kilit rol oynayan ve entelektüel formasyonunu anlamanıza yarayacak küçük ve kıyıda köşede kalmış bir eserini bilmiyor olmanız vahim yorum hatalarına neden olabilir. İkincisi ise, belli bir yazar hakkında yazılanların büyük bir bölümü genelde yazarın yazdığı dilde olduğundan, yazarın tüm eserleri çevrilmiş bile olsa yorumcuları her zaman çevrilmiş olamayacaklarından, üstelik çeviriler de her zaman bir yazarın düşüncesini hakkıyla aktarmadıklarından, tez yazmak yazarın özgün düşüncesini yeniden keşfetmek anlamına geldiğinden, üstelik bunu yaparken yazar ve düşüncesi hakkındaki çeşitli türden yaygın bilgilerin ya da çevirilerin yanlış aktardıkları yerleri düzeltmek gerektiğinden yabancı bir dil bilmek gereklidir. Bir tez yazmak okul kitaplarında yaygın olarak kullanılan "Foscolo klasiktir ve Leopardi romantiktir" veya "Platon idealisttir,

Aristoteles realist" ya da "Pascal yüreğe hitap eder, Descartes akla" türünden yaygın formüllerin ötesine geçmek anlamına gelir.

2) *Bir konuyla ilgili en önemli eserler bilmediğimiz bir dilde yazılmışsa o konuda tez yazılamaz.* Çok iyi Almanca bilen ama Fransızca bilmeyen bir öğrenci, Nietzsche Almanca yazmış bile olsa günümüzde Fransızca bilmeden onun hakkında bir tez yazamaz: Çünkü son on yıldır Nietzsche'yi yeniden değerlendiren en ilginç çalışmalardan bazıları Fransızcadır. Aynı şey Freud için de geçerlidir: Viyanalı üstadı, Amerikalı revizyonistlerin ya da Fransız yapısalcıların konuyla ilgili okumaları göz önüne almadan yeniden okumak zor olacaktır.

3) *Sadece bildiğimiz dillerde yazılmış eserleri okuyarak bir konu ya da bir yazar üzerine bir tez yazamayız.* Seçtiğimiz konu ya da yazarla ilgili en önemli ve itibarlı eserin, bilmediğimiz yegâne dilde yazılmadığının bir garantisi var mı? Kuşkusuz bu değerlendirmeler bizi nevrotik bir ruh haline sürükleyebilir, ama sağduyuyla hareket etmemiz iyi olur. Bilimsel doğruluk kuralları var, bu kurallar açısından İngiliz bir yazar Japonca bir şey yazdıysa, bu çalışmasından haberdar olduğunuzu ama okumadığınızı söylemek dürüstçe bir davranıştır. Genelde bu "bilmeme ruhsatı" Batı dilleri için geçerli değildir; Slav dillerine yöneliktir, öyle ki Marx üzerine yapılan çok ciddi çalışmalarda Rusça eserlerini bilmediklerini kabul edenler olmuştur. Ama bu gibi durumlarda ciddi bir araştırmacı daima o dillerde özet olarak ne söylendiğini bilebilir (ve bildiğini gösterebilir), çünkü bu eserler üzerine yazılan tanıtımları ve eserlerin özetlerini içeren kitapçıklar erişilebilir durumdadırlar. Genelde Sovyet, Bulgar, Çekoslovak, İsrail ekolünden bilimsel dergiler, makalelerin İngilizce ya da Fransızca özetlerini sağlamaktadır. Ve işte tam da bu nedenle, Fransız bir yazar üstüne

bile çalışıyor olsanız, Rusça bilmiyor olsanız bile bu engeli aşmak için en azından İngilizce okuyabilir olmanız kaçınılmazdır.

O halde bir tezin konusunu belirlemeden önce, karşınıza önemli dilsel zorluklar çıkıp çıkmayacağı konusunda emin adımlarla yol alabilmeniz için o konu hakkındaki mevcut bibliyografyaya bir göz atma uyanıklığını göstermeniz gerekir.

Bazı durumlar zaten önceden bellidir. Almanca bilmeden Yunan filolojisinde bir tez vermeyi aklınızdan bile geçiremezsiniz çünkü Almancada konuyla ilgili bir sürü önemli çalışma var.

Her durumda tez, tüm Batı dillerinde yüzeysel de olsa genel bir terminoloji bilgisi edinmenize yarar, Rusça okuyamıyorsanız bile, en azından Kiril alfabesi karakterlerini tanıyabilecek ve alıntılanan bir kitabın sanattan mı yoksa bilimden mi söz ettiğini anlayabilecek kadarını öğrenmek hiç de zor değildir. Kiril alfabesini okumayı ve *iskusstvo*'nun sanat ve *nauka*'nın bilim anlamına geldiğini bir gecede öğrenirsiniz, birkaç başlığı karşılaştırmak bunu anlamanız için yeterlidir. Dehşete kapılmanıza gerek yok; tezi, yaşadığınız sürece işinize yarayacak bazı egzersizleri yapmanızı sağlayacak yegâne fırsat olarak değerlendirmeniz yeterli.

Bütün bu söylenenler aslında en iyisinin, eğer yabancı bir bibliyografyayla boğuşmak gerekiyorsa yerimizden kalkıp söz konusu ülkede biraz zaman geçirmek olduğu gerçeğini değiştirmez elbette: Ama bunlar pahalı çözümler ve bu kitapta bu olanaklara sahip olmayan öğrencilere de tavsiyeler vermeye çalışıyoruz.

En uzlaşımcı orta yol gibi gelen çözümle ilgili son bir varsayımda bulunalım. Bir öğrencinin, sanat konusuyla ilgili olarak görsel algılama meselesini ele almak istediğini varsayalım. Bu öğrenci *yabancı dil bilmesin ve öğrene-*

*cek vakti de olmasın* (ya da bu konuda psikolojik bir ketlenmesi olsun: İsveççeyi bir haftada öğrenenler olduğu gibi on yılda makul bir biçimde Fransızca konuşamayanlar da var). Dahası bu öğrenci ekonomik nedenlerden altı aylık bir tez vermek zorunda olsun. Bununla birlikte diyelim ki, konuyla yürekten ilgilendiğinden üniversiteyi bir an önce bitirip çalışma hayatına atılmak, ama daha sonra da bu seçtiği konuyu yeniden ele alarak daha sakin bir zamanında derinleştirmek niyetinde olsun. Onu da düşünmek zorundayız.

O halde, bu öğrenci tez konusunu şöyle daraltabilir: "Bazı Çağdaş Yazarlarda Figüratif Sanatlarla İlgili Olarak Görsel Algılama Problemleri". Konuyla ilgili psikolojik değerlendirmeleri belli bir çerçevede ele almak uygun olacaktır ve bu konuda İtalyancaya çevrilmiş önemli eserler bulunmaktadır, Gregory'nin *Eye and Brain* [Göz ve Beyin] başlıklı eserinden algı psikolojisinin ve etkileşimsel psikolojinin en önemli kurucu metinlerine kadar pek çok çeviri bulunmaktadır. Sonra konu üç yazar seçilerek daraltılabilir, Gestalt yaklaşımı için Rudolph Arnheim, göstergebilimsel-enformasyonel yaklaşım için Ernst Gombrich ve ikonolojik bakış açısından perspektifle ilgili makaleleriyle Erwin Panofsky seçilebilir. Bu üç yazarda imgelerin algılanmasında kültürellik ve doğallık arasındaki ilişki, üç farklı bakış açısından derinlemesine tartışılır. Öğrencinin bu üç yazarı artalan oluşturarak bir panoramaya yerleştirmesini sağlayacak, örneğin Gillo Dorfles'in kitapları gibi bazı eserler bulunmaktadır. Bu üç perspektif bir kez çizildikten sonra, öğrenci, özel bir sanat eserinin ışığında edinilen problematik verileri tekrar okumayı da deneyebilecektir, belki de artık klasik hale gelmiş bir yorumu (örneğin Longhi'nin Piero della Francesca'yı çözümleme biçimini) yeniden ele alarak ve onu topladığı daha "çağdaş" verilerle bütünleştirerek bir oku-

ma yapabilir. Nihai ürün hiç de özgün olmayacaktır, panoramik ve monografik tez arasında kalacak bir çalışma olacaktır; öte yandan sadece İtalyanca çeviriler temel alınarak yazılacak bir tez olacaktır. Panofsky, sadece Almanca ve İngilizcede mevcut olsa da, *tamamını* okumadığı için öğrenci suçlanmayacaktır çünkü Panofsky *üzerine* bir tez söz konusu değildir; Panofsky'ye sadece belli bir yönüyle bazı sorunlara gönderme yapmak için başvurulduğundan ve belli bir problemi ele alan bir tez hazırlandığından bu bağlamda dil bilmemesi sorun olmayacaktır.

II. 1.'de de söylediğimiz gibi bu türden bir tez fazlasıyla tavsiye edilen türden bir tez değildir, çünkü hem eksik hem de fazla genel olma riskini taşır: Öğrencinin, gerçekten ilgilendiği bir konu hakkında elde edebileceği ilk bulguları alelacele bir araya getirdiği bir çalışmadan ibaret altı aylık bir tez örneği olacaktır. Daha iyi seçenekler olmadığından yeğlenmiş bir çözümdür, ama sorun hiç değilse layıkıyla çözülebilecek durumdadır.

Her halükârda, eğer yabancı dil bilmiyorsanız, tezi dil öğrenmeye başlamak için değerli bir fırsat olarak kullanamıyorsanız, en makul çözüm yabancı literatürlere göndermelerin ayıklanabilir olduğu ya da bu tür göndermeler meselesini daha önceden çevrilmiş birkaç metne başvurarak çözebileceğiniz anadilinizde ele alınabilecek bir konu seçmektir.

"Garibaldi'nin Anlatısal Eserlerindeki Tarihsel Roman Modelleri" hakkında bir tez yazmak isteyen biri (aynı konuyla ilgili on dokuzuncu yüzyıla ait İtalyanca polemikleri bilmek dışında) Walter Scott ve tarihsel romanın kökenleri hakkında bazı temel nosyonları da bilmek zorundadır; ama başvurulabilecek bazı eserleri İtalyanca olarak bulabilir ve Scott'un hiç değilse büyük eserlerini İtalyanca okuma olanağına sahip olabilir, özellikle de kütüphanede on dokuzuncu yüzyıla ait çevirile-

rini aradığında. "İtalyan Risorgimento Kültüründe Guerrazzi Etkisi" gibi bir konu önermek de daha az sorun yaratabilir. Doğal olarak, öğrenci asla iyimser varsayımlarla yola çıkmamalı ve hangi yabancı yazarların bu konuya değindiklerini görmek için bibliyografyalara başvurarak kayda değecek bir çaba göstermelidir.

## II.6. "Bilimsel" tez mi yoksa siyasi tez mi?

1968 öğrenci protestolarından sonra, kültürel ve kitabi konulardansa siyasi ve toplumsal konularla ilgili tezler yazılması gerektiğine dair bir düşünce yaygınlaştı. Eğer varılan nokta buysa o halde bu bölümün başlığı kışkırtıcı ve aldatıcı; çünkü "siyasi" bir tezin "bilimsel" olmadığını düşünmemize yol açıyor. Şimdilerde üniversitede bilimden, bilimsellikten, bilimsel araştırmadan, bir çalışmanın bilimsel değerinden çok sık söz ediliyor ve bu terim hiç de istenmeyen yanlış anlaşılmalara, kültür sosuna bulanmış hiç de meşru olmayan şüphelere ve mistifikasyonlara yol açabiliyor.

### II.6.1. *Bilimsellik nedir?*

Bazıları için bilim, doğa bilimleriyle ya da niceliksel temellere dayalı araştırmayla özdeşleşmektedir: Bir araştırma formüller ve diyagramlarla ilerlemiyorsa bilimsel değildir. Bu açıdan bakıldığında Aristoteles'te ahlak hakkında bir araştırma bilimsel olmayacağı gibi, sınıf bilinci hakkındaki bir araştırma da Protestan reformu sırasındaki köylü ayaklanmaları hakkındaki bir araştırma da bilimsel olmayacaktır. "Bilimsel" terimine verilen anlamın bu olmadığı apaçık ortadadır. O halde bir çalışmaya geniş anlamda bilimsel denebilmesini sağlayacak çerçeveyi tanımlamaya çalışalım.

Bilimsel çalışma için model olarak, modern çağın başından beri önerildiği gibi doğa bilimlerininkinin alınmasında sakınca yoktur. Aşağıdaki gereklilikleri sağlayan bir araştırma bilimseldir:

1) Araştırma *tanınabilir ve başkalarınca da tanınabilecek şekilde tanımlanmış bir nesne hakkında* yapılır. Nesne teriminin fiziksel bir anlamı olması gerekmiyor. Hiç kimse görmemiş olsa da karekök bir nesnedir. Sadece bireylerin ya da istatistik ortalamaların bilinebileceği, toplumsal sınıfların gerçek ve tam anlamıyla bilinemeyeceği itirazını yapabilecek kişiler ortaya çıksa da toplumsal sınıf bir araştırma nesnesidir. Ama bu anlamda 3725'ten büyük tüm tam sayıların oluşturduğu sınıf da fiziksel gerçekliğe sahip olmayacaktır; oysa bir matematikçi bu konuyla pekâlâ ilgilenebilir. Bir nesneyi tanımlamak, bizim koyacağımız ya da bizden önce başkalarının koyduğu bazı kuralları temel alarak o nesneden söz etmek anlamına gelir. 3725'ten büyük bir tam sayının görülür görülmez tanınabilmesini sağlayacak kuralları eğer biz koyuyorsak, nesnemizin tanınabilirlik kurallarını ortaya koyduk demektir. Eğer namevcut olduğuna dair ortak bir kanının bulunduğu, örneğin insan başlı at gibi masalsı bir varlıktan söz etmemiz gerekirse doğal olarak sorunlar ortaya çıkar. Bu noktada üç seçeneğimiz vardır. Her şeyden önce insan başlı atların klasik mitolojide nasıl sunulduklarını konu olarak seçerek onlardan söz etmeye karar verebiliriz; insan başlı atlardan söz eden (sözel ya da görsel) metinlerle uğraşmamız gerektiğinden nesnemiz herkes tarafından tanınabilir ve herkesçe saptanabilir hale gelir. Bu durumda klasik mitolojinin söz ettiği bir varlığın insan başlı at olarak tanınabilmesi için hangi karakteristik özelliklere sahip olması gerektiği ele alınacaktır.

İkinci olarak (gerçek olmayan) olası bir dünyada yaşayan bir yaratığın insan başlı at olabilmesi için *sahip ol-*

*ması gereken* özellikler hakkında varsayımsal bir araştırma sürdürmeye de karar verebiliriz. O halde incelememizin tamamının bu varsayım çerçevesinde sürdürüleceğini belirterek bu olası dünyanın varoluş koşullarını tanımlamamız gerekir. Eğer büyük bir titizlikle araştırmamıza başladığımızda sahip olduğumuz varsayıma sadık kalırsak, bilimsel araştırma nesnesi olarak tanımlanmasını sağlayacak bazı olanaklara sahip bir "nesneden" söz edebiliriz.

Üçüncü olarak insan başlı atların gerçekten de var olduklarını kanıtlayacak yeterli kanıtlara sahip olduğumuza karar verebiliriz. Bu durumda kayda değer bir söylem nesnesi oluşturabilmek için (iskeletler, kemik kalıntıları, volkanlardan püskürmüş lavlar üzerindeki izler, Yunanistan ormanlarında kızılötesi ışınlarla çekilmiş fotoğraflar ya da başka ne türden olursa olsun) kanıtlar üretmemiz gerekmektedir; yeter ki başkaları hipotezimiz doğru da olsa yanlış da olsa ortada üzerinde konuşulabilecek bir şey olduğu konusunda hemfikir olsunlar.

Doğal olarak bu örnek paradoksaldır, özellikle de üçüncü seçenek göz önüne alındığında hiç kimsenin insan başlı atlar üzerine tez yazmak isteyeceğini sanmıyorum; ama burada benim derdim belli koşullarda herkesçe kabul edilebilecek bir araştırma nesnesinin daima oluşturulabileceğini ve bunun nasıl yapılabileceğini göstermekti. Eğer bunu insan başlı atlarla yapmak mümkünse aynı şey pekâlâ ahlaki davranış, arzular, değerler ya da toplumsal ilerleme düşüncesi gibi nosyonlar için de söylenebilecektir.

2) Araştırma, bu nesne hakkında *henüz söylenmemiş şeyleri* dile getirmek veya zaten söylenmiş olanları farklı bir bakış açısıyla gözden geçirmek zorundadır. Matematik bilimi açısından doğru sayılan, geleneksel yöntemlerle Pisagor teoremini kanıtlamaya yarayan bir çalışma bi-

limsel bir çalışma olmayacaktır çünkü bilgilerimize yeni hiçbir şey eklemeyecektir. Olsa olsa iyi bir bilgi aktarma çalışması olur; tıpkı kalas, çivi, marangoz rendesi, testere ve çekiç kullanarak bir köpek kulübesi yapmayı öğreten bir elkitabı gibi. I.1.'de daha önce söylediğimiz gibi, bir *derleme* tezi de bilimsel açıdan yararlı olabilir; çünkü derleyen, başkalarının aynı konu hakkında daha önce ifade ettiği düşünceleri organik bir biçimde bir araya getirmiş ve birbirleriyle ilintilendirmiştir. Aynı açıdan baktığımızda, kendi başımıza bir köpek kulübesi yapmamıza yarayacak bir elkitabı bilimsel bir çalışma değildir, ama köpek kulübesi yapmak için bilindik tüm yöntemleri karşılaştırıp tartışan bir metin mütevazı bir bilimsellik iddiası taşıyabilir.

Akılda tutmanız gereken tek bir şey var: Bir derleme eser, o alanda daha önce yapılmış benzer bir şey yoksa bilimsel açıdan fayda sağlayacaktır. Eğer köpek kulübesi yapımı için kullanılan yöntemleri karşılaştıran çalışmalar daha önce yapılmışsa, benzer bir tane daha yapmak zaman kaybından (ya da intihalden) başka bir şey değildir.

3) Araştırma *başkalarına faydalı olmalıdır.* Temel parçacıkların davranışı üzerine yeni bir keşif sunan bir makale fayda sağlar. Leopardi'nin yayımlanmamış bir mektubunun nasıl keşfedildiğini anlatan ve onun eksiksiz bir transkripsiyonunu yapan bir makale faydalıdır. Bir çalışma, bilimsel topluluğun zaten bildiği ve aynı konu üzerinde gelecekteki çalışmaların en azından teorik olarak göz önüne almak zorunda olduğu şeye yeni bir şey ekliyorsa ve (1 ve 2 maddelerindeki gereklilikler uyulduysa) bilimseldir. Doğal olarak bilimsel önem, ortaya konan bilimsel katkının önem derecesiyle ölçülerek belirlenir. Öyle bilimsel katkılar bulunmaktadır ki, o katkılardan sonra araştırmacılar eğer onları göz önüne almazlarsa iyi bir şey

söylemeleri mümkün olmaz. Araştırmacıların göz önüne alarak hiç de kötü bir iş yapmayacakları başka bazı bilimsel katkılardan da söz edebilirsiniz ama bu çalışmalar göz önüne alınmasalar da kimse kahrından ölmez. Son dönemlerde James Joyce'un, yakıcı ve hassas cinsel problemler hakkında karısına yazdığı mektuplar yayımlandı. Hiç kuşku yok ki, yarın öbür gün, Joyce'un *Ulysses*'indeki Molly Bloom karakterinin doğuşu meselesini araştırma konusu yapan biri, onun özel yaşamında karısına, Molly'ninki gibi gelişmiş ve canlı bir cinsellik atfettiği bilgisinden yararlanabilecektir; bu nedenle de ortada yararlı bir bilimsel katkı bulunmaktadır. Öte yandan, bu verilere ihtiyaç duyulmadan da Molly karakterinin odak noktasına doğru bir biçimde konulduğu muhteşem *Ulysses* yorumları bulunmaktadır, yani burada olmazsa olmaz bir katkı söz konusu değildir. Öte yandan Joyce'un romanı *Sanatçının Bir Genç Adam Olarak Portresi*'nin ilk versiyonu olan *Stephen Hero* yayımlandığında, herkes İrlandalı yazarın gelişimini anlamak için onu göz önüne almanın kaçınılmaz olduğunu fark etmiştir.

Şimdi birileri ciddi mi ciddi çalışan Alman filologlarına gönderme yaparak sıklıkla alay konusu edilen "çamaşırcı kadının notları" denilen o belgelerden birini açığa çıkarabilir: Aslında bu belgelerin neredeyse hiç değeri yoktur, yazar bunlarda belki de o gün yapacağı alışverişin listesini hazırlamıştır. Ama bazen bu türden veriler de yararlı olabilir, çünkü herkesin dünyadan elini eteğini çekmiş saydığı bir sanatçının insanlık hallerine bir ışık tutabilir ya da o dönemde söz konusu sanatçının oldukça yoksul koşullar içinde yaşıyor olduğunu gösterebilir. Bazen de zaten bilinen şeylere hiçbir şey eklemezler, küçük özyaşamöyküsel merakları tatmin ederler ve herhangi bir bilimsel değere sahip değillerdir, buna rağmen bu türden önemsiz şeyleri açığa çıkararak yorulmak bil-

mez araştırmacılar olarak ün yapan insanlar da bulunmaktadır. Benzer araştırmalar yaparak eğlenen insanların cesaretini kırmamak lazım ama bu tür araştırmalarla insanlığın bilgisinde bir ilerlemeden söz edilemez ve bilimsel açıdan olmasa bile en azından pedagojik açıdan yazarın hayatını ve eserlerini anlatan iyi bir bilgi aktarma kitabı yazmak çok daha yararlıdır.

5) Araştırma, *sunduğu hipotezlerin doğrulanabilirliği ve yanlışlanabilirliği için öğeler sunmalıdır* ve bu arada daha sonra yayımlanmasını sağlayacak öğeler de içermelidir. Bu temel bir gereklilikti. Mora Yarımadası'nda insan başlı atların var olduğunu kanıtlamak istiyor olabilirim, o zaman şu dört şeyi kesinlikle yapmam gerekir: (a) kanıt üretmek (daha önce söylendiği gibi en azından bir kuyrukkemiği); (b) bulguyu elde etmek için nasıl bir yol izlediğimi söylemek; (c) başka kanıtlar bulmak için nasıl bir yol izlenmesi gerektiğini söylemek; (d) olur ya bir gün bulunursa ne tür bir kemiğin (ya da bulgunun) benim hipotezimi yerle bir edeceğini söylemek.

Bu biçimde sadece kendi hipotezim için kanıtlar sağlamış olmam, aynı zamanda başkalarının da benim hipotezimi doğrulamak ya da sorunsallaştırmak üzere bu konu hakkında yapılan çalışmayı sürdürmesini sağlamış olurum.

Aynı şey her türlü başka konuyla da vuku bulur. 1969 yılına ait parlamento dışı bir hareketin, herkesçe tamamen türdeş öğelerden oluşuyor gibi kabul edilse de, biri Leninist diğeri Troçkist iki bileşeni olduğunu kanıtlamak için bir tez hazırlamak istediğimi düşünelim. Haklı olduğumu kanıtlamak için belge (propaganda için dağıtılan el ilanları, toplantı tutanakları ve kayıtları, makaleler vb.) sağlamam gerekecektir; o malzemeyi bulmak için nasıl bir yol izlediğimi, başkalarının o yönde araştırma yapmak için ne tür bir yol izleyerek devam edebileceklerini ve o grubun üyeleri için kanıt gösterdi-

ğim malzemeye kanıt niteliğini hangi ölçütlerle yüklediğimi söylemem gerekecektir. Örneğin grup 1970 yılında dağıldıysa, sadece o tarihe kadar grubun üyeleri tarafından üretilen kuramsal malzemede söylenenleri dikkate alıp almadığımı söylemem gerekir (ama bunu yaparsam şunu da söylemem gerekir: bazı kişileri hangi ölçütlere göre o grubun üyesi olarak değerlendiriyorum (parti kimlik kartı, toplantılara katılım, polisin bu konudaki şüpheleri); veyahut grup dağıldıktan sonra eski üyeleri tarafından üretilen metinleri de değerlendirip değerlendirmediğimi, bunu yaparken söz konusu üyelerin o fikirleri sonra ifade ettiklerinden daha önce de zaten düşündükleri şeyler oldukları ilkesinden yola çıkıp çıkmadığımı, belki de grubun etkin olduğu dönemde gizlice ifade ediyor oldukları varsayımından hareket edip etmediğimi belirtmem gerekecektir. Ancak bu biçimde başkalarına yeni araştırmalar yapma olanağı sağlayabilirim, örneğin ortaya çıkardıklarımın yanlış olduğunu da kanıtlama olanağı sağlayabilirim; çünkü diyelim ki, polise göre o grubun üyesi olan ama grubun diğer üyeleri tarafından hiç de öyle sayılmayan biri, en azından eldeki belgeler değerlendirildiğinde hiç de öyle sayılmayabilir. İşte böylece ortaya hipotez atmış, kanıtlar sunmuş, doğrulanma ve yanlışlanma yöntemlerini de göstermiş olurum.

Birbirinden çok farklı konuları seçmiş olmamım nedeni bilimsellik gerekliliklerinin her türden araştırmaya uygulanabilir olduğunu kanıtlamaktır.

Bütün bu söylediklerim bizi yeniden "bilimsel" tez ve "siyasi" tez arasındaki yapay karşıtlığa götürür. *Gerekli tüm bilimsellik kurallarına riayet ederek siyasi bir tez yazılabilir.* Görsel işitsel sistemler aracılığıyla bir işçi topluluğunda alternatif bir bilgi sağlama deneyimini anlatan bir tez de olabilir: O tezin bilimsel sayılmasının ölçütü, herkesin ulaşabileceği ve kontrol edebileceği şekilde deneyi-

mimi belgelemem olacaktır, bu belgeleme bir başkasına gerek aynı sonuçları elde etmek üzere gerekse benim sonuçlarımın tesadüfi olup olmadığını ya da benim göz önüne almadığım başka faktörlere bağlı olup olmadığını anlamak üzere aynı yolu izleme olanağı sağlayacaktır.

Bilimsel bir yöntemin güzel tarafı, asla başkalarına zaman kaybettirmemesidir: Bir bilimsel hipotezi çürütmek gerektiğini ortaya çıkarmak için dahi olsa o hipotez üzerine çalışmak, daha önce ortaya atılan bir varsayımın etkisiyle iyi bir şey yapmış olmak anlamına gelir. Eğer benim örnek olarak verdiğim tez işçi sınıfında aktivist bir pozisyon almak için bir teşvik oluşturmaya yaradıysa (varsayımlarım oldukça naif bile olsa) yine de yararlı bir sonuç elde etmişim demektir.

Bu anlamda aslında bilimsel tez ile siyasi tez arasında karşıtlık olmadığı görülür. Bir yandan her bilimsel çalışmanın, başkalarının bilgisinin gelişmesine katkıda bulunduğu ölçüde daima olumlu politik bir değeri olduğu söylenebilir (bilgi edinme sürecine ket vurma eğilimindeki her eylemin ise olumsuz politik değeri bulunmaktadır) ama öte yandan başarı olasılığı olan her siyasi girişimin hiç kuşku yok ki bilimsel bir ciddiyet temeline sahip olması gerektiği söylenebilir.

Gördüğünüz gibi logaritmalar ve deney tüpleri kullanmasak da "bilimsel" bir tez yapmak mümkündür.

## II.6.2. *Tarihsel kuramsal konular mı yoksa "güncel" deneyimler mi?*

Bu noktada başlangıç sorumuz yeni bir biçim kazanarak tekrar karşımıza çıkmaktadır: *Akademik anlamda ağırlığı olan bilimsel bir tez yazmak mı yoksa toplumsal etkinlikler ve pratik deneyimlerle doğrudan ilgisi olan konularda bir tez mi?* Başka sözcüklerle söylersek: Ünlü yazar-

lardan mı yoksa antik metinlerden söz eden bir tez mi yapmak daha yararlıdır? Yoksa ister (neokapitalist ideolojide sömürü kavramı gibi) kuramsal, ister (örneğin: Roma'nın kenar mahallelerinde gecekonducuların yaşam koşulları gibi) uygulamalı olsun, yaşadığımız dünyaya doğrudan katılımımızı gerektiren bir tez yazmak mı?

Bu soru bu haliyle saçma ve beyhude bir sorudur. Herkes sevdiği şeyi yapar; bir öğrenci dört yılını Roman filolojisi tahsiliyle geçirdiyse kimse ondan gecekonducularla meşgul olmasını bekleyemez, tıpkı dört yılını Danilo Dolci'yle[1] geçirmiş birinden bir "akademik tevazu" davranışı bekleyip Fransa kraliyet hanedanı üzerine bir tez yazmasını istemenin saçma olacağı gibi.

Ama bu sorunun telaşa kapılmış bir öğrenci tarafından sorulduğunu, bu öğrencinin üniversitede tahsil ettiği şeylerin ve özellikle de tez deneyiminin ne işine yarayacağını kendine sorup durduğunu varsayalım. Yine bu öğrencinin, göze çarpan siyasal ve toplumsal ilgileri olduğunu ve "kitabi" konulara vaktini ayırarak kendi ilgi alanına ihanet edecek bir konu seçmiş olacağını varsayalım.

Şimdi eğer bu öğrenci zaten kendisine konudan nihai bir söylem çekip çıkarma olanağı verecek siyasi toplumsal bir deneyimin içindeyse sorunu, kendi deneyimini bilimsel olarak nasıl ele alabileceğini düşünerek çözmesi çok iyi olur.

Ancak, öğrenci böyle bir deneyime sahip değilse, bu soru bana göre gayet soylu bir davranış göstergesi olmakla birlikte safça bir tarafa da sahip. Daha önce de söylediğimiz gibi, bir tezin gerektirdiği araştırma deneyimi gele-

1. 1924-1997 arasında yaşamış İtalyan mimar, sosyolog, sosyal reformcu ve pasifist. Sicilya'da mafya karşıtı girişimlerde bulunmuş ve pasif direnişçi bir toplumsal hareketin öncülüğünü yapmış Dolci'ye bu çabaları nedeniyle "Sicilya'nın Gandi'si" denmiştir. (Y.N.)

cekteki (ister mesleki ister siyasi) yaşamımız boyunca işimize yarayacaktır; bunun nedeni seçtiğimiz konu değil, tezin bize kazandırdığı eğitimdir, onu yazarken çektiğimiz cefa, tezin gerektirdiği malzemeyi düzenleme yetkinliğidir.

Paradoksal bir biçimde şunu da söyleyebiliriz: Politik ilgileri olan bir öğrenci bir on sekizinci yüzyıl botanik yazarında işaret adılların kullanım sıklığı üzerine bir tez de yazacak olsa politik ilgilerine ihanet etmeyecektir. Ya da Galilei öncesi bilimde *impetus* teorisi. Ya da Öklid'ci olmayan geometriler üzerine bir çalışma. Veyahut kilise hukukunun başlangıç dönemleri. Veya İsihazm mistik tarikatı hakkında. Ya da Ortaçağ Arap tıbbı üzerine. Veya kamu ihalelerinde ihaleye fesat karıştırmakla ilgili bir ceza kanunu maddesi üzerine.

Geçen yüzyılın işçi hareketleri hakkında iyi bir tez yapılarak da politik ilgiler, örneğin sendikalara yönelik olanlar geliştirilebilir. Rönesans döneminde, alt sınıflarda popüler ksilografik [tahta baskılı] yayınların üretim biçimlerini, yaygınlığını, biçemini inceleyerek de günümüzdeki bağımsız bilgi aktarımı gerekliliği anlaşılır kılınabilir.

Polemik olmasını istediğim için şimdiye kadar sadece siyasi ve toplumsal etkinliklerde bulunmuş bir öğrenciye, kendi deneyimlerini doğrudan aktarmak yerine bu tezlerden birini özellikle öneririm. Çünkü tez çalışmasının tarihsel, kuramsal, teknik bilgiler edinmesini ve belgeleme yapmasını öğrenmesini sağlayacak son fırsat olacağı açıktır, aynı zamanda bu fırsatı kendi politik uğraşının tarihsel ve kuramsal varsayımları üzerine daha mesafeli bir biçimde düşünmek için de kullanmış olacaktır.

Doğal olarak bu sadece benim fikrim. Ama farklı bir fikre de saygı göstereyim diye, siyasi etkinliklerle yoğun olarak ilgilenen ve tezini bu amaca yönelik olarak hazırlamak ve siyasi faaliyetlerinden kazandığı deneyimleri tezine aktarmak isteyen birinin bakış açısıyla bakayım.

Bu mümkündür ve ortaya çok da iyi bir iş çıkarılabilir: Ama bu türden bir girişimin saygınlığını korumak için bir dizi şeyi açıklık ve ciddiyetle söylemek gerekir.

Bazen öğrencinin propaganda için dağıtılan el ilanlarını, tartışma ve toplantı kâğıtlarını, faaliyet raporlarını, kimi kez de daha önce yapılmış bazı çalışmalardan ödünç aldığı istatistikleri bir araya getirip düzenleyerek çalışmasını "siyasi" tez olarak sunduğu durumlar da ortaya çıkıyor. Ve bazen de tez komisyonunun kimi kez tembellikten, kimi kez demagojinin etkisiyle, bazen de konuyla ilgili yetersizliğinden çalışmayı iyi bulup kabul ettiği oluyor. Oysa bir şaklabanlık söz konusudur; üstelik sadece üniversite ölçütleri açısından değil, politik ölçütler açısından da. Politika yapmanın bir ciddi biçimi, bir de sorumsuz biçimi var. Toplumun durumu hakkında yeterli bilgi sahibi olmadan bir kalkınma planına karar veren bir politikacı, yasadışı bir iş yapmıyorsa bir şaklabandır. Kişi, bilimlere özgü gerekliliklerden yoksun bir politik tez yaparak kendi tuttuğu siyasi tarafa berbat bir hizmette bulunmuş olur.

II.6.1.'de bu bilimsel gerekliliklerin hangileri olduğunu, ciddi bir politik çalışma için nasıl kilit bir değer taşıdıklarını söylemiştik. Bir seferinde kitle iletişim problemleri hakkında bir sınav veren bir öğrenciye tanık olmuştum, belli bir bölgenin çalışanlarına başvurarak televizyon izleyiciliği üzerine bir "anket" yapmıştı. Gerçekte yaptığı şey, elinde kayıt cihazıyla iki tren yolculuğu sırasında bir düzine yolcuyla mülakat yapmaktı. Bu kayıtların çözümlenmesiyle ortaya çıkan fikirlerin bir "anket" olmaması doğaldı. Bunun tek nedeni her anket çalışmasında dikkat edilmesi gereken doğrulanma gerekliliklerine sahip olmaması değildi, aynı zamanda ortaya çıkan sonuçların pekâlâ da araştırma yapmadan da düşünebileceğimiz sonuçlar olmasıydı. Örnek vermek için söylü-

yorum: Masa başında oturarak da, 12 kişiye soracak olsak çoğunluğun futbol maçı yayınını canlı izlemekten hoşlandığını söyleyeceğini tahmin edebiliriz. O halde bu apaçık belli sonuca varmak için 30 sayfalık sözde bir anket sunmak bir şaklabanlıktır. Aynı zamanda önceden sahip olduğu düşünceleri destekleyecek şeyler bulmaktan başka bir şey yapmamışken "nesnel" veriler topladığını sanan öğrenci için de kendini kandırmaktan ibarettir.

Politik karakterli bir tez özellikle iki nedenle yüzeysellik riski taşır: (a) Tarihsel ya da filolojik bir tezde araştırmacının kaçamayacağı geleneksel yöntemler mevcutken oluşum halindeki toplumsal olgular üzerine çalışmak için yöntem bulunmamaktadır (bu nedenle genelde iyi bir politik tez yazmak telaşa mahal bırakmayan tarihsel bir tez yazmaktan daha zordur). (b) "Amerikan usulü" toplumsal araştırmada pek çok yöntembilimsel yaklaşımda niceliksel istatistik yöntemleri fetiş haline getirildiğinden gerçek olguların anlaşılmasına hizmet etmeyen çok büyük araştırmalar üretilir; bu durum pek çok politik gencin, olsa olsa bir "sosyometri" olacak bu sosyolojiye karşı güvensiz bir tavır takınmasına ve onu ideolojik örtüsünü oluşturduğu sisteme hizmet etmekten öteye gitmemekle suçlamasına neden olmaktadır. Bu nedenle söylediğimiz türden bir araştırmaya tepki göstermek için, genelde araştırma yapmayı hepten bırakıp tezlerini bir dizi propaganda bildirisi, çağrı metni ve salt kuramsal saptamalarla dolu bir çalışmaya dönüştüren öğrencilerle de karşılaşılmaktadır.

Bu risk nasıl bertaraf edilir? Bunun pek çok yolu vardır. Benzer konular hakkındaki "ciddi" araştırmalar göz önüne alınarak, deneyimli bir aktivist grubun uygulamalarını takip ederek işe başlanabilir. Veri toplamak ve çözümlemek konusunda bazı yöntemlere hâkim olunmadıkça, üstelik genelde çok maliyetli ve uzun zaman

alacak araştırma çalışmalarının birkaç haftada yapılacağını farz ederek bir toplumsal araştırma işine balıklama dalmamak gerekir... Ancak, sorunlar alanlara, konulara, öğrencinin hazırlıklı olup olmamasına bağlı olarak çeşitleneceğinden ve genel tavsiyeler verilemeyeceğinden bir örnekle kendimi sınırlayacağım. Daha önce üzerinde araştırma yapılmamış gibi görünen siyasi, ideolojik ve pratik bileşenleri olan yakıcı bir güncellik taşıyan pek çok gelenekçi profesörün "tamamıyla bir gazetecilik" meselesi olarak tanımlayabilecekleri "yeni mi yeni" bir konu seçeceğim: bağımsız radyo istasyonları olgusu.

### II.6.3. *Güncel bir meseleyi nasıl bilimsel bir konuya dönüştürebiliriz?*

Şimdi, büyükşehirlerde bu istasyonlardan onlarcasının doğduğunu ve nüfusu 100.000 kadar olan merkezlerde bile iki, üç, dört adet radyo istasyonu bulunduğunu ve her yerde yenilerinin doğduğunu biliyoruz. Bu sorunlar politik ve ticari boyutta. Ayrıca söz konusu radyo istasyonlarının yasal sorunları var ama bu konuya ilişkin yasalar muğlak ve gelişim içinde; bu satırları yazdığım (ya da tezi yaptığım) an ve bu kitabın çıkacağı (ya da tezin savunmaya gireceği) an arasında durum zaten değişmiş olacak.

O halde her şeyden önce araştırmamım zamansal çerçevesini ve coğrafi sınırlarını net bir biçimde tanımlamam gerekecek. Başlığım ancak "1975 yılından 1976 Yılına Özgür Radyolar" olabilir ama bu konuda yapacağım araştırma tam ve eksiksiz olmalıdır. Sadece Milano radyolarını incelemeye karar verebilirim, ama bu durumda *tüm* Milano radyolarını ele almalıyım. Aksi halde araştırmam eksik olacaktır; çünkü belki de en önemli radyoyu ve bu radyonun programlarını, dinlenme oranını, rad-

yo programcılarının kültürel kompozisyonunu ya da bulunduğu bölgeyi (şehrin dışında mı, hangi ilçede, merkezde mi gibi bilgileri) ihmal etmiş olabilirim.

Eğer ulusal düzeyde 30 radyoluk bir örnekçe üzerinde çalışmaya karar verirsem, örnekçe seçme ölçütlerimi belirlemem gerekir. Eğer ulusal gerçeklik her beş siyasi radyo için üç ticari radyo bulunduğu ise (ya da beş solcu radyoya karşılık bir aşırı sağcı radyo ise) 29 radyonun siyasi radyo olduğu, üstelik hepsinin solcu (ya da tam tersi) olduğu bir örnekçe seçmemem gerekir. Çünkü bu durumda olguyla ilgili sunduğum görüntü, sadece benim arzularım ve korkularım doğrultusunda şekillenmiş olacak, dolayısıyla da gerçekteki durumu yansıtmayacaktır.

Radyoların halihazırdaki halleriyle nasıl olduklarını yansıtan bir araştırma yapmaktan vazgeçip (tıpkı olası bir dünyada insan başlı atların mevcudiyeti hakkındaki tez gibi) ideal özgür bir radyo projesi de önerebilirim. Ancak bu durumda proje organik ve gerçekçi olmalı (namevcut ya da küçük özel bir grubun erişimindeki teknik gereçler sanki mevcutmuş gibi varsayımlarda bulunamam); öte yandan gerçekte olgunun taşıdığı eğilimleri genel hatlarıyla göz önüne almadan ideal bir proje yapamam. Bu eğilimler için de bu kez mevcut radyolar hakkında bir araştırma yapmam kaçınılmaz olacaktır.

Ayrıca "özgür radyo" tanımının parametrelerini herkesçe anlaşılır yani araştırma nesnesini, tüm kamuoyunca tanınabilir hale gelecek biçimde tanımlamak zorundayım.

Özgür radyo derken sadece solcu bir radyoyu mu kastediyorum? Ya da ulusal sınırlar içinde yarı yasal durumdaki küçük bir grupça yayın yapan bir radyoyu mu? Gelişim macerasına baktığımızda salt ticari amaçlarla çok yakın bağlantıları olan bir ağ söz konusu olsa da bir

tekele bağlı olmayan bir radyodan mı söz ediyorum? Ya da coğrafi sınırlar parametresini mi göz önüne almam gerekir; San Marino'ya mı yoksa Montecarlo'ya mı ait bir radyoyu özgür radyo sayacağım? Hangisini seçersem seçeyim, ölçütlerimi açıkça ortaya koymalı ve neden bazı olguları araştırma alanının dışında bıraktığımı açıklamalıyım. Hiç kuşku yok ki, ölçütler akla yatkın olmalıdır ya da kullandığım terimler yanlış anlamaya izin vermeyecek şekilde tanımlanmalıdır: Benim için özgür radyoların sadece aşırı solda bir konumu ifade edenler olduğuna karar verebilirim ama o zaman "özgür radyolar" terimiyle yaygın olarak diğer radyoların da kastedildiğini göz önüne almalıyım. Okurlarımı, onlardan da söz ettiğimi ya da onların mevcut olmadığını sanmalarını sağlayacak bir şekilde yazarak kandıramam. Böyle bir durumda "özgür radyo" ifadesini incelemek istemediğim radyolara (ama bu dışarıda bırakmanın gerekçeleri açıklanmalıdır) hangi bağlamda uygulandığını söylemeliyim ya da ilgilendiğim radyolar için daha az genel bir terim seçmeliyim.

Bu noktaya vardığımda, organizasyon biçimi, ekonomik ve yasal yönüyle özgür bir radyonun yapısını betimlemem gerekecek. Eğer bu radyolardan bazılarında tam zamanlı profesyoneller çalışıyorsa, bazılarında ise dönüşümlü olarak militan gönüllüler çalışıyorsa organizasyon biçimiyle ilgili bir tipoloji oluşturmam gerekecektir. Tüm bu türlerin soyut bir bağımsız radyo modeli tanımlamaya yarayacak ortak özelliklere sahip olup olmadıklarını ya da "özgür radyo" teriminin birbiriyle çok uyumsuz bir dizi farklı mı farklı deneyimi kapsayıp kapsamadığını görmem gerekir. Bu analizin bilimsel ciddiyetinin pratik etkileri açısından da nasıl yararlı olduğunu hemen anlamışsınızdır; eğer özgür bir radyo oluşturmak istiyorsam onun işleyişi için en iyi koşulların neler olduğunu bilmem gerekmektedir.

Kayda değer bir tipoloji oluşturmak için incelediğim çeşitli radyoların tüm olası özelliklerinin karşılaştırılmasını göz önüne alan bir çalışma yaparak ilerleyebilirim; bu amaçla hazırladığım tabloda dikeyde belli bir radyonun özelliklerini belirtebilir, yatayda ise belli bir özelliğin istatistik sıklığını verebilirim. İşte size dört parametreyle ilgili oldukça kısıtlı boyutlarda ve salt yol gösterme amacıyla hazırlanmış bir örnek: profesyonel çalışanların bulunması, müzik-konuşma oranı, reklam mevcudiyeti ve ideolojik özellikleri. Bu dört parametre tabloda yedi hayalî radyoya uygulanmış bulunuyor.

Bu tür bir tablo bana örneğin Radio Pop'un reklam kabul eden, konuşmadan çok müzik yayını yapan, açık bir biçimde ideolojik özellikler taşıyan profesyonel olmayan bir grup tarafından oluşturulduğunu söyleyecektir. Ve aynı zamanda reklam mevcudiyetinin ya da konuşmadan çok müzik yayını yapılıyor olmasının, bu durumda iki radyo bulduğumuza göre ideolojik özellikleriyle zıtlık yaratmadığını, bu arada, müzikten çok konuşma yayınlayan ideolojik özellikli tek bir radyo bulunduğunu söyleyecektir. Öte yandan reklamsız ve konuşma yayınının daha fazla olduğu ideolojik karakterden yoksun hiçbir radyo olmadığı da görülecektir. Bu çözümleme böyle devam eder. Bu tablo tamamıyla varsayımsaldır ve çok az sayıda parametre ve radyo içermektedir: Bu nedenle kayda değer istatistiki sonuçlar çıkarmaya izin vermemektedir. Sadece yol gösterici bir şey olarak tasarlanmıştır.

| | Radio Beta | Radio Gamma | Radio Delta | Radio Autrora | Radio Centro | Radio Pop | Radio Canale 100 |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| profesyonel çalışanlar | – | + | – | – | – | – | – |
| müziğin konuşmaya baskın olması | + | + | – | + | + | + | + |
| reklam mevcudiyeti | + | + | – | – | + | + | + |
| ideolojik özellikler | + | – | + | + | – | + | – |

Bu veriler nasıl elde edilir? Üç kaynak bulunmaktadır: resmî belgeler, ilgili kişilerin beyanları ve dinleme tutanakları.

*Resmî veriler.* Her zaman daha güvenilir verilerdir ama bağımsız radyolar söz konusu olduğunda oldukça az resmî veri bulunmaktadır. Kural olarak il emniyet müdürlüğü yetkililerinde radyonun bir kaydı olmalıdır. Ayrıca bir noterde şirketin kuruluş belgesi ya da buna benzer bir belge olmalıdır, ama görebileceğinizi söylemek mümkün değil. İleride bu radyolarla ilgili yapılacak daha net bir yasal düzenlemeyle başka verilere de ulaşılabilecektir ama şimdilik ulaşılabilir başka veri bulunmamaktadır. Bununla birlikte resmî veriler arasında isim, yayın bandı ve faaliyet saatlerinin bulunduğunu da unutmayın. Bütün radyolar için en azından bu üç öğeyi bilgi olarak sağlayan bir tez zaten yararlı bir katkı oluşturacaktır.

*İlgililerin beyanları.* Bu noktada radyoların sorumlularıyla görüşmeler yapılır. Onların söyledikleri nesnel veri oluşturur, yeter ki *söylenenin onların söylediği* şeyden ibaret olduğu açık ve net olsun, yeter ki mülakatların derlenme ölçütleri türdeş olsun. Önemli saydığımız konulara herkesin yanıt vereceği ve belli bir sorun hakkında yanıt vermeyi reddeden olursa bu durumun da kayıt altına alınabileceği iyi bir anket düzenlemek gerekecektir. Burada söylemek istediğim şey, anketin çok sade ve temel olanı kapsaması, evet ve hayır yanıtlarıyla hazırlanması gerektiği değil. Eğer her bir radyo yöneticisi programatik bir beyan verirse, bütün bu beyanların kaydı yararlı bir belge oluşturabilir. Bu türden bir durumda "nesnel veri" nosyonuyla ne anladığımızı iyice netleştirelim. Eğer yönetici, "Siyasi hedeflerimiz yok ve hiç kimse tarafından finanse edilmiyoruz," diyorsa bu onun doğruyu söylediği anlamına gelmez, ama o mesaj göndericisi-

nin kamuoyu karşısında kendini öyle tanıtıyor olması *nesnel bir veridir*. En azından o radyonun yayınladığı içeriklerin eleştirel bir çözümlemesi yapılarak söylenenin çürütülebilme olasılığı vardır. Bu bizi üçüncü bilgi kaynağına götürmektedir.

*Dinleme tutanakları*. Bu tutanaklar tezimizin, amatör bir çalışma ile ciddi bir çalışma arasındaki farkını ortaya koymasını sağlar. Bağımsız bir radyonun faaliyetini bilmek onu birkaç gün, bir hafta diyelim, saati saatine takip etmiş olmayı gerektirir. Bir çeşit "radyo gazetesi" hazırlayarak neyi ne zaman yayınlıyorlar, düzenli programları hangi uzunlukta, ne kadar müzik, ne kadar konuşma var, tartışmalara kimler katılıyor, bu tür tartışmalar varsa hangi konuları kapsıyor gibi bilgileri derlemek anlamına gelir. Teze bir hafta boyunca yayınladıkları her şeyi koyamazsınız ama anlamlı örnekleri oraya taşıyabilirsiniz (şarkılara getirilen yorumlar, bir tartışma programı sırasında yapılan şakalar, bir haberin verilme biçimleri); bütün bunlardan söz konusu istasyonun sanatsal, dilsel ve ideolojik profili ortaya çıkar.

Bologna ARCI tarafından birkaç yıldır üzerinde çalışılıp özenle oluşturulmuş televizyon ve radyo dinleme tutanağı modelleri bulunuyor. ARCI'deki dinlemekle görevli kişiler haberlerin uzunluğunu süre açısından ölçmek, belli terimlerin kullanım sıklığını not etmek ve buna benzer işler yaptılar. Bu araştırma çeşitli radyolar için bir kez yapıldıktan sonra karşılaştırma aşamasına geçebilirsiniz: Örneğin aynı şarkının ya da aynı güncel haberin iki ya da daha fazla farklı radyo tarafından sunulup sunulmadığını karşılaştırabilirsiniz.

Tekelci radyoların programlarını bağımsız radyoların programlarıyla da karşılaştırabilirsiniz: müzik-konuşma oranları, haberler ve eğlence programı oranları, radyo programları ve reklam oranları, klasik müzik ve hafif mü-

zik oranları, yerli ve yabancı müzik oranları, halk müziği ve pop müzik oranları vb. Gördüğünüz gibi elinizde bir kalem ve kayıt cihazıyla yapacağınız sistematik bir dinleme çalışmasından, radyoda sorumlu kişilerle yapılacak mülakatlardan çıkmayan pek çok sonucu çıkartabilirsiniz.

Bazen farklı reklam verenler (restoranlar, sinema, yayınevleri vb.) arasında yapacağınız basit bir karşılaştırma, belli bir radyonun (başka türlü gizli kalacak) finans kaynakları hakkında size bir şeyler söyleyecektir.

Tek koşul, "bir radyo öğlende pop müzik ve Pan-American reklamı yayınladı diye onun Amerikan sevdalısı" bir radyo olduğuna yönelik, üzerinde doğrudan düşünülmeden alelacele yapılmış çıkarımlar ve izlenimlerle ilerlememektedir; çünkü o radyonun saat birde, ikide, üçte olduğu kadar pazartesi, salı ve çarşamba günleri de ne yayınladığını bilmeniz gerekmektedir.

Eğer pek çok radyo varsa izlenecek iki yolunuz vardır: Ya her radyo için kayıt cihazı temin ederek (ve bu en ciddi çözümdür çünkü çeşitli radyoları aynı hafta içinde karşılaştırabilirsiniz) bir dinleme grubu oluşturup hepsini birlikte dinleyebilirsiniz ya da her hafta birini dinleyebilirsiniz. Ama bu son durumda aralıksız ve çok yoğun çalışmanız gerekir. Dinleme dönemi türdeş olsun diye birinin ardından diğerini dinlemeniz gerekir; ama bu yöntem de altı ay ya da bir yıllık bir zaman aralığını kapsayamaz, çünkü bu sektördeki değişimler çok hızlı ve sık gerçekleşir. Ocak ayında takip ettiğiniz Radio Beta'nın programlarını ağustos ayında takip edeceğiniz Radio Aurora'nınkilerle karşılaştırmak anlamlı olmayacaktır, çünkü bu arada Radio Beta'nın başına kim bilir ne gelmiş olacaktır.

Tüm bu sayılanların iyi yapıldığını varsayarsak geriye yapılacak ne kalır? Bir sürü başka şey. Bazılarını aşağıda sıralıyorum:

— Dinlemelerle ilgili bir indeks belirlemek; resmî veriler bulunmadığına ve tek tek sorumluların beyanlarına da güvenilemeyeceğine göre, tek seçenek rasgele telefon edip bilgi alma yöntemini denemektir ("Şu anda hangi radyoyu dinliyorsunuz?" sorusunu sorabilirsiniz). Bu RAI'nin izlediği yöntemdir ama özel bir organizasyon gerektirdiği gibi oldukça da maliyetli bir iştir. Arkadaşlarımızdan beş tanesi dinlediklerini söylüyorlar diye, sadece bu bilgiye dayanarak, "Çoğunluk Radio Delta'yı dinliyor," türünden kişisel izlenimleri kayıt altına alacağınız bir araştırma yapmaktan vazgeçin. Dinleme indeksleri meselesi böylesine zamandaş ve güncel bir olgu üzerine bilimsel olarak nasıl çalışılabileceğini ama bunu yapmanın nasıl da zor olduğunu size söyleyecektir; bunun yerine Roma tarihi üzerine bir tez yazmak daha iyi olacaktır, çünkü daha kolaydır.
— Basına dair polemiği ve tek tek radyolar hakkındaki olası yargıları kayıt altına alın.
— Konuyla ilgili yasaların planlı bir derlemesini yapın ve bu yasaları yorumlayın, çeşitli radyo istasyonlarının bu yasalara nasıl uyduklarını ya da belli yasal yükümlülüklerden yakalarını nasıl sıyırdıklarını ve ne tür sorunların ortaya çıktığını açıklayın.
— Farklı partilerin konuyla ilgili konumlarını belgeleyin.
— Reklam maliyetlerini karşılaştıran tablolar oluşturmayı deneyin. Büyük bir ihtimalle, çeşitli radyoların sorumluları bunu sizlere söylemeyecektir ya da yalan söyleyeceklerdir ama Radyo Delta "Ai Pini" adlı restoranın reklamını yapıyorsa, bu restoranın sahibinin söyledikleri bizim ilgilendiğimiz bilgiyi kolayca sağlayabilecektir.
— Bir olayı örnek olay olarak ele alın (örneğin Haziran 1976'daki siyasi seçimler örnek bir olay oluşturabi-

lir) ve bu olayın iki, üç ya da daha fazla radyo tarafından nasıl ele alındığını kayda geçirin.

— Çeşitli radyoların dil kullanım biçimini çözümleyin (RAI'nin spikerlerinin taklidi, Amerikan DJ'lerinin taklidi, siyasi grupların terminolojilerinin kullanımı ve benzeri bileşenlere dikkat edin.

— RAI'nin bazı yayınlarının özgür radyoların yayınlarından (gerek program seçimi gerek dilsel kullanımlar açısından) etkilenme biçimini çözümleyin.

— Siyasi liderlerin, hukukçuların, toplumdaki kanaat önderlerinin özgür radyolar hakkındaki düşüncelerini derleyin. Üç düşünce sadece bir gazete makalesi yapar, yüz tane düşünce ise bir anket oluşturur.

— Konuyla ilgili, başka ülkelerdeki benzer deneyimler hakkındaki makaleler ve kitaplardan en eski ilçe ve bölge gazetelerindeki ya da yerel dergilerde yer alan makalelere kadar, mevcut bibliyografyanın tamamının toplayın. Böylece konuyla ilgili mümkün olduğu kadar eksiksiz belgelemeyi toparlayabilin.

*Bütün* bu saydıklarımızın hepsini birden yapmanız gerekmediği açık. Bunlardan *birinin* iyi bir biçimde ve eksiksizce yapılması zaten bir tez konusu oluşturur. Tek yapılması gerekenin bunlar olduğunu da söylemedik aslında. Böylesine az "bilimsel" ve eleştirel literatür okumasından yoksun bir konu hakkında bile başkalarına yararı olacak, daha geniş bir araştırmaya dahil edilebilecek, konuyu derinleştirmek isteyen biri için kaçınılmaz bir başvuru kaynağı olacak ve üstünkörü edindiğimiz izlenimlere, rasgele gözlemlere, alelacele yapılmış çıkarımlara yer vermeyen bir çalışmanın nasıl yapılabileceğini göstermek için sadece bazı örneklerin altını çizmiş oldum.

Yani sonuç olarak söylemek gerekirse: Bilimsel tez mi yoksa politik tez mi? sorusu yanlış bir sorudur. Platon'da

idealar doktrini üzerine bir tez yazmak ile "1974'ten 1976'ya Lotta Continua'nın[1] Siyaseti" üzerine bir tez yazmak arasında bilimsellik açısından bir fark yoktur. Eğer ciddi bir iş yapmak istiyorsanız, ikincisini seçmeden önce çok iyi düşünün, çünkü kuşkusuz ilkinden çok daha zor bir konu ve daha fazla bilimsel olgunluk gerektiriyor. Neden zor olduğuyla ilgili başka hiçbir şey söylemesek bile, başvurabileceğiniz bir kütüphane olmadığını, araştırma yaparken kütüphaneyi oluşturması gereken kişinin siz olduğunuzu söylemekle yetinelim.

Gördüğünüz gibi, başkalarının tamamıyla "gazetecilik" konusu olarak tanımlayabilecekleri bir çalışmayı bilimsel bir tez olarak hazırlamak mümkündür. Bunun tam aksi de doğrudur, başlığına bakıp da bilimsel sandığınız bir tez de tamamen gazetecilik yöntemleriyle yapılmış olabilir.

## II.7. Tez danışmanının istismarından nasıl kurtulursunuz?

Bazen öğrenci tez konusunu kendi ilgileri doğrultusunda seçer. Bazen de danışmanı olmasını istediği hocadan tavsiye alır.

Hocalar konu tavsiyesinde bulunurken iki farklı ölçüt izleyebilirler; çok iyi bildikleri ve bu nedenle öğrenciyi kolayca izleyebilecekleri bir konu göstermek ya da yeterince bilgi sahibi olmadıkları ve hakkında daha fazlasını bilmek istedikleri bir konu önermek.

İlk bakışta bu bir çelişkiymiş gibi görünse de, hiç kuşku yok ki ikinci ölçüt daha onurlu ve cömert bir ölçüttür. Hoca, o tezi takip ederek kendisinin de ufkunu

1. (İt.) "Sürekli mücadele". İtalya'da '68 öğrenci hareketlerinden sonra 1969'da parlamento dışı solcuların başlattığı hareket. (Y.N.)

genişletebileceğini düşünür, çünkü mezun adayını iyi değerlendirmek ve ona çalışması boyunca yardım etmek istiyorsa, kendisi de yeni bir şeylerle uğraşmak zorunda kalacaktır. Genelde hoca bu ikinci yolu seçer çünkü mezun adayına güvenir. Ve genelde öğrenciye açıkça konunun kendisi için de yeni olduğunu ve bu konuyla ilgilenip bilgilerini derinleştirmek istediğini söyler. Hatta zaten gereğinden fazla tartışılmış alanlarda bir tez yönetmeyi reddeden hocalar da vardır; ama kitle üniversitesinin günümüzdeki durumu hocaların artık pek çoklarının mantığına uyup orta yolu bulmalarına ve öğrencilere daha anlayışlı yaklaşmalarına katkıda bulunmaktadır.

Bununla birlikte hocanın uzun soluklu bir araştırma yapmakta olduğu ve bu araştırma için pek çok veriye ihtiyaç duyduğu ve mezun adaylarını bir ekip çalışmasının üyeleri gibi kullanmak istediği özel durumlar da vardır. Bu gibi durumlarda hoca birkaç yıl boyunca tezleri özel bir yönde yönlendirebilir. Eğer hoca belli bir dönemde sanayinin durumuyla ilgilenen bir ekonomist ise özel sektörlerle ilgili tezler verecektir, niyeti sorunla ilgili bütüncül bir çerçeve belirlemektir. Bu ölçüt sadece meşru olmakla kalmaz ama aynı zamanda bilimsel açıdan da yararlıdır: Tez çalışması ortak ilgi ve çıkara yönelik daha geniş bir araştırmaya katkıda bulunur. Öğretim faaliyetine katkı açısından da yararlı bir şeydir çünkü mezun adayı meseleyle ilgili pek çok bilgiye sahip bir hocanın tavsiyelerinden yararlanabilecektir ve ilgili ve çok yakın konularda daha önce tez yazmış öğrencilerin çalışmalarını artalan bilgisi sağlamak ve karşılaştırma yapmak için kullanabilecektir. Ayrıca aday iyi bir iş ortaya çıkarırsa sonuçlarının kısmen bile olsa yayımlanabileceğini umabileceği gibi, en azından kolektif bir eserde kullanabileceğini düşünebilir.

Bununla birlikte bazı olası uygunsuz durumlar:

1. Hoca kendini konusuna öylesine kaptırmıştır ki bu doğrultuda bir araştırmaya hiç ilgisi olmayan mezun adayına şiddet uygular. Öğrenci başkalarının daha sonra yorumlayacağı bir malzemeyi yorgun argın toplayan ve böylece başkasının değirmenine su taşıyan biri haline gelir. Kendi tezi mütevazı bir çalışma olacağından, hoca daha sonra nihai araştırmada toplanan malzemeden bazı bölümleri rasgele çekip alarak kullanacağından, kendisine hiçbir net fikir atfedilmeyeceğinden öğrencinin adını bile anmayacaktır.

2. Hoca ahlaksızın tekidir, öğrencileri çalıştırır, onları mezun eder ve sonra onların çalışmasını sanki kendi çalışmasıymış gibi hiç utanmadan kullanır. Bazen bu durum, iyi niyetle yapılmış bir ahlaksızlık gibidir. Hoca tezi tutku ve ilgiyle izlemiştir, pek çok fikir vermiştir ve belli bir süre sonra kendi verdiği fikirleri, öğrenci tarafından ortaya atılanlardan ayırt edemez; tıpkı belli bir konu üzerinde ortaklaşa yaptığımız hararetli bir tartışmadan sonra hangi fikirlerle yola çıktığımızı, hangi fikirleri başkalarından aldığımız itici güçle geliştirdiğimizi hatırlayamayacak hale gelmemiz gibi bir durum ortaya çıkar.

Bu uygunsuz durumlardan nasıl kaçınılabilir? Öğrenci belli bir hocaya yaklaşırken, zaten arkadaşlarının ondan nasıl söz ettiğini duymuştur, önceki dönem mezunlarıyla irtibat kuracaktır ve hocanın doğruluğu ve dürüstlüğü konusunda bir fikir sahibi olacaktır. Hocanın kitaplarını okumuş olacak ve birlikte çalıştığı insanlara sıklıkla atıfta bulunup bulunmadığını da görmüş olacaktır. Dahası sezgisel olarak da ortaya çıkan güven ve saygı hissi de seçime katkıda bulunur.

Bunları söyledik diye, aksi yönde nevrotik bir tavır geliştirip sizin tezinize yakın konulardan söz eden birini gördüğünüzde intihal olgusunun mağduruymuşsunuz

gibi bir hisse de kapılmamanız lazım. Eğer –diyelim ki– Darwinizm ve Lamarkizm arasındaki ilişkiler üzerine bir tez yazdıysanız, bu durumda eleştirel literatürü izleyerek başka pek çok kişinin o konudan zaten söz ettiğini ve tüm araştırmacılarda ortak pek çok fikir olduğunu fark etmiş olursunuz. Böylesi bir durumda, sizden bir süre sonra hocanız, bir asistanı ya da sınıf arkadaşlarınızdan biri aynı konuyla ilgilendi diye kendinizi haksızlığa uğramış dâhilerden saymanıza gerek yok.

Bilimsel çalışmada hırsızlık deyince daha ziyade o belli deneyimi yapmadan toplanamayacak deneysel verilerin kullanımı anlaşılır: sizin çalışmanızdan önce hiç transkripsiyonu yapılmamış nadir bulunan elyazmalarının transkripsiyonlarından yararlanma; sizden önce hiç kimsenin toplamadığı istatistik verilerden kaynak belirtmeksizin yararlanma (çünkü bir kez tez herkese açık hale geldiğinde, her isteyenin ondan alıntı yapmaya hakkı vardır); sizden önce kimsenin çevirmediği ya da sizden önce başka bir biçimde çevrilmiş metinlerin çevirilerinin kullanılması.

Her halükârda paranoyak sendromlar oluşturmadan önce bir tez konusunu kabul ederken, kolektif bir projenin içinde olup olmayacağınızı ve buna deyip değmeyeceğini göz önüne alarak karar verin.

# III. MALZEMENİN ARAŞTIRILMASI

## III.1. Kaynakların temin edilebilirliği

### III.1.1 *Bilimsel bir çalışmanın kaynakları nelerdir?*

Bir tez belli *gereçlerden* yararlanarak bir *nesneyi* inceler. Çoğu kez nesne bir kitaptır ve gereçler de başka kitaplardır. "Adam Smith'in İktisadi Düşüncesi" üzerine bir tez yapıldığını varsayalım; bu tezde nesne Adam Smith'in kitaplarından oluşurken gereçler Adam Smith hakkındaki diğer kitaplardır. O halde bu durumda Adam Smith'in yazılarının *birincil kaynakları* oluşturduğunu, Adam Smith hakkındaki kitapların *ikincil kaynakları* ya da *eleştirel literatürü* oluşturduğunu söyleyebiliriz. Konu "Adam Smith' in İktisadi Düşüncesinin Kaynakları" olsaydı doğal olarak birincil kaynaklar Smith'in ilham almış olduğu yazılar ya da kitaplar olacaklardı. Kuşkusuz bir yazarın kaynakları tarihsel olaylar da olabilirler (yazarın yaşadığı dönemde meydana gelen bazı somut olgularla ilgili tartışmalar) ama bu olaylar da her zaman yazılı malzeme yani başka metinler olarak erişilebilir durumdadırlar.

Bazı durumlardaysa nesne gerçek bir olgudur: Günümüz İtalya'sında iç göç hareketleri, bir grup engelli çocuğun davranışları, güncel bir televizyon yayını hak-

kındaki kamuoyu düşünceleri üzerine yazılan tezler vaka incelemelerine dayanır. Bu durumda kaynaklar yazılı metinler biçiminde henüz mevcut değillerdir ama siz belge olarak teze yerleştirirseniz metinler haline gelmeleri gerekir: Bunlar istatistiki veriler, mülakatların transkripsiyonları, bazen fotoğraflar ya da doğrudan görsel işitsel belgelendirmeler olacaklardır. Eleştirel literatüre gelince ise, işler daha önceki duruma göre çok fazla değişiklik gösterebilir. Kitaplar ve dergi makaleleri yoksa gazete makaleleri ya da çeşitli türlerden belgeler olacaktır.

Eleştirel literatür ve kaynaklar arasındaki ayrım iyice akılda tutulmalıdır, çünkü eleştirel literatür sıklıkla sizin kaynaklarınızdan bölümler aktarır, –bir sonraki bölümde göreceğimiz gibi– bunlar *ikinci el kaynaklardır.* Aceleye getirilmiş, düzensiz bir çalışma sizi kolayca kaynaklarla ilgili tartışmanızı eleştirel literatür hakkındaki tartışmayla birbirine karıştırmaya sürükleyebilir. Eğer konu olarak "Adam Smith'in İktisadi Düşüncesi"ni seçersem, yavaş yavaş çalışmam ilerledikçe, doğrudan Smith'in yazdıklarını okumayı ihmal ettiğimi, daha ziyade belli bir yazarın onun hakkındaki yorumlarını tartışmakla oyalandığımı fark ettiğimde yapmam gereken iki şey vardır: ya kaynağa dönmek ya da konuyu değiştirerek "Çağdaş Liberal İngiliz Düşüncesinde Smith Yorumları" konusunu ele almak. Bu da beni aslında Smith'in ne söylediğini bilmekten alıkoymayacaktır, ama bu noktada Smith'in söylediklerinden çok ondan ilham alan başkalarının söylediklerinin beni ilgilendireceği açıktır. Bununla birlikte Smith yorumcularını derinlemesine eleştirmek istersem yorumları kesinlikle özgün metinle karşılaştırmam gerekecektir.

Yine de özgün düşüncenin beni çok az ilgilendirdiği bir durum da olabilir. Japon geleneğinde Zen düşüncesi üzerine bir teze başladığımı kabul edelim. Japonca oku-

yabilmem gerektiği ve yararlanabileceğim çok az Batılı çeviriye güvenemeyeceğim açıktır. Bu arada eleştirel literatürü incelerken ilgimin 50'li yıllarda Amerikan sanatsal ve yazınsal avangardında Zen düşüncesinin kullanımına odaklandığını kabul edelim. Bu noktada artık Zen düşüncesinin anlamını filolojik ve teolojik mutlak bir doğrulukla bilmekle ilgilenmediğim, özgün Doğu düşüncelerinin hangi biçimde Batılı bir sanatsal ideolojinin öğeleri haline geldiğiyle ilgilendiğim açık seçik ortada olacaktır. O halde tezin konusu "50'li Yıllarda 'San Francisco Rönesansı'nda Zen Düşüncesinin Kullanımı" olacaktır ve kaynaklarım Kerouac, Ginsberg, Ferlinghetti ve diğerlerinin metinlerine dönüşeceklerdir. Bunlar, üzerinde çalışmak zorunda olduğum kaynaklardır, bu arada Zen'le ilgili bazı güvenilir kitaplar ve iyi çeviriler benim için yeterli olacaktır. Doğal olarak California'lıların özgün Zen düşüncesini yanlış anladıklarını kanıtlamak istemediğimi, öyle bir durumda Japonca metinlerle karşılaştırma yapmanın zorunlu olacağını kabul etmeliyiz. Ancak, herhangi bir doğrulama yapmadan bu düşüncelerin serbest bir biçimde Japoncadan yapılmış çevirilerden ilham aldığını kesin bir varsayım olarak kabul edip konumu sınırlarsam, beni ilgilendiren onların Zen'i kullanarak ne yaptıklarıdır, Zen'in özgün haliyle ne olduğu değil.

Bütün bunları size tezin gerçek nesnesini bir an önce tanımlamanın çok önemli olduğunu göstermek için söylüyorum; çünkü en başından itibaren kaynakların temin edilebilirliği sorununu göz önüne almalısınız.

III.2.4.'te, elinizde hiçbir şey yokken, çalışmanızda size yarayacak kaynakları küçük bir kütüphanede bulabilmek için nasıl bir yol izleyebileceğinize dair bir örnek bulacaksınız. Ancak bu sınır bir durumdur. Genelde konuyu kaynaklara erişebilecek durumda olduğumuzu bilerek

kabul ederiz, bunu öğrenmek için de sormanız gereken sorular şunlardır: (1) Kaynaklar nereden temin edilebilir? (2) Kaynaklar kolayca erişilebilir durumdalar mı? (3) Ben temin edebilecek ve erişebilecek durumda mıyım?

Gerçekten de çok tedbirsiz ve temkinsizce Joyce'un bazı elyazmaları hakkında bir tez yazmayı kabul edebilirim, bunu o elyazmalarının Buffalo Üniversitesi'nde olduklarını bilmeden ya da Buffalo'ya asla gidemeyeceğim çok iyi bilmeme rağmen yapabilirim. Yakın çevrede oturan bir ailenin özel koleksiyonunda bulunan belgeler üzerine çalışma fikri beni çok heyecanlandırabilir ama daha sonra ailenin bu konuda çok kıskanç davrandığını ve belgeleri sadece çok ünlü araştırmacılara gösterdiklerini keşfedebilirim. Eski elyazmalarını okuma konusunda bir şeyler öğrenmemi sağlayacak bir seminere katılmamış olmama rağmen erişilebilir durumdaki bazı Ortaçağ belgeleri üzerine çalışmayı kabul edebilirim.

Ama böylesine sofistike örnekler aramadan da bir şeyler söyleyebiliriz; çok az sayıda özgün metni olduğunu bilmeden bir yazar hakkında çalışmayı kabul edebilirim, sonra da bir deli gibi bir kütüphaneden diğerine bir ülkeden ötekisine yolculuk etmek zorunda kalırım. Ya da bütün eserlerinin mikrofilmlerini elde etmenin kolay olduğunu düşünebilirim; bunu yaparken üniversitede ya da araştırma yaptığım kurumda mikrofilm okumaya yarayan bir aparat bulunmadığını hesaba katmamış olabilirim, ya da göz nezlesinden mustarip birisi olarak böyle bir çalışmaya tahammül edemeyecek durumda olabilirim.

Film fanatiği biri olarak bir rejisörün 20'li yıllara ait küçük bir eseri hakkında bir tez yazmak istesem de, bu eserin tek kopyasının Washington Film Arşivi'nde olduğunu keşfettiğimde yapacak bir şey yoktur.

Kaynaklarla ilgili sorun bir kez çözüldükten sonra aynı sorunlar eleştirel okuma için de ortaya çıkar. On

sekizinci yüzyılda yaşamış minör bir yazar hakkında bir tez yazmayı seçebilirim, yaşadığım kentin kütüphanesinde şansa bakın ki eserinin ilk baskısının bulunduğunu bildiğim için bu seçimi yapmış olabilirim, ama sonra bu yazar hakkında yazılmış en iyi eleştiri metinlerine ancak büyük finansal çabalarla erişebileceğimi fark edebilirim.

Eleştirel literatürün, tamamıyla olmasa bile en azından önemli olan kısmıyla okunması ve kaynaklara *doğrudan* yaklaşılması gerektiğinden, bu sorunlara bakıp da sadece elimizde ne varsa onun üzerinde çalışmaya karar verelim gibi kolayca bir sonuca varamayız (bir sonraki bölüme bakınız). Affedilmez hafiflikler yapmaktansa II. Bölüm'de ortaya konulan ölçütlere göre bir başka tez seçmek daha iyidir.

Yönlendirici olsun diye sizlere son yıllarda yardımcı olduğum, kaynakların çok net biçimde belirlendiği, kontrol edilebilir bir ortamla sınırlandığı, adayların açıkça elinin altında olduğu ve o kaynaklarla nasıl başa çıkacaklarını bildikleri örnekler vereceğim. İlk örnek "Modena Belediye Yönetiminde (1889-1910) Ilımlı Dinsel Yönelim" hakkındaydı. Mezun adayı ya da hoca araştırmanın kapsamını çok büyük bir netlikle sınırlandırmışlardı. Mezun adayı Modena'lıydı ve çalışmasını yerinde sürdürüyordu. Bibliyografya, genel bibliyografya ve Modena'yla ilgili bibliyografya olarak ikiye ayrılıyordu. İkincisiyle ilgili olarak kent kütüphanelerinde çalışılabilecekken ilk bibliyografya için başka yerlerde birkaç oturumluk çalışmalar gerekecekti. Asıl kaynaklara gelince, onlar *arşiv kaynakları* ve *gazete haberlerinden* oluşacak kaynaklar olarak ikiye ayrılmıştı. Mezun adayı her şeyi görmüştü ve dönemin tüm gazetelerini gözden geçirmişti.

İkinci tez "Merkez Solun Oluşumundan Öğrenci Protestolarına (1968) İtalyan Komünist Partisi'nin Okul Politikası" hakkındaydı. Bu örnekte de gördüğünüz gibi

konu gayet net bir biçimde belirlenmişti, üstelik bana kalırsa oldukça temkinli bir biçimde: çünkü 1968'den sonrası için araştırma kesintili ve yorucu olabilirdi. Kaynaklar Komünist Parti'nin resmî basın açıklamaları, parlamento kayıtları, parti arşivleri ve diğer basın kaynaklarıydı. Böyle bir araştırmanın özenli bir biçimde yapılması için diğer basın kaynaklarından da pek çok şeye başvurulması gerektiğini düşünebiliriz, ama kuşkusuz bunlar çeşitli fikirlerin ve düşüncelerin elde edilebileceği ikincil kaynakları oluşturuyor. Dahası, Komünist Parti'nin okul politikasını tanımlamak için partinin resmî beyanları yeterli oluyordu. Eğer tez Hıristiyan Demokratların yani bir hükümet partisinin okul politikasıyla ilgili olsaydı işler oldukça farklı olacaktı. Çünkü bir tarafta resmî beyanlar olacaktı, diğer tarafta ise hükümetin ilgili belgeleri büyük bir ihtimalle bu beyanları yalanlayacaktı; böylece araştırmanın boyutları genişleyecekti. Araştırmanın kapsadığı dönemi 1968'den sonrasını kapsayacak biçimde genişletirsek resmî olmayan düşüncelerle ilgili kaynaklar arasında o yıldan itibaren genişlemeye ve çoğalmaya başlayan parlamento dışı grupların tüm yayınlarını da sınıflamak gerekecekti. Bu sefer de çok daha zorlu bir araştırma söz konusu olabilirdi. Sonuç olarak, mezun adayının Roma'da çalışma olanağı bulmuş olduğunu ya da işine yarayan tüm malzemenin fotokopilerini kendisine göndermelerini sağlayabildiğini düşünüyorum.

Üçüncüsü Ortaçağ tarihiyle ilgili bir tezdi, dünyevi işlere dalanlar için çok zor görünüyordu. Geç Ortaçağ'da Verona'daki San Zeno Manastırı'nın mülkiyetindeki şeylerdeki değişikliklerle ilgiliydi. İşin özü transkripsiyondan ibaretti, on üçüncü yüzyılda San Zeno Manastırı'nın kayıtlarında yer alan ve daha önce transkripsiyonu yapılmamış belgeleri üzerine çalışılacaktı. Doğal olarak me-

zun adayının paleografya nosyonlarına sahip olması, yani bu tür belgelerin nasıl okunduğunu bilmesi ve antik elyazmalarının transkripsiyonun hangi ölçütlerle yapıldığını bilmesi gerekiyordu. Bununla birlikte bu tekniğe bir kez sahip olunduktan sonra sadece işi ciddi bir biçimde yapmak ve transkripsiyon sonucunu yorumlamak kalıyordu. Ayrıca tez, ekte 30 başlıklı bir bibliyografya da sunuyordu, bu da ele alınan özel sorunun tarihsel açıdan konuyla ilgili daha önceki kaynaklara dayalı bir literatür temelinde ele alınıp çerçevelenmesi gerektiğinin göstergesiydi. Mezun adayının Verona'lı olduğunu ve seyahat etmek zorunda kalmadan yapabileceği bir iş seçtiğini düşünüyorum.

Dördüncü tez "Trentino'da Nesir Tiyatrosu Deneyimleri" hakkındaydı. O bölgede yaşayan mezun adayı, sınırlı sayıda deneyim olduğunu biliyordu ve bu deneyimlerin öyküsünü yeniden oluşturacak biçimde gazete yıllıklarına, belediye arşivlerine, seyirci sıklığıyla ilgili istatistiki bulgulara başvurarak çalışmasını sürdürmüştü. "Kent Kütüphanesi Faaliyetlerine Referansla Budrio'daki Kültür Politikasının Özellikleri" başlığını taşıyan beşinci tezin durumu çok da farklı değil. Oldukça iyi bir biçimde denetlenebilecek kaynaklarla yapılan bu iki tez aynı zamanda oldukça yararlı çalışmalardır, çünkü başka araştırmacıların yararlanabileceği istatistiki ve sosyolojik bir belgeleme sağlıyorlar.

Uzun soluklu ve bir hayli emek verilmiş bir araştırma örneğini oluşturan altıncı tez ise ilk bakışta sadece dürüst bir derleme olarak kabul edilebilecek bir konunun bilimsel düzeyde nasıl iyi bir şekilde ele alınıp geliştirilebileceğini gösteriyor. Başlık "Adolphe Appia'nın Eserinde Aktör Sorunsalı"ydı. Çok iyi bilinen ve tanınan bir yazar söz konusu; Appia, tiyatro kuramcıları ve tarihçilerinin üzerinde çokça çalıştığı biri, dolayısıyla onun

hakkında söylenecek artık hiçbir özgün şey kalmamış gibi görünüyor. Ama mezun adayı büyük bir sabır isteyen ve kılı kırk yaran bir araştırmaya atıldı, pek çok kütüphaneye başvurdu, Appia'nın eserlerini ortaya koyduğu yerlerden hiçbirini (daha önce hiç kimse tarafından okunmamış küçük makaleleri de dahil) atlamadı ve sonunda Appia'nın yazılarından ve onun hakkındaki yazılardan oluşan bir bibliyografya oluşturmayı başardı; böylece konuyu geniş bir perspektiften ve netlikle inceleyebilmişti, danışmanının söylediğine göre öğrencinin tezi kesin bir katkı sağlıyordu. Yani derlemenin ötesine geçmiş ve o zamana kadar erişilir olmayan kaynakları araştırmacıların bilgisini sunmuştu.

### III.1.2. *Birinci ve ikinci el kaynaklar*

Kitaplar söz konusu olduğunda, birinci el bir kaynak, bir eserin ya eleştirel baskısı ya da özgün baskısı anlamına gelir.

*Bir çeviri, kaynak değildir:* Protez, takma diş ya da gözlük gibi erişimimizin mümkün olmadığı bir şeye sınırlı bir şekilde erişmemizi sağlayan bir araçtır.

*Bir antoloji, kaynak değildir:* Küçük bir kaynak parçasıdır, konuya yaklaşırken başlangıçta yararlı olabilir; ama bir yazar üzerine tez yazmak, başkalarının görmediği bir şeyi göreceğimiz konusunda bir iddiamız olduğu anlamına gelir, bir antoloji ise bize ancak bir başkasının gördüğü şeyi aktarır.

*Başka yazarların bilimsel makaleleri çok geniş alıntı ve referanslara da sahip olsa, kaynak değildir:* Olsa olsa ancak ikinci el kaynaktırlar.

Bir kaynağın ikinci el olması çeşitli biçimlerde gerçekleşir. Palmiro Togliatti'nin parlamento konuşmaları üzerine bir tez yazmak istersem, *l'Unita* gazetesi tarafın-

dan yayımlanan konuşmalar ikinci el kaynakları oluştururlar. Kimse bana yayına hazırlayan kişinin konuşmalarda kesinti yapmadığını ya da onları hatalı aktarmadığını söyleyemez. Bu durumda birinci el kaynak parlamento tutanakları olacaktır. Eğer doğrudan Togliatti tarafından yazılmış metinleri bulmayı başarırsam ilk elden kaynaklara ulaşmış olurum. Eğer Amerika Birleşik Devletleri'nin bağımsızlık bildirgesi üzerine çalışmak istiyorsam, birinci el yegâne kaynak belgenin aslıdır. Ancak iyi bir fotokopisini de birinci el kaynak olarak değerlendirebilirim. Ciddiyeti tartışılmamış bazı tarihyazımcılar tarafından eleştirel bir biçimde konumlanmış bir metni de birinci el kaynak olarak değerlendirebilirim (burada "tartışılmamış" sözcüğü, mevcut eleştirel literatür tarafından tartışmaya konu edilmemiş anlamına geliyor). Aslında "birinci" ve "ikinci" el kaynak kavramının, teze kazandırılan bakış açısına bağlı olduğu açıktır. Eğer tez mevcut eleştirel baskıları tartışmak istiyorsa, özgün metinlere ulaşmak gerekir. Tez, bağımsızlık bildirgesinin politik anlamını tartışmak istiyorsa iyi bir eleştirel baskı yeterli olacaktır.

Eğer "*Nişanlılar*'daki Anlatısal Yapılar" hakkında bir tez yazmak istersem, Manzoni'nin eserlerinin herhangi bir baskısı benim için yeterli olacaktır. Eğer (diyelim ki "Milano ve Floransa Arasındaki Manzoni"deki) dilsel problemleri tartışmak istiyorsam, o zaman Manzoni'nin eserinin çeşitli redaksiyonlardan geçmiş ve düzgün hazırlanmış eleştirel baskılarından yararlanmam gerekir.

O halde şöyle söyleyelim: *Araştırmamım konusunun belirlediği sınırlarda* kullandığım kaynaklar her zaman *ilk elden* kaynaklar olmalıdır. Yapamayacağım tek şey yazarımdan bir başkasının yaptığı alıntıyı kullanarak söz etmektir. Kuramsal olarak ciddi bir bilimsel çalışma asla bir başka alıntıdan alıntı yapmamalıdır, üstelik söz konusu olan doğrudan ilgilendiğiniz yazar olmasa bile. Bu-

nunla birlikte kabul edilebilir istisnalar bulunmaktadır, özellikle de bir tez için.

"Tommaso d'Aquino'nun *Summa theologiae*'sında [Teolojiye Dair] Güzel'in Aşkınsallığı Sorunu"nu seçerseniz, birincil kaynağınız Aziz Tommaso'nun *Summa*'sı olacaktır, bu durumda şimdi satışta olan Marietti baskısının sizin için yeterli olacağını söyleyebiliriz; ama sadece bu baskının özgün metne ihanet ettiği şüphesi sizde uyanmadığı müddetçe. Öyle bir durumda diğer baskılara ulaşmak zorunda kalırsınız (ama o zaman da teziniz estetik-felsefi karakterli olmak yerine filolojik karakterli hale gelecektir). Ayrıca Güzel'in aşkınsallığı sorununa Tommaso'nun, Sahte-Areopagites Dionysios'un *De Divinis Nominibus*'una [Tanrı Adları Üzerine] yazdığı şerhte de ele aldığını fark edeceksiniz ve çalışmanızın kısıtlayıcı başlığına rağmen bunu da doğrudan görmeniz gerekir. Sonunda Tommaso'nun o temayı kendisinden önceki bütün teolojik gelenekten aldığını ve tüm özgün kaynakları yeniden bulabilmenin hayatınızın tamamını adamanızı gerektiren çok ciddi bir iş olduğunu keşfedersiniz. Bununla birlikte bu işin zaten Dom Henry Pouillon tarafından yapıldığını, Pouillon'un geniş kapsamlı çalışmasında Sahte-Areopagites Dionysios'u yorumlamış olan yazarların hepsinden daha geniş paragraflar aktardığını, aralarındaki ilişkileri, sapmaları, zıtlıkları gözler önüne serdiğini göreceksiniz. Hiç kuşku yok ki, tezinizin sınırları dahilinde Pouillon tarafından toplanmış malzemeyi, Hales'li Alessandro'ya veya Hilduino'ya referans yapmak istediğinizde kullanabilirsiniz. Eğer Hales'li Alessandro'nun metninin tezinizde geliştirdiğiniz söylem için temel değer taşıdığını fark ederseniz, o zaman doğrudan Quaracchi'nin baskısından onu okumaya çalışacaksınızdır, ama bazı kısa alıntılara gönderme yapmanız söz konusuysa kaynağın Pouillon aracılığıyla temin edildiğini söylemeniz yeterli olacaktır. Hiç kimse ciddiyetsiz davrandığınızı söylemeyecektir, çünkü

Pouillon ciddi bir araştırmacıdır ve ondan alıntıladığınız metnin tezinizin nesnesiyle doğrudan ilişkisi bulunmamaktadır.

Yapmamanız gereken tek şey ikinci el bir kaynağı sanki orijinal metni görmüşsünüz gibi alıntılamaktır. Üstelik bu sadece meslek etiği açısından yapılmaması gereken bir davranış değildir: Bir düşünün bakalım, 1944 yılında tahrip edildiği bilinen o elyazmasını nasıl doğrudan ilk elden gördüğünüzü gelip de biri sorsa ne duruma düşersiniz!

Bununla birlikte birinci el kaynak bulacağım diye nevrotik krizlere de girmemelisiniz. Napolyon'un 5 Mayıs 1821 tarihinde öldüğü herkesçe bilinir, genelde, ikinci el kaynaklar (yani başka tarih kitapları temel alınarak yazılan tarih kitapları) aracılığıyla bu bilgi kolayca elde edilir. Eğer biri çıkar da Napolyon'un ölüm tarihi üzerine çalışmak isterse, gidip o dönemin belgelerini araması gerekir. Ama eğer Napolyon'un ölümünün liberal Avrupalı gençler üzerindeki etkisinden söz etmek istiyorsanız, herhangi bir tarih kitabına güvenebilirsiniz ve öldüğü belirtilen tarihi sorun etmezsiniz. (Belirterek) ikinci el kaynaklara başvurulduğunda sorun, kaynakların birkaç tanesini kontrol etmek ve belli bir alıntının ya da bir olay veya bir düşünceye yapılan göndermenin başka yazarlar tarafından da onaylanıp onaylanmadığını görmektir. Bunu yapmazsanız, şüpheye düşmeniz gerekir: Ya o veriye başvurmaktan kaçınmalısınız ya da özgün kaynakları kontrol etmenin yolunu bulmalısınız.

San Tommaso'nun estetik düşüncesi üzerine daha önce bir örnek verdiğimden, düşünürün "*pulchrum est id quod visum placet*"[1] dediği varsayımından yola çıkıp bu

1. (Lat.) Güzel, hoş görünendir. (Y.N.)

sorunu tartışan bazı çağdaş metinlerden örnek olarak söz edeceğim. Bu konu üzerine mezuniyet tezi hazırlamış biri olarak özgün metinlerde araştırma yaptım ve San Tommaso'nun *bunu asla söylemediğini* gördüm. "*Pulchra dicuntur quae visa placent*,"[1] demişti ve ben şimdi size neden bu iki formülasyonun birbirinden tamamen farklı yorumsal sonuçlara götürebileceğini açıklamayacağım. Ne olmuştu? Yukarıdaki Latince cümlelerin ilki San Tommaso'nun düşüncesini sadık biçimde özetlediğini varsayan filozof Maritain tarafından önerilmiştir ve o zamandan bu zamana, birinci elden kaynağa gitme konusunu kendine dert etmeyen başka yorumcular o formülden yola çıkma konusunda bir mahzur görmemişlerdir.

Aynı sorun bibliyografik alıntılar için de ortaya çıkar. Tezi aceleyle bitirmek isteyen biri okumadığı şeyleri de bibliyografyaya koymaya ve üstelik bununla da yetinmeyip bu eserlerden dipnotlarda (ve daha da kötüsü metinde) söz etmeye karar verirse başka yerlerden toplanmış bilgileri yeniden bir araya getirmekten başka bir şey yapmaz. Barok hakkında bir tez yazmanız gerekiyor olabilir ve belki de Luciano Anceschi'nin *Da Bacone a Kant* [Bacon'dan Kant'a] (Bologna, Mulino, 1972) başlıklı kitapta yer alan "Barok ve Rönesans Arasında Bacon" başlıklı makalesini okumuş olabilirsiniz. Bu makaleyi alıntılarsınız, sonra daha da iyi görünsün diye, başka bir metin hakkında bazı notlar bularak şu sözleri de eklersiniz: "Bu konuyla ilgili olarak yazarın keskin ve ufuk açıcı gözlemleri için bkz. aynı yazar, 'Bacon Estetiği', *L'estetica dell'empirismo inglese* [İngiliz Ampirizminin Estetiği] içinde, Bologna, Alfa, 1959". Böylece tam bir salak durumuna düşersiniz. Çünkü her an biri çıkıp da size verdiğiniz kaynağın ilk

1. (Lat.) Güzel demek, görüldüğünde memnun eden şey demektir. (Y.N.)

kez kısıtlı bir tiraja sahip olan bir üniversite yayınevinden çıktığını ve onca yıl aradan sonra yeniden yayımlanan bir makale olduğunu gösterebilir.

Birinci el kaynaklar hakkında bütün bu söylenenler, teziniz araştırma nesnesi metinlerden oluşmadığında, tezi yazdığınız sırada gerçekleşmekte olan bir olay söz konusu olduğunda da geçerlidir. Romagnoli köylülerinin haber yayınlarına tepkilerinden söz etmek istiyorsam, birincil kaynak, güvenilir ve yeterli sayıda köylüden oluşan bir örnekçe oluşturarak, *sahada* onlarla yaptığım mülakattan elde ettiğim görüşmelerin sonucudur. Ya da olsa olsa, güvenilir bir kaynak tarafından yeni yayımlanmış olan benzer bir soruşturmadır. Ama kendimi on yıl önce yapılmış bir araştırmanın verilerini alıntılamakla sınırlarsam, başka hiçbir nedeni olmasa bile o zamandan bu zamana gerek köylüler gerekse televizyon yayınları değişmiş olacağından yanlış bir yolda olacağım açıktır. "60'lı Yıllarda Televizyon ve İzleyici Arasındaki İlişkiler Hakkındaki Araştırmalar" başlıklı bir tez yaparsam durum değişecektir.

## III.2. Bibliyografik araştırma

### III.2.1. *Kütüphaneden nasıl yararlanılır?*

Kütüphanede bir ön araştırma nasıl yapılır? Elinizde daha önce hazırlanmış güvenilir bir bibliyografya varsa, doğal olarak yazar kataloğuna bakar ve söz konusu kütüphanenin size ne sağladığını görürsünüz. Sonra bir başka kütüphaneye sonra da bir diğerine gidersiniz. Ancak bu yöntem daha önce hazırlanmış bir bibliyografyayı (ve belki de biri Roma'dayken diğeri Londra'da bulunan pek çok kütüphaneye erişebilir olmanızı) gerektirir. Açıkçası bu, kitabın okurları için mümkün olan bir şey

değil. Pek çok profesyonel araştırmacı için de aynı şeyin söz konusu olduğunu düşünüyorum. Araştırmacı bazen kütüphaneye zaten mevcut olduğunu bildiği bir kitabı aramaya gidebilir ama kütüphaneye sıklıkla elde halihazırda bir bibliyografyayla değil, bir bibliyografya hazırlamak için gidilir.

Bir bibliyografya hazırlamak, henüz mevcut olduğu bilinmeyen o kitabı aramak anlamına gelir. İyi bir araştırmacı, bir konu üzerine en ufak bir fikri olmadan bir kütüphaneye girip o konu hakkında iyi kötü bir şeyler bilerek çıkmaya becerebilen biridir.

*Katalog* – Mevcudiyetinden habersiz olduğumuz şeyi aramak için kütüphane bize bazı kolaylıklar sağlar. İlki doğal olarak ***konu kataloğudur.*** Alfabetik yazar kataloğu ne istediğini zaten bilen kişilerin işine yarar. Bilmeyenler içinse konu kataloğu vardır. İyi bir kütüphane salonlarında ve raflarında, örneğimiz Roma İmparatorluğu'nun çöküşü olsun, konuyla ilgili bulabileceğimiz her şeyi gösteren yerdir.

Ama konu kataloğu için soruyu nasıl sormanız gerektiğini bilmeniz lazım. Katalogda "Ç" harfi altında sıralanan başlıklarda "Roma İmparatorluğu'nun Çöküşü" diye bir başlık olmayacağı açıktır (en azından oldukça sofistike bilgi fişlerinin söz konusu olmadığı kütüphanelerde durum bu olacaktır). Araştırmayı önce "Roma İmparatorluğu", sonra "Roma", daha sonra da "(Roma) Tarihi" başlıkları altında yapmak gerekecektir. Eğer ilkokuldan başlayarak araştırmamızı kolaylaştıracak birkaç bilgiyle kütüphaneye geldiysek, uyanıklık edip "Romulus Augustulus" ya da "Augustulus (Romulus)", "Orestes", "Odoacer", "Barbarlar" ve "Roma-Barbar Krallıkları" başlıklarına bakabiliriz. Ne var ki sorunlar burada bitmez. Çünkü bazı kütüphanelerde yazarlar ve konular için ikişer katalog bulunur; eski katalog belli bir tarihe kadar elde tutul-

maktadır ve belki de yenisi henüz tamamlanmamıştır, gün gelecek ve eski olanı da içerecektir ama şimdilik içermemektedir. Roma İmparatorluğu'nun çöküşünün eski katalogda bulunmamasının nedeni olayın yıllar önce vuku bulmuş olması değildir; aslında iki yıl önce bu konuyla ilgili bir kitap çıkmış olabilir ve sadece yeni katalogda bilgi altına alınmış olması da muhtemeldir. Bazı kütüphanelerde kendine özgü kaynaklar için ayrı ayrı hazırlanmış kataloglar vardır. Bazılarında yazar ve konuların birlikte sınıflandığı kataloglar da bulunabilir. Bazılarında ise (yazarlara ve konulara bölünmüş olarak) dergi ve kitaplar için ayrı ayrı hazırlanmış kataloglar vardır. Özetle, çalışılacak kütüphanenin işleyişini öğrenmek ve bunun sonucunda karar vermek gerekir. Kitapların giriş katında, dergilerin üst katta bulunduğu kütüphanelerle de karşılaşabilirsiniz.

Biraz da sezgi gerekir. Eğer eski katalog çok çok eskiyse ve "Retorik" başlığını arıyorsam "Belagat" başlığına da bir göz atmam daha iyi olacaktır.

Fark edebileceğiniz gibi yazar kataloğu her zaman konu kataloğundan daha güvenilirdir, çünkü yazar kataloğunun derlenmesinde, konu kataloğunda işin içine karışan kütüphanecinin yorumunun etkisi yoktur. Aslında kütüphanede Rossi Giuseppe'nin bir kitabı varsa da, içinde ne olduğuna bakılmaksızın kitap yazarlar kataloğunda bulunacaktır. Ama Rossi Giuseppe "Batı Roma İmparatorluğu'nun Düşüşünde Odoacer'in Rolü ve Roma-Barbar Krallıklarının Yerleşmesi" başlıklı bir makale yazdıysa, kütüphaneci bu makaleyi ya "Roma (tarihi)" ya da "Odoacer" konu başlıklarıyla kaydetmiş olabilecekken siz boşu boşuna "Batı İmparatorluğu" başlığını taşıyan fişleri elden geçirip durursunuz.

Kataloğun, aradığım bilgileri bana sağlamadığı durumlar da olabilir. İşte o zaman daha basit bir temelden yola

çıkmam gerekir. Her kütüphanede başvuru denilen bir salon ya da bölüm vardır, orada ansiklopediler, genel tarihler, bibliyografik dizinler bulunur. Batı Roma İmparatorluğu üzerine bir şey arıyorsam, o zaman Roma tarihi konusunda ne bulduğumu görmem gerekir, böylece bulduğum başvuru ciltlerinden yola çıkarak temel bir bibliyografya oluşturmam ve yazarlar kataloğunu kontrol ederek çalışmaya devam etmem gerekir.

*Bibliyografik dizinler* — Kendi konusu hakkında zaten açık ve net fikirlere sahip olanlar için daha güvenilirlerdir. Belli disiplinler için gerekli tüm bibliyografik bilgilerin bulunduğu ünlü elkitapları mevcuttur. Başka disiplinler için sürekli olarak güncellenen dizinler yayımlanır ya da doğrudan o konunun bibliyografyasına atfedilmiş dergiler bulunmaktadır. Başka bazı disiplinler içinse, her sayısında, o alandaki en yeni yayınlar hakkında bilgilendirici bir ek veren dergiler bulunmaktadır. Bibliyografik dizinlere *–güncellenmiş olmaları* kaydıyla– başvurmak katalog üzerindeki araştırmayı tamamlamak için temel bir gerekliliktir. Bazen kütüphane daha eski eserlerin temin edilmesi açısından çok tedarikliyken güncel eserlere sahip olmayabilir. Ya da size söz konusu disiplinin tarihlerinin ya da kitapçıklarının diyelim ki 1960 yılına ait olanlarını sunabilir; bu kaynaklarda çok yararlı bibliyografik bilgilere erişebilirsiniz ama 1975'te ilginç bir şey çıkıp çıkmadığını bilemezsiniz (üstelik belki de kütüphanede bu yeni çıkmış eserler de bulunabilir ama düşünmediğiniz bir konu başlığında sınıflandırılmış olabilirler). Yani güncellenmiş bir bibliyografik dizin size o konudaki son katkılarla ilgili bu bilgileri tamı tamına verir.

Konunuzla ilgili bibliyografik dizinleri saptamanın en rahat yolu her şeyden önce başlıklarını tez danışmanınıza sormaktır. İkinci aşamada kütüphaneciye başvurulabilir (ya da danışma ofisindeki görevliye), başvuru-

lan kişi büyük bir ihtimalle bu dizinlerin kullanıma hazır olarak bulundukları raf ya da salonu size gösterecektir. Burada başka tavsiyeler veremeyeceğiz çünkü daha önce de söylediğimiz gibi bu sorun disiplinden disipline değişiklik göstermektedir.

*Kütüphaneci* — Bu konudaki utangaçlığınızı yenmenizde fayda var, size en güvenilir bilgileri verip zaman kazanmanızı sağlayan kişi genelde kütüphanecidir. Bir kütüphane müdürünün (çok meşgul ya da nevrotik müdürlerle karşılaşacağınız durumlar hariç), özellikle de küçük bir kütüphane söz konusuysa, size iki şeyi göstermekten mutlu olacağınızı aklınızdan çıkarmamalısınız: derin bilgisi ile hafızasının gücünü ve kütüphanesinin zenginliğini. Kütüphane ne kadar kıyıda köşede kalmış ve az okuyucusu olan bir yerse, kütüphanecinin kütüphanesinin değerinin bilinmediğiyle ilgili üzüntüsü o kadar derin ve yakıcıdır. Bu nedenle yardım isteyen biri kütüphane müdürünü mutlu eder.

Doğal olarak bir taraftan kütüphanecinin yardımına güvenmeniz gerekirken öte yandan da kendinizi körlemesine ona emanet etmemelisiniz. Tavsiyelerini dinleyin, ama sonra kendi hesabınıza başka şeyler de arayın. Kütüphaneci evrensel bir uzman değildir, ayrıca araştırmanıza vermek istediğiniz özgün biçimi bilemez. Belki de sizin işinize çok az yarayacak bir eseri temel bir eser sayarken size çok fazla yararlı olacak bir başka eseri öyle değerlendirmeyebilir. Bunun bir nedeni de yararlı ve önemli eserlerle ilgili önceden belirlenmiş bir hiyerarşi bulunmamasıdır. Araştırmanızın amaçları açısından, başka bağlamda faydasız sayılacak (ve pek çok kişi tarafından önemsiz sayılmış) bir kitabın bir sayfasında oraya neredeyse yanlışlıkla girmiş çok önemli bir fikir yer alabilir ve bu sayfayı sezgilerine (ve biraz da şansa) güvenerek bulması gereken kişi sizsiniz, kimse size onu gümüş tepside sunmaz.

*Kütüphaneler arası danışma, bilgisayar sistemine girmiş kataloglar ve başka kütüphanelerden ödünç alma* – Pek çok kütüphane satın aldığı kaynakların güncellenmiş dizinlerini yayımlar: Bu arada bazı kütüphanelerde bazı disiplinler için, diğer ulusal ve uluslararası kütüphanelerde bulunan kaynaklarla ilgili bilgi sağlayan kataloglara başvurmak da mümkündür. Bu noktada da kütüphaneciye sormak ve ondan bilgi almak iyi olur. Belli başlı uzmanlık kütüphaneleri bulunmaktadır, bunlar bilgisayar aracılığıyla merkezî belleklere bağlıdır ve birkaç saniye içinde belli bir kitabın bulunduğu yeri size söyleyebilirler. Örneğin Venedik Bienali'nde Çağdaş Sanatların Tarihsel Arşivi kuruldu, bu arşiv Roma Ulusal Kütüphanesi'nin Biblio Arşivi'ne elektronik bir sistemle bağlı. Operatör, aramakta olduğunuz kitabın başlığını makineye iletiyor ve birkaç saniye sonra ekranda söz konusu kitabın künyesi (ya da bilgi fişi) görünüyor. Araştırma yazar isimleriyle, kitap başlıklarıyla, konuya göre, diziye göre, yayınevi ve yayın tarihine vb. bileşenlere göre yapılabiliyor.

Normal bir İtalyan kütüphanesinde benzer kolaylıkları bulabilmeniz nadiren başınıza gelebilecek bir şeydir ama yine de daima dikkatle bilgi alın çünkü hayatta karşınıza ne çıkar bilinmez.

Aradığınız kitabın bir başka ulusal kütüphanede ya da yabancı kütüphanede olduğunu saptadıktan sonra, bir kütüphanenin genelde, ulusal ya da uluslararası *kütüphaneler arası bir ödünç alma hizmeti* sağladığını unutmayın. Biraz zaman gerekir ama çok zor temin edilebilecek kitaplar söz konusuysa denemeye değer. Sonuç, başvuru yapılan kütüphanenin o kitabı ödünç verip vermediğine de bağlıdır (bazı kütüphaneler sadece çift kopyaları ödünç vermektedir); bu noktada her kitap için durumu ayrı ayrı değerlendirmeli ve danışman hocanızın tavsiyesine göre hareket etmelisiniz. Her halükârda kurumların

orada bizler için bulunduklarını ve aslına bakarsak genelde biz onlardan talepte bulunmadığımız için işlemediklerini de unutmayın.

Örneğin hangi kitapların başka kütüphanelerde bulunduğunu öğrenmek için aşağıdaki kurumlara başvurabileceğinizi unutmayın:

Ulusal Bibliyografik Bilgiler Merkezi - Vittorio Emanuele II, Ulusal Merkez Kütüphane, 00186 ROMA

ya da

Ulusal Araştırma Konseyi – Ulusal Bilimsel Dokümantasyon Merkezi - Piazzale delle Scienze 7 — ROMA (tel. 490151)

Ayrıca unutmamanız gereken bir şey daha var: Pek çok kütüphane yeni satın almalarının listesini yapıyor, bunlar henüz kataloğa girmemiş olan eserleri içeren listeler oluyor. Ayrıca danışmanınızın ilgilendiği ciddi bir iş yapmaktaysanız üniversitenizi, başka türlü temin edemeyeceğiniz bazı önemli metinleri *satın almaya* ikna edebilirsiniz.

## III.2.2. *Bibliyografyayı nasıl hazırlamalı: fiş sistemi*

Doğal olarak araştırmanıza başlamak üzere bir bibliyografya yapmanız için pek çok kitabı görmek gerekir. Pek çok kütüphanede bir seferde ya bir ya da iki kitap verirler, kitabı gözden geçirip yenisi için tekrar karşılarına çıkarsanız, çabuk döndünüz diye homurdanırlar ve iki kitap arasında bir sürü zaman kaybetmenize neden olurlar.

Bu nedenle, kütüphanede yaptığınız ilk çalışmalarda bulduğunuz bütün kitapları hemen okumaya kalkış-

mayın, bir başlangıç bibliyografyası hazırlamaya çalışın. Bu anlamda kataloglarda yapacağınız bir ön araştırma zaten hazır bir listeye dayanarak istediğiniz şeyleri aramakla işe başlamanızı sağlar. Ama kataloglardan elde ettiğiniz liste size hiçbir şey söylemeyebilir ve ilk olarak isteyeceğiniz kitabın hangisi olduğunu bilemezsiniz. Bu nedenle katalog araştırması, başvuru salonundaki kitaplarla yapılan bir ön araştırmanın eşliğinde yapılmalıdır. Konunuz hakkında bir bölüm bulduğunuzda, üstelik bölümde güzel bir bibliyografya da varsa bölümü (daha sonra oraya dönmek üzere) çabucak atlayabilirsiniz ama hemen bibliyografyaya geçin ve *tamamını* kopyalayın. Bunu yaparken, atladığınız bölüm ve bibliyografyaya eşlik eden olası notlar arasında, makul şekilde düşünürseniz, listelenen kitaplar arasındaki hangilerinin önemli ve yazarın hangilerini temel kaynaklar saydığı konusunda bir fikir elde edebilir ve o kitapları isteyerek işe başlayabilirsiniz. Dahası, birden fazla başvuru eseri gördüyseniz, bibliyografyalarla ilgili çapraz bir kontrol da yapmışsınızdır ve böylece herkesin andığı ve alıntı yaptığı eserleri de görmüşsünüzdür. Böylece bir birincil hiyerarşi oluşturmuş olacaksınız. Bu hiyerarşi belki de daha sonra yapacağınız çalışmada değişmek zorunda kalacaktır ama o zamana kadar sizin için bir çıkış noktası oluşturur.

On tane başvuru eseri varsa, her birinden bibliyografya kopyalamanın biraz uzun süreceğini söyleyerek itiraz edebilirsiniz: Aslında bazen bu yöntemle çapraz kontrol çift kayıtları eleme fırsatı verse de (gerçekten de eğer ilk bibliyografyayı iyi bir biçimde alfabetik sıraya koyduysanız, sonrakiler üzerinde yapacağınız kontrol daha kolay gerçekleşir) yüzlerce kitabı bir araya getirmek mümkündür. Ama artık her kütüphanede bir fotokopi makinesi mevcut ve fotokopi çektirmenin maliyeti çok da yüksek değil. Bir başvuru eserindeki bir uzmanlık

bibliyografyası istisnai durumlar hariç çok az sayfa kaplar. Makul bir ücret ödeyerek birkaç bibliyografyanın fotokopisini çektirip daha sonra evde daha fazla zaman ayırarak onları inceleyip düzenleme yapabilirsiniz. Bibliyografyanız bittiğinde kütüphaneye geri dönüp aslında nelerin temin edilebilir olduğunu görürsünüz. Bu noktada her kitap için oluşturduğunuz bilgi fişlerinizin olması işinize yarayacaktır, çünkü kitapla ilgili bilgi fişine kütüphaneyi gösteren kısaltmayı ve kitabın kütüphanedeki yerini yazabilirsiniz. (Bir bilgi fişi pek çok kısaltma ve çokça yer bildirimi içerebilecektir, bunun anlamı kitabın pek çok yerde geniş ölçüde bulunabildiğidir; bununla birlikte kütüphane kısaltması eklenmemiş bilgi fişleri de olacaktır – işte bu sizin için, daha doğrusu teziniz için büyük bir sorun olacaktır.)

Bir bibliyografyaya göz atarken bulduğum başlıkları not defterine kaydetmek gibi bir alışkanlığım vardır. Daha sonra, bibliyografyada bulduğum kitapların yazarlar kataloğunda erişilebilir durumda olup olmadığını kontrol etmem gerektiğinde, kitabı orada bulursam, aldığım notun kenarına kitabın bulunduğu yeri yazarım. Ama eğer çok sayıda başlık not ettiysem (belli bir konu üzerinde yapılan ilk araştırmada liste kolayca yüzlerce başlığa ulaşabilir – bunlardan pek çoğunun göz önüne alınıp alınmayacağına daha sonra karar verilir), yer ve kütüphane işaretlerimi bir daha bulamayacak hale de gelebilirim.

Bu arada en rahat sistem *fişler için küçük bir kutu* edinmektir. Bir kitap saptadığımda ona ait bir bilgi fişi oluştururum. Araştırma ilerleyip de, bir kitabın belli bir kütüphanede olduğunu öğrendiğimde kütüphane kısaltması ve kitapla ilgili yer kısaltmasını eklerim. Bu türden küçük fiş kutuları çok pahalı değildir ve kırtasiyelerden temin edilebilir. Ya da kendiniz de yapabilirsiniz. 100 ya da 200 fiş çok az yer kaplar ve bunları kütüphaneye çan-

tanızda götürebilirsiniz. Nihayetinde bu fişler sayesinde ne bulduğunuz ve ne bulmanız gerektiği konusunda kesin verilere sahip olmuş olursunuz. Dahası hepsi alfabetik sırayla düzenlenmiş ve kolayca bulunabilir halde olacaklardır. İsteseniz bilgi fişinde sağ üst tarafta kütüphanedeki yer bilgisi, sol üst tarafta ise kitabın sizin için genel bir başvuru kaynağı mı, özel bir bölüm için kaynak mı olduğu, yani sizi ne açıdan ilgilendirdiğini gösteren, kendi belirlediğiniz bir işaret bulunacak şekilde düzenleyebilirsiniz.

Eğer bir fişleme sistemi oluşturacak sabrınız yoksa bir not defterine başvurabilirsiniz tabii. Ama not defteri kullandığınızda karşılaşacağınız zorluklar da bellidir: Diyelim ki, ilk sayfaya A harfiyle başlayan yazarları, ikincisine de B harfiyle başlayanları not ediyorsunuz ve bir süre sonra ilk sayfanız bitiyor ve Azzimonti Federico ya da Abbati Gian Saverio'nun bir makalesini nereye koyacağınızı bilemiyorsunuz. O halde en iyisi bir telefon rehberi satın almaktır. Abbati'yi Azzimonti'nin önüne koymayacaksınız belki ama her iki yazar da A harfine ayrılmış olan o dört sayfada yer alacaklar. Yine de bilgi fişleri hazırlamak ve onları kutulamak daha iyi bir yöntemdir, bu tür bir derleme tezden sonra başka bir çalışma için de işinize yarayabilir (yeter ki bütünleştirebilin) ya da daha sonra benzer konularda çalışacak olan birilerine ödünç verebilirsiniz.

IV. bölümde *okuma fişi, düşünceleri not ettiğiniz bilgi fişleri* ve *alıntı bilgi fişleri* gibi başka türden bilgi fişlerinden söz edeceğiz (ve hangi durumlarda bilgi fişlerinin bu kadar çok çoğalmasına gerek duyulacağını göreceğiz). Bu bölümde bibliyografik bilgi fişinin okuma fişiyle aynı şey olarak kabul edilmemesi gerektiğini, bu nedenle de bu sonuncusu üzerine birkaç fikrimizi biraz önceden söylememiz gerektiğini belirtelim.

*Okuma fişi* diğer bilgi fişlerini içerir ve büyük bir olasılıkla daha geniş bir formata sahiptir. Bu fişler gerçekten okuduğunuz kitaplar (ya da makaleler) için hazırlanır. Bilgi fişlerine, *nihai bibliyografyanın* redaksiyonu için ve tezin geliştirilmesi sırasında (belki de o sırada artık elinizde olmayacak olan) okuduğunuz kitaptan yararlanmanızda işe yarayacak her şeyi yani notları, değerlendirmeleri, alıntıları ve benzeri şeyleri aktaracaksınız. Okuma fişi her zaman yanınızda taşımanız gereken bir şey değildir, bazen bilgi fişleri yerine geniş kâğıtlar da kullanabilirsiniz (gerçi bilgi fişi format olarak daha kullanışlıdır).

*Bibliyografik bilgi fişi* ise farklı bir şeydir: Sadece bulduğunuz ve okuduğunuz kitapları değil aynı zamanda *aramanız gereken tüm kitapları* kaydetmeniz gerekir. On bin başlıktan oluşan bir bibliyografik *bilgi fişiniz* olmasına rağmen on başlıklı bir okuma fişiniz olabilir; gerçi bu durum oldukça iyi başlamış ve çok kötü bitmiş bir teze işaret edebilir.

*Bibliyografik bilgi fişlerini* kütüphaneye gittiğinizde yanınızda götürebilirsiniz. İçerdiği bilgiler sadece söz konusu kitabın olmazsa olmaz verilerini ve o kitapların araştırmış olduğunuz kütüphanelerdeki yerlerini içerirler. Kartın üzerine en fazla şu türden notlar ekleyebilirsiniz: "X yazarına göre çok önemli", ya da "kesinlikle bulunması gerekiyor", veya "X kişisi hiçbir değeri olmayan bir eser olduğunu söylüyor", veyahut doğrudan "satın alınacak". Ama bu kadarı yeterlidir. Bir okuma fişi çoklu olabilir (bir kitap, not almak üzere birden fazla bilgi fişi oluşturmanıza neden olabilir) oysa bibliyografik bir bilgi fişi sadece bir tanedir ve öyle kalır.

Bir bibliyografik bilgi fişi ne kadar iyi yapılırsa o kadar uzun süre muhafaza edilebilir ve müteakip araştırmalara dahil edilebilir, ödünç verilebilir (hatta satılabilir); yani iyi bir iş çıkarmaya ve fişleri okunaklı şekilde

hazırlamaya değer. Bir başlığı, belki de yanlış bir biçimde stenograf gibi karalamanız tavsiye edilebilir bir şey değildir. *Sıklıkla başlangıçtaki bibliyografik bilgi fişi* (bulduğunuz, okuduğunuz ve okuma fişinde bilgileri düzenleyip işlediğiniz kitapları fişlere kaydettikten sonra) ***nihai bibliyografyanın redaksiyonu için temel oluşturabilir.***

Bu noktada, başlıkların doğru kaydedilmesi için *bibliyografik alıntı kuralları* konusunda bazı yönergeler verilmesi gerektiğini düşündüm. Bu kurallar aşağıda belirtilen aşamaların hazırlanmasında geçerlidir:

1) *Bibliyografik bilgi fişi*
2) *Okuma fişi*
3) *Dipnotlarda kitaplara atıf*
4) *Nihai bibliyografyanın redaksiyonu*

Çalışmanızın yukarıda belirttiğimiz aşamalarından söz edeceğimiz çeşitli bölümlerde konuyla ilgili kurallar yeri geldikçe hatırlatılacaktır. *Söz konusu kuralları bu aşamada bir kez saptadıktan sonra her seferinde kullanacağız.* Bibliyografik gösterim için geçerli olan kurallar çok önemlidir ve aşinalık kazanıp onları rahatça kullanmak için sabırlı olmanız gerekir. Bu kuralların her şeyden önce *işlevsel* olduklarını göreceksiniz, bunun nedeni hem sizin hem de okurunuzun sözü edilen kitabı bulmasını sağlayan bilgileri nasıl göstereceğinizi belirlemeleridir. Ayrıca bunlar deyim yerindeyse *bilimsellik etiketi* olan kurallardır: Bunlara riayet edilmesi kişinin disipline aşina olduğunu gösterir, ihlal edilmeleri ise bilimsel *görgüsüzlüğü* ortaya çıkarır, düzgün yapılmadığı için aslında iyi olabilecek bir çalışmaya gölge düşürür. Bu etiket normlarının hiçbir değeri olmadığı ve bilimsel şekilciliğe özgü zayıflıklardan öteye gitmediği doğru değildir. Sporda, pul koleksiyonculuğunda, bilardo oyununda, siyasi hayatta da kurallar vardır: Eğer birileri "anahtar" ifadeleri kötü kullanırsa şüpheyle

karşılanır, tıpkı dışarıdan gelen biri gibi görülür, "bizimkilerden" biri sayılmaz. İçine girmek istediğiniz grubun kurallarına dikkat etmeniz gerekir; yoldaşının yanında işemiyorsan ya casussundur ya da hırsız, der bir İtalyan atasözü.

Kuralları ihlal etmek ya da karşı çıkmak için de onları *bilmeniz* ve aralarındaki olası tutarsızlıkları ya da salt baskı yaratan bir işlevleri olduğunu kanıtlamanız gerekir. Ama bir kitabın başlığının altını çizmenin gerekmediğini söylemeden önce altının çizilmesi *gerektiğini* ve bunun *nedenini* bilmeniz gerekir.

### III.2.3. *Bibliyografik atıf ve alıntı*

*Kitaplar* – İşte size hatalı bir bibliyografik atıf örneği:

Wilson, J., "Philosophy and religion", Oxford, 1961.

Atıf aşağıdaki nedenlerle hatalı:

1) Yazarın ilk adının sadece baş harfini veriyor. Baş harf yetmez; her şeyden önce ben bir insanın her zaman adını ve soyadını bilmek isterim, ayrıca adı aynı harfle başlayan ve aynı soyadına sahip iki yazar da olabilir. Eğer *Clavis universalis* kitabının yazarının P. Rossi olduğunu okursam, yazarın Floransa Üniversitesi'nden filozof Paolo Rossi mi yoksa Torino Üniversitesi'nden filozof Pietro Rossi mi olduğunu bilemeyeceğim. J. Cohen kim? Fransız estetik uzmanı ve eleştirmen Jean Cohen mi yoksa İngiliz filozof Jonathan Cohen mi?

2) Dahası bir kitabın başlığı asla tırnak içinde verilmez, çünkü evrensel bir kural ve alışkanlık olarak dergi makaleleri ya da diğer makalelerin başlıkları tırnak içinde yazılır. Her halükârda söz konusu başlıkta *Religion* sözcüğünü büyük harfle yazmak gerekir çünkü Anglosakson gösterim geleneğinde başlıklarda isimler, sıfatlar, fiiller, yani tanımlık, bağlaç ve ilgeç dışındaki sözcükler büyük harfle yazılır (üstelik bu söylediklerimiz örnekte

göreceğiniz gibi başlığın son sözcüğünü oluştursa bile: *The Logical Use of It*).

3) Bir kitabın *nerede* yayımlandığını söyleyip ***kimin tarafından*** yayımlandığını söylememek kadar tahammül edilmez bir şey yoktur. Size önemli gelen bir kitap bulduğunuzu ve satın almak istediğinizi düşünün, size verilen bilgi "Milano, 1975" gibi bir kayıt olsun. Hangi yayınevinden çıkmış bu kitap? Mondadori, Rizzoli, Rusconi, Bompiani, Feltrinelli, Vallardi? Kütüphaneci size nasıl yardımcı olacak? Bilgi yazdığınız yerde sadece "Paris, 1976" yazıyorsa ne olacak? Sadece kütüphaneden ya da antikacılardan temin edilebilecek eski kitaplar söz konusu olduğunda "Amsterdam, 1678" gibi bir bilgiyle yetinebiliriz. Eğer bir kitapta "Cambridge" yazıyorsa acaba hangi Cambridge söz konusu? İngiltere'deki mi yoksa Amerika Birleşik Devletleri'ndeki mi? Kitapları sadece şehir bilgisi vererek kaydeden pek çok ünlü yazar var. Yazdıkları ansiklopedi maddesi olmadıkça (çünkü yer tasarrufu yapmak için ansiklopedilerde kısalık kriteri vardır) bilin ki bunlar okur kitlesini küçümseyen züppe yazarlardır.

4) Her halükârda bu atıfta "Oxford" hatalıdır. Çünkü bu kitap Oxford'da yayımlanmamıştır. Kitabın ilk sayfasında söylendiği gibi Oxford University Press tarafından yayımlanmıştır ama bu yayınevinin Londra, New York ve Toronto'da merkezleri vardır. Dahası söz konusu kitap Glasgow'da basılmıştır ama *basım yeri* değil ***yayın yeri*** belirtilir daima (antik kitaplar dışında, onlarda her iki yer örtüşür çünkü basımevleri-yayınevleri-kitapçılar söz konusudur). Bir tezde şöyle gösterilen bir kitap buldum "Bompiani, Farigliano" – çünkü, nasıl bir macerayla bilinmez, kitap Farigliano'daki bir basımevinde basılmıştı. Bu şeyleri yapanlar hayatlarında hiç kitap görmemiş izlenimini veriyorlar. Emin adımlarla ilerlemek için asla sadece kitabın ilk sayfasında yer alan yayın bilgileriyle yetinmeyin, *copyright*'ın yer aldığı bir sonraki sayfayı da

kontrol edin. Kitabın gerçek yayın yerini ve tarihini, ayrıca kaçıncı baskı olduğu bilgisini orada bulacaksınız.

Eğer sadece kitabın ilk sayfasıyla yetinirseniz sinir bozucu hatalar yapabilirsiniz, Yale University Press, Cornell University Press ya da Harvard University Press tarafından yayımlanan kitaplara yayın yeri olarak Yale, Harvard ve Cornell yazanların yaptığı gibi: bunlar yer adları değil ünlü özel üniversitelerin *özel adları*. Yayın yerleri ise New Haven, Cambridge (Massachusetts) ve Ithaca. Bu hatayı yapmak tıpkı bir yabancının Università Cattolica tarafından yayımlanan bir kitap bulup onu Adriyatik kıyısındaki hoş ve eğlenceli yazlık küçük kentte yayımlanmış saymasına benzer. Son uyarı: Yayın yerine daima *özgün dilde* atıfta bulunmak daima iyi bir alışkanlıktır. Yani Parigi yerine Paris, Berlino yerine Berlin, Firenze yerine Floransa, München yerine Münih gibi.

5) Yayın tarihine gelince; bu bilgi ancak tesadüfen doğru verilebilir. Kitabın ilk sayfasında gösterilen tarih her zaman kitabın gerçek tarihi değildir. Son baskının tarihi olabilir. Sadece *copyright* bilgilerinin bulunduğu sayfada ilk baskının tarihini bulabilirsiniz (ve belki de ilk baskının bir başka yayınevi tarafından yayımlandığını fark edersiniz). Bu farklılık bazen çok önemlidir. Aşağıdaki gibi bir atıf bulduğunuzu düşünelim:

Searle, J., *Speech Acts*, Cambridge, 1974.

Diğer yanlışları bir kenara bırakırsak, *copyright*'ı kontrol ettiğimizde birinci baskının 1969 yılında yapıldığı anlaşılır. Sizin tezinizde Searle'in *söz* edimlerinden diğer yazarlardan önce mi yoksa sonra mı söz ettiğini saptamanız söz konusu olabilir, bu nedenle de ilk baskının tarihi temel değer taşımaktadır. Dahası, kitabın "Önsöz"ünü iyice okursanız, temel tezinin 1959 yılında Oxford'da doktora tezi olarak sunulduğunu (yani kitabın yayımlanmasından on yıl önce) ve bu arada kitabın çeşitli bölüm-

lerinin çeşitli felsefe dergilerinde çıktığını görürsünüz. Hiç kimse aşağıdaki gibi bir atıfta bulunmayı asla düşünmez:

Manzoni, Alessandro, *Nişanlılar*, Molfetta, 1976.

İnsan sırf elinde Molfetta'da yayımlanmış yeni bir baskı var diye böyle bir atıfta bulunmaz. Yani bir yazar hakkında çalışma yaparken, Searle ya da Manzoni üzerine olduğu fark etmez, hiçbir durumda çalışması hakkında yanlış fikirler yaymamalısınız. İster Manzoni, ister Searle ya da Wilson, kimin eserini incelerseniz inceleyin daha sonra yapılmış bir baskı, gözden geçirilmiş ve eklemeler yapılmış bir baskı üzerinde çalışmış olmanız durumunda, hem ilk baskının tarihini hem de atıfta bulunduğunuz baskının kaçıncı baskı olduğunu açıkça belirtmeniz gerekir.

Şimdiye kadar bir kitaba nasıl atıfta bulunulmaması gerektiğini gördük, şimdi sözünü ettiğimiz iki kitabın doğru biçimde alıntılanmasının beş yolunu açıklayalım. Açıkça söyleyelim ki, başka atıf ölçütleri de var ve belirteceğimiz hususlara dikkat etmek kaydıyla her ölçüt geçerlidir: (a) Kitapların makalelerden ya da başka kitapların bölümlerinden ayırt edilmesi sağlanmalıdır. (b) Hem yazarın adı hem de kitabın başlığı yanlış anlamaya mahal vermeyecek bir biçimde belirtilmelidir. (c) Yayın yeri, yayınevi, kaçıncı baskı olduğu belirtilmelidir. (d) Kitabın hacmi ve büyüklüğü belirtilmelidir. Aşağıda gösterimle ilgili beş örnek yer alıyor, hepsi çeşitli ölçülerde iyi örnekler, ancak çeşitli nedenlerle ilkini yeğlediğimizi söyleyebilirim:

1. Searle, John R., *Speech Acts — An Essay in the Philosophy of Language*, 1ª ed.,[1] Cambridge, Cambridge University Press, 1969 (5ª ed., 1974) pp. VIII-204.

1. Kısaltmalar için bkz. Tablo 21, s. 294-296. (Y.N.)

| | |
|---|---|
| Wilson, John, | *Philosophy and Religion — The Logic of Religious Belief*, London, Oxford University Press, 1961, pp. VIII-120. |
| 2. Searle, John R., | *Speech Acts* (Cambridge: Cambridge, 1969). |
| Wilson, John, | *Philosophy and Religion* (London: Oxford, 1961). |
| 3. *Searle, John R.*, | Speech Acts, Cambridge, Cambridge University Press, 1ª ed., 1969 (5ª ed., 1974), pp. VIII-204. |
| *Wilson, John* | Philosophy and Religion, London, Oxford University Press, 1961, pp. VIII-120. |
| 4. Searle, John R., | Speech Acts. London: Cambridge University Press, 1969. |
| Wilson, John, | Philosophy and Religion. London: Oxford University Press, 1961. |
| 5. SEARLE, John R. | |
| 1969 | *Speech Acts — An Essay in the Philosophy of Language*, Cambridge, Cambridge University Press (5ª ed., 1974), pp. VIII-204. |
| WILSON, John | |
| 1961 | *Philosophy and Religion — The Logic of Religious Belief*, London, Oxford University Press, pp. VIII-120. |

Doğal olarak harmanlanmış çözümler var: 1. örnekte yazarın adı 5. örnekteki gibi büyük harfle yazılmış olabilir; 4. örnekte 1. ve 5.'deki gibi alt başlık da olabilir. Göreceğimiz gibi dizinin adını da belirten daha karmaşık sistemler de var.

Her halükârda bu beş örneğin hepsini geçerli olarak değerlendiriyoruz. Şimdilik 5 numaralı örneği bir yana bırakalım. O örnekte uzmanlaştırılmış bir bibliyografya durumu söz konusu (yazar-yıl başvuru sistemi), bundan daha ileride, gerek sayfa sonu dipnotları gerekse nihai

bibliyografya bağlamında söz edeceğiz. 2. örnek tipik Amerikan örneğidir, nihai bibliyografyalardan çok sayfa sonu dipnotlarında kullanılır. 3.'sü tipik Alman örneğidir, artık oldukça nadir kullanılmaktadır ve bana kalırsa herhangi bir avantaj sağlamaz. 4.'sü Amerika Birleşik Devletleri'nde çok sık kullanılan bir biçimdir, benim çok sevimsiz bulduğum bir atıf tarzıdır, çünkü ilk bakışta eserin başlığını ayırt etmenize izin vermez. 1 numaradaki sistem işimize yarayacak her şeyi bize söyler ve bakınca bir kitabın söz konusu olduğunu ve üstelik hacmini de öğrenmiş oluruz.

*Dergiler* — Bu sistemin ne kadar rahat olduğunu bir dergi makalesine üç farklı biçimde atıfta bulunmaya çalışırken hemen göreceğiz:

| | |
|---|---|
| Anceschi, Luciano, | "Orizzonte della poesia", *Il Verri* 1 (NS), febbraio[1] 1962:6-21. |
| Anceschi, Luciano, | "Orizzonte della poesia", *Il Verri* 1 (NS), pp. 6-21. |
| Anceschi, Luciano, | *Orizzonte della poesia*, in[2] "Il Verri", febbraio 1962, pp. 6-21. |

Daha başka sistemler de olabilir ama biz ilkine ve üçüncüsüne bir göz atalım. İlki makaleyi tırnak içinde, dergiyi italik gösteriyor, üçüncüsü ise makaleyi italik, dergiyi tırnak içinde gösteriyor. Neden *ilkini tercih etmeliyiz?* Çünkü bakar bakmaz "Orizzonte della poesia"nın [Şiirin Ufku] bir kitap değil de kısa bir metin olduğunu anlamamızı sağlıyor. Dergi makaleleri (daha sonra göreceğimiz gibi) kitap bölümleriyle ve kongre bildirileriyle aynı kategoriye giriyor. İkinci örneğin birincinin bir değişkesi olduğu açık seçik görünüyor; sadece yayımlandığı aya

1. (İt.) Şubat. (Y.N.)
2. (İt.) İçinde. (Y.N.)

yapılan göndermeyi içermiyor. Ama ilk örnek bana makalenin tarihi konusunda da bilgi veriyor, ikincisi bunu yapmıyor, bu nedenle kusurlu bir gösterim. En azından şöyle bir gösterimin yeğlenmesi daha iyi olurdu: *Il Verri* 1, 1962. Fark ettiğiniz gibi (NS) kısaltması, yani "Nuova Serie" [Yeni Dizi] bilgisi de verilmiş. Bu çok önemli, çünkü *Il Verri* 1956 yılına ait başka bir birinci sayıyla bir ilk seri daha yayımlamıştı. O sayıdan aşağıdaki gibi bir atıf yapmak gerektiğinde,

Gorlier, Claudio, "L'Apocallisse di Dylan Thomas", *Il Verri* I, 1, autunno[1] 1956, pp. 39-46.

"Eski Dizi" diye bir ifade bulunmadığından derginin sayısı dışında yılını da belirtmeniz iyi olacaktır. Yani atıf aşağıdaki gibi yeniden formüle edilebilir, tabii yeni dizi yıl bilgisi taşımıyorsa:

Anceschi, Luciano, "Orizzonte della poesia", *Il Verri* VII, 1,1962, pp. 6-21.

Ayrıca unutmamanız gereken bir şey de bazı dergilerin yıl boyunca giderek artan sayılarla fasiküllere sayı verdikleri (ya da *cilt* numarası verdikleri; bir yılda birden fazla cilt de yayımlanmış olabilir). O halde istersek, fasikül sayısını vermek gerekmeyebilir, yıl ve sayfa numarası yeterli olabilir. Örnek:

Guglielmi, Guido, "Tecnica e letteratura", *Lingua e stile*, 1966, pp. 323-340.

Eğer dergiyi kütüphanede ararsam 323 numaralı sayfanın ilk yılın üçüncü fasikülünde bulunduğunu fark ederim. Ama bu bilgiyi yazarak okuruma bir beyin jimnastiği yaptırmak yerine aşağıdaki gibi bir gösterimi daha rahat bulup yeğlerim:

1. (İt.) Güz. (Y.N.)

Guglielmi, Guido, "Tecnica e letteratura", *Lingua e stile*, I, 1, 1966.

Bu noktada bir de sayfa bilgisi verirsem, makale çok daha kolay bulunabilir. Ayrıca şunu da düşünmemiz lazım: Yayınevinden dergiyi eski sayı olarak sipariş etmek istersem, beni sayfa numarası değil fasikülün numarası daha fazla ilgilendirir. Makalenin ilk ve son sayfaları benim çok işime yarayan bilgilerdir, çünkü böylece uzun bir makalenin mi yoksa kısa bir notun mu söz konusu olduğunu bilebilirim; bunlar her halükârda mutlaka kullanılması gereken bibliyografya gösterimleridir.

*Çeşitli Yazarlar (AAVV) ve Yayına hazırlayan* – Şimdi daha geniş eserlerin başlıklarına geçelim; bunlar çeşitli yazarların makalelerini içeren kitaplar olabileceği gibi aynı yazarın makalelerinin derlenmesiyle oluşan kitaplar da olabilir. İşte size basit bir örnek:

Morpurgo-Tagliabue, Guido, "Aristotelismo e Barocco" in AAVV, *Retorica e Barocco*. Atti del III Congresso Internazionale di Studi Umanistici,[1] Venezia, 15-18 giugno[2] 1954, a cura di[3] Enrico Castelli, Roma, Bocca, pp. 119-196.

Bu türden bir gösterim bana ne söyler? İşime yarayan her şeyi, yani:

(a) Başka metinlerden oluşmuş bir derlemede yer alan bir metnin söz konusu olduğunu, yani sayfa sayısından (77) anlaşıldığı kadarıyla oldukça geniş içerikli bir çalışma olmakla beraber, Morpurgo-Tagliabue'nin çalışmasının bir kitap olmadığını söylemektedir.

1. (İt.) III. Uluslararası Hümanistik Araştırmalar Kongresi Bildirileri. (Y.N.)
2. (İt.) Haziran. (Y.N.)
3. (İt.) Yayına hazırlayan. (Y.N.)

(b) Derlemenin çeşitli yazarların (AAVV ya da AA.VV.) metinlerini bir araya getiren *Retorica e Barocco* [Retorik ve Barok] başlıklı bir ciltte yer aldığını söylemektedir.

Bu derleme bir bilimsel toplantının bildirilerinin bir araya getirilmesiyle oluşmuştur. Bunu bilmek önemlidir çünkü bazı bibliyografyalarda kitabın "Bilimsel kongre ve toplantı bildirileri" üst başlığının altında sınıflandığını görebilirim.

Ayrıca yayına hazırlayanın Enrico Castelli olduğunu söylemektedir. Bu çok önemli bir veridir; bunun tek nedeni bazı kütüphanelerde derlemeyi "Castelli, Enrico" adının altında bulabileceğim için değildir; aynı zamanda Anglosakson kullanımına göre çeşitli yazarların adları AAVV (Çeşitli Yazarlar) gibi bir kategorinin altında değil de kitabı yayına hazırlayanın adı altında kayıt altına alındığından önemlidir. Bu yüzden bu kitap İtalyanca bir bibliyografyada şöyle görünebilir:

AAVV, *Retorica e Barocco,* Roma, Bocca, 1955, pp. 256, 20 tav.

Ama Amerikan sistemini kullanan bir bibliyografyada şöyle görünecektir:

Castelli, Enrico (ed.), *Retorica e Barocco* etc.

"ed.", "editör" yani yayına hazırlayan anlamına gelir. Bir derleme birden fazla kişi tarafından yayına hazırlanmışsa ise "eds." kısaltmasıyla gösterilir.

Amerikan kullanımını taklit etmek için bazıları bu kitabı aşağıdaki gibi kaydetmeyi deneyebilir:

Castelli, Enrico (a cura di), *Retorica e Barocco* etc.

Bunlar, kitabı bir kütüphane kataloğunda ya da bir başka bibliyografyada bulabilmek için bilinmesi gereken şeylerdir.

III.2.4.'te göreceğimiz gibi, somut bir bibliyografik araştırma denemesi bağlamında bulduğum bu makaleye yapılan ilk atıf Garzanti'nin *Storia della Letteratura Italiana*'sında [İtalyan Edebiyatı Tarihi] bulunmaktadır. Morpurgo-Tagliabue'nin makalesinden aşağıdaki terimlerle söz etmektedir:

bu konuda şu çalışmayı göz önünde bulundurmak gerek... derleme cilt *Retorica e Barocco, III. Uluslararası Hümanistik Araştırmalar Kongresi Bildirileri,* Milano, 1955, özellikle de G. Morpurgo-Tagliabue'nin çok önemli makalesi: *Aristotelismo e Barocco.*

Bu çok kötü bir bibliyografik gösterim çünkü (a) yazarın ilk adını söylemiyor, (b) kongrenin Milano'da yapıldığını ya da Milano'nun yayıncı olduğunu sanmamıza neden oluyor (ve bunların her ikisi de yanlış seçenekler), (c) yayıncının kim olduğunu söylemiyor, (d) söz konusu makalenin uzunluğu konusunda hiçbir şey söylemiyor, (e) bu derleme kitabı kimin yayına hazırladığını söylemiyor, gerçi oldukça eski "derleme" tabiriyle kitabın çeşitli yazarların metinlerini içerdiğini düşünmemize neden oluyor.

Bibliyografik bilgi fişimize bu gösterimi aktarırsak vay başımıza gelenler demeliyiz. Bu durumda bilgi fişimizi, şimdilik eksik gösterimler için boşluk bırakarak hazırlamalıyız. Bu nedenle kitabı şimdilik şöyle not edeceğiz:

Morpurgo-Tagliabue, G ...
"Aristotelismo e Barocco", AAVV, *Retorica e Barocco - III. Uluslararası Hümanistik Araştırmalar Kongresi Bildirileri* içinde, ..., yay.haz. ..., Milano, ... 1955, s. ...

Böylece bıraktığımız boşluklara eksik olan verileri, bun-

ları bir başka bibliyografyada ya da kütüphanenin kataloğunda veya doğrudan söz konusu kitabın kapağında bulduğumuzda yerleştirebiliriz.

*Birden fazla yazar ve yayına hazırlayanın olmadığı durumlar* – Şimdi dört farklı yazarın eseri olan ve bu yazarlardan hiçbirinin yayına hazırlayan olarak görünmediği bir kitapta çıkmış bir makaleyi kaydetmek istediğimizi varsayalım. Örneğin elimin altında Almanca bir kitap olsun: dört makaleli, yazarlar sırasıyla T.A. van Djik, Jens Ihwe, Janos S. Petöfi, Hannes Rieser. Rahat bir gösterim olsun diye bu türden durumlarda sadece ilk yazarın adı belirtilir ve ardından "et alii" anlamına gelen "et al." kısaltması kullanılır:

Djik, T.A. van et al., *Zur Bestimmung narrativer Strukturen* etc.

Şimdi daha karmaşık bir duruma geçelim. Her cildin, eserin bütününden ayrı bir başlığa sahip olduğu kolektif bir eserin 12. cildinin üçüncü cilt bölümünde yer alan uzun bir makale söz konusu:

Hymes, Dell, "Anthropology and Sociology", in Sebeok, Thomas A., ed., *Current Trends in Linguistics*, vol. XII, *Linguistics and Adjacent Arts and Sciences*, t. 3, The Hague, Mouton, 1974, pp. 1445-1475.

Bu gösterim, Dell Hymes'in makalesine atıfta bulunmak için. Eğer eserin tamamına atıfta bulunmam gerekirse, okurun beklediği bilgi artık Dell Hymes'in makalesinin *hangi* ciltte bulunduğu değil, eserin *kaç* cilt olduğudur:

Sebeok, Thomas A., ed., *Current Trends in Linguistics*, The Hague, Mouton, 1967-1976, 12 voll.

Aynı yazarın makalelerinden oluşan bir ciltte içerilen bir makaleye atıf yapmam gerektiğinde, izleyeceğim yol Çeşitli Yazarlar (Autori Vari) durumundakinden farklı olmaz; tek istisna kitabın adının önünde yer alan yazar adını atlamamdır:

Rossi-Landi, Ferruccio, "Ideologia come progettazione sociale", in *Il linguaggio come lavoro e come mercato*, Milano, Bompiani, 1968, pp. 193-224.

Fark etmiş olacağınız gibi, genelde bölüm başlığı belli bir kitabın "içinde" [in] diye gösterilirken dergi makalesi derginin içinde diye gösterilmez, makale başlığını, doğrudan dergi adı izler.

*Dizi* – Daha mükemmel bir atıf sistemi kitabın göründüğü diziyi de not etmenizi öğütlemektedir. Bence olmazsa olmaz bir bilgi söz konusu değildir; çünkü eser, yazarı, başlığı, yayınevi ve yayın yılı bildirilerek yeterince açık tanıtılmıştır. Ama bazı disiplinlerde dizi belli bir bilimsel eğilimin işareti ya da teminatını oluşturabilir. Dizi, başlıktan sonra tırnak içinde not edilir ve cildin sıra numarası da gösterilir:

Rossi-Landi, Ferruccio, *Il linguaggio come lavoro e come mercato*, "Nuovi Saggi Italiani 2", Milano, Bompiani, 1968, pp. 242.

*Anonim, takma adlı vb. eserler* – Ayrıca, yazarın adının belli olmadığı, takma ad kullanan yazarların bulunduğu ve yazar isimlerinin açıkça yazılmadığı ansiklopedi maddeleri gibi durumlar da vardır.

İlk durumda yazarın isminin yerine "Anonim" ifadesini koymak yeterlidir. İkincisinde takma adının ardın-

dan parantez içinde yazarın gerçek adını yazmak (tabii artık biliniyorsa) yeterlidir, ya da yeterince güvenilir bir varsayımsa bir soru işareti koymak yeter. Eğer önceleri ismi bilindiği varsayılan bir yazarın yeni tarihli eleştiriler tarafından tarihsel kimliği tartışılır hale getirildiyse "Pseudo" [Sözde] olarak kaydetmek yeterlidir. Örnek:

Longino (Pseudo), *Del Sublime.*

Üçüncü durumda, *Treccani Ansiklopedisi*'nin "Secentismo"[1] maddesinin "M.Pr." imzasıyla yayımlanması halinde, cildin başındaki kısaltmalar listesinden bu kısaltmanın anlamı araştırılır ve bu araştırmadan söz konusu kısaltmanın Mario Praz'ı gösterdiği sonucu çıkarsa şöyle yazılır:

M(ario) Pr(az), "Secentismo", *Enciclopedia Italiana*, XXXI.

*Şimdi içinde* [*ora in*] – Ayrıca daha önce ilk kez dergilerde yayımlanmış olmalarına rağmen artık aynı yazarın makalelerinden oluşan bir kitapta ya da ortak kullanımdaki bir antolojide bulunabilen eserler de vardır. Tezin konusu açısından merkezî önem taşımayan bir referans söz konusuysa, en kolay erişilebilir kaynağa atıfta bulunabiliriz; ama tezin özellikle üzerinde durduğu eserler söz konusuysa o zaman ilk yayın tarihleri tarihsel doğruluk nedeniyle temel değer taşıyan verilerdir. En erişilir kaynağı kullanmanız konusunda herhangi bir yasak yok ama antoloji ya da bildiri kitabı iyi hazırlanmışsa orada söz konusu yazının ilk baskısına referans verilmesi gerekir. Bu gösterimlerden çıkarımda bulunarak siz bu türden bibliyografik referansları düzenleyebilirsiniz:

1. (İt.) "On Yedinci Yüzyılcılık". Marino'culuk (*Marinismo*) olarak da bilinen, şair Giambiattista Marino (1569-1635) ve izleyicilerinin kullandığı, zorlama eğretilemeler, abartmalar, aşırıya vardırılmış sözcük oyunları ve mitolojik öğelerle dolu gösterişli ve duyumsal üslup. (Y.N.)

Katz, Jerrold J. ve Fodor, Jerry A., "The Structure of a Semantic Theory", *Language* 39, 1963, pp. 170-210 (ora in Fodor Jerry A. e Katz Jerrold J., eds., *The Structure of Language*, Englewood Cliffs, Prentice-Hall, 1964, pp. 479-518).

Yazar-tarih sıralamalı uzmanlaşmış bibliyografyayı (bundan V.4.3.'te söz edilecektir) kullanacağınız zaman ilk yayının tarihini de sona yerleştirmek gerekmektedir:

Katz, Jerrold J. e Fodor, Jerry A.
1963 "The Structure of a Semantic Theory", *Language* 39 (ora in Fodor J.A. e Katz J.J., eds., *The Structure of Language*, Englewood Cliffs, Prentice-Hall, 1964, pp. 479-518).

*Gazetelere yapılan atıflar* — Gazetelere ve haftalık yayınlara yapılan atıflar dergilerde olduğu gibi yapılır. Ancak şöyle bir şart vardır: Temin edilebilirlik nedenleriyle sayıdan ziyade tarihi belirtmek daha uygundur. Bir gazete makalesine atıfta bulunulacağı zaman (daima yararlı bir bilgi olsa da) sayfayı da gazete sütununu da bildirmek gerekli değildir. Ama eğer basınla ilgili özel bir çalışma yapılıyorsa o zaman bu gösterimler neredeyse vazgeçilmez hale gelirler:

Nascimbeni, Giulio, "Come l'Italiano santo e navigatore è diventato bipolare", *Corriere della Sera*, 25.6.1976, s. 1, col. 9.

Ulusal ya da uluslararası (*The Times*, *Le Monde*, *Corriere della Sera* örneklerindeki gibi) yaygınlığı olmayan gazeteler için şehri de belirtmek iyi olur: cfr. *Il Gazzettino* (Venezia), 7.7.1975.

*Resmî belgelere ya da anıtsal değeri olan eserlere atıflar* — Resmî belgeler için disiplinden disipline değişiklik gösteren kısaltmalar ve gösterimler mevcuttur, tıpkı antik elyazmaları üzerindeki çalışmalar için kullanılan tipik kısaltmalar gibi. Burada bu konuyla ilgili özel literatüre bakmanızı tavsiye etmekten fazlasını yapamayacağız. Sadece belli bir disiplin çerçevesinde bazı kısaltmaların alışıldık bir kullanım oluşturduğunu ve başka ek açıklama yapmak zorunda olmadığınızı hatırlatalım. Amerikan parlamentosu tutanakları üzerinde bir çalışma için Birleşik Devletler'de hazırlanmış bir elkitabı şu türden atıf gösterimleri tavsiye etmektedir:

S. Res. 218, 83d Cong., 2d Sess., 100 Cong. Rec. 2972 (1954).

Konunun uzmanları bu kısaltmaları şöyle okuyabilecek düzeydedirler: "Senatonun 218 sayılı yasa önergesi, kabulü 83. kongrenin ikinci oturumu, 1954 ve 2972. sayfadan başlayarak kongre kayıtlarının 100. cildine kayıt edilmiştir."

Aynı şekilde, Ortaçağ felsefesi üzerine yapılmış bir çalışmada, bir metnin *P.L.* 175,948 (veya PL, CLXXV, col. 948) içinde bulunabileceğini gösterdiğinizde, konunun uzmanı olan biri Hıristiyan Ortaçağ'ının Latince metinlerinden oluşan klasik bir derleme olan Migne'nin *Patrologia Latina* başlıklı çalışmasının 175. cildinin 948 nolu sütününa referans yapmakta olduğunuzu anlayacaktır. Bununla birlikte eğer bilgi fişleriyle *en baştan başlayarak* bir bibliyografya oluşturmaktaysanız, ilk seferinde eserin tam referansını kaydetmeniz hiç de fena olmayacaktır; bunun bir nedeni de genel bibliyografyada detaylı atıfta bulunmanın uygun olmasıdır:

*Patrologiae Cursus Completus,* Series Latina, a cura di: J.P. Migne, Paris, Garnier, 1844-1866, 222 voll. (+ *Supplementum*, Turnhout, Brepols, 1972).

*Klasiklere yapılan atıflar* – Klasik eserlere atıf yapmak için, kitap-bölüm başlığı, ya da kısım-paragraf veya şiir-dize türünden oldukça yerleşik evrensel uzlaşımlar bulunmaktadır. Bazı eserler günümüzde bile kökenleri çok eskilere kadar uzanan ölçütlere göre alt bölümlere ayrılmaktadır, modern editörler başka alt bölümlemeler eklediklerinde genelde geleneksel işaretlemeyi de muhafaza ederler. Bu yüzden Aristoteles'in *Metafizik*'ine atıfta bulunmak istendiğinde, zıtlık yaratmayan ilkesel bir tanım kullanılır. Atıf şöyle olur: *Met.* IV, 3, 1005b, 18.

Charles S. Peirce'ın *Collected Papers*'ından bir bölüme atıf genelde şöyle yapılır: *CP*, 2.127.

Kutsal Kitap'tan bir ayete atıf ise şöyle olacaktır: 1 *Sam.* 14:6-9.

Klasik komedi ve trajedilere (aynı zamanda modern olanlarına) atıf yapılırken perde numarası Roma rakamlarıyla, sahne numarası Arap rakamlarıyla ve atıfta bulunacak dize ya da dizelerin numarası da Arap rakamlarıyla yazılır: *Hırçın Kız*, IV, 2:50-51. Anglosaksonlar bazen şu gösterimi yeğlemektedirler: *Shrew*, IV, ii, 50-51.

Doğal olarak tezin okurunun *Hırçın Kız*'ın Shakespeare'in *Hırçın Kız*'ı olduğunu bilmesi gerekir. Eğer teziniz Elizabeth dönemi tiyatrosu hakkındaysa sorun yoktur. Eğer bu anıştırma bir psikoloji tezinde zarif ve hoş eğlencelik bir bilgi aktarma olarak işin işine karıştıysa daha geniş bir atıf yapmanız daha iyi olacaktır.

İlk ölçüt pratiklik ve anlaşılırlık olmalıdır: Eğer II.27.40. gibi bir Dante dizesine gönderme yapıyorsam, ikinci manzumenin 27. kantosunun 40. dizesinden söz edildiği sezilebilir. Ama bir Dante uzmanı Purg.[1] XXVII,

1. *Purgatorio*'nun (Araf) kısaltması. (Ç.N.)

40. gösterimini yeğleyebilir ve ikinci ama hiç de önemsiz sayılmayan bir ölçüt oluşturan disiplinlere özgü kullanımlara uygun davranmak iyi olur.

Doğal olarak muğlak durumlar karşısında dikkatli olmak gerekir. Örneğin Pascal'ın *Düşünceler*'i Brunschvicg baskısına ya da bir başka baskıya gönderme yapılıp yapılmadığına göre farklı bir numarayla işaretlenir, çünkü bu baskılar farklı biçimlerle düzenlenmişlerdir. Bunlar kendi konunuzla ilgili eleştirel literatürü okuyarak öğrenilen şeylerdir.

*Basılmamış eserlere ve özel belgelere yapılan atıflar* – Yayımlanmamış tezler, elyazmaları ve benzerleri bu biçimde tanımlanır. Aşağıda iki örnek yer almaktadır:

La Porta, Andrea, *Aspetti di una teoria dell'esecuzione nel linguaggio naturale*, tartışılmış tez, Felsefe Edebiyat Fakültesi, Bologna, Akademik Yıl 1975-76.

Valesio, Paolo, *Novantiqua: Rhetorics as a Contemporary Linguistic Theory*, yayın aşamasındaki yazılı kopya (yazarın izniyle kullanılmıştır).

Aynı biçimde özel mektuplara ve kişisel iletişim belgelerine atıfta bulunmak mümkündür. Eğer bu belgeler merkezî bir önem taşımıyorsa, bunlardan bir notta söz etmek yeterlidir; ama teziniz için çok belirleyici bir öneme sahiplerse bibliyografyada da yer alacaklardır:

Smith, John, Yazara kişisel mektup (5.1.1976).

V.3.'te de söyleneceği gibi, bu türden atıflar için bizimle kişisel iletişimde bulunmuş kişinin iznini istemek, iletişim sözlü yapıldıysa, onay almak için bu durumu yazılı halde belgelemek nezaket ve terbiye gereğidir.

*Özgün metinler ve çeviriler* – Bir kitap söz konusu olduğunda, o kitaba daima özgün dilde başvurulması ve atıf yapılması gerekir. Ama gerçekte olan oldukça farklıdır. Her şeyden önce ortak bir uzlaşımla *bilinmesi bir mecburiyet* sayılmayacak (Bulgarca gibi) diller olduğu başka bazı dillerin bilinmesinin *zorunluluk* sayılmadığı kabul edilir. Ülkemizde herkesin birazcık Fransızca ve İngilizce bildiği, biraz daha az da olsa Almanca bildiği, bir İtalyan'ın İspanyolca ve Portekizceyi bilmese de anlayabileceği ve kural olarak da Rusça ya da İsveççe anlayamayacağı varsayılır, ama bu bir yanılsamadır. İkinci sıradaki neden de bazı kitapların çeviri olarak da pekâlâ okunabilecek olmasıdır. Molière üzerine bir tez veriyorsanız, yazarınızı İtalyanca okumuş olmanız oldukça büyük bir hatadır ama Risorgimento[1] hareketinin tarihi üzerine bir tez yazıyorsanız, Denis Mack Smith'in İtalya tarihini Laterza tarafından yayımlanmış çevirisinden okumuş olmanız büyük bir hata değildir. Ve bu kitaba İtalyanca olarak atıfta bulunmanız dürüst bir davranış olacaktır.

Çünkü bibliyografik gösteriminiz özgün baskıyı bulmak isteyenlerin de işine yarayabilir, bu nedenle de çifte gösterimde bulunmanız daha da iyi olacaktır. Aynı şey kitabı İngilizce okumanız halinde de geçerlidir. İngilizce olarak atıfta bulunmanız iyidir ama bu kitabın İtalyanca çevirisinin olup olmadığını ve hangi yayınevi tarafından yayımlandığını öğrenmek isteyen diğer okurlara neden yardım etmeyesiniz ki? Bu nedenle her halükârda en iyi gösterim biçimi aşağıdakidir:

1. İtalyancada yeniden yükseliş, diriliş anlamına gelen Risorgimento, 19. yüzyılda doğan ve İtalya'yı birleştirmeyi amaçlayan ideolojik, siyasal ve edebî akıma işaret eder. (Y.N.)

Mack Smith, Denis, *Italy. A Modern History*, Ann Arbor, The University of Michigan Press, 1959 (İtalyanca çeviri: Alberto Acquarone, *Storia d'Italia - Dal 1851 al 1958*, Bari, Laterza, 1959).

İstisnalar bulunuyor mu? Bazı istisnalar var. Örneğin teziniz Yunanca değilse (belki hukuki konularla ilgili bir çalışmada) ve Platon'un *Devlet*'ine atıfta bulunuyorsanız, İtalyanca atıfta bulunmanız yeterlidir, yeter ki çeviriyi ve hangi baskıyı kullandığınızı belirtin.

Aynı şekilde bir kültürel antropoloji tezi yazıyorsanız ve aşağıdaki kitaba atıf yapma zorunda kalırsanız:

Lotman, Ju.M. e Uspenskij, B.A., *Tipologia della cultura*, Milano, Bompiani, 1975.

Kendinizi rahatsız hissetmeden iki haklı nedenle sadece İtalyanca çeviriye atıfta bulunabilirsiz; okurlarınızın kitabın Rusça özgün kopyasını bulup oradan kontrol etmek gibi bir arzuyla yanıp tutuşuyor olmaları olanaklı olmadığı gibi ayrıca özgün bir kitap da mevcut değildir. Çünkü çeşitli dergilerde çıkmış makalelerden İtalyan bir editör tarafından bir araya getirilerek hazırlanmış bir derleme söz konusudur. Olsa olsa, başlıktan sonra şöyle bir atıfta bulunabilirsiniz: "yayına hazırlayanlar Remo Faccani ve Marzio Marzaduri". Ama teziniz göstergebilim araştırmalarının güncel durumu hakkındaysa o zaman daha net bir bilgi sunarak ilerleyebilirsiniz. Teziniz Sovyet göstergebilimi hakkında olmadıkça Rusça okuyamıyor oluşunuz kabul edilebilir, ama bununla birlikte bu derlemeye genel olarak göndermede bulunmadığınız, ama diyelim ki derlemenin yedinci makalesini tartışmakta olduğunuz düşünülebilir. Böyle bir durumda o makalenin ilk kez ne zaman ve nerede yayımlanmış olduğunu bilmek ilginç olacaktır: Yayına hazırlayanın başlık notunda size sağladı-

ğı tüm gösterimler bu bilgileri içermektedir. Bu nedenle makaleye şu biçimde kaydedeceksinizdir:

Lotman, Jüri M., "O ponjatii geograficeskogo prostranstva v russkich srednevekovych tekstach", *Trudy po znakovym sistemam* II, 1965, pp. 210-216 (tr. it. di[1] Remo Faccani, "Il concetto di spazio geografico nei testi medievali russi", in Lotman, Ju. M. e Uspenskij, B.A., *Tipologia della cultura*, a cura di Remo Faccani e Marzio Marzaduri, Milano, Bompiani, 1975).

Böylece özgün metni okumuş numarası yapmamış olursunuz, çünkü İtalyanca kaynağınızı işaret etmiş bulunmaktasınız, ama aynı zamanda okura büyük bir olasılıkla yararlı olabilecek tüm bilgileri de sağlamış olursunuz.

Az bilinen dillerdeki eserler için çeviri mevcut değilse ve buna rağmen kitabın mevcudiyetine işaret etmek niyetindeyseniz, başlıktan sonra başlığın İtalyanca bir çevirisini parentez içinde vermek gibi bir alışkanlık bulunmaktadır.

Son olarak da ilk bakışta oldukça karmaşık görünen ve mükemmel çözümünün kılı kırk yarmak gibi geldiği bir durumu ele alıp alıp inceleyelim. Çözümlerin de nasıl makul ölçülerde olabileceklerini görelim.

David Efron, Arjantinli bir Yahudidir ve 1941 yılında Amerika'da İngilizcede kaleme aldığı, New York'taki İtalyanların ve Yahudilerin jest kullanımı hakkındaki araştırmasını *Gesture and Environment* [Jestler ve Toplumsal Çevre] başlığıyla yayımlar. Bu çalışmanın İspanyolca bir çevirisi ancak 1970 yılında Arjantin'de farklı bir başlıkla *Gesto, raza y cultura* [Jest, Irk ve Kültür] başlığıyla görü-

1. (İt.) Traduzione italiana di: İtalyanca çeviri. (Y.N.)

lür. 1972 yılında Hollanda'da İngilizce bir yeniden baskı (İspanyolcasına yakın olan) bir başlıkla *Gesture, Race and Culture* başlığıyla yeniden görülür. İtalyanca çeviri bu baskıdan yapılmıştır ve *Gesto, razza e cultura* başlığıyla 1974 yılında yayımlanmıştır. Şimdi bu kitaba nasıl atıf yapılır?

Hemen iki uç duruma bir göz atalım. İlki David Efron hakkında bir tezle ilgili olsun: Bu durumda nihai bibliyografya yazarın eserlerine ayrılmış bir bölüm içerecektir; bütün bu baskılara diğer kitaplar gibi tarih sırasıyla atıfta bulunulacaktır ve her atıfta bir öncekinin yeniden basımının söz konusu olduğu belirtilecektir. Bu durumda mezun adayının tüm baskıları görmüş olduğu varsayılır, çünkü değişikliklerin ya da kesip çıkarmaların olup olmadığını kontrol etmesi gerekmektedir. İkincisi ise, göç sorunlarıyla ilgili bir ekonomi, sosyoloji, siyasetbilimi teziyle ilgili olsun, bu tezde Efron'un kitabına sadece marjinal yönler hakkında birkaç yararlı bilgi içerdiği için atıfta bulunuyor olsun: O durumda sadece İtalyanca baskıya atıfta bulunulabilecektir.

Ama işte size ara yerde bulunan bir durum: atıf marjinal ama araştırmanın 1941 yılına ait olduğunu yani birkaç yıl önceki bir araştırma olmadığını bilmek önemli. Bu durumda en iyi çözüm şu olacaktır:

Efron, David, *Gesture and Environment*, New York, King's Crown Press, 1941 (tr. it. di Michelangelo Spada, *Gesto, razza e cultura*, Milano, Bompiani, 1974).

Bununla birlikte İtalyanca baskının *copyright* sayfasında ilk baskının 1941 yılına ait olduğuna ve Kings's Crown'ın yayınları arasında yer aldığına atıfta bulunmakla birlikte özgün başlığa atıfta bulunmayarak 1972 yılına ait Hollandaca baskıya geniş bir referans vermesi gibi bir durum da olabilir. Bu büyük bir ihmaldir (bunu açıkça

söyleyebilirim çünkü Efron'un kitabının yer aldığı diziyi yayına hazırlayan kişi benim) çünkü bir öğrenci bu durumda 1941 baskısına atıfta bulunurken *Gesture, Race and Culture* başlığını kullanabilir. İşte tam da bu yüzden bibliyografik referansları her zaman birden fazla kaynaktan kontrol etmek gerekir. Efron'un eleştirel literatürdeki yerini ve araştırmacılarca yeniden keşfedilmesini, aşağıdaki biçimde oluşturulmuş bir bilgi fişinde yeterli bilgi sağlayarak vermek mümkündür:

Efron, David, *Gesture and Environment*, New York, King's Crown Press, 1941 (2ª ed., *Gesture, Race and Culture*, The Hague, Mouton, 1972; tr. it. di Michelangelo Spada, *Gesto, razza e cultura*, Milano, Bompiani, 1974).

Sağlanacak bilginin eksiksizliği sonuç olarak tezin türüne ve o kitabın tezin bütününe hâkim söylemde oynadığı role bağlıdır (birincil kaynak mı, ikincil kaynak mı, merkezî önemi olmayan bir kaynak mı, olmasa da olur bir kaynak mı oluşturuyor; bunlar önemlidir) .

Bütün bu bilgileri (ve gösterimleri) temel alarak sizler de artık teziniz için nihai bir bibliyografya oluşturabilecek düzeydesiniz. Ancak bu konuya VI. bölümde döneceğiz, tıpkı V.4.2. ve V.4.3.'te, notlar ve bibliyografya arasındaki ilişki ve bibliyografik göndermeler konusuna iki farklı sistem bağlamında değindiğimiz gibi. Söz konusu bölümde iki tam sayfa olarak örneklenmiş bir bibliyografya bulacaksınız (tablo 16 ve 17). *Yani söz konusu sayfalar şimdiye kadar söylenenlerin kesin ve net bir özetini göstermektedirler.* Bu bölümde önceliğimiz bibliyografik bilgi fişlerimizi özenle oluşturabilmek için iyi bir bibliyografik atfın nasıl yapıldığını bilmekti. Burada sağlanan yol gösterici bilgiler, doğru bir bilgi fişi oluşturmak açısından ziyadesiyle yeterli.

Ve işte şimdi, sonuç olarak Tablo 2'de bibliyografik bilgi fişi için bir bilgi fişi örneği veriyoruz. Gördüğünüz gibi, bibliyografik araştırma sırasında ilk önce İtalyanca çeviriyi saptadım. Sonra kitabı kütüphanede buldum ve sağ üst köşeye kütüphane kısaltmasını ve kitabın kütüphanedeki yerini yazdım. Sonunda kitabı buldum ve *copyright* sayfasından başlığını ve özgün metnin yayıncısını çıkardım. Tarihle ilgili bilgiler yer almıyordu ama kitabın kapağında bu bilgiyi de buldum ve çekinceyle de olsa not ettim. Sonra da neden kitabın dikkate değer olduğunu belirttim.

TABLO 1

BİBLİYOGRAFİK ATIF KURALLARININ ÖZETİ

Bibliyografik kullanımlarla ilgili bu uzun incelemenin sonunda iyi bir bibliyografik atfın sahip olması gereken tüm gösterimleri listeleyerek konuyu özetlemeye çalışalım. Bibliyografyada altı çizilmesi gerekeni altı çizili, italik olması gerekeni italik, tırnak içinde gösterilmesi gerekeni de tırnak içinde gösterdik. Virgül gereken yerlerde bir virgül, parantez gereken yerlerde bir parantez var.
Bir yıldızla işaretlenmiş olanlar asla atlanmaması gereken temel bilgiyi oluşturuyor. Diğer bilgiler ise tezin türüne bağlı olarak, olsa da olur olmasa olur türünden bilgiler.

KİTAPLAR

* 1. Yazarın soyadı ve adı (ya da yazarların veya yayına hazırlayanın soyadı ve adı; takma ad, yanlış yazar atfetme gibi durumlar varsa belirtilmeli)
* 2. *Eserin başlığı ve alt başlığı*,
3. ("Dizi"),
4. Kaçıncı baskı olduğu (eğer pek çok baskısı varsa),
* 5. Yayın yeri: eğer kitapta bu bilgi yoksa şöyle yazın: y.y. (basım yeri yok),
* 6. Yayıncı: kitapta yoksa, atlayın,
* 7. Yayın tarihi: eğer kitapta yoksa, şöyle yazın: t.y. (tarih yok),
8. Başvurulan daha yeni baskıyla ilgili olası bilgiler,

9. Sayfa sayısı ve eser birden fazla ciltten oluşuyorsa, cilt numarası,
10. (Çeviri: Eğer başlık yabancı bir dildeyse ve tezi yazdığımız dilde bir çevirisi mevcutsa çevirmenin adı, çevirideki başlığı, yayın yeri, yayınevi, yayın tarihi ve gerekirse sayfa sayısı belirtilir.)

DERGİ MAKALELERİ

* 1. Yazarın soyadı ve adı,
* 2. "Bölümün ya da makalenin başlığı",
* 3. *Derginin başlığı,*
* 4. Cilt ve fasikül numarası (Yeni Dizi olması durumunda bununla ilgili olası bilgilerle),
5. Ay ve yıl,
6. Makalenin bulunduğu sayfaların numaraları.

KİTAP BÖLÜMLERİ, KONGRE BİLDİRİLERİ, KOLEKTİF ESERLERDEKİ MAKALELER

* 1. Yazarın adı ve soyadı,
* 2. "Bölüm ya da makale başlığı",
* 3. içinde[1]
* 4. Kolektif eseri yayına hazırlayanın adı ya da AAVV,
* 5. *Kolektif eserin başlığı,*
6. (Eğer önce AAVV diye gösterime başlandıysa yayına hazırlayanın adı),
* 7. Atıf yapılan makalenin bulunduğu eserin cilt numarası,
* 8. Yer, yayıncı, tarih, tek bir yazarın kitabında olduğu gibi sayfa numaraları.

1. Bibliyografik atıf gösterimini Türkçede yapmanız halinde "içinde" ifadesi kolektif eserin başlığından sonra konacak. (Y.N.)

TABLO 2:

BİBLİYOGRAFİK FİŞ ÖRNEĞİ[1]

Bs. Con.
107-5171

AUERBACH, Erich

Mimesis. Il realismo nella letteratura occidentale, Torino, Einaudi, 1956, 2 voll., pp. XXXIX-284 e 350

Titolo originale:

Mimesis. Dargestellte Wirklichkeit in der abendländischen Literatur, Bern, Francke ... 1946

[vedere nel secondo volume il saggio "Il mondo nella bocca di Pantagruele"]

1. Köşeli parantezin çevirisi: "[İkinci ciltteki 'Pantagruel'in Ağzındaki Dünya' başlıklı makaleye bkz.]" (Ç.N.)

### III.2.4. *Alessandria Kütüphanesi: bir deney*

Verdiğim tavsiyelerin, tezine hazırlanırken bu konuda özel bir hazırlığı olmayan tecrübesiz bir genç için çok zor olduğunu, bunların ancak uzmanlaşmış bir araştırmacı için uygun olduğunu söyleyip itiraz edebilecekler olabilir. Bunun nedenleri, genç öğrencinin:

— Belki de küçük bir yerde yaşadığı için iyi donanımlı bir kütüphaneden yararlanamayacak oluşu;
— Aradığı şey konusunda net fikirlerinin olmaması ve konu kataloğuyla bile nereden başlayacağını bilememesi, çünkü hocasından yeterli bilgi ve yönlendirme almamış olması;
— Bir kütüphaneden ötekine (parası, zamanı olmadığından ve hasta olduğundan veya diğer sebeplerle) gidememesi olduğu söylenebilir.

O halde şimdi bir sınır durumu varsayalım. Dört yıllık üniversite hayatı boyunca okula çok az uğramış, çalışan bir öğrenci düşünelim. Bu öğrenci tek bir hocayla uzun aralıklarla düzensiz görüşmeler yapmış olsun, hocanın estetik, tarih ya da İtalyan edebiyatı hocası olduğunu varsayalım. Öğrencinin tezini erteleme eğiliminde olduğunu ve yazmak için de sadece bir akademik yılı kaldığını düşünelim. Eylüle doğru hocaya ya da bir asistanına yaklaşmayı başarmış ama sınav zamanı olduğundan aralarında geçen konuşma çok kısa ve hızlıca gerçekleşmiş olsun. Varsayalım ki hoca ona şöyle demiş olsun: "Neden İtalyan barokunu ele alan risalecilerde [*Trattatisti*] metafor kavramı hakkında bir tez yapmıyorsunuz?" Sonra öğrenci kent kütüphanesi olmayan 1.000 nüfuslu bir yer olan memleketine dönmüş olsun. Daha büyük bir merkez (90.000 nüfuslu) yarım saatlik bir mesafede. Orada sabah ve öğleden sonra açık bir kütüphane var. İşinden iki yarım gün izin alırsa, oraya gidip kütüphanede bulduğu şeyle tezi hakkında bir ön fikir geliştirebilir

ve belki de başka destek ve yardım almadan her şeyi orada yapabilir. Pahalı kitaplar satın alma ve başka yerden mikrofilm isteme olanağını olasılık dışı görüyoruz. Olsa olsa (daha iyi bir donanıma sahip kütüphanelerin bulunduğu) üniversite merkezlerine ocak ve nisan arası iki ya da üç kez gidebilir. Ama şimdilik bulunduğu yerde başının çaresine bakması gerekiyor. Eğer yeni çıkmış bazı kitapları özellikle satın alması gerekiyorsa, buna harcayacak parası da çok fazla değil.

Bu varsayımsal bir tablo. Kendimi bu öğrencinin içinde bulunduğu koşullara uydurmaya çalıştım. Bu satırları (90.000 nüfuslu, kent kütüphanesi, resim galerisi, müzesi olan) Alessandria'dan 23 kilometre uzaklıktaki yukarı Monferrato'da yazıyorum. En yakın üniversite merkezi (bir saatlik yolculukla varılan) Genova'da, bir buçuk saatte Torino ya da Pavia'ya ulaşılıyor, üç saatte de Bologna'ya. Bu bile ayrıcalıklı bir durum, ama üniversite merkezlerini dikkate almayacağız. Sadece Alessandria'da çalışacağız.

İkinci aşamada üzerinde daha önce hiçbir özel çalışma yapmamış olduğum bir konu aradım. Bu da İtalyan barok risalecilerde metafor kavramıydı. Tabii ki bu konu üzerinde tamamen bilgisiz değilim çünkü daha önce estetik ve retorikle ilgilenmiştim: Ayrıca on yılda İtalya'da Barok dönem hakkında Luciano Anceschi, Ezio Raimondi ve Giovanni Getto'nun çalışmalarının yayımlandığını biliyorum.

On yedinci yüzyıla ait, Emanuele Tesauro'nun *Il cannocchiale aristotelico* [Aristoteles Dürbünü] başlıklı bir incelemesinin bulunduğunu ve orada bu kavramların enine boyuna tartışıldığını biliyorum. Ama bu bizim öğrencinin de bilmesi gereken minimum bilgi, çünkü üçüncü yılın sonunda bazı sınavları vermiş olması gerekiyor ve varsayımsal hocasıyla iletişim kurduysa, hocası da bunlara gönderme yapan çalışmalardan bazılarını okumuş olacaktır. Yine de deneyimizi daha zorlu hale getirmek için, varsa-

yımsal öğrencimizin benim bildiklerimin hiçbirini bilmediğini varsayıyorum. Kendi bilgilerimi de lise hazırlıkla sınırlıyorum: Barokun on yedinci yüzyıl sanatı ve edebiyatıyla alakalı bir şey olduğunu ve metaforun retorik bir kullanımı adlandırdığını biliyorum. Hepsi bu kadar.

Başlangıç aşaması araştırması için saat üçten altıya kadar üç öğleden sonra ayırmaya karar veriyorum. Bu iş için dokuz saatim var. Dokuz saatte kitapları okuyamam ama ilk bibliyografik araştırmayı yapabilirim. Bundan sonraki sayfalarda anlatacağım her şey dokuz saatte yapıldı. Tam ve hakkıyla yapılmış bir çalışma örneği sağlamak istemiyorum, daha ziyade başka kararlar almama yaraması gereken bir başlangıç çalışması örneği vermek istiyorum.

Kütüphaneye girerken III.2.1.'de söylediğimiz gibi araştırma için kullanabileceğim üç yol var:

1) Konu kataloğunu incelemeye başlamak. Şu başlıkları arayabilirim: "İtalyan (Edebiyatı)", "Estetik", "On yedinci yüzyıl", "Barok", "Metafor", "Retorik", "Risaleciler", "Poetika".[1] Kütüphanede iki katalog bulunuyor; biri eski biri de güncellenmiş, her ikisi de konu ve yazara göre bölümlenmiş. Henüz bu katologlar bütünleştirilmemiş, bu nedenle her ikisinde de arama yapmam gerekiyor. Temkinsiz bir hesap yapabilirim: Eğer on dokuzuncu yüzyıla ait bir eser ararsam hiç kuşku yok ki eski katalogda olacaktır. Bu bir hata. Ya kütüphane bu eseri bir yıl önce antikacıdan satın aldıysa ve yeni kataloğa koyduysa? Emin olabileceğim tek şey, son on yılda çıkmış bir kitabın yeni katalogdan başka bir yerde olamayacağı.

1. "On yedinci yüzyıl", "Barok" ya da "Estetik" başlıklarını saptamak yeterince açık nedenlere sahipken "Poetika" başlığında arama yapma fikri biraz ince bir düşünce gibi görünebilir. Ama bu konuda kendimi şöyle gerekçelendiriyorum: Bu konuya hiçbir şey bilmeden varabilecek bir öğrenci hayal bile edemeyiz, aksi halde hocası ya da bir arkadaşından duyduğu veya daha önce yaptığı bir okumadan aklından kalan bir şey olmadan böyle bir araştırma konusunu bile formüle edemeyecektir. Böyle bir durumda da "Barok Poetikalar" ifadesinden ya da genel olarak poetikalardan (ya da sanat programlarından) söz edildiğini duymuş olacaktır. O halde öğrencinin bu veriye sahip olduğunu varsayalım.

2) Ansiklopedilere ve edebiyat tarihi kaynaklarına başvurarak aramaya başlayabilirim. Edebiyat (ya da estetik) tarihi kaynaklarında "On yedinci yüzyıl" ve "Barok" başlıklarını aramam gerekecek. Ansiklopedilerde arayabileceğim maddeler şunlar: "On yedinci yüzyıl", "Barok", "Metafor", "Poetika", "Estetik" ve benzeri, tıpkı konu kataloğunda yapacağım araştırma gibi.

3) Araştırmaya kütüphaneciye sorarak başlamak da bir başka seçenek. Bu olasılığı hemen devre dışı bırakıyorum; bunun nedeni hem en kolay yol olması hem de güvenilir bir konu oluşturmama imkân vermeyecek olması. Aslında kütüphaneciyi tanıyordum ve ona ne yaptığımı söylediğimde beni yaylım ateşine tutar gibi elindeki bibliyografik dizinlerden alınmış bir dizi başlığı önüme sermeye başladı, hatta başlıklardan bazıları Almanca ve İngilizceydi. Hemen uzman kategorisine yerleştirilmiş oldum; tam da bu nedenle onun tavsiyelerini dikkate almadım. Hatta bana bir seferde pek çok kitap alabilmem için kolaylık sağlamayı da önerdi ama kibarca reddettim, her seferinde kütüphanede çalışan diğer görevlilere başvurdum. Zaman ve zorluk meselesini varsayımsal öğrencim için koyduğum standarda göre kontrol etmem gerekiyordu.

Nihayetinde konu katoloğuyla başlamaya karar verdim ve aslında iyi bir şey yapmadım; çünkü inanılmaz şekilde şanslıydım. "Metafor" başlığının altında şöyle bir kayıt vardı: "Giuseppe Conte, *La metafora barocca – Saggio sulle poetiche del seicento* [Barok Metaforu – On Yedinci Yüzyıl Poetikaları Üzerine Deneme], Milano, Mursia, 1972." Pratik açıdan bakıldığında bu benim üzerinde çalışmak istediğim tez konusu. Eğer dürüstçe davranmazsam o eseri kopyalamakla yetinebilirim ama bunu yaparsam ebleh durumuna da düşerim; çünkü danışmanımın da bu kitabı biliyor olduğu düşünülebilir. Eğer güzel

özgün bir tez yapmak istersem bu kitap işimi zorlaştırır; çünkü ya daha fazlasını ve farklı bir şey söylemeyi başarırım ya da zaman kaybetmiş olurum. Ama dürüst bir derleme tezi yapmak istiyorsam söz konusu kitap iyi bir çıkış noktası oluşturabilir. İstersem ortaya başka sorun çıkmadan buradan yola çıkabilirim.

Kitabın bir kusuru var: sonunda nihai bir bibliyografya yer almıyor; ama bununla birlikte her bölümün sonunda yoğun notlar bulunuyor. Orada sadece atıfta bulunulan kitaplar bulunmuyor, bu kitaplar aynı zamanda sıklıkla betimlenip değerlendiriliyor. Yazarın, benim konumla doğrudan yakın bir ilgisi bulunmayan, günümüz sorunlarıyla ilişkileri aydınlatan çağdaş göstergebilim ve estetik eserlerine sıklıkla yaptığı göndermeleri fark ettikten sonra bile göz kararı 50 kadar başlık çıkarabilirim. Daha sonra göreceğimiz gibi, bu gösterimlerin barok ve çağdaş estetik arasındaki ilişkilere yönelik biraz daha farklı bir tez tasarlamamı sağlaması da mümkün.

Derleyebildiğim 50 kadar "tarihsel" başlıkla şimdi artık yazar kataloğunda keşfe çıkmak için elimde öncül bir bilgi fişi bulunuyor.

*Ama bu yolu izlemekten de vazgeçtim*. Bu öylesine büyük bir talih kuşuydu ki, çalışmanın amacına gölge düşürebilirdi. Bu nedenle kütüphanede sanki Conte'nin kitabı yokmuş gibi (ya da onu konular arasına kaydetmemişler gibi) ilerledim.

Çalışmayı daha yöntemli hale getirmek için iki numaralı yola geçmeye karar verdim: Başvuru salonuna gittim ve referans metinlerinden, öncelikle de *Treccani Ansiklopedisi*'nden başladım.

Ansiklopedide "Barok" maddesi yoktu: Bunun yerine tamamen figüratif sanatlara ayrılmış "Barok, sanat" maddesi vardı. B harfini içeren cilt 1930 tarihli, bu da her şeyi açıklıyor: O dönemde İtalya'da barokun yeniden değer-

lendirilmesi henüz başlamamıştı. Bu noktada aklıma şu geliyor: "Secentismo" maddesini aramak. Bu terim uzun süre oldukça değersizleştirici bir yan anlama sahip olmuştu ama 1930'da, yani barok bağlamında Croce'nin etkisiyle bir kayıtsızlık ve ilgisizliğin hüküm sürdüğü bir dönemde yayımlanmıştı; bu durumda ansiklopedinin böyle bir madde oluşturmasına ilham vermiş olabilirdi. Bu noktada hoş bir sürprizle karşılaştım. Güzel, oldukça kapsamlı ve titizlikle yazılmış bir ansiklopedi maddesi buldum. Dönemin tüm sorunları dikkatle ele alınmıştı, Marino veya Tesauro gibi İtalyan barokunun şair ve teorisyenlerinden tutun da başka ülkelerdeki Baltasar Gracián, John Lyly, Luis de Góngora, Richard Crashaw'a kadar barok sanat eğilimleri ve örneklerine değinilmişti. Atıflar çok iyidi ve bibliyografya özlüydü. Cildin tarihine baktım, 1936; yazar kısaltmasına baktım ve Mario Praz olduğunu anladım. O günlerde bu konuda sahip olunabilecek bilginin en iyisi (pek çok açıdan bugün için bile öyle sayılır). Ama öğrencimizin o büyük ve titiz eleştirmenin Praz olduğunu bilmediğini varsayalım: Buna rağmen ansiklopedi maddesinin yol gösterici ve ilham verici olduğunu fark edecek ve daha sonra bu maddeden yararlanarak uzun uzadıya bilgi fişleri oluşturmaya karar verecektir. Ama bu aşamada ansiklopedi maddesinin bibliyografyasına geçtiğinde böylesi iyi ansiklopedi maddeleri yazan Praz'ın konuyla ilgili iki kitap yazdığını da görür: *Secentismo e marinismo in Inghilterra* [İngiltere'de Secentismo ve Marinoculuk], 1925 yılına ait ve *Studi sul concettismo* [Conceptismo[1] Üzerine Araştırmalar], 1934 yılına ait. Ve bu iki kita-

1. (İsp.) "Zorlama eğretilemecilik". On yedinci yüzyıl İspanyol deneme yazarlarının, özellikle de yergicilerin geliştirdiği yapmacıklı üslup. Conceptismo'nun başlıca temsilcisi ve kuramcısı sayılan İspanyol yazar ve düşünür Baltasar Gracián, özellikle *Agudeza y arte de ingenuo* (1642; Zekâ ve Yaratıcılık Sanatı) adlı eseriyle bu üslubun ilke ve kurallarını sistemleştirmiştir. (Y.N.)

bı da bilgi fişlerine kaydeder. Varsayımsal öğrencimiz bütün bunları yaptıktan sonra Croce'den D'Ancona'ya bazı İtalyanca başlıklar bulur, bunları da işaretler; T.S. Eliot gibi çağdaş bir eleştirmen şaire bir gönderme saptayabilir ve sonunda İngilizce ve Almanca bir grup eserle karşılaşır kalır. Tabii ki bu eserlerin hepsini, dilleri bilmese de, işaretler (sonra durumu değerlendirecektir) ama bu arada Praz'ın Secentismo'dan genel olarak söz etmekte olduğunu fark eder; oysa varsayımsal öğrencimizin aradığı şey özellikle İtalya'daki durumu merkeze alan şeylerdir. Yabancı ülkelerdeki durum tabii ki genel bir çerçeve ve artalan bilgisi olarak göz önünde tutulacaktır, ama belki de oradan başlamamak gerekmektedir.

Araştırmanın bu aşamasında varsayımsal öğrencimiz adına *Treccani Ansiklopedisi*'ne bir kez daha "Poetika", "Retorik" ve "Estetik" maddeleri için bakalım ("Poetika" maddesinde hiçbir şey yok, "Retorik", "Estetik" ve "Filoloji" maddelerine gönderme yapılıyor).

Retorik belli bir genişlikle ele alınmış; yeniden göz atılacak, on yedinci yüzyıl üzerine bir paragraf var, ama hiçbir özel bibliyografik gösterim yok.

"Estetik" maddesi Guido Calogero tarafından hazırlanmış ama 30'lu yıllarda alışılageldiği gibi ağırlıklı olarak felsefi bir disiplin olarak ele alınmış. Vico var ama barok risaleciler yok. Bu durum bana yeni bir yol izlememi fısıldıyor: Eğer İtalyanca malzeme ararsam bunu, felsefe tarihiyle ilgili kaynaklardan ziyade edebiyat eleştirisi ve edebiyat tarihi kaynaklarında kolayca bulacağım (en azından, daha sonra göreceğim gibi, yakın dönemde kaleme alınmış çalışmalardı.) Bununla birlikte "Estetik" maddesinde klasik estetik tarihlerinden bir dizi başlık buluyorum, bu başlıkların bana bir şeyler söyleyebileceğini düşünüyorum: Başlıkların neredeyse hemen hepsi Almanca

ya da İngilizce ve çok eski tarihliler: Zimmerman 1858 yılına ait, Schlasler 1872 yılına ait, Bosanquet 1895 yılına ait ve ayrıca Saintsbury, Menendez y Pelayo, Knight ve nihayetinde Croce. Hemen söyleyeyim ki, Croce dışında bu metinlerin hiçbiri Alessandria Kütüphanesi'nde mevcut değil. Her halükârda kaydediliyorlar, er ya da geç bir göz atmak gerekebilir – her şey tezin izleyeceği yola bağlı. *Utet Büyük Ansiklopedik Sözlük*'ü arıyorum çünkü "Poetika" ve işime yarayacak başka şeyler hakkında çok daha geniş ve güncel maddeleri olduğunu hatırlıyorum, ama burada bulamıyorum. Bunun üzerine Sansoni'nin *Felsefe Ansiklopedisi*'nin sayfalarını karıştırmaya başlıyorum. "Metafor" ve "Barok" maddeleri ilgimi çekiyor. İlki işime yarayacak bibliyografik gösterimler sağlamıyor, ama bana her şeyin Aristoteles'in metafor teorisiyle başladığını söylüyor (ki çalışmamda ilerledikçe bu ansiklopedi maddesinin söz konusu uyarısının ne kadar önemli olduğunu fark edeceğim). İkinci ansiklopedi maddesi, daha sonra konuyla ilgili uzman okurlara yönelik başvuru eserlerinde (Croce, Venturi, Getto, Rousset, Anceschi, Raimondi) bulacağım bazı kitaplara atıfta bulunarak bana yol gösteriyor ve bu kitapların tümünü işaretleyip not alarak gayet iyi bir iş yapıyorum. Aslında burada Rocco Montano'nun oldukça önemli bir eserinin de kaydedilmiş olduğunu daha sonra fark edeceğim; bu keşif çok önemli çünkü daha sonra başvuracağım eserlerin neredeyse hepsi anılan eserden daha eski tarihli olduklarından bu önemli eseri anmış olmaları mümkün değil.

Bu noktada konuları daha derinlemesine ele alan ve daha yeni tarihli bir başvuru eserini ele almanın daha verimli olacağını düşünüyorum ve Garzanti Yayınları'ndan çıkan Cecchi ve Sapegno'nun yayına hazırladığı *Storia della Letteratura Italiana*'sını [İtalyan Edebiyatı Tarihi] arıyorum.

Çeşitli yazarların şiir, düzyazı, tiyatro, seyyahlar ve benzeri konularda yazdıkları bölümler dışında, Franco Croce'nin yazdığı "Critica e trattatistica del Barocco" [Barok Dönemde Eleştiri ve Risalecilik] başlıklı (50 sayfalık) bir bölüm buluyorum. Kendimi sadece bununla sınırlıyorum. Bu bölümü hızla gözden geçirip devam ediyorum (metinleri okumuyorum, yaptığım iş bir bibliyografla hazırlamak) ve eleştirel tartışmanın (Petrarca'ya dair bir çalışmayla) Tassoni'yle başladığını ve Marino'nun *L'Adone*'sini [Adonis] tartışan bir dizi yazarla (Stigliani, Errico, Aprosio, Aleandri, Villani ve diğerleri) sürdüğünü görüyorum. Konunun daha sonra Franco Croce'nin "ılımlı barok" dediği risalecilerin (Peregrini, Sforza Pallavicino) eleğinden geçip ve Croce'nin "Avrupa'daki barok kitaplarının muhtemelen en önemlisi" dediği, Tesauro'nun barok yaratıcılığın ve nüktedanlığın savunusunu yapan ve gerçek anlamda güvenilir bir risale olan temel metninde olgunlaştığını görüyorum. Nihayetinde konuyla ilgili tartışmanın on yedinci yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkan eleştirel yaklaşımla (Frugoni, Lubrano, Boschini, Malvasia, Bellori ve diğerleri) son bulduğunu fark ediyorum. Dikkatimi Sforza Pallavicino, Peregrini ve Tesauro'ya odaklamam gerektiğini fark edip 100 kadar başlık içeren bibliografyaya geçiyorum. Bibliyografyanın alfabetik sırada değil de, konuya göre düzenlenmesinin daha mantıklı olduğunu görüyorum. Düzenlemek için de bilgi fişlerine başvurmam gerekiyor. Franco Croce'nun Tassoni'den Frugoni'ye çeşitli eleştirmenlerle meşgul olduğunu fark etmiştik, aslında onun andığı tüm bibliyografik referansları bilgi fişlerine aktarmak iyi olacak. Belki de tez için sadece "ılımlı risaleciler" ve Tesauro hakkındaki eserler işe yarayacak, ama giriş ya da notlar için dönemin diğer tartışmalarına göndermeler yapmak yararlı

olabilir. Bu başlangıç bibliyografyasını tamamladıktan sonra en az bir kez danışmanla üzerinde tartışmanız gerektiğini aklınızdan çıkarmayın. Danışmanınızın konuyu iyi biliyor olması gerektiğinden size hemen neyi dışarıda bırakabileceğinizi, neyi her halükârda okumanız gerektiğini söyleyecektir. Eğer düzgün tutulmuş bilgi fişleriniz varsa, bibliyografik bilgi fişlerini danışmanınızla birlikte bir saat içinde çabucak gözden geçirebilirsiniz. Yine de varsayımsal öğrenci için yaptığımız deney açısından derlememi *barok hakkındaki genel eserler ve risaleciler hakkındaki özel bibliyografyayla sınırlandırıyorum*.

Bibliyografik kaynağımız boşluklar içerdiğinde kitapları bilgi fişine nasıl kaydetmemiz gerektiğini daha önce söylemiştik: 149. sayfada yer alan bilgi fişinde yazarın adını (Ernesto? Epaminonda? Evaristo? Elio?) ve yayıncıyı (Sansoni? Nuova Italia? Nerbini?) yazmak için boşluk bırakmıştım. Tarihten sonra başka gösterimler için de boşluk var. Yukarıda yer alacak kütüphane kısaltmasını açıkçası sonra ekleyeceğim, Alessandria Kütüphanesi'nin yazarlar kataloğunda kontrol ettiğimde kitabın kütüphanedeki yerinin "Co D 119" ve yazarın ilk adınının da Raimondo (Ezio!!) olduğunu görmüş olacağım. Kütüphane için seçtiğim kısaltma: BCA, yani Biblioteca Civica di Alessandria[1].

Tüm diğer kitaplar için de aynı biçimde ilerleyeceğim. Müteakip sayfalarda ise daha hızlı bir biçimde ilerleyeceğim için başka gösterimler vermeden yazar ve başlıklara atıfta bulunacağım.

1. Alessandria Kent Kütüphanesi. (Ç.N.)

YETERSİZ BİR BİRİNCİL BİBLİYOGRAFİK KAYNAK TAMEL ALINARAK HAZIRLANAN, TAMAMLANACAK BİR FİŞ

BCA
Co D 119

RAIMONDI, E
*Letteratura barocca*, Firenze,
, 1961,

Buraya kadar yaptıklarımızı özetleyecek olursak, *Treccani Ansiklopedisi* ve *Felsefe Ansiklopedisi*'nin maddelerine (ve sadece İtalyan risaleciliği hakkındaki eserleri kaydetmeye karar verdim) ve Franco Croce'nin makalesine başvurdum. 3 ve 4 numaralı tablolarda fişlediğim şeylerin listesini göreceksiniz. (DİKKAT: Benim kısa ve öz gösterimlerinin her biri için hâlâ elimde olmayan bilgileri daha sonra yazmak üzere beyaz boşluklar bıraktığım, eksiksiz ve analitik notlar içeren bilgi fişlerinin hazırlanması gerekiyor!)

*Başında "evet" bulunan başlıklar, Alessandria Kütüphanesi'nin yazarlar kataloğunda mevcut olanlar.* Aslında bu ilk fişleme işlemi bittikten sonra farklı bir şey yapmaya karar verdim ve kataloğu beni ilgilendiren başka şeyler olup olmadığını görmek için karıştırdım. Bunu yaptıktan sonra bibliyografyamı tamamlamak için başka hangi kitaplara başvurabileceğimi de artık biliyorum.

Fark edeceğiniz gibi, bilgileri kaydedilmiş 38 eserden 25 tanesini buldum. Aşağı yukarı yüzde 60 oranında bir sonuç aldım. Bilgilerini kaydetmediğim ama fişlediğim yazarlar tarafından yazılmış diğer eserleri de (yazarın bir eserini ararken aradığımdan başka bir eserini bulduğum da oldu) hesapladım.

Seçimi sadece risalecilere gönderme yapan başlıklarla sınırladığımı söylemiştim. Bu arada diğer eleştirmenler hakkındaki metinleri kayıt etmediğim için örneğin Panofsky'nin *Idea*'sı gibi kaynakları ihmal etmiş oldum; oysa daha sonra başka kaynaklardan Panofsky'nin bu çalışmasının beni ilgilendiren teorik sorun açısından diğerleri kadar önemli olduğunu keşfedeceğim. Yine aynı şekilde *Momenti e problemi di storia dell'estetica* [Estetik Tarihinin Sorunları ve İvme Kazandığı Anlar] başlıklı,

Çeşitli Yazarlara ait (AAVV) kitaptaki Franco Croce'nin "Le poetiche del barocco in Italia" [İtalyan Barokunun Poetikaları] başlıklı makalesine bakmak için kitabı açtığımda aynı ciltte, Avrupa barokunun poetikaları üzerine Luciano Anceschi'nin üç misli daha geniş bir makalesi olduğunu fark edeceğim. Croce oradaki yazısında bu esere atıfta bulunmamaktadır çünkü çalışmasını İtalyan edebiyatıyla sınırlamıştır. Bütün bunları bir gösterimden metne gittiğimizde sonra da o metinden bir başka gösterime gittiğimizde neler bulabileceğimizi ve bu biçimde neredeyse sonsuza kadar ilerleyebileceğimizi göstermek için söylüyorum. Bu yüzden, göreceğiniz gibi, sadece iyi bir İtalyan edebiyatı tarihinden yola çıkmakla bile çok iyi bir noktadan başlayabiliriz.

Şimdi bir başka edebiyat tarihine bir göz atalım: yaşlı Francesco Flora. Kendisi teorik sorunlarla çok fazla vakit kaybeden bir yazar değildir çünkü sadece fragmanların tadını çıkararak eğlenir; ama kitabında Tesauro hakkında eğlenceli atıflarla dolu bir bölüm ve on yedinci yüzyıl yazarlarının metafor teknikleriyle ilgili pek çok başka uygun alıntı var. Bibliyografya meselesine gelince, 1940'ta kalmış genel bir çalışmadan çok da fazla katkı beklenemez; ama yine de, bu eserde daha önce atıfta bulunulan klasik metinlerden bazılarının anılmış olduğunu görüyorum. Eugenio D'Ors adından etkileniyorum. Onu aramam gerekiyor. Tesauro bahsinde, C. Trabalza, T. Vallauri, E. Dervieux, L. Vigliani isimlerini buluyorum. Onları da fişliyorum.

TABLO 3:

İTALYAN BAROK AKIMIYLA İLGİLİ BAŞVURU KAYNAKLARI (*Treccani, Sansoni-Gallarate Felsefe Ansiklopedisi, Garzanti İtalyan Edebiyat Tarihi*) ARASINDA ARAŞTIRMA YAPARKEN SAPTANAN GENEL ESERLER

| Kütüphanede bulunanlar | Yazar kataloğunda aranan eserler | Aynı yazarın katalogda bulunan eserleri |
|---|---|---|
| evet . | Croce, B., *Saggi sulla letteratura italiana del seicento* | |
| evet . | | *Nuovi saggi sulla letteratura italiana del seicento* |
| evet . | Croce, B., *Storia dell'età barocca in Italia* | |
| evet . | | *Lirici marinisti – Politici e moralisti del 600* |
| | D'Ancona, A., "Secentismo nella poesia cortigiana del secolo XV" | |
| | Praz, M., *Secentismo e manierismo in Inghilterra* | |
| | Praz, M., *Studi sul concettismo* | |
| evet . | Wölfflin, E., *Rinascimento e Barocco* | |
| | AAVV, *Retorica e barocco* | |

| | | |
|---|---|---|
| evet . | Getto, G., "La polemica sul barocco" | |
| | Aneschi, L., *Del barocco* | |
| evet . | | "Le poetiche del barocco letterario in Europa" |
| evet . | | *Da Bacone a Kant* |
| evet . | . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . | "Gusto e genio nel Bartoli" |
| evet . | Montano, R., "L'estetica del Rinascimento e del barocco" | |
| evet . | Croce, F., "Critica e trattatistica del Barocco" | |
| evet . | Croce, B., "I trattatisti italiani del concettismo e B. Gracián" | |
| evet . | Croce, B., *Estetica come scienza dell'espressione e linguistica generale* | |
| evet . | Flora, F., *Storia della letteratura italiana* | |
| evet . | Croce, F., "Le poetiche del barocco in Italia" | |
| | Calcaterra, F. *Il Parnaso in rivolta* | |
| evet . | . . . . . . . . . . . . . . . . . . | "Il problema del barocco" |
| | Marzot, G., *L'ingegno e il genio del seicento* | |
| | Morpurgo-Tagliabue, G., "Aristotelismo e barocco" | |
| | Jannaco, C., *Il seicento* | |

TABLO 4:

ON YEDİNCİ YÜZYIL İTALYAN RİSALECİLERİYLE İLGİLİ BAŞVURU KAYNAKLARI (*Treccani, Felsefe Ansiklopedisi, Garzanti İtalyan Edebiyat Tarihi*) ARASINDA ARAŞTIRMA YAPARKEN SAPTANAN ÖZEL ESERLER

| Kütüphanede bulunanlar | Yazar kataloğunda aranan eserler | Aynı yazarın katalogda bulunan eserleri |
|---|---|---|
| | Biondolillo, F., "Matteo Peregrini e il secentismo" | |
| evet . | Raimondi, E., *La letteratura barocca* | |
| evet . | . . . . . . . . . . . . . . . . | *Trattatisti e narratori del 600* |
| evet . | AAVV, *Studi e problemi di critica testuale* | |
| | Marocco, C., *Sforzo Pallavicino precursore dell'estetica* | |
| | Volpe, L., *Le idee estetiche del Card. Sforza Pallavicino* | |
| | Costanzo, M., *Dallo Scaligero al Quadrio* | |
| | Cope, J., "The 1654 Edition of Emanuele Tesauro's *Il cannocchiale aristotelico*" | |
| | Pozzi, G., "Note prelusive allo stile del cannbocchiale" | |
| | Bethell, S.L., "Gracián, Tesauro and the Nature of Metaphisiycal Wit" | |
| | Mazzeo, J.A., "Metaphysical Poetry and the Poetics of Correspondence" | |

| | | |
|---|---|---|
| | Menapaca Brisca, L., "L'arguta e ingegnosa elocuzione" | |
| | Vasoli, C., "Le imprese del Tesauro" | |
| evet . | | "L'estetica dell'umanesimo e del rinascimento" |
| | Bianchi, D., "Intorno al *Cannocchiale Aristotelico*" | |
| | Hatzfeld, H., "Three National Deformations of Aristotle: Tesauro Graciáan, Boileau" | |
| evet . | . | "L'Italia, la Spagna e la Francia nello sviluppo del barocco letterario" |
| | Hocke, G.R., *Die Welt als Labirinth* | |
| evet . | Hocke, G.R., *Manierismus in der Literatur* | İtalyanca çevirisi |
| evet . | Schlosser Magnino, J., *La letteratura artistica* | |
| | Ulivi, F., *Galleria di scrittori d'arte* | |
| evet | . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . | Tasso'nun maniyerizmi |
| | Mahon, D., *Studies in 600 Art and Theory* | |

Şimdi çeşitli yazarlara ait (AAVV) makalelerin yer aldığı, *Momenti e problemi di storia dell'estetica* başlıklı cilde başvuracağım. Kitabı buluyorum ve Marzorati Yayınevi tarafından yayımlandığını görüyorum, bilgi fişini tamamlıyorum (Croce sadece yer belirtmişti: Milano).

Şimdi Franco Croce'nin İtalya'da barok edebiyatın poetikaları hakkındaki makalesini buluyorum. Daha önce gördüğümün aynısı; tek istisna, daha önceki bir tarihe ait olması, bu nedenle bibliyografyası pek de güncel değil. Bununla birlikte yaklaşımı daha kuramsal ve bu nedenle çok işime yarıyor. Dahası konu Garzanti'deki gibi risalecilerle sınırlı değil, genel olarak yazınsal poetikaları da kapsıyor. Örneğin Gabriello Chiabrera belli bir genişlikle ele alınıp incelenmiş. Ve Chiabrera bahsinde, daha önce bilgi fişi yapmış olduğum Giovanni Getto'nun ismi yeniden karşıma çıkıyor.

Bununla birlikte Marzorati cildinde Croce'nin makalesiyle birlikte Anceschi'nin (neredeyse başlı başına bir kitap gibi olan) "Le poetiche del barocco letterario in Europa" [Avrupa'da Yazınsal Barokun Poetikaları] başlıklı makalesi de var. Bunun çok önemli bir çalışma olduğunu fark ediyorum; çünkü çeşitli kabulleriyle barok nosyonunun çerçevesini felsefi açıdan çizmekle kalmıyor, aynı zamanda Avrupa kültüründe, İspanya'da, İngiltere'de, Fransa'da ve Almanya'da sorunun boyutlarını anlamamı da sağlıyor. Mario Praz'ın *Treccani Ansiklopedisi*'nde yazdığı maddede andığı isimleri hemen buluyorum ve bu isimler dışında da Bacon'dan Lily ve Sidney'e, Gracián, Gongora, Opitz'e başka isimleri ve ayrıca *wit* ve *agudeza*[1] yani ince zekâya ilişkin teorileri buluyorum.

1. Gracián'ın *Agudeza y arte de ingenuo* eserinde, görüntülerin arkasında yatanı nükteli bir üslupla gösteren *conceptismo* bağlamında ortaya koyduğu kavram (İngilizcede "*wit*"). (Y.N.)

Tezim Avrupa barokunu değerlendirmeye almıyor olabilir ama bu kavramlar bana artalan bilgisi sunmak üzere yararlı olabilir. Her halükârda tüm bu şeyler üzerine eksiksiz bir bibliyografyamın olması gerekiyor. Anceschi'nin metni bana yaklaşık 250 başlık sağlıyor. 1946 yılından öncesine ait kitapları içeren bir başlangıç listesi buluyorum, daha sonra yıllara bölünmüş, 1946'dan 1958'e bir bibliyografya buluyorum. İlk bölümde Giovanni Getto ve Helmut Hatzfeld'in çalışmalarının, *Retorica e Barocco* başlıklı kongre kitabının ( kitabı yayına hazırlayanın Enrico Castelli olduğunu öğreniyorum) öneminin yeniden onaylandığını görüyorum, bu arada metin zaten bana Heinrich Wölfflin'in eserini, Benedetto Croce, Eugenio D'Ors adlarını hatırlatmıştı. İkinci bölümde bir sürü başlık buluyorum. Şunu belirtmeliyim ki hepsini yazarlar kataloğunda aramadım, çünkü bu deney için sadece üç öğleden sonra ayırmıştım. Her halükârda sorunu çeşitli bakış açılarıyla ele alıp inceleyen bazı yabancı yazarlar olduğunu ve onları aramam gerektiğini görüyorum: Ernst Robert Curtius, René Wellek, Arnold Hauser, Victor Lucien Tapié; Gustav René Hocke'u yeniden buluyorum, sanatsal poetikalarla bağlantılar açısından Eugenio Battisti'nin *Rinascimento e Barocco* [Rönesans ve Barok] başlıklı eserine yeniden yönlendiriliyorum. Morpurgo-Tagliabue'nin öneminin tekrar onaylandığını görüyorum ve bu noktada Aristoteles'çi poetikanın Rönesans yorumcularındaki yeri konusunda Della Volpe'nin çalışmasına da bakmam gerektiğini fark ediyorum.

Bunu fark etmiş olmak beni (kütüphanede sürekli elimin altında olan) Marzorati cildine, özellikle de Cesare Vasoli'nin Rönesans ve hümanizma estetiği hakkındaki geniş makalesine göz atmak için başvurma konusunda ikna ediyor. Vasoli'nin adını daha önce Franco Croce'nin bibliyografyasında da bulmuştum. Metaforla ilgili olarak

incelenen ansiklopedi maddelerinden zaten fark edip kayıt altına almış olmam gereken bir şey vardı. O da, sorunun Aristoteles'in *Poetika* ve *Retorik*'inde zaten ortaya konulmuş olduğu idi. Ve şimdi Vasoli'den anladığım şey, on altıncı yüzyılda bir *Poetika* ve *Retorik* yorumcuları grubu bulunduğu; üstelik işin bununla kalmadığını, bu yorumcular ve barok risaleciler arasında maniyerizm teorisyenleri bulunduğunu ve bunların zaten *ustalık* ve *idea* meselesini ele alıp incelediklerini görüyorum. Aslında bu, barokla ilgili sayfalara göz attığımda daha önce de gözüme çarpmış olan bir şey. Bu noktada ayrıca beni etkilemesi gereken bir başka şey de benzer atıflara ve Julius von Schlosser gibi isimlere başvuru yapılması.

Yoksa tezim çok fazla genişlemek gibi bir tehdit altında mı? Hayır, birincil ilgi odağını çok iyi bir biçimde daraltmalı ve özel bir yön seçip sadece onun üzerine çalışmalıyım. Aksi halde her şeyi eksikzsizce gözden geçirmek zorunda kalırım, ama bir yandan da bütüncül panoramayı gözden yitirmemem gerekiyor. Tam da bu nedenle bu metinlerin pek çoğunu, en azından ikinci elden bilgiler almak için incelemeliyim.

Anceschi'nin geniş hacimli metni beni bu yazarın konuyla ilgili diğer eserlerini de görmeye yönlendiriyor. Bibliyografik araştırma bu biçimde ilerledikçe şunları da kaydedeceğim: *Da Bacone a Kant*, *Idea del Barocco* [Barok Düşünce] ve "Gusto e genio del Bartoli" [Bartoli'nin Biçemi ve Dehası Üzerine] başlıklı bir makale. Alessandria'da sadece bu son makaleyi ve *Da Bacone a Kant* başlıklı kitabı buluyorum.

Bu noktada Rocco Montano'nun çalışmasına başvuruyorum. "L'estetica del rinascimento e del barocco" [Rönesans ve Barok Estetiği] başlıklı bu çalışma, *Marzorati Büyük Felsefe Antolojisi*'nin "Rönesans ve Reform Düşüncesi"ne ayrılmış olan XI. cildinde yer alıyor.

Hemen fark ettiğim bir şey var: bu sadece bir inceleme çalışması değil, çeşitli parçalardan oluşan bir antoloji ve bu parçaların çoğu benim çalışmam için çok yararlı. Ve bir kez daha gördüğüm bir şey var: Rönesans dönemi poetika araştırmacıları, maniyeristler ve barok risaleciler arasındaki oldukça sıkı ilişkiler bulunuyor. Ayrıca Laterza Yayınevi'nden çıkan iki ciltlik bir antolojiye yapılan bir gönderme de buluyorum: *Trattatisti d'arte tra Manierismo e Controriforma* [Maniyerizm ve Karşı-Reform arasında Sanat Risalecileri]. Bu başlığı Alessandria Kütüphanesi kataloğundan ararken, oraya buraya hızlıca göz atıyorum ve Alessandria'da Laterza Yayınevi tarafından yayımlanmış olan bir başka antoloji daha olduğunu görüyorum: *Trattati di poetica e retorica del 600* [1600'lerin Retorik ve Poetika Risaleleri.] Bu konuyla ilgili olarak ilk elden bilgilere başvurmak gerekip gerekmeyeceğini bilmiyorum ama ihtiyatlı davranıp kitabın bilgilerini fişliyorum. Şimdi artık nerede bulunduğunu biliyorum.

Montano'ya ve bibliografyasına döndüğümde, bir yeniden oluşturma çalışması yapmam gerektiğini görüyorum; gösterimler bölüm bölüm birbirinden ayrılmış. Doğal olarak zaten bildiğim pek çok ismi yeniden buluyorum, klasik estetik tarihi üzerine Bernard Bosanquet, George Saintsbury, Katherine Gilbert ve Helmut Kuhn vb. tarafından kaleme alınmış bazı yapıtları aramam gerektiğini görüyorum. İspanyol baroku hakkında pek çok şey bilmek için Marcelino Menendez y Pelayo'nun *Historia de las ideas esteticas en Espana* [İspanya'da Estetik Düşünceler Tarihi] başlıklı yoğun içerikli eserini bulmam gerektiğini fark ediyorum.

İhtiyatlı olmak adına on altıncı yüzyıl *Poetika* yorumcularının isimlerini (Robortello, Castelvetro, Scaligero, Segni, Cavalcanti, Maggi, Varchi, Vettori, Speroni, Minturno, Piccolomini, Giraldi Cinzio vb.) işaretliyo-

rum. Daha sonra bunlardan bazılarının yine Montano tarafından antolojiye dahil edildiğini, bazılarının da Della Volpe'nin çalışmasında yer aldığını, kimilerinin de Laterza Yayınevi'nden çıkan antolojik ciltte bulunduğunu göreceğim.

Yine maniyerizme yönlendirilmiş durumdayım. Dahası Panofsky'nin *Idea*'sına yapılan referanslar üzerimde baskı yaratacak bir biçimde yeniden karşıma çıkıyor, aynı şey Morpurgo-Tagliabue makalesi için de söz konusu. Kendi kendime maniyerist risaleciler olan Sebastiano Serlio, Lodovico Dolce, Federico Zuccari, Giovanni Paolo Lomazzo ve Giorgio Vasari hakkında daha fazla bir şey bilmek gerekip gerekmediğini soruyorum ama bu noktada figüratif sanatlarda ve mimarideki durum ele alınıyor; belki Wölfflin, Panofsky, Schlosser ya da en güncel sayılan Battisti gibi bazı tarihî metinler yeterli olur. Sidney, Shakespeare, Cervantes gibi İtalyan olmayan bazı yazarların önemini kayıt altına almadan edemiyorum.

Temel kaynaklar olarak Curtius, Schlosser, Hauser gibi yabancı yazarlara ve Calcaterra, Getto, Anceschi, Praz, Ulivi, Marzot, Raimondi gibi İtalyan yazarlara atıfta bulunulduğunu yeniden görüyorum. Çember daralıyor. Bazı yazarlara herkes tarafından atıfta bulunuluyor.

Biraz soluk almak için yazarlar kataloğunu şöyle bir taramaya dönüyorum: Ernst Curtius'un Avrupa edebiyatı ve Latin Ortaçağ'ı hakkındaki ünlü kitabının Almanca olarak değilde Fransızca çevirisiyle kütüphanede bulunduğunu görüyorum; Schlosser'in *La Letteratura artistica* [Sanatsal Edebiyat] başlıklı eserinin kütüphanede olduğunu zaten görmüştük. Arnold Hauser'in *Storia sociale dell'arte*'sini [Sanatın Toplumsal Tarihi] ararken (cep baskısı da mevcut olmasına rağmen kütüphanede bulunmayışı tuhaf) aynı yazarın maniyerizm hakkındaki temel kitabının İtalyanca çevirisini ve konudan uzaklaşmamak için Panofsky'nin *Idea*'sını buluyorum.

Della Volpe'nin *La Poetica del 500* [1500'lerin Poetikası], Santangelo'nun *Il secentismo nella critica* [Eleştiride Secentismo] başlıklı kitaplarını ve Zonta'nın "Rinascimento, aristotelismo e barocco" [Rönesans, Aristoteles'çilik ve Barok] başlıklı makalesini buluyorum. Helmuth Hatzfeld adı sayesinde, çeşitli yazarların makalelerinden oluşan pek çok başka açıdan da oldukça yararlı bir kitap buluyorum: *La critica stilistica e il barocco letterario, Atti del II Congresso internazionale di studi italiani*, Firenze, 1957 [Biçemsel Eleştiri ve Yazınsal Barok, II. Uluslararası İtalyan Edebiyatı Araştırmaları Kongresi Bildirileri, Floransa, 1957]. Bana önemli gözüken Carmine Jannaco'nun bir eseri, Vallardi'nin edebiyat tarihinin *Seicento* [On Yedinci Yüzyıl] cildi, Praz'ın kitapları, Rousset ve Tapie'nin araştırmaları, Morpurgo-Tagliabue'nin makalesiyle zaten atıfta bulunulmuş olan *Retorica e Barocco*, Eugenio D'Ors ve Menendez y Pelayo'nun eserleri konusunda hayal kırıklığına uğruyorum. Aslına bakarsak Alessandria Kütüphanesi, Washington Kongre Kütüphanesi olmadığı gibi Milano Braidense Kütüphanesi de değil ama esas itibarıyla bana zaten güvenilir 35 kitap sağlamış durumda, bu da işe başlamak için hiç de az bir veri değil. Tabii ki işimiz bununla bitmiyor.

Aslına bakılırsa bazen bir dizi sorunun hepsini birden çözmek için tek bir metin bulmak yeterlidir. Yazarlar kataloğundaki kontrole devam ederken, (kütüphanede bulunduğunu gördüğümden ve bana temel başvuru eseri gibi geldiğinden) Giovanni Getto'nun "La polemica sul barocco" [Barok Hakkında Polemik] başlıklı yazısına bir göz atmaya karar veriyorum. İçinde bulunduğu kitabın bilgileri şöyle: Çeşitli yazarlar (AAVV), *Letteratura italiana – Le correnti,* [İtalyan Edebiyatı – Akımlar] Cilt: 1, Milano, Marzorati, 1956. Ve neredeyse 100 sayfalık bu çalışmanın çok önemli olduğunu hemen fark edi-

yorum. Çünkü bu çalışmada barok üslupçuluk üzerine polemik, başladığı zamandan günümüze anlatılmış. Barok üzerine herkesin tartıştığını fark ediyorum: Giovanni Vincenzo Gravina, Ludovico Antonio Muratori, Girolamo Tiraboschi, Saverio Bettinelli, Guiseppe Baretti, Vittorio Alfieri, Melchiore Cesarotti, Cesare Cantù, Vincenzo Gioberti, Francesco De Sanctis, Alessandro Manzoni, Guiseppe Mazzini, Giacomo Leopardi, Giosuè Carducci, hatta Curzio Malaparte'ye ve artık çoktan çok geniş bir biçimde kayıt altına aldığım başka yazarlara kadar pek çok kişi. Ve Getto bu yazarların büyük bir bölümünden uzun parçalar alıntılıyor; böylelikle bir sorun benim için açıklığa kavuşmuş oluyor. Eğer barok hakkındaki tarihsel polemik üstüne bir tez vermem gerekirse tüm bu yazarları arayıp bulmam gerekecek. Ama dönemin metinleri üzerine ya da çağdaş yorumlar hakkında çalışırsam kimse benden böylesine yoğun bir çalışma yapmamı istemeyecektir. Üstelik böyle bir çalışma oldukça iyi bir biçimde Getto tarafından zaten yapılmış. Çok yüksek bir bilimsel özgünlük iddiası taşıyan, yıllarımı alacak bir çalışmayı göze almadıkça böyle bir şey yapamam; böyle bir çalışmada da Getto'nun araştırmasının yetersiz ya da bakış açısının iyi olmadığını kanıtlamak için yola çıkmam gerekir, kaldı ki bu tür bir iddia taşıyan çalışmalar çok fazla deneyim sahibi olmayı gerektirir.

O halde Getto'nun çalışması bana tezime özgü uzmanlık konusu oluşturmayacak her şey için yeterli bir belgelendirmeye sahip olduğundan çok yararlı olacak, ama genel bir panorama sunmaktan öteye gidemeyecek. Bu türden çalışmalar, bir dizi bilgi fişinin oluşturulmasını sağlamalı. Yani bu çalışmadan yararlanarak, Muratori hakkında bir bilgi fişi, Cesarotti hakkında bir bilgi fişi, Leopardi hakkında bir bilgi fişi yapacağım ve böyle ilerleyeceğim. Hazırladığım bilgi fişlerine adı geçen yazarla-

rın barok hakkındaki yargılarını dile getirdikleri eseri kaydedeceğim ve bu bilgi fişlerinin her birine Getto'nun bu konuda verdiği özetleri atıflarla birlikte kopyalacağım (doğal olarak malzemenin Getto'nun bu makalesinden aynen alındığını not ederek bu işi yapacağım). Ayrıca bu malzemeyi daha sonra tezde kullanırsam, bunlar ikinci elden edinilmiş bilgiler olacağından sürekli olarak dipnotta "atıf Getto'da, vb." gösterimiyle bildireceğim. Bu sadece dürüstlük nedeniyle yapılan bir şey değil, ihtiyatlı olmak adına da bunu yapmak gerekiyor; atfı kaynağından kontrol etmeyeceğime göre o atıftaki olası bir kusurdan da ben sorumlu olmayacağım. Açıkça alıntıyı bir başka araştırmacıdan aldığımı beyan edeceğim ve her şeyi sanki kendim görmüşüm numarası yapmayacağım, böylece içim rahat olacak. Doğal olarak daha önce yapılmış bu türden bir çalışmaya başvurduğumuzda, ideal olanı, ödünç alınan her atfı gidip özgün kaynağından yeniden kontrol etmektir, ama burada yeniden hatırlatalım ki çok az zamanda elimizdeki çok az araçla yapılan bir araştırma modeli sağlamaya çalışıyoruz. Bununla birlikte bu noktada görmezden gelemeyeceğim ve yok sayamayacağım tek şey, hakkında tez yazacağım yazarların özgün eserleri. O halde şimdi barok yazarları aramam gerekiyor çünkü III.2.2.'de söylediğimiz gibi, bir tez ilk elden malzemeye de sahip olmalı. Eğer risalecileri okumazsam onlardan söz edemem. Figüratif sanatların maniyerist teorisyenlerini okumadan bu konuda yapılan eleştirel çalışmalara güvensem de olur, çünkü bu konu benim araştırmamım odak noktasını oluşturmuyor, ama Tesauro'yu görmezden gelemem.

Bu arada, bir şekilde Aristoteles'in *Poetika*'sını ve *Retorik*'ini okumam gerektiğini fark ettiğimden kütüphane kataloğuna bir göz atıyorum. Ve bir sürprizle karşılaşıyorum: *Retorik*'in, 1515 ve 1837 yılları arasına ait 15 eski

baskısını buluyorum: Ermolao Barbaro'nun yorumlarıyla hazırlanmış Bernardo Segni çevirisi İbn Rüşd'ün ve Piccolomini'nin şerhlerini içeriyor, dahası İngilizce Loeb baskısı da var, Yunanca metinli. Laterza'dan çıkan İtalyanca baskı eksik. *Poetika*'ya gelince, onun da çeşitli baskıları bulunuyor, Castelvetro ve Robortelli'nin yorumlarıyla, Yunanca metni içeren Loeb baskısı ve Rostagni ile Valgimigli'nin modern İtalyanca çevirileri. Yeter de artar bile, neredeyse *Poetika*'nın Rönesans'a özgü yorumu konusunda bir tez yazma isteği uyandıracak kadar malzeme var. Ama dikkatimizi dağıtıp yolumuzdan sapmayalım.

Başvuru yaptığım çeşitli metinlerdeki değinmelerden fark ettiğim üzere benim çalışmamım amaçları açısından Francesco Milizia'nın, Antonio Muratori'nin ve Girolamo Fracastoro'nun bazı gözlemleri de önem taşıyor, Alessandria'da bu yazarların eski baskılarını da buluyorum.

Artık barok risalecilere geçelim. Kütüphanede Ezio Raimondi'nin *Trattatisti e narratori del 600* [1600'lerin Risalecileri ve Anlatıcıları] antolojisi var; Ricciardi tarafından yayımlanmış kitap Tesauro'nun *Il cannocchiale aristotelico*'sundan yüz sayfa kadarını içeriyor. Aynı antolojide Peregrini ve Sforza Pallavicino'dan alınmış altmışar sayfa var. Bir tez yazmak zorunda olmayıp sadece bir sınava hazırlanmam gerekse 30 sayfalık bir çalışma için yeter de artar bile.

Ama ben metinlerin tamamını da görmek istiyorum, istediğim metinler arasında en azından şunlar var: Emanuele Tesauro, *Il cannocchiale aristotelico;* Matteo Peregrini, *Delle Acutezze* [İnce Zekâ Üzerine] ve *I fonti dell'ingegno ridotti a arte*; [Ustalığın Sanata İndirgenmiş Kaynakları]; Kardinal Sforza Pallavicino, *Del Bene* [İyi Üzerine] ve *Trattato dello stile e del dialogo* [Biçem ve Diyalog Üzerine Risale].

Eski bölümdeki yazarlar kataloğuna bakıyorum ve *Cannocchiale*'nin iki baskısını buluyorum, biri 1670 yılına diğeri de 1685 yılına ait. Ne yazık ki 1654 yılına ait ilk baskısı burada yok. Bir yerlerde okuduğuma göre baskılar arasında genişletmeler var. Sforza Pallavicino'nun eserlerinin tamamının on dokuzuncu yüzyıla ait iki baskısını buluyorum. Peregrini'yi bulamıyorum (bir talihsizlik ama Raimondi'nin antoloji çalışmasında kendisine seksen sayfa ayrılmış olması beni rahatlatıyor).

Aklıma gelmişken söyleyeyim, eleştiri metinlerini karıştırırken Agostino Mascardi'nin ve onun 1636 tarihli eseri *De l'arte istorica*'nın [Sanat Tarihi Üzerine] izlerini bulmuştum, yazma sanatıyla ilgili pek çok gözlem içeren bir eser olmakla birlikte barok risaleciliğinin öğeleriyle ilgili bilgiler içermiyor. Söz konusu eserin Alessandria Kütüphanesi'nde *beş* baskısı var; üçü on yedinci yüzyıla, ikisi on dokuzuncu yüzyıla ait. Bu durumda Mascardi hakkında bir tez yazmak benim için uygun bir şey olur mu? İyi düşünürsek çok da tuhaf bir soru değil. Eğer bir öğrenci bulunduğu yerden ayrılamıyorsa orada bulduğu malzemeyle çalışmak zorunda kalır.

Bir seferinde bir felsefe profesörü bana bir Alman filozof hakkında kitap yazdığını, bunun tek nedeninin de çalıştığı kurumun o filozofun tüm eserlerinin yeni baskısını satın almış olması olduğunu söylemişti. Öyle olmasaydı başka bir yazarı da çalışabilirmiş. Kuşkusuz tutkulu bir araştırmacı davranışı değil, ama hayatta böyle şeyler de oluyor.

Şimdi bir mola verip durumu yeniden değerlendirelim. Ben Alessandria'da ne yapıyorum? Riske girmemek için en az 300 başlık içeren bir bibliyografya oluşturdum, bulduğum tüm gösterimleri kaydettim. Sonunda Alessandria Kütüphanesi'nde bu 300 başlıktan, üzerinde çalışabileceğim iki yazar olan Emanuele Tesauro ve

Sforza Pallavicino'nun özgün metinleri dışında, 30 kadarını da buldum. Bir taşra merkezi için hiç de fena değil. Peki, benim tezim için yeterli mi?

Açık konuşalım. Eğer her şey ikinci elden olmak üzere üç ayda yazılacak bir tez istersem yetebilir. Bulamadığım kitaplar, bulduklarımda atıflarla anılmışlar; bunları birbirinin içine iyi bir biçimde yerleştirirsem, incelememde ayakları yere basan bir şey söyleyebilirim. Belki çok da özgün bir çalışma olmaz ama doğru yapılmış bir iş olur. Ama bibliyografyayla sorun ortaya çıkabilir. Çünkü sadece gerçekten okuduğum eserleri bibliyografyaya koyarsam, danışman ihmal etmiş olduğum temel niteliğinde bir metin için başımın etini yiyebilir. Ama eğer sahtekârlık yaparsam, daha önce gördüğümüz gibi böyle bir yöntem hem yanlış hem de riskli bir şey olur.

Bununla birlikte kesinlikle bildiğim bir şey var: İlk üç ay hiç telaş yapmadan bulunduğum yerden ayrılmadan kütüphanede ve ödünç aldığım kitaplarla çalışabilirim. Bu arada unutmamam gereken bir ayrıntı, başvuru kitaplarının ve eski kitapların ödünç verilmediği; dergilerin yıllıkları için de aynı şey söz konusu (ama makaleleri fotokopilerinden çalışabilirim). Ama diğer kitapları ödünç alabilirim. Daha sonraki aylar için, örneğin eylülden aralık ayına kadar, bir üniversite merkezinde yoğun birkaç oturumla halledilecek bir kütüphane çalışması planlayabilirsem iyi olur, böylece Piemonte'de telaşsızca çalışıp bir sürü şeyi kontrol edebilirim. Ayrıca Tesauro ve Sforza'nın tüm eserlerini okuyabilirim. Hatta kendime sormam gereken en önemli soru şu: Bu iki yazardan sadece biri üzerine yoğunlaşıp doğrudan özgün metin üzerinde çalışarak ve bibliyografik malzemeyi bir dayanak noktası oluşturmak için kullanarak ilerlesem daha mı iyi olur acaba? Sonra mutlaka görmem gereken kitapların hangileri olduğunu saptar ve onları aramak için Torino ya da Genova'ya giderim. Birazcık da şansım yaver gider-

se, işime yarayan her şeyi bulabilirim. İtalyanca bir konu seçmem sayesinde ne bileyim ben Paris ya da Oxford'a gitmek zorunda da kalmamış olurum.

Her şeye rağmen bunlar zor alınacak kararlar. En akıllıcası, bibliyografyayı hazırladıktan sonra hocayı görmeye gitmek ve tezle ilgili onun fikrini sorarken elimdekileri göstermek. Hoca bana çerçeveyi daraltmama yarayacak rahat bir çözüm önerebilir ve hangi kitapları kesinlikle görmem gerektiğini söyleyebilir. Bu sonuncular için eğer Alessandria'da başka kütüphanelerden ödünç isteyip isteyemeyeceklerini sormak için kütüphaneciyle de konuşabilirim. Bir üniversite merkezinde geçireceğim bir gün boyunca, okuyacak zaman bulamasam da bir dizi kitap ve makale başlığı saptayabilirim. Alessandria Kütüphanesi makaleler için başka kütüphanelerle yazışabilir ve fotokopilerini isteyebilir. 20 sayfalık önemli bir makale bana fotokopi masrafı artı posta masrafına mal olur.

Teorik olarak farklı bir karar da alabilirim. Alessandria'da elimde iki temel yazarın metinleri ve yeterince eleştiri metni var. Elimdekiler iki yazarı anlamak için yeterli ama tarihyazımsal ya da filolojik açıdan yeni bir şey söylemek için yetersiz (en azından orada Tesauro'nun ilk baskısı olsaydı o üç tane 17. baskı arasında bir mukayese yapabilirdim). Diyelim ki birileri bana çağdaş metafor kuramlarının genel hatlarıyla tanımlandığı dört ya da beş kitaptan fazlasını almamamı öneriyor. Böyle bir durumda şu kitapları tavsiye ederim: Jakobson'un *Saggi di linguistica generale*'si [Genel Dilbilim Makaleleri], Liège Grubu'nun *Retorica generale*'si [Genel Retorik] ve Albert Henry'nin *Metonimia e metafora*'sı [Metonimi ve Metafor]. Bu kaynaklara başvurarak yapısalcı bir metafor teorisi incelemesi yapabilecek bilgilere sahip olabilirim. Bunların hepsi piyasada bulunan kitaplar, üstelik çok da pahalı değiller, dahası hepsi de İtalyancaya çevrilmiş durumda.

Bu noktada modern teorileri barok teorilerle karşılaştırabilirim. Bu türden bir çalışma için, Aristoteles'in metinleriyle, Tesauro'yu ve Tesauro hakkındaki otuz kadar çalışmayı, üç adet çağdaş referans kitabını kullanabilirim. İşte böylece zekice bir tez ortaya koyma olanağına sahip olurum; özgün yanları olan, hiçbir felsefi keşif iddiası olmasa da barok referanslarla ilgili olarak doğruluk iddiası taşıyan bir çalışma olur. Ve bütün bunları Alessandria'dan bir yere kıpırdamadan yapabilirim – tabii ki Alessandria'da bulunmayan iki ya da üç temel kitap için Torino ya da Genova'ya gitmezsem.

Ama bütün bunlar varsayımlar. Belki de yaptığım araştırmanın büyüsüne kapılıp barok konusuna bir yıl değil de üç yıl ayırmak istediğimi anlayabilirim, istediğim gibi çalışayım diye borçlanır ya da burs aramaya çıkabilirim, belki de başka şeyler yaparım. Bu kitabın size tezinize ne koymanız veya hayatınızı ne yaparak geçirmeniz gerektiğini söylemesini beklemeyin.

Buraya kadar göstermek istediğimiz şey (göstermiş olduğumuzu da düşünüyorum) *taşrada sayılabilecek bir kütüphaneye bir konu hakkında hiçbir şey ya da neredeyse hiçbir şey bilmeden girip orada üç öğleden sonra geçirdikten sonra, yeterince net ve eksiksiz fikirlere sahip* olunabileceğiydi. Yani "Ben taşrada yaşıyorum, kitabım yok, nereden başlayacağımı bilmiyorum, kimse bana yardım etmiyor," demeye değmez.

Doğal olarak bu oyuna uygun konuları seçmem lazım. Kripke ve Hintikka'da olası dünyaların mantığı hakkında bir tez yazmak istediğimi varsayalım. Alessandria'da bu konu hakkında da araştırma yaptım ve çok az zamanımı aldı. Konu kataloğunda ("mantık" maddesinde) yaptığım bir ön inceleme kütüphanede en azından 15 kadar çok bilinen formel mantık kitabı olduğunu gösterdi (Tarski, Łukasiewicz, Quine, bazı elkitapları, Casari'nin çalışmaları, Wittgenstein, Strawson vb.). Ama doğal olarak

daha yeni tarihli modal mantık çalışmaları hakkında hiçbir şey yoktu; daha ziyade çok uzmanlaşmış dergilerde bulunan bir malzeme olduğundan bunlar genelde bazı felsefe enstitülerinin kütüphanelerinde bile bulunmuyor.

Ama yeri gelmişken söyleyeyim: Bu, bir öğrencinin hakkında hiçbir şey bilmeden ve evde elinin altında temel metinlerine sahip olmadan üniversitedeki son yılında seçebileceği bir konu değil. Bu konunun zengin öğrencilere göre bir tez konusu olduğunu söylemiyorum. Benzer konular hakkında bir tez veren zengin olmayan bir öğrenci tanıyorum, bu öğrenci dinî bir kurumun misafirhanesinde konaklayarak ve çok az kitap satın alarak tezini yazdı. Belli fedakârlıklar yaparak zamanının tamamını çalışmasına ayırmayı seçen bir öğrenciydi, kendisini para kazanmak için çalışmaya zorlayacak zorlu maddi koşulları olan bir ailenin üyesi değildi. Konu açısından baktığımızda, salt zengin öğrenciler için uygun diyebileceğimiz tez konuları yoktur çünkü "Beş yıl boyunca Acapulco'da Plaj Modasındaki Varyasyonlar" gibi bir konu da seçilse, her zaman araştırmaya finansal destek sağlayacak bir kurum bulunabilir. Ama açıktır ki bazı tezler eğer özellikle güç durumdaysanız yapılamazlar. Bu yüzden de burada yapmaya çalıştığımız şey, kuru incir demeyelim de, egzotik meyveler olmadan da bazı çalışmaların nasıl layığıyla yapılabileceğini göstermeye çalışmaktır.

### III.2.5. *Kitapları okumak gerekiyor mu? Peki hangi sırayla?*

Alessandria Kütüphanesi'nde yapılan araştırmayla ilgili bölüm ve sağladığım *ab ovo*[1] araştırma örneği, bir tez

1. (Lat.) Yumurtadan (başlayarak); en başından itibaren anlatmak anlamında. (Y.N.)

yazmanın çok fazla kitabı bir araya getirmek olduğunun düşünülmesine neden oluyor.

Bir tez her zaman ve sadece kitaplar hakkında mıdır ve kitaplarla mı yapılır? Daha önce deneysel tezler olduğunu da görmüştük, bu tezlerde sahada yapılan araştırmalar kayıt altına alınıyor ya da bu tür araştırmalar labirentteki bir çift farenin davranışını aylarca gözlemleyerek sürdürülüyor. Şimdi bu türden tezler üstüne net tavsiyeler verecek durumda olduğumu düşünmüyorum, çünkü orada yöntem disipline bağlı olarak değişiyor ve o türden araştırmalara girişenler zaten laboratuvarda yaşıyorlar, başka araştırmacılarla iletişim içindeler ve bu kitaba ihtiyaçları yok. Bildiğim tek şey, daha önce söylediğim gibi, o türden tezler için de deneyin daha önceki bilimsel literatüre dayanan bir tartışma çerçevesinde yapıldığı ve tam da bu nedenle o durumlarda da kitapların işin içine girdiğidir.

Aynı şey bir sosyoloji teziyle de olabilir, aday bu tezi yapmak için gerçek durumlarla ilişki içinde kalarak sahada çok zaman geçirebilir. Bu noktada da, başka hiçbir şey için olmasa bile benzer araştırmaların daha önce nasıl yapıldığını anlamak için kitaplara ihtiyacı olacaktır.

Gazeteleri ve parlamento tutanaklarını tarayarak yazılan tezler de var ama bunlar da arka plan bilgisine dair bir okuma gerektirirler.

Ve nihayetinde sadece kitaplardan söz ederek yapılan tezler var, bunlar genelde edebiyat, felsefe, bilim tarihi, hukuk ya da formel mantık tezleridir. İtalyan üniversitelerinde özellikle de insan bilimleri fakültelerinde bunlar çoğunluktadır. Bunun nedenlerinden biri de kültürel antropoloji çalışan bir Amerikalı öğrencinin ülkesinde yerliler bulunması ya da Kongo'da araştırma yapmak için para bulmasıyken İtalyan öğrencinin genelde Franz Boas'ın düşüncesi hakkında bir tez yazmakla ye-

tinmek zorunda olmasıdır. Doğal olarak ve giderek daha fazla sayıda olmak üzere ülkemizin gerçekliğini sahada araştırarak yapılmış daha iyi etnoloji tezleri bulunur, ama bu durumlarda da kütüphane çalışması daima işin içine dahil edilir, üstelik sadece daha önce yapılmış folkloristik dizinleri aramak için bile olsa.

Her halükârda söylememiz gereken şey şu: Bu kitap, anlaşılır nedenlerle ağırlıklı olarak kitapları konu eden ve sadece kitapları kullanarak yazılan tezleri göz önüne almaktadır.

Bu bağlamda genel olarak aklımızda tutmamız gereken şey, kitaplar hakındaki bir tezin iki tür kitaba başvuruda bulunduğudur: *Kendisinden* söz edilen kitaplar ve o kitaplardan söz etmek için *yardım alınan* başka kitaplar; başka terimlerle söylersek, nesne olarak kullanılacak metinler ve o metinler hakkında literatür. Önceki paragrafta yer alan örnekte hem barok risaleciler hem de barok risaleciler hakkında yazan herkes vardı. O halde inceleme metinlerimizi eleştirel literatürden ayırt etmemiz gerekmektedir.

Bu noktada hemen karşımıza çıkan bir soru da şudur: Üzerinde tez yazılacak metinlere hemen mi dalmak gerekir yoksa onlara eleştirel literatür aracılığıyla geçmek daha mı doğru olur? Bu soru iki nedenle anlamsız olabilir: (a) Karar öğrencinin durumuna bağlı: Ya zaten iyi bildiği ve hakkında derinlemesine bilgi sahibi olabileceği bir yazarı seçebilir ya da çok zor ve ilk bakışta anlaşılmaz bir yazara ilk kez yaklaşabilir. (b) Bu aslında bir kısırdöngü, çünkü giriş niteliği taşımayan bir eleştirel literatür olmadan metin okunamazmış gibi bir sonuç da çıkabilir, ama metni bilmeden eleştirel literatürü değerlendirmek de zordur.

Bununla birlikte, yolunu kaybetmiş bir öğrenci tarafından sorulduğunda bu sorunun haklı ve makul bir gerek-

çesi vardır, hatta barok risalecilerle ilk kez karşılaşan varsayımsal öznemiz için bile. Bu öğrenci hemen Tesauro'yu okuyarak mı işe başlaması gerektiğini yoksa önce Getto, Anceschi, Raimondi ve diğerlerinin yazdıklarıyla ilgili her şeyi bilmesi mi gerektiğini sorabilir.

Bu soruya verilebilecek en makul yanıt bence şöyle: En genel olanlar arasından iki ya da üç metne hemen biraz dalmak (böylece ne tür bir artalan üzerinde hareket edildiği konusunda bir fikir elde edilebilir); sonra doğrudan özgün yazarı ele almak, ne söylediğini anlamaya çalışmak; ondan sonra da eleştirel literatürün kalan kısmını kontrol edip yeni edinilen fikirlerin ışığında incelenen yazarı detaylı olarak incelemeye girişmek daha iyi olur. Ama bu çok kuramsal bir tavsiyedir. Aslında herkes kendi arzusuna bağlı bir ritim izleyerek çalışır; düzensiz biçimde "yemek", her zaman da kötü değildir. Zikzak çizerek ilerlenebilir, amaçlar arasında biri diğerine yeğlenerek yol alınabilir. Yeter ki bilgi fişlerinden oluşan kişisel notlarınızla mümkün mertebe sıkı bir ağınız olsun; söz konusu ağ bu "maceracı" hareketleri bir arada tutar. Doğal olarak her şey araştırmacının ruh haline de bağlıdır. Bir seferde tek bir şey yapabilen *monokronik* yani tek odaklı özneler olduğu gibi bir seferde pek çok şeyle uğraşan *polikronik*, çok odaklı kişiler de vardır. Monokronikler bir zaman diliminde tek bir şeye odaklanırlar ve onu başlayıp bitirirler. Müzik dinleyerek okuyamazlar, bir romanı yarıda bırakıp bir başkasını okuyamazlar, yoksa ipin ucunu kaçırırlar; en uç örnekleri sakal tıraşı olurken ya da makyaj yaparken sorulara yanıt veremez.

Polikronikler ise tamamen bunun tersi bir durum sergilerler. Ancak aynı anda birkaç şeyle ilgilendiklerinde iyi çalışırlar, eğer sadece tek bir şeye odaklanır ve bütün zamanlarını buna harcarlarsa sıkıntıdan patlarlar. Tek odaklılar daha yöntemlidirler ama genelde hayal güçleri

zayıftır. Çok odaklılar daha yaratıcı görünürler ama sıklıkla düzensiz ve yöntemsiz oldukları gibi sıklıkla fikir değiştirirler. Ama büyük yazarların yaşamöykülerine gidip bir bakarsanız aralarında hem polikroniklerin hem de monokroniklerin olduğunu görürsünüz.

# IV. ÇALIŞMA PLANI VE BİLGİ FİŞLERİ

## IV.1. Çalışma hipotezi olarak "İçindekiler"

Bir tez üzerine çalışırken *yapılacak ilk şeylerden biri* başlığı, "Giriş" bölümünü ve "İçindekiler"i yazmaktır – yani her yazarın işin *sonunda* yaptığı şeyin tam olarak aynısı. Tavsiye paradoksal gözükebilir: Sondan başlamak mı? Ama kim "İçindekiler"in sonda yer alacağını söyledi ki? Bazı kitaplarda başta yer alır; böylece okur, o kısma bakar bakmaz çalışmada ne bulacağı konusunda fikir sahibi olabilir. Başka türlü ifade edersek işe başlarken "İçindekiler"i çalışma hipotezi olarak ele alıp yazmak, tezin alanını tanımlamaya yarar.

Bu noktada itiraz edenler olacaktır; çalışma ilerledikçe, bu varsayımsal "İçindekiler" pek çok kez yeniden yapılandırılmak ve belki de tamamen farklı bir biçim almak zorunda kalır. Kesinlikle doğrudur. Ama çıkış noktanızı yeniden yapılandırmak için öncelikle bir çıkış noktasına ihtiyacınız var.

Bir haftalık bir zamanda arabayla 1000 kilometrelik bir yolculuk yapmak zorunda olduğunuzu düşünün. Tatilde bile olsanız, üzerinde hiç düşünmeden evden çıkıp karşınıza çıkan ilk yola dalmazsınız. Kendinize daha sonra değişebilecek de olsa bir başlangıç planı yaparsınız.

Milano-Napoli arasını (Sole Otoyolu'nu kullanarak) Floransa, Siena, Arezzo'ya da saparak, Roma'da biraz daha uzun bir mola vererek ve Montecassino'yu da ziyaret ederek aşmayı düşünebilirsiniz. Sonra yolculuk boyunca Siena'da öngördüğünüzden daha fazla zaman harcadığınızı ya da Siena'nın yanı sıra San Giminano'yu da ziyaret etmenin kaybedilmeyecek bir fırsat olduğunu görüp Montecassino'ya gitmekten vazgeçersiniz. Bir bakarsınız ki, Arezzo'ya vardığınızda, aklınıza esiverir doğuya yönelip Urbino, Perugia, Assisi, Gubbio kentlerini görmeye gidebilirsiniz. Yani –çok da önemli nedenlerle– yolun yarısında rotanızı değiştirmişsinizdir. Ama siz *var olmayan* bir rotayı değil, halihazırdaki *o* rotayı değiştirmiş olursunuz.

Aynı şey teziniz için de geçerlidir. Kendiniz için öneri mahiyetinde bir *çalışma planı* hazırlarsınız. Bu plan geçici bir "İçindekiler" biçimi alacaktır. Bu "İçindekiler"de yer alan her bölüm için kısa bir betimleme yazmaya çalışırsanız planınız bir özet biçimi alacağından daha da iyi olacaktır. Bu biçimde ilerlerseniz ne yapmak istediğinizi kendiniz için de açıklığa kavuşturmuş olmakla kalmaz, danışmanınıza da anlaşılabilir bir proje önerebilecek hale gelirsiniz. Üçüncü olarak fikirlerinizin yeterince açık olup olmadığını fark edersiniz. Üzerinde düşünene kadar çok açıkmış gibi görünen projeler bulunmaktadır, ama yazmaya başladığınızda her şey elinizden kayıp gider. Başlangıç ve varış noktaları hakkında açık ve net fikirlere sahip olabilirsiniz ama bir noktadan diğerine nasıl varılacağını ve yolun ortasında ne olacağını bilmediğinizi fark edebilirsiniz. Bir tez pek çok hamleden oluşan bir satranç oyunu gibidir, tek istisna en başından rakibinize şah mat diyebilmek için olası hamlelerinizi öngörebilecek durumda olmanızdır, aksi halde oyunun sonunu getiremezsiniz.

Daha net olursak, çalışma planı *başlığı*, *"İçindekiler"i ve "Giriş"i* içerir. Zaten iyi bir başlık bir projedir. Enstitü sekreterliğine aylar önce teslim edilmiş başlıktan söz etmiyorum, bu başlıklar neredeyse her zaman sayısız değişkeye uğrayacak kadar genellenmiş başlıklardır; genelde alt başlık olarak görülen tezinizin "gizli" başlığından söz ediyorum. Bir tezin "umuma açık" başlığı şu olabilir: "Togliatti Suikastı ve Radyo", ama alt başlığı (ve gerçek konu) şu olacaktır: "Gino Bartali'nin Tour de France'taki Zafer Haberinin, Suikastın Kamuoyunda Yarattığı Şaşkınlığı Dağıtmak Üzere Kullanılmasını Ortaya Çıkaracak Bir İçerik Analizi". Yani tematik alana odaklandıktan sonra o alandan sadece özel bir noktayı seçip incelemeye karar vereceksiniz demektir bu. Bu noktanın formülasyonu bir çeşit soru da oluşturur: Gino Bartali'nin zaferi, kamuoyunun dikkatini Togliatti suikastından uzaklaştırma projesinin bir parçası olarak radyo tarafından özel bir kullanımla mı haber yapıldı? Ve böyle bir proje, radyo haberlerinin içeriğinin çözümlenmesiyle ortaya çıkarılabilir mi? İşte böylece (soruya dönüştürülmüş haliyle) başlığın çalışma planının nasıl da en önemli parçasına dönüştüğünü görürüz.

Bu sorunun üzerinde iyice düşünüp onu geliştirdikten sonra kendinize aynı zamanda "İçindekiler"in bölümlerine denk gelecek çalışma basamakları önermelisiniz. Örneğin:

1. Konuyla ilgili literatür
2. Olay
3. Radyo haberleri
4. Haberlerin ve haber saatlerinin niceliksel analizi
5. Haberlerin içeriksel analizi
6. Sonuçlar

Ya da aşağıdaki türden bir gelişim öngörülebilir:

1. Olay: Çeşitli bilgi kaynaklarının sentezi
2. Suikasttan Bartali'nin zaferine radyo haberleri
3. Bartali'nin zaferiyle ilgili üç gün art arda verilen radyo haberleri
4. İki haber dizisinin niceliksel karşılaştırılması
5. İki haber dizisinin karşılaştırmalı içerik analizi
6. Sosyal-siyasal değerlendirme

"İçindekiler" kısmının, daha önce söylediğimiz gibi çok fazla analitik olması dilediğimiz bir şeydir. İsterseniz "İçindekiler"i kutucuklar içeren büyük bir kâğıda yazabilir ve başlıkları kurşunkalemle yazıp konuyla ilgili çalışmanız ilerledikçe yazdığınız başlıkları silip yenilerini ekleyebilirsiniz, böylece yeniden yapılandırmanızın çeşitli aşamalarını da kontrol etmiş olursunuz.

Varsayımsal "İçindekiler" yapmanın bir başka yolu da ağaç yapısıdır:

1. Olayın betimlenmesi
2. Radyo haberleri: . . . . Suikastten Bartali'ye
   . Bartali'den sonrası
3. ve benzeri

Bu yapı, çeşitli başlıklar eklemenize izin verir. Sonuç olarak varsayımsal bir "İçindekiler" aşağıdaki yapıya sahip olmalıdır:

1. Sorunun ortaya konuluşu
2. Daha önce yapılan araştırmalar
3. Hipotezimiz
4. Sunabileceğimiz veriler
5. Veri analizi
6. Hipotezin kanıtlanması
7. Sonuçlar ve müteakip çalışmalara değinmeler

Çalışma planının üçüncü aşaması bir giriş taslağıdır. Bu aşama, "İçindekiler"in analitik bir yorumundan başka bir şey değildir: "Bu çalışmayla tezin şu olduğunu kanıtlamayı hedefliyoruz. Önceki çalışmalar pek çok sorunu yanıtsız bırakmıştır ve toplanan veriler şu an itibarıyla yeterli değildir. Birinci bölümde şu noktada bir saptama yapmaya çalışacağız, ikinci bölümde sorunu bir başka noktadan ele alıp inceleyeceğiz. Sonuç olarak şunu şunu kanıtlamaya çalışacağız. Bu çalışma için belirlediğimiz şu ve şu kısıtlamaların göz önüne alınması gerekir. Bu kısıtlamalar için izleyeceğimiz yöntem şudur:..." vs.

Bu kurgusal "Giriş" bölümünün işlevi (kurgusaldır çünkü tezi bitirmeden önce birçok kez "Giriş" bölümünü tekrar yazacaksınız) "İçindekiler"in bilinçli bir yeniden yapılandırılması söz konusu olmadıkça değişmeyecek, size yol gösterici bir hat çizmektir; bu hat düşüncelerinizi netleştirip belli bir yere yerleştirmenizi sağlar. Bu şekilde yoldan sapmalarınızı ve sizi dürtükleyip duran itkilerinizi kontrol edersiniz. Bu giriş *ne yapmak istediğinizi* danışmanınıza anlatmak için de işinize yarayacaktır. Ama her şeyden önce ***düşüncelerinizin baştan bir düzeni*** olup olmadığını görmenizi sağlar. İtalyan öğrencilerin lisede kendilerine verilen bir sürü İtalyanca ders ve ödevle büyük bir olasılıkla oradan yazmayı öğrenerek çıktıklarını hesaba katın. Sonra üniversitede dört, beş, altı yıl geçirirler; kimse onlardan yazmalarını istememektedir, sıra tez yazmaya gelince de tamamen antrenmansız haldedirler.[1]

1. Amerika Birleşik Devletleri ve başka ülkelerde olduğu gibi öğrencinin her ders için sözlü sınavlar yerine *paper* yani makale veya on ya da yirmi sayfalık tezcikler sunduğu durumlar da vardır. Bu çok yararlı bir sistemdir, bizde de bazılarınca benimsenip uygulanmıştır. (Yasal düzenlemeler ve yönetmelikler bu tür bir sınav uygulamasını sistem dışında bırakmaz, sözlü sınav formu öğrencinin tutum ve davranışlarını hocanın ölçmesini sağlayan yöntemlerden sadece biridir.)

Bu onlar için büyük bir şok olacaktır, hele bir de yazma aşamasını son dakikaya bırakırlarsa! Bu nedenle hiç zaman kaybetmeden yazmaya girişmeniz ve kendi çalışma hipotezlerinizi yazmanız gerekir.

Dikkatli olun, bir "İçindekiler" ve bir "Giriş" yazabilecek düzeyde olmadıkça tezinizin ne olduğundan emin olamazsınız. Eğer bir "Önsöz" yazamıyorsanız nasıl başlayacağınız konusunda henüz net fikirleriniz yok demektir. Nasıl başlayacağınız konusunda fikirleriniz varsa bunun nedeni en azından nereye varacağınızdan emin olmasanız bile bu konuda bir fikriniz olmasıdır. Ve tam da bu fikrinizi temel alarak "Giriş" bölümünüzü sanki yapıp bitirdiğiniz bir çalışmanın makalesiymiş gibi yazmalısınız. Çok ileri gitmekten korkmayın. Geri adım atmak için daima zamanınız olacaktır.

Bu noktada *"Giriş" ve "İçindekiler" bölümlerinin çalışmanız ilerledikçe sürekli olarak yeniden yazılacakları* açıktır. Gerçekten de tez yazmak böyle bir süreçtir. "İçindekiler" ve nihai "Giriş" bölümü (tezinizi teslim ettiğinizde kâğıt üzerinde görünecek olan) başlangıçta yazdığınızdan farklı olacaktır. Bu normaldir. Bu böyle olmasa, yaptığınız onca araştırma size hiçbir yeni fikir vermemiş demektir. Belki de çok katı ve esnemeyen insanlardansınızdır, ama eğer öylese bir tez yazmanız faydasızdır.

"Giriş" bölümünün ilk ve son yazımı arasındaki fark ne olacaktır? Son yazdığınızda ilkine göre çok daha az şey vaat edeceksiniz ve daha temkinli olacaksınız. Teziniz bittikten sonra yazdığınız "Giriş" bölümü, okurunuzun tezinizi anlamasına yardımcı olacaktır: Ama okurunuza daha sonra vermeyeceğiniz bir şeyi vaat ederseniz vay halinize! Son hali verilmiş iyi bir "Giriş" bölümünün amacı okurun bu okuduğuyla yetinmesi, her şeyi anlaması ve kalanını okumamasıdır. Bu bir paradokstur ama basılmış bir kitapta iyi bir "Giriş" bölümü çoğu kez kitap tanıtımı

yazanlara doğru fikirler verir ve onları, kitaptan tam da yazarın istediği biçimde söz etmeye yönlendirir. Ama tezi okuyan danışmanınız (ya da başkaları) "Giriş" bölümünde daha sonra gerçekleşmediğini görecekleri sonuçları bildirdiğinizi fark ederse ne olacak? İşte bu nedenle çalışmanın sonunda yazılan "Giriş" bölümü temkinli olmalı ve tezin vereceği şeyden başka bir şey vaat etmemelidir.

"Giriş" bölümü tezin *merkezinin* ve *çeperinin* nereleri olacağını da saptamanıza yarar. Bu çok önemli bir ayrımdır ve sadece yöntemsel nedenlere bağlı değildir. Tezin merkezi olarak tanımladığınız şey konusunda, çeper olarak tanımladığınızdan çok daha kapsamlı bilgi vermeniz istenecektir. Monferrato'daki partizan savaşı hakkındaki bir tezde Badoglio tarzı oluşumların hareketlerini merkez olarak saptarsanız, Garibaldi gruplarıyla ilgili vereceğiniz bazı eksik ya da genel düzeyde tutulmuş bilgiler bağışlanacaktır, öte yandan Franchi ve Mauri'nin oluşumları hakkında tam ve kesin bilgi vermeniz istenecektir. Doğal olarak bunun tam tersi de geçerlidir.

Tezin merkezinin (ya da odağının) hangisi olacağına karar vermek için, yararlanacağınız malzeme hakkında bir şeyler bilmeniz gerekmektedir. İşte bu yüzden "gizli" başlık, kurgusal "Giriş" bölümü ve varsayımsal "İçindekiler" yapılacak *ilk şeyler arasındadır* – ama yapılacak *ilk şey* değildirler.

İlk yapılması gereken iş, bibliyografik kontrol ve araştırmadır (II.2.4.'te gördüğümüz gibi küçük bir şehirde bir haftadan az bir sürede yapılabilir). Alessandria Kütüphanesi'ndeki deneye dönersek: Üç gün sonra kayda değer bir "İçindekiler" bölümü yazacak durumda olduğunuzu görürsünüz.

Varsayımsal "İçindekiler"in oluşturulmasının merkezindeki mantık ne olmalıdır? Seçim, tezin türüne bağlıdır. Tarihsel bir tezde *kronolojik* bir planınız olabilir (Ör-

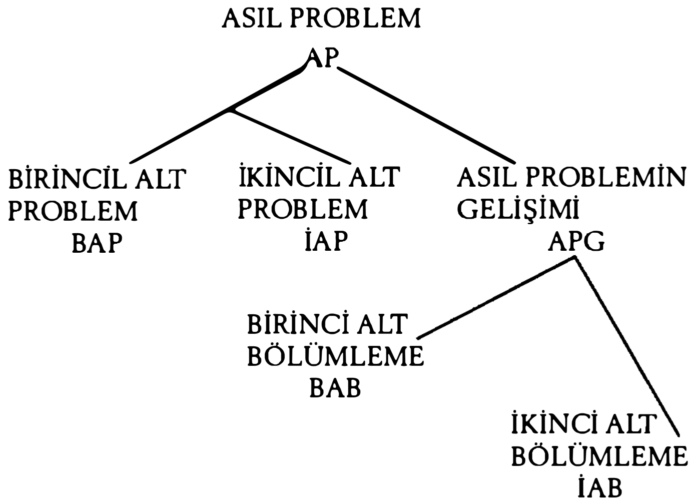
neğin: "İtalya'da Valdesi'lerin Kovuşturulması") ya da *neden sonuç* ilişkisine dayalı bir plan (Örneğin: "Arap-İsrail Çatışmasının Nedenleri"). Uzamsal bir plan olabilir ("Canavese Bölgesindeki Gezici Kütüphanelerin Dağılımı") ya da karşılaştırmalı veya karşıtsal bir tez olabilir ("Büyük Savaş Döneminde İtalyan Edebiyatında Halkçılık ve Ulusalcılık). Deneysel karakterli bir tezde tümevarımsal bir planınız olacaktır, bazı kanıtlardan yola çıkıp bir teori önermek gibi; mantıksal-matematiksel karakterli bir tezde *tümdengelimsel* türden bir planınız olacaktır, önce teoriyi ortaya koyup sonra somut örneklerdeki olası uygulamalarını göstereceksiniz... Başvurduğunuz eleştirel literatürün size çok iyi çalışma planı örnekleri sunabileceğini söyleyebilirim, yeter ki literatürü eleştirel bir biçimde çeşitli yazarları karşılaştırarak ve tezinizin "gizli" başlığında formüle edilen sorunun dayattığı gerekliliklere kimin daha iyi karşılık verdiğini görerek kullanmayı başarın.

Zaten "İçindekiler" tezinizin mantıksal olarak nasıl bölümleneceğini, bölümlerin ve alt bölümlerin hangileri olacağını belirler. Bu bölümleminin nasıl yapılabileceği konusunda VI.2.4. ve VI.4.'e bakın. Burada da başlangıç düzeninde çok değişiklik yapmadan eklemeler yapmanızı sağlayacak ikili bir alt bölümleme örneğimiz bulunuyor:

1. Asıl problem
   1.1. Birincil alt problem
   1.2. İkincil alt problem

2. Asıl problemin gelişimi
   2.1. Birinci alt bölümleme
   2.2. İkinci alt bölümleme

Bu yapı, ağaç biçimli bir diyagramla gösterilebilir. İşaretlenen çizgiler, tezin genel düzenini bozmadan çalışmaya dahil edebileceğiniz müteakip alt bölümlemeleri gösterir:




Her alt bölünmenin altında bulunan kısaltmalar, "İçindekiler" ile çalışma bilgi fişleri arasındaki korelasyonla ilgilidir; bunlarla ilgili açıklama IV.2.1.'de yapılacaktır.

"İçindekiler"i çalışma varsayımı olarak hazır hale getirdikten sonra *daima "İçindekiler"in çeşitli noktalarında bilgi fişleri ile başka türden belgeler arasında bağıntı* kurarak ilerlemelisiniz. Bu bağıntılar başından itibaren açık ve net olmalıdır ve kısaltmalar ve/veya değişik renkler aracılığıyla iyice gösterilmelidir. Aslında iç referansları düzenlemek için onlardan yararlanılacaktır.

Bir *iç referansın* ne olduğunu bu kitapta da gördünüz. Önceki bir bölümde daha önce ele alınıp incelenmiş bir şeyden sıklıkla söz edilir ve parentez içinde o bölümün numarasına, başlığına ve alt başlığına gönderme yapılır. İç referanslar aynı şeyleri sürekli tekrarlamanızı engellemekle kalmazlar, aynı zamanda tezinizin iç tutarlılığını göstermeye yararlar. Bir iç referans aynı kavramın iki farklı bakış açısıyla geçerli olduğu anlamına gelebilir,

yani aynı örnek iki farklı savı kanıtlayabilir, genel olarak söylenen bir şey özel bir bakış açısıyla o incelemeye de uygulanır ve böylece ilerler.

İyi düzenlenmiş bir tez, iç referansları çok olan bir tezdir. İç referansların olmaması, her bölümün sanki daha önceki bölümlerde söylenenlerin hiçbir hükmü yokmuş gibi kendi başına ilerleyip gittiği anlamına gelir. Kuşkusuz bu biçimde de ilerleyebilecek tez türleri bulunmaktadır (örneğin belgelerin derlenmesi gibi) ama en azından sıra sonuçları çekip çıkarmaya geldiğinde çapraz referanslar gerekli hale gelecektir. İyi oluşturulmuş varsayımsal bir "İçindekiler" ve sayısal bir ızgara sistemi, her seferinde belli bir şeyden nerede söz ettiğinizi kâğıtlar ve notlar arasında kontrol edeceğinizin telaşına düşmeden çalışmanızı sürdürmenizi sağlar. Okumakta olduğunuz kitabı yazmak için ne yapmış olduğumu sanıyorsunuz?

Tezin mantıksal yapısını (merkez ve çeper, merkezdeki konu ve konunun alt bölümleri ve benzeri şekilde) yansıtmak için "İçindekiler" *bölümler, alt bölümler ve alt başlıklar* halinde eklemlenmelidir. Uzun açıklamalardan kaçınmak için bu kitabın "İçindekiler"ine bakabilirsiniz. Bu kitap bölümler, alt bölümler ve alt başlıklar açısından oldukça zengindir (bazen o kadar ayrıntılı alt bölümlemelere yer vermektedir ki bunlar "İçindekiler"de gösterilmemiştir bile: III.2.3.'teki örneğe bakabilirsiniz). Çok analitik bir bölümleme, söylemin mantığını anlamaya yarar.

Mantıksal düzenleme "İçindekiler" tarafından yansıtılmalıdır. Yani eğer 1.3.4. diye bir alt başlık varsa bu 1.3. diye bir alt bölüm olmasının doğal sonucudur. Bu durum aşağıdaki örnekteki gibi "İçindekiler" tablosunda da grafik olarak yansıtılmalıdır:

İÇİNDEKİLER

I. METNİN BÖLÜMLENMESİ
I.1. *Bölümler*
I.1.1.Boşluk bırakma
I.1.2. Paragraf girintisi
I.2. *Başlıklar*
I.2.1. Farklı başlık türleri
I.2.2. Olası alt başlık bölümlemeleri
II. NİHAİ REDAKSİYON
II.1. Daktilografa yazdırmak ya da metni bizim yazmamız
II.2. Daktilo maliyeti
III.CİLTLEME

Bu bölümleme örneği her bölümün diğerleriyle aynı bölümlemeye tabi olmasının gerekmediğini de gösterir. Nasıl bir söylem geliştirdiğinize bağlı olarak bir bölüm pek çok alt bölüm ve alt başlıkla bölümlenebileceği gibi, bir başka bölüm bir genel başlık altında sürekli bir söylemle ilerleyip gidebilir.

Çok fazla bölüm gerektirmeyen tezler de vardır, hatta çok detaylı bir bölümleme ne söylendiği konusunda ipin ucunun kaçırılmasına da neden olabilir (özyaşamöyküsel bir yeniden yapılandırmayı örnek olarak düşünelim). Ancak her halükârda çok detaylı bir bölümlemenin malzemeyi kontrol etmeyi ve ne söylendiğini takip etmenizi kolaylaştırdığını aklınızdan çıkarmayın. 1.2.2. numaralı alt başlıkta bir gözlemin yer aldığını görürsem, I. bölümün ikinci alt bölümüne gönderme yapan bir şeyin söz konusu olduğunu hemen anlarım ve bu söylenen de 1.2.1.'deki gözlemle aynı önemi taşımaktadır.

Son bir uyarı: Çok sağlam bir "İçindekiler" yaptıysanız en baştan başlamasanız da olur. Hatta böyle bir durumda genelde daha fazla belge sahibi olduğunuz ve daha güvenle yol aldığınız bölümü yazmaya başlamanız daha iyi olur. Ama bunu da ancak eğer artalanda *yönlen-*

*dirici bir şemanız* ve çalışma varsayımı olarak "İçindekiler" varsa yapabilirsiniz.

## IV.2. Bilgi fişleri ve notlar

### IV.2.1. *Çeşitli türden bilgi fişleri neye yarar?*

Bibliyografyanız yavaş yavaş genişledikçe malzemeyi okumaya başlarsınız. Güzel ve tam bir bibliyografya yapıp sonra okumaya başlamayı düşünmek tamamıyla teorik bir şeydir. Gerçekte, başlıklardan oluşan bir ilk listeyi oluşturduktan sonra, listeden temin ettiğiniz ilk kitaplara göz atacaksınızdır. Hatta bazen işe bir kitap okuyarak başlarsınız ve başlangıç bibliyografyasını oluşturmak için o kitaptan yola çıktığınız bile olur. Her halükârda kitap ve makaleleri okudukça, referanslar sıklaşır ve yoğunlaşır, bibliyografik bilgi fişiniz genişler.

Bir tez için en ideal durum, ister eski ister yeni olsunlar işe yarayan bütün kitapların evde elinizin altında olmasıdır (ve ayrıca iyi bir kişisel kütüphanenizin olması, geniş ve rahat bir çalışma ortamınızın, başvurduğunuz kitapları ve makaleleri yığınlar halinde üzerine serip gruplandırabileceğiniz pek çok masanızın olmasıdır). Ama bu ideal koşul, mesleği araştırmacılık olan biri için bile oldukça nadiren sağlanabilen bir şeydir.

Yine de size gereken tüm kitapları bulduğunuzu ve satın alabildiğinizi varsayalım. İlkesel olarak III.2.2. numaralı alt başlıkta belirttiğimiz gibi, bu aşamada ihtiyacınız olan yegâne bilgi fişleri bibliyografik olanlardır. İyice numaralandırılmış bölümleriniz ve alt bölümlerinizle bir plan (ya da varsayımsal "İçindekiler", krş. IV.1.) hazırlamış olacaksınız ve kitapları okurken sayfa kenarlarına planın bölümlerine denk düşen kısaltmalar koyup önemli yerlerin altını çizeceksiniz. Aynı biçimde planın başlıklarına yakın bir yere belli bir kitabı gösteren bir

kısaltma ve sayfa numarası da koyabilirsiniz, böylece yazma ânında belli bir düşünceyi ya da belli bir atfı nerede arayıp bulacağınızı bileceksiniz. "Amerikan Bilimkurgusunda Olası Dünyalar Düşüncesi" başlıklı bir tez yazdığınızı ve planınızdaki 4.5.6. bölümlemesinin "Olası Dünyalar Arasında Geçiş Olarak Zaman Eğrileri" olduğunu varsayalım. Robert Scheckley'nin *Mindswap* başlıklı kitabının Omnibus Mondadori baskısının 137. sayfasında, XXI. bölümde Marvin'in amcası Max'ın golf oynarken, Stanhope Fairhaven Şehir Kulübü sahasında bulunan bir zaman eğrisine takılıp düştüğünü ve kendini Clesius gezegenine fırlatılmış halde bulduğunu okuruz. 137. sayfanın kenarına şu notu düşeceksiniz.

T. (4.5.6.) zaman eğrisi

Bu not, teze ve bu bilginin yer alacağı özel alt bölüme referans yaptığınız anlamına gelecektir. Aynı kitabı on yıl sonra da kullanabilir ve bir başka çalışma için üzerine notlar alabilirsiniz. Belli bir alt çizginin ya da vurgunun hangi çalışmaya gönderme yaptığını bilmek iyi bir şeydir. Yine aynı yerde yani 4.5.6.'da bıraktığınız boşluklara Fredric Brown'ın *What Mad Universe* [Çılgın Evren] ve Robert A. Heinlein'in *The Door into Summer* [Yaza Açılan Kapı] başlıklı eserlerine göndermeler yapılacağını da işaretlersiniz:

krş. Sheckley, *Mindswap*, 137

Ama bu yöntemi kullanırsanız bazı sorunların çözülmüş olduğu varsayılır: (a) Kitap evde elinizin altındadır; (b) Kitabın altını çizebilirsiniz; (c) Çalışma planı nihai biçimde oluşturulmuştur. Kitabın nadir bir eser olması nedeniyle ve sadece kütüphanede bulunuyor olmasından dolayı elinizin altında olmadığını varsayalım: Ödünç alabilirsiniz ama altını çizemezsiniz ya da kitap

sizindir ama matbaanın keşfinden sonra basılan ilk kitaplardan biri olduğundan paha biçilemeyecek değerdedir. Çalışma planını yavaş yavaş yeniden yapılandırmanız gerektiğini ve bu nedenle zorlukla karşılaştığınızı varsayabiliriz. Bu sonuncu varsayım gerçeğe en yakın olanıdır.

Zamanla yol alırsınız, ilerledikçe planınız zenginleşir ve yeniden yapılanır; bu süreçte kitapların kenarına yazdığınız notlara her döndüğünüzde onları değiştirip duramazsınız. O halde bu notlar, "olası dünyalar!" türünden genelleyici not olma özelliğinin dışına çıkamayacaklardır: Peki bu belirsizlikle nasıl başa çıkacaksınız? Kendinize çeşitli konu ve düşüncelerle ilgili *bilgi fişleri* hazırlamanız işe yarar: *Zaman eğrileri, olası dünyalar arasındaki koşutluklar, tutarsızlıklar, yapı değişkeleri* gibi başlıklarla bir dizi bilgi fişiniz olacaktır ve ilk bilgi fişine Sheckley'e yapılan net referansı yazacaksınız. Böylece, bilgi fişinin içerdiği notun değişmesi, bilgi fişinin diğerleriyle iç içe geçmesi, birinin diğerinden önce ya da sonra gelmesi durumunda bile daha sonra zaman eğrilerine yapılacak tüm referanslar planınızda belli bir noktaya yerleştirilebilecek. Aynı şekilde tematik bilgi fişleri hazırlamayı da yararlı bulabiliriz; düşünce tarihi konusunda bir tez için ideal olabilecek şey tematik bilgi fişleri ve onlara uygun bir dosyadır. Çalışmanızda Amerikan bilimkurgusunda olası dünyaları konu alıyorsanız, çeşitli yazarlarda farklı mantıksal kozmolojik sorunlar çerçevesinden bu konunun nasıl ele alındığını öğrenmek için *tematik bilgi fişleri* ideal olacaktır.

Ama tezi farklı bir biçimde *belli yazar ya da eserler* üzerine yoğunlaşarak düzenlemeye karar verdiğinizi varsayalım. Konu hakkında giriş niteliğinde bir bölüm ve belli başlı yazarların (Sheckley, Heinlein, Asimov, Brown ve benzerlerinin) her biri için bir bölüm, ya da her biri bir örnek romana ayrılmış bir dizi başlık kullanabilirsi-

niz. Böyle bir durumda size gereken, *tematik bilgi fişlerinden* ziyade *yazarlar için hazırlanmış bilgi fişleridir.* Sheckley bilgi fişinde, yazarın kitaplarında olası dünyalardan söz eden pasajları bulmak için işinize yarayan tüm göndermeler olacaktır. Ya da bilgi fişi bölümlere ayrılacaktır: *zaman eğrileri*, *koşutluklar*, *karşıtlıklar* ve benzeri.

Bir başka varsayımda bulunalım: Diyelim ki teziniz sorunu daha kuramsal boyutta ele alarak bilimkurguyu referans noktası olarak kullanıyor ve olası dünyaların mantığını tartışıyor. Bilimkurguya referanslar çok da sistematik olmayacaktır, ziyadesiyle eğlenceli metinsel atıflar kullanmanız yeterli olacaktır. O halde *zaman eğrileri* bilgi fişi dışında bir de atıf bilgi fişinizin olması gerekecektir. Sheckley'nin, özellikle çok anlamlı bulduğunuz bir cümlesini *zaman eğrileri* bilgi fişine kayıt ederken, Brown'ın, aralarındaki tek değişkenin başkahramanın ayakkabılarını bağlama biçimi olduğu, kesinlikle birbirine özdeş iki evren tanımını *koşutluklar* bilgi fişine kayıt edeceksiniz.

Ama varsaymanız gereken başka bir şey daha var: Sheckley'nin kitabı sizde yok, onu bir başka şehirde oturan bir arkadaşınızda okuyabilmiştiniz, üstelik bu şansa sahip olduğunuz dönemde henüz koşutluk ve zaman eğrileri konularını öngören bir çalışma planı düşünmemiştiniz. Sonuç itibarıyla bu gibi durumları da göz önüne alarak bir *okuma fişini* hazır bulundurmak gerekli olacaktır, *Mindswap*'le ilgili fişe, bu kitabın bibliyografik verileri, genel özeti, önemiyle ilgili bir dizi değerlendirme, ilk bakışta size özellikle anlamlı gelen bir dizi metinsel alıntı, metnin önemiyle ilgili bir dizi değerlendirme kaydedebilirsiniz.

*Çalışma bilgi fişlerinin* çeşitli türlerden olabileceğini de ekleyelim: Bilgi fişleri düşünceler ve planın bölümleri arasında bağlantı kurmak için hazırlanabileceği gibi, so-

runsal odaklı bilgi fişleri (belli bir sorunu nasıl ele alıp inceleyeceksiniz?), tavsiye niteliğindeki bilgi fişleri (başkalarının fikirleri, konuyu geliştirmekle ilgili muhtemel tavsiyeleri içeren fişler) de olabilir. Bu bilgi fişlerinin kullanım amaçlarına göre farklı bir rengi olmalıdır ve sağ üst kenarlarında, onları başka renkteki bilgi fişlerine ve genel plana bağlayan kısaltmalar içermelidirler. Bu çok ustalık isteyen bir şeydir.

O halde sonuç itibarıyla durumu şöyle toparlayabiliriz: Bir önceki bölümde, size bilgi sağlayan ve çalışmanızda işinize yarayacak tüm kitapların temel bibliyografik verilerini içeren küçük bilgi fişlerinden oluşan bir fişlik oluşturduğunuzu varsayarak işe başlamıştık. Burada da tümü bir dizi tamamlayıcı bilgi fişinin mevcudiyetini tasarlayalım:

a) kitap ya da makale okuma fişleri
b) tematik fişler
c) yazar fişleri
d) atıf fişleri
e) çalışma fişleri

Bu bilgi fişlerinin hepsini gerçekten de hazırlamak gerekiyor mu? Tabii ki gerekmiyor. Sadece bir okuma fişliğiniz olabilir, okuma fişlerinizi derlediğiniz diğer tüm bilgileri ise defterlere kaydedebilirsiniz: Ya da kendinizi sadece atıflar için kullanacağınız fişlerle sınırlayabilirsiniz. Bunun nedeni de tezinizin (başlığının "Kırklı Yılların Dişil Edebiyatında Kadın İmgesi" olduğunu varsayalım) zaten çok net bir planla başlaması, incelenecek çok az eleştirel literatür olması ve tek gereken şeyin atıfta bulunulacak zengin bir anlatısal malzemenin derlenmesi olabilir. Gördüğünüz gibi çalışma fişlerinizin niteliği ve niceliği tezin niteliği tarafından belirlenir.

Size tavsiye edebileceğimiz tek şey, hazırlayacağınız bir bilgi fişinin tam ve eksiksiz olmasıdır. Konunuzla ilgili olarak evde Smith, Rossi, Braun ve De Gomera'nın kitaplarının elinizin altında olduğunu varsayalım, Dupont, Lupescu ve Nagasaki'nin kitaplarına da kütüphaneden ulaşabildiğinizi düşünelim. Sadece son üçünü bilgi fişlerine işler diğer dördü için hafızanıza (ve kitapların elinizin altında olduğuna) güvenirseniz durumu yazma ânında nasıl kotaracaksınız? Yarısını kitaplar yarısını da bilgi fişleri üzerinden mi çalışacaksınız? Çalışma planını yeniden yapılandırmanız gerekirse elinizde ne olacak? Kitaplar, bilgi fişleri, not defterleri, uçuşup duran kâğıt parçaları mı? Böyle bir durumda Dupont, Lupescu ve Nagasaki alıntılarını bolca ve eksiksiz bir biçimde fişe geçirmeniz, Smith, Rossi, Braun ve De Gomera için daha özlü ve kısa bilgi fişleri hazırlamanız yararlı olacaktır. Belki de kısa notlar içeren bu fişlerde önemli alıntıları tekrar kopyalamanız gerekmeyecek ve sadece o alıntıları yeniden bulabilmenizi sağlayacak sayfa numaraları sizin için yeterli olacaktır. Hiç değilse, her halükârda kolayca taşınabilen ve pratik bir kullanıma sahip türdeş bir malzeme üzerinde çalışırsınız. Sadece bir göz atmanız bile ne okuduğunuzu ve başka hangi kaynaklara başvurmanız gerektiğini hatırlamanızı sağlayabilir.

Her şeyi bilgi fişine not etmenin yararlı ve rahat olduğu durumlar da vardır. Aynı konu hakkında farklı yazarların önemli pek çok atfının temin edilip yorumlanmasını gerektiren bir yazınsal tezin söz konusu olduğunu düşünün. "Romantizm ve Dekadantizm Arasında Sanat Olarak Hayat Kavramı" hakkında bir tez yazmak zorunda olduğunuzu varsayalım. Tablo 5, böyle bir varsayım için kullanılabilecek atıfları toplayan dört bilgi fişi örneğini gösteriyor.

TABLO 5
ALINTI BİLGİ
FİŞLERİ

CIT
Sanat Olarak Hayat N.
Whistler

"Doğa genelde yanılır"
T

Özgün

"Nature is usually wrong"
J.A.McNeill Whistler,
The gentle art of making enemies
[redacted] 1890

---

CIT
Sanat Olarak Hayat N.
Villiers de l'Isle Adam

Yaşamak mı? Onu bizim yerimize hizmetçilerimiz yapıyor" (Axel's Castle..

CIT N.
Sanat Olarak Hayat Th.Gauthier

"Kural olarak, bir şey yararlı olduğunda güzel olmayı bırakır"

(*Préface des premières poésies*, 1832...

CIT
Sanat Olarak Hayat N.
Oscar Wilde

"Bir insanı, yaptığı yararlı bir şeye hayran olmadığı sürece yaptığından dolayı bağışlayabiliriz. Yararsız bir şey yapmanın tek mazereti insanın o yaptığı şeye büyük bir hayranlık duymasıdır. Sanat külliyen ziyadesiyle yararsızdır"

(*Dorian Gray'in Portresi*'ne Giriş,
Büyük Yabancı Yazarlar
UTET, s.16)

Gördüğünüz gibi fişte üst tarafta CIT. *(alıntı)* kısaltması var (bu kısaltma onu olası diğer türden bilgi fişlerinden ayırt etmek için kullanılıyor), sonra "Sanat Olarak Hayat" başlığı yer alıyor, bu bilginin altında da alıntı yapılan yazarın adı yer alıyor. Konuyu zaten bildiğime göre neden konuyu özellikle belirtiyorum? Çünkü tez "Sanat Olarak Hayat" temasının, çalışmanın sadece bir bölümünü oluşturacağı biçimde de geliştirilebilir; çünkü bu bilgi fişi tezden sonra da işime yarayabilir ve başka temalar hakkındaki bir atıf fişiyle bütünleşebilir; çünkü bu fişleri 20 yıl sonra bulabilir ve kendi kendime, ne diye bu notları aldım acaba, diye sorabilirim. Üçüncü adımda alıntı yaptığım yazarı kaydetmiştim. Bu fişe yazarın sadece soyadının yazılması yeterli, çünkü bu yazarlarla ilgili olarak zaten bibliyografik bilgi fişlerinizin olduğunu ya da tezin onlardan başlangıçta zaten söz etmiş olduğunu varsayıyoruz. Fişin ana gövdesiyse, ister kısa ister uzun olsun alıntıyı içeriyor (alıntı bir satır da olabilir 30 satır da).

Whistler hakkındaki fişe bakalım: Özgün metinden çevirisi yapılmış bir alıntı var, alıntının hemen ardından da bir soru işareti geliyor. Bu soru işareti cümleyi ilk kez bir başkasının kitabında bulduğum ama kaynağını, doğru olup olmadığını, İngilizcesinin nasıl olduğunu hatta orijinalin İngilizce olup olmadığını bilmediğim anlamına geliyor. Daha sonra özgün metni buldum ve eksik referanslarla not aldım. Şimdi bilgi fişini doğru bir atıf için kullanabilirim.

Villiers de l'Isle Adam hakkındaki fişe bakalım. Oradaki atıf çeviri, kaynağının hangi eser olduğunu biliyorum ama veriler eksik. İşte tamamlanacak bir bilgi fişi. Gauthier'in fişi de aynı biçimde eksik. Wilde'ın bilgi fişi, tezin türü atıfları İtalyanca yapmama izin verirse tatmin edici. Hatta tez estetik hakkında olsaydı bana yeter de artardı. Tez İngiliz edebiyatı ya da karşılaştırmalı edebiyat alanında olursa fişi alıntının özgün dildeki halini ekleyerek tamamlamam gerekecek.

Şimdi diyelim ki Wilde alıntısını evdeki bir kopyada buldum; ama o anda fiş hazırlamaktan kaçındıysam, çalışmanın sonuna geldiğimde bunu tekrar hatırlamayacağım bile. Eğer bilgi fişine tümceyi aktarmadan sadece "bkz. s. 16" yazdıysam vay halime! Çünkü yazma aşamasına gelindiğinde alıntılardan yapılacak kolaj bütün metinler gözümüzün önündeyken yapılabilir. Tamam, bilgi fişi hazırlamakla çok vakit kaybedilir ama daha sonrası için çok fazla zaman kazanılır.

Bilgi fişlerinin bir başka türü de *çalışma* fişleridir. İşte Tablo 6'da III.2.4.'te sözünü ettiğimiz on yedinci yüzyıl risalecilerinde metafor hakkındaki tez için bir *bağlantı bilgi fişi* örneği. Orada kullandığım kısaltma, bağlantı sağlayacağım bir konu olduğunu gösteriyor, derinleştirilecek bir konu olarak "Tat Alma Duyusundan Görme Duyusuna Geçiş" temasını not ettim. Henüz bunun bir bölüme mi, küçük bir başlığa mı, yoksa sadece bir sayfa altı dipnotuna mı ya da (neden olmasın?) tezin merkezindeki konuya mı dönüşeceğini bilmiyorum. Belli bir yazarı okurken aklıma gelen fikirleri not ettim, bu arada başvurulacak kitapları, geliştirilecek fikirleri belirttim. Çalışma bittiğinde, çalışma fişlerini karıştırırken önemli bir fikrimi gözden kaçırdığımı fark edebilir ve bazı kararlar alabilirim: Söz konusu fikri teze sokmak için çalışmayı kısmen yeniden düzenlemek, o fikirden söz etmeye değmeyeceğine karar vermek; bu fikrin aklımda olduğunu ama o bağlamda geliştirmeyi uygun bulmadığımı belirten bir not eklemek gibi. Böylece tezi bitirip teslim ettikten sonra o konuya zaman ayırıp sonraki çalışmalarımda yoğunlaşabilirim. Unutmayalım ki, bilgi fişlerinden oluşan bir bütünce, tez vesilesiyle yapılan bir yatırım olmakla birlikte, eğer akademik alanda çalışmaya devam etmek gibi bir niyetimiz varsa, sonraki yıllarda da, hatta aradan onlarca yıl geçtikten sonra bile işimize yarayacak bir şeydir.

## TABLO 6

## BAĞLANTI BİLGİ FİŞİ

Bağ. N.
Tat Alma Duyusundan Görme Duyusuna Geçiş

Krş. Hauser, <u>Sanatın Toplumsal Tarihi</u>, II, 267. Söz konusu yerde Hauser, Rönesans ve Barok dönem arasında tat alma duyusundan görme duyusuna yönelen biçemsel sanat hareketiyle ilgili olarak Wölfflin'i alıntılayarak şunları söyler: "doğrusal ve resimsel; yüzeysel ve derinlikli, kapalı ve açık, mutlak berraklık ve göreli berraklık, çoğulluk ve birlik."
Bu düşünceler Raimondi'nin <u>II romanzo senza idillio</u> başlıklı eserinde, McLuhan (<u>Gutenberg Galaksisi</u>) ve Walter Ong'un son dönem kuramlarıyla ilgili olarak yeniden karşımıza çıkmaktadır.

Bununla birlikte bu noktada çeşitli türden bilgi fişleri üzerinde çok fazla durup konuyu dağıtamayalım. Sonuç olarak birincil kaynaklar için kullanacağımız fişleme yöntemi ve ikincil kaynaklar için kullanacağımız okuma fişlerinden söz etmekle yetinelim.

### IV.2.2. *Birincil kaynakların fişlenmesi*

Okuma fişleri eleştirel literatür için işimize yarar. Bu fişlerin aynısını birincil kaynaklar için kullanmam. Başka türlü söylersek, eğer Manzoni hakkında bir tez hazırlıyorsanız, Manzoni hakkında temin edebildiğiniz tüm makaleleri ve kitapları fişlemeniz doğaldır; *Nişanlılar*'ı ya da *Carmagnola Kontu*'nu fişlemeniz garip kaçabilir. Medeni Kanun'un bazı maddeleri ya da Felix Klein'ın Erlangen programı hakkında bir matematik tezi yapıyorsanız da aynı şey söz konusudur.

Birincil kaynaklar açısından ideal olan, onları elinizin altında tutmaktır. İyi eleştirel baskıları mevcut olan klasik bir yazar ya da piyasada bulunabilen modern bir yazar söz konusu oldukça bu zor bir şey değildir. Bu, her halükârda olmazsa olmaz bir yatırımdır. *Size ait* bir ya da bir dizi kitapta okuduklarınızın altını çeşitli renklerle de çizebilirsiniz. Şimdi bunun ne işe yaradığını görelim.

ALTINI ÇİZMEK KİTABI KİŞİSELLEŞTİRİR. Neyle ilgilendiğinizin izini sürebilirsiniz. Çok uzun bir zaman sonra da o kitaba döndüğünüzde sizi ilgilendiren şeyi bir bakışta yeniden bulmanızı sağlar. Ama bir şeyin altını çizerken belli bir ölçütünüz olmalıdır. Her şeyin altını çizenler olduğu gibi hiçbir şeyin altını çizmeyenler de bulunur. Öte yandan aynı sayfada sizi farklı düzeylerde ilgilendiren bilgiler de bulunuyor olabilir. O durumda alt çizgileri birbirinden ayırt etmeniz gerekir, bu amaçla şunları yapabilirsiniz:

Değişik renkler kullanın. İnce uçlu renkli işaretleme kalemleri kullanın. Her konu için bir renk belirleyin. Çalışma planı ve çeşitli bilgi fişleri üzerine kayıt yapmak için de belirlediğiniz renklerin aynısını kullanın. Yazma aşamasına geldiğinizde sözgelimi kırmızının ilk bölümle ilgili parçalara gönderme yaptığını, yeşilin ikinci bölümde kullanılacak olanlar olduğunu hemen anlamanıza yarayacaktır bu.

Renklerle bir kısaltmayı eşleştirin (ya da renkler yerine kısaltmalar kullanın). Bilimkurguda olası dünyalar konusuna döndüğümüzde, zamansal eğrilerle ilgili olan şeylere ZE kısaltmasını, alternatif dünyalar arasındaki karşıtlıklarla ilgili olanlara K kısaltmasını koyduğunuzu düşünelim. Eğer çeşitli yazarlarla ilgili bir tez söz konusuysa her yazara bir kısaltma bularak eşleştirin.

ÖNEMLİ BİLGİLERİ VURGULAMAK İÇİN KISALTMALAR KULLANIN. Sayfa kenarına ÖNM. kısaltmasıyla dikey biçimde yer alacak bir işaretleme yaparsanız, bu *çok önemli* bir bölümün söz konusu olduğunu ve tüm satırların altını çizmeniz gerekmediğini söyleyecektir. ALT kısaltması o paragrafın tamamıyla alıntılanması gerektiği anlamına gelebilecektir. ALT/ZE kısaltmaları ise zamansal eğriler sorununu açıklamak için ideal bir alıntı olduğu anlamına gelecektir.

Tekrar dönüp bakacağınız noktalara kısaltma koyun. İlk okuyuşta bazı sayfalar size anlaşılmaz gelebilecektir. Kenara üst köşeye büyük harflerle T kısaltması koyarak metni okumaya devam edebilirsiniz, böylece daha sonra okuduğunuz kitaplar fikirlerinizin netleşmesini sağladığında derinleştirme aşamasında tekrar dönüp bakmanız gerektiğini bileceksiniz.

NE ZAMAN ALTINI ÇİZMEMEK GEREKİR? Kitap sizin değilse ya da piyasada çok pahalıya bulunan nadir bir baskı söz konusuysa, dolayısıyla onu çok elleyip kurcalamanız değerini kaybetmesine neden olacaksa

önemli sayfaların fotokopisini çektirin ve sayfaların altını çizin. Ya da bir not defteri edinin ve çarpıcı bölümlerini oraya aktarın, bu arada kendi yorumlarınızı da eklemeyi ihmal etmeyin. Ya da birincil kaynaklar için kullanacağınız özel bir dosyayı özenle oluşturup hazırlayın; ama bu çok zahmetli bir iştir çünkü pratikte sayfa sayfa fişleme yapmanız gerekir. İnce bir roman olan *Adsız Ülke* üzerine tez yazıyorsanız mesele yok, ama teziniz Hegel'in *Mantık Bilimi*'yse ne olacak? Alessandria Kütüphanesi'yle ilgili deneyimize dönersek (III.2.4.), Tesauro'nun *Il cannocchiale aristotelico* başlıklı eserinin on yedinci yüzyıl baskısını fişlemeniz mi gerekecek? Böyle durumlarda fotokopi ya da not defterlerinden başka çareniz kalmıyor, defterler de renkler ve kısatmalarla çeşitli bilgilerin farklılaştırılmasıyla oluşmalı.

VURGULAMAK İSTEDİĞİNİZ YERLER İÇİN YAPIŞKANLI İŞARETLEME KÂĞITLARI KULLANIN. Kısaltmalar ve renkli şeritler eklediğiniz bu kâğıtları sayfa kenarlarına iliştirin.

Dikkat! Fotokopiler görgü şahidi değildir! Fotokopiler, hem daha önce kütüphanede okunmuş bir kitabın bir kopyasını edinmeniz hem de henüz okumadığınız bir kitabı eve götürebilmeniz için olmazsa olmaz gereçlerdir. Ama sıklıkla fotokopiler görgü şahidi gibi iş görürler. İnsan eve yüzlerce sayfa fotokopi götürür ve fotokopisi çekilmiş kitaba dokunduk diye sanki ona sahip olmuşuz gibi bir his yaşarız. Fotokopinin mülkiyetimizde olması bizi okuma yükümlülüğünden kurtarır. Bu pek çok kişinin başına gelen bir durumdur. Biriktirmekten kaynaklanan bir çeşit baş dönmesi, bir bilgi neokapitalizmi. Kendinizi fotokopiden koruyun: Fotokopiyi alır almaz okuyun ve hemen notlarınızı alın. Üstelik büyük bir telaş ve acele içinde değilseniz, önceki fotokopiyi elden geçirmeden (ve okuyup notlarınızı çıkarmadan) yeni fotokopi yaptırmayın. Neden fotokopisini yaptırdığımı bilmedi-

ğim pek çok şey var, böyle yapınca sanki okumuşum gibi rahatlamış oldum herhalde.

Eğer kitap sizinse ve antika değeri yoksa not almaktan kaçınmayın. Kitaplara saygı duymak gerektiğini söyleyenlere kulak asmayın. Kitapları bir köşeye bırakarak değil onları kullanarak göstermiş olursunuz saygınızı. Kullandıktan sonra bir tezgâh açıp kitabı satsanız bile size üç kuruş para vereceklerinden onun bir zamanlar size ait olduğunu kanıtlayan izler bırakmaya değer.

Tez konunuzu seçmeden önce bütün bunları hesaba katın. Tez konunuz sizi erişilemeyen kitapları, fotokopisini çektiremeyeceğiniz binlerce sayfayı kullanmaya mecbur ediyorsa ve bütün bunları defterlere geçirecek vaktiniz yoksa o tez size göre değildir.

### IV.2.3. *Okuma fişleri*

Buraya kadar sözünü ettiğimiz tüm bilgi fişleri arasında en yaygın ve en elzem olanları okuma fişleridir. Bu fişlere bir kitap ya da bir makaleyle ilgili tüm bibliyografik bilgileri net bir biçimde kaydedersiniz, kilit değerindeki alıntıları aktarırsınız, kendi gözlemlerinizi not edersiniz, neyle ilgili olduğunu kısaca belirtirsiniz.

Özetleyecek olursak, okuma fişi III.2.2.'de betimlenen bibliyografik fişlerin eksiksiz hale getirilmesinden ibarettir. Bibliyografik fişte sadece kitabın temin edilmesi için faydalı gösterimler yer alırken, okuma fişi kitap ya da makale hakkındaki tüm bilgileri içerir, bu nedenle ebat olarak çok *daha büyük* olmalıdır. Standart formattakileri kullanabileceğiniz gibi onları size uygun gelecek şekilde düzenleyebilirsiniz de, ama genelde yatayda bir defter sayfasının genişliğine sahip olmalı ya da bir A4 kâğıdının yarısı kadar olmalıdır. Karton olması daha iyidir, böylece bir kartlık içinde korunabilir ve kolayca göz atılabilir, lastikle bağlanıp deste yapılabilir; not almak için üzerinde

rahatça kayacak, mürekkep bırakmayan bir kalem kullanılmalıdır. Yapıları aşağı yukarı 7-14 arasındaki tablolarda önerilen örnek fişlerinki gibi olmalıdır.

Önemli kitaplar için pek çok fiş doldurmanıza mâni olan bir kural yok; aksine bu çok da sık tavsiye edilen bir şeydir. Bu gibi durumlarda kartlar ardışık olarak numaralandırılır ve her birinin ön yüzünde, incelenen makale ya da kitap için kullanılan kısaltmalardan oluşan gösterimler bulunur.

Okuma fişleri öncelikle eleştirel literatür için hazırlanır. Önceki başlıkta söylediğim gibi bunların birincil kaynaklar için kullanılmasını tavsiye etmem.

Bir kitabı fişlemenin pek çok yolu vardır. Bu sizin hafızanıza da bağlı bir şey, her şeyi yazması gerekenler olduğu gibi hızlı bir notla yetinenler de vardır. Standart yöntemin aşağıdaki olduğunu söyleyebiliriz:

a) *Açık ve net bibliyografik gösterimler.* Büyük bir olasılıkla kitabı aramak için ihtiyaç duyduğunuz bibliyografik fişten daha eksiksiz olacaklardır; çünkü ilk fiş size kaynağın kütüphanedeki yerini gösterirken okuma fişi kitaptan söz etmeniz ve onu nihai bibliyografyada bilimsel kurallara uygun biçimde göstermeniz için işinize yarar. Okuma fişiyle çalışırken kitap elinizde olduğundan olası tüm gösterimleri, sayfa numaralarını, kaç baskı yaptığını, yayınevi bilgilerini ve benzeri tüm bilgileri elde edebilirsiniz.

b) *Yazar hakkında bilgi* – tabii ki çok bilinen bir yazar değilse.

c) *Makale ya da kitabın kısa (ya da uzun) özeti.*

d) *Uzun alıntılar.* Atıfta bulunmanız gerektiğini varsaydığınız bölümlerden ve kişilerden tırnak içinde verilmek suretiyle yapılmış alıntılar tabii ki sayfanın ya da sayfaların net bilgilerini içeren gösterimle fişinize aktarılmalıdır. Dikkatli olun ve *atıflarla açımlamaları birbirine karıştırmayın.* (Bkz. V.3.2.)

e) *Kendi kişisel yorumlarınızı*, özetin ortasına, sonuna ya da başına, istediğiniz yere yazın; daha sonra kendi yorumlarınızı yazarın fikriyle karıştırmamanız için onları köşeli parantez içine yerleştirin, renkli olsunlar.

f) *Bilgi fişinin üst tarafına çalışma planının doğru kısmına gönderme yapmanızı sağlayacak bir kısaltma ya da bir renk ekleyin*; eğer çalışma planının birden fazla kısmına gönderme yapıyorsanız daha fazla kısaltma kullanın; eğer tezin bütününe gönderme yapıyorsanız bunu da bir başka şekilde işaretleyerek belirtin.

Teorik tavsiyelerle devam etmemek için bazı pratik örnekler vermek iyi olacak. 7-14 numaralı örneklerde bazı bilgi fişi örnekleri bulacaksınız. Yeni konular ve yöntemler uydurmayayım diye "Thomas Aquinas'ta Estetik Sorunu" hakkındaki tezimin bilgi fişleri arasından bulup çıkardıklarımı kullandım. Fişleme yöntemimin en iyisi olduğunu söyleyemem: Ama bu bilgi fişleri size farklı türden bilgi fişleri öngören bir yöntem örneği sağlıyor. Size şimdi tavsiyelerde bulunan kişinin o zamanlar o kadar da net olmadığımı göreceksiniz. Kartlarda pek çok gösterim eksik, bazıları aşırı derecede kısa. Burada yazdıklarımın çoğu daha sonra öğrendiğim şeyler. Ama sizin de benim hatalarımı tekrarlamanız gerektiğini söyleyen yok. Fişlerin ne tarzına ne de deneyimsizliklerine dokundum. Örnekleri geçerli oldukları kadarıyla kabul edin. Dahası kısa fişler seçtiğime ve çalışmam için temel değer taşımış olan eserlere gönderme yapan fişlerden örnekler vermediğime dikkatinizi çekerim. O bilgi fişleri arasında bir konu ya da yazar için *on kart içerenler* bile vardı. Şimdi örnek verdiğim kartları teker teker inceleyelim.

*Croce* fişi – Kısa bir kitap tanımından söz ediyordu, yazar nedeniyle önemliydi. Tanıtılan kitabı zaten bulmuş olduğumdan çok önemli bir düşünceyi karta aktarmıştım.

Sonda yer alan köşeli parenteze bakın: gerçekten de iki yıl sonra öyle oldu.

*Biondolillo* bilgi fişi – Kendi konusunun küçümsendiğini gören taze bir araştırmacının tüm rahatsızlığını yansıtan, polemik içeren bir fiş. Belki de çalışmama polemik içeren bir not eklemek için düşüncelerimi bu biçimde kaydetmeyi uygun bulmuştum.

*Glunz* fişi – Neden söz ettiğinden iyice anlamak için Alman bir arkadaşımla birlikte çabucak bir göz atıp başvuru kaynağı olarak kullandığım hacimli bir kitaptı. Benim çalışmamla doğrudan ilişkisi yoktu ama hiç değilse notlarda atıfta bulunmaya değer bir kitaptı.

*Maritain* fişi – Temel eseri *Art et Scolastique* [Sanat ve Skolastik] sayesinde zaten tanıdığım ama çok da güvenmediğim bir yazardı. Fişin sonuna alıntılarını tekrar kontrol etmeden çok güvenmemem gerektiğini not almışım.

*Chenu* fişi – Çalışmam açısından oldukça önemli bir konuda ciddi bir araştırmacı tarafından yazılmış kısa bir makaleydi. Bu makaleden alabileceğim her şeyi aldım. Dikkatinizi çekerim: ikinci elden kaynakların teminiyle ilgili klasik bir durum söz konusu. İlk elden bilgileri kontrol etmek için nereye bakabileceğimi not ettim. Bir okuma fişinden çok bibliyografik eksikleri tamamlayan bir fiş.

*Curtius* fişi – Sadece bir paragrafını kaydettiğim önemli bir kitaptı. Acelem vardı ve kalan kısmına çabucak bir göz atıp geçtim. Kitabın tamamını tezden sonra başka nedenlerle okudum.

*Marc* fişi – Öz itibarıyla neden söz ettiğini belirttiğim ilginç bir makale.

*Segond* fişi – Kaynağı tasfiye etmek için gereken bir fiş. O çalışmanın benim işime yaramadığını bilmem yeterliydi.

Sağ üst köşede kısaltmaları göreceksiniz. Parantez içindeki küçük harfler, renkli noktacıklar olduğu anlamına geliyor. Kısaltmaların ve renklerin neye gönderme yaptığını size açıklamanın yeri değil, önemli olan orada olmaları.

TABLO 7
OKUMA FİŞİ

Croce, Benedetto    Th. Gen. (r)
Nelson Sella, Estetica musicale in S.T. d'A. [Thomas Aquinas'ta Müzikal Estetik] başlıklı kitabı için tanıtım yazısı (fişe bkz.)
La critica, [redacted] 1931, s.71

---

Sella'nın konuyu ele alış biçimindeki özeni ve estetik yaklaşımların modernliğini öven Croce, Thomas Aquinas meselesine gelince şöyle demektedir:
"... mesele şu: Aquinas'ın güzel ve sanat hakkındaki fikirleri yanlış olmasa da oldukça genel; bu yüzden de belli bir anlamda bu fikirler hemen her zaman kabul edilebilir ve uygulanabilir. Bunlar zaraiete ya da güzelliğe bütünlük (veya mükemmellik ya da ahenk) ve parlaklık (yeni renklerin netliğini) atfeden fikirler. Öyle ki güzel ideasının bilişsel potansiyelle ilgili olduğu düşüncesi hâkimdir; dahası yaratılanın güzelliğinin, şeylere katılan ilahî güzelliğe olan benzerliğine dair bir doktrin söz konusudur. Buradaki temel nokta estetik sorunların ne Ortaçağ için genelde, ne de Thomas Aquinas için özelde hakikat ve özel bir ilgi nesnesi oluşturmayışıdır; Thomas Aquinas'ın zihni başka problemlerle meşguldü, bu yüzden genelliklerle yetinmişti.
Bu nedenle de Thomas Aquinas'ın ve diğer Ortaçağ filozoflarının estetik anlayışlarını konu alan çalışmalar çok verimli olmadıkları gibi rahatsız edici bir yan da barındırırlar, özellikle de konuya Sella kadar hassas bir özen ve ihtiyatla yaklaşmadıklarında (genelde de onun gibi yaklaşmıyorlar)."
[Bu tezin çürütülmesi giriş argümanı olarak işime yarayabilir. "Sonuç" bölümündeki sözcükler ise sav olarak]

TABLO 8
OKUMA
FİŞİ

Biondolillo, Francesco St. Gen. (r)

"L'estetica e il gusto nel Medioevo" [Ortaçağ'da Estetik ve Beğeni], Bölüm 2
Breve storia del gusto e del pensiero estetico [Estetik Düşünce ve Beğeninin Kısa Tarihi] içinde, Messina: Principato, 1924, s.29.

---

Biondolillo ya da uzağı göremeyen Gentile'cilik üstüne.
Giovanni Gentile düşüncesinin genç ruhlar için bir basitleştirmesinden ibaret olan "Giriş" bölümünü atlayalım. Bunun yerine Ortaçağ'la ilgili bölüme göz atalım: Biondolillo, A.'yı 29. sayfada 18 satırda harcıyor. "Ortaçağ'da felsefe, teolojinin hizmetçisi olarak değerlendirildiğinde... sanatsallık sorunu, Antikçağ'dan itibaren Aristoteles ve Plotinus'un eserleriyle kazanmış olduğu önemi yitirmiş oldu." [Biondolillo'nun kültürsüzlüğü mü yoksa kötü niyeti mi? Bu onun hatası mı yoksa takipçisi olduğu düşünce okulunun mu?] Devam edelim:
"Böylece Convivio (II,1) başlıklı eserinde, pek çokları gibi sanata dört anlam atfeden olgun yaştaki Dante'ye ulaşırız (Biondolillo, Beda'nın dört anlam teorisini zaten tekrarlamış olduğunu görmezden gelerek teoriyi açıklar; hiçbir şey bilmiyor) ... Dante ve diğerleri bu dörtlü anlam katmanının İlahi Komedya'da bulunduğuna inanmıştır; oysa o eser, sadece ve sadece tekil bir içsel dünyanın saf ve hiçbir şeyi umursamaz ifadesinden başka bir şey olmadığı için ya da sadece böyle okunduğunda sanatsal değere sahiptir ve Dante kendi vizyonunda kendini tamamen kaybeder." [Zavallı İtalya! Ve zavallı Dante! Bütün hayatını anlam katmanlarını bulmaya ada ve sonra biri çıksın "bulunduğuna inanmıştır" desin. Tarihyazımsal bir ucubelik olarak alıntılamalı].

TABLO 9
OKUMA
FİŞİ

Glunz, H. H. Th.Gen.lett. (r, b)

Die Literarästhetik des europäischen Mittelalters (Avrupa Ortaçağ'ında Edebiyat Estetiği)
Bochum-Langendreer: Poppinghaus, 1937, s. 608.

---

Ortaçağ'da estetik duyarlılık mevcuttu; Ortaçağ şairlerinin eserleri bu duyarlılık ışığında görülmelidir. Araştırmanın merkezinde şairin kendi sanatıyla ilgili farkındalığı yer alıyor.

Bu çalışma, Ortaçağ'a özgü yazınsal beğeninin gelişimini zamansal açıdan şöyle değerlendiriyor:

VII. ve VIII. yüzyıllar — Ortaçağ yazarları önceleri Hıristiyan doktrinlerini klasik Antikçağ yazınının boş formuna yerleştiriyorlardı.

IX. ve X. yüzyıllar — Antikçağ masalları Hıristiyan etiğinin amaçları doğrultusunda kullanıldı.

XI. yüzyıl — Tam da Hıristiyan ethos'u denilen şeyin ortaya çıkışı (özellikle de litürjik eserler, azizlerin yaşamöyküleri ve İncil meselleri ve öte dünya fikrinin egemenliği)

XII. yüzyıl — Yeni Platonculuk daha insani bir dünya vizyonuna ulaştırıyor, her şey kendi tarzında Tanrı'yı yansıtıyor (sevgi, aşk, profesyonel etkinlikler, doğa). Alegorik akım gelişiyor (Alcuino'dan Vittorini'ye ve diğerlerine yayılıyor).

XIV. yüzyıl — Tanrı'nın hizmetinde kalınmakla birlikte ahlaki şiir estetik şiire dönüşüyor. Tanrı nasıl kendini yarattıklarında dile getirdiyse şair de kendini, düşüncelerini ve duygularını aynı biçimde dile getiriyor (İngiltere, Dante vb.)

Kitap De Bruyne tarafından Re.neoso de phil, 1938'de tanıtılmış: Yazar bu gelişimin çağlara bölünmesindeki değerlendirmenin belirsiz olduğunu söylüyor, bunun nedenini ise çeşitli akımların her zaman bir arada bulunmasıyla açıklıyor (bu onun Etudes'de ele aldığı tez: Tarih duygusundan yoksun oluşu nedeniyle şüpheyle yaklaşmak lazım, Ebedî Felsefe'ye çok fazla inanıyor). Ortaçağ'ın sanatsal uygarlığı çoksesli.

[redacted] Glunz 2

De Bruyne, Glunz'u şiirin formal zevki üzerinde çok fazla durmadığı için eleştiriyor: Ortaçağ yazarları için şiirde oldukça canlı bir duygu vardı, bunu görmek için yazınsal sanatları düşünmek yeterli.

Glunz'un ihmal ettiği ve daha genel bir estetik vizyonun parçasını oluşturan bir yazınsal estetik daha var; bu estetikte Pisagor'cu oranlar kuramı, Augustinus'çu niteliksel estetik (modus, species, ordo) ve Dionysos'çu estetik (aydınlık, parlaklık) bir arada. Hepsi Vittorini'lerin psikolojisi ve Hıristiyan evren vizyonu doğrultusunda ileri sürülüyor.

TABLO 10
OKUMA
FİŞİ

Maritain, Jacques, K. Sembol (v)
"Signe et symbole" [Gösterge ve Sembol]
Revue Thomiste (Nisan 1938), s. 299

---

Bu konu hakkında (Ortaçağ'dan günümüze uzanan) derinlemesine bir çalışma yaptığını düşünerek göstergenin ielseii teorisine ve gizemsel gösterge hakkındaki düşünümlere değinmelerde bulunduğunu ileri sürüyor.
[Genelde olduğu gibi bu kez de tahammül edilecek gibi değil: Filoloji yapmadan modernize ediyor. Thomas Aquinas'a başvurmuyor ama onun sözünü ettiği Giovanni di San Tommaso'ya başvurmakta bir sakınca görmüyor]
Giovanni'nin teorisini geliştiriyor (bkz. benim bilgi fişim), "Signum est id quod repraesentat alma a se potentiae cognoscenti" (Log. II.P.2I.I).
"(Signum) essentialiter consistit in ordine ad signatum"
ama gösterge her zaman imge olmadığı gibi imge de her zaman gösterge değildir (Oğul imgedir, Baba'nın göstergesi değildir, çığlık göstergedir ama acının imgesi değildir).
Giovanni sözlerine şunları ekler:
"Ratio ergo imaginis consistit in hoc quod procedat ab alio ut a principio, et in similitudinem ejus, ut docet St. Thomas I,35 ve XCIII" (???)
Maritain daha sonra sembolün bir gösterge-imge olduğunu söyler: "quelque chose de sensible signifiant un objet en raison d'une relation presupposee d'analogie" (303).
Okuduklarım şunları kontrol etmem gerektiğini söylüyor: A., De Ver. 8.5 ve C.G. 3-49.
Maritain daha sonra formal, araçsal, pratik vb. türden göstergeler ve büyü eylemi olarak gösterge (bu çok iyi belgelenmiş bir bölüm) hakkında bazı düşünceler geliştiriyor.
Sanata şöylesine bir değiniyor [ama burada zaten daha sonra Creative Intuition'da bulacağımız sanatın derinlerde yer alan bilinçaltı köklerine de değinmeler bulunuyor].
Thomas'çı yorum için hemen ardından gelen bölüm ilginç: "... dans l'oeuvre

d'art se rencontrent le signe speculatif (l'oeuvre manifeste autre chose qu'elle) et le signe poétique (elle communique un ordre, un appel); non qu'elle soit formellement signe pratique, mais c'est un signe spéculatif qui par surabondance est _virtuellement_ pratique: [redacted] et elle-même, sans le vouloir, et à condition de ne pas le vouloir, est aussi une sorte de signe magique (elle séduit, elle ensorcelle)" (329).

TABLO 11
OKUMA
FİŞİ

Chenu, M.D. Th.Im. fant. (s)
"Imaginatio — Note de lexicographie philosophique"
Miscellanea Mercati, Vatikan, 1946, s. 593

Imaginatio[1] teriminin çeşitli anlamları. En başında da Augustinus'çu anlamı: "Im. est vis aniame, quae per figuram corporearum rerum absente corpore sine exteriori sensu dignoscit" (De [redacted]spiritu et anima'nın 38. bölümü, kısmen Isaac de l'Etoile'ya kısmen de Saint Victor'lu Hugo ve diğerlerine atfedebiliriz).

De unione corporis et spiritus'ta (PL 227.285) Hugo duyu algılarıyla edindiğimiz verilerin yüceleştirilmesini imaginatio'nun nasıl da başarıyla gerçekleştirdiğini tartışır. Bu gizemli perspektifte ruhani aydınlanma ve güçlerin oluşturduğu dinamik bağlantıya formatio[2] denir. Bu gizemli formatio oluşturma sürecinde imaginatio'nun rolüne Bonaventura'nın Itinerarium'unda da dönülür: sensus, imaginatio (= sensualitas), ratio, intellectus, intelligentia, apex mentis. Imaginatio anlaşılabilir olanın, intellectus'un[3] nesnesinin oluşumuna katılırken intelligentia[4] duyusal bağlardan tamamıyla arındığından intellectibile'yi[5] kavrar.

Boethius da aynı ayrımı benimser. Intellegibile[6] somut dünyayı oluştururken intellectibile Tanrı, idealar, hyle[7] ve ilk ilkelerdir.

Bkz. Comm. in Isag. Porph., I, 3. Saint Victor'lu Hugo, Didasc.'da bu konumu özetler. Gilbert de la Porre pek çok kişinin imaginatio ve intellectus yerine aynı kavramı anlatmak için opinio[8] terimini kullandığını hatırlatır, tıpkı William of Conches'in de yaptığı gibi. Imago saf biçim değil, maddeye dalmış formdur.

1. (Lat.) İmgelem. (Ç.N.)
2. (Lat.) Biçim. (Ç.N.)
3. (Lat.) Anlak. (Ç.N.)
4. (Lat.) Zekâ. (Ç.N.)
5. (Lat.) Kavranılabilir olan. (Ç.N.)
6. (Lat.) Anlaşılabilir olan. (Ç.N.)
7. (Eski Yunanca) Madde. (Y.N.)
8. (Lat.) Düşünce. (Ç.N.)

Chenu 2

---

Ve yine karşımızda Thomas Aquinas!

Bu konuda Araplarla hemfikir olan Aquinas için (De ver. 14.I) imago apprehensio quidditatis simplicis'tir.

Quae alio (etiam) nomine formatio dicitur (I Sent., 19, 5, 1 ad 7 içinde). [Ama o zaman bildiğimiz kavrayıştır!!!]

Imaginatio Arapça "tasavvur" teriminin çevirisidir; "suret" teriminden türemiştir: "savara" (biçimlendirmek, resim yapmak, taklit etmek ve tasavvur etmek) fiilinden gelen form anlamı da vardır. [Çok önemli, gözden geçirmeliyim!!!]

Aristoteles'in kullandığı Vongis sözcüğü formatio'ya dönüşür: nesnenin temsilini kendi içimizde oluşturmak.

Bu nedenle Thomas Aquinas'ta (I Sent. 8.1.9), "Primo quod cadit in imaginatione intellectus est ens" ifadesi bulunur.

Ayrıca Aristoteles'in Ruh Üzerine'si çok iyi bilinen fantezi tanımını getirir. Ama Ortaçağ insanları için fantezi, sensus communis'e[1] uygun olandır; imaginatio ise virtus cogitativa'ydı[2].

Sadece Gundissalinus bu konuda düşünce üretmeye çalışır: sensus communis = virtus imaginativa= phantasia.

[Her şey birbirine karıştı! Hepsini kontrol et]

1. (Lat.) Ortak duyu. (Y.N.)

2. (Lat.) Düşünsel yeti. (Ç.N.)

TABLO 12
OKUMA FİŞİ

Curtius, Ernst Robert                                    Th. gen
Europäische Literatur und lateinisches Mittelalter, Bern, Francke, 1948 özellikle
Bölüm: 12, Kısım: 3

---

Önemli bir kitap. Şimdilik sadece 228. sayfasına ihtiyacım var.
Dante ve on dördüncü yüzyıl sanatçı ve düşünürlerinde, tamamıyla hak ettiği biçimde hakikati açığa çıkarma ve onu derinleştirme kapasitesi olarak canlı bir şiir kavrayışı bulunurken, böyle bir şiir kavrayışının skolastikler tarafından bilinmediğini göstermeye çalışıyor [ki bu konuda haklı].
Örneğin Albertus Magnus'ta bilimsel yöntem (modus definitionis, divisivus, collectivus)[1] İncil'in (hikâyeler, metaforlar, mesellere dayanan) yazınsal yöntemiyle tezat oluşturur. Modus poeticus[2] düşünsel hallerin en güçsüz olanıdır.
[Benzer bir şey Thomas Aquinas'ta da var, kontrol et!!]
Aslında işte şimdi Curtius Thomas Aquinas'a (I.1,9 ad 1) ve değersiz doktrin olarak şiir ayrımına gönderme yapıyor! (fişlere bak).
Kısacası skolastik düşünce şiirle asla ilgilenmedi ve ne herhangi bir poetika üretti [bu skolastik bağlamında doğru ama Ortaçağ bağlamında doğru değil] ne de sanat kuramı [bu doğru değil]. Bu yüzden ondan bir edebiyat ve plastik sanatlar teeorisi elde etmeye çalışmak anlamsız ve beyhude bir çaba.
Yazar 229. sayfada bu çabayı mahkûm edip hüküm veriyor: "Modern insan sanata ölçüsüzce, gereğinden fazla değer yüklemektedir, çünkü Yeni Platon'culuğun ve Ortaçağ'ın oldukça net bir biçimde sahip olduğu düşünüldüğü güzellik duygusunu yitirmiştir. Augustinus Tanrı'ya şöyle demektedir: Sero te amavi, Pulchritudo tam antiqua et tam nova (Conf., X, 27, 38). Burada aslında estetiğin, hakkında

1. (Lat.) Betimleyici, sınıflandırıcı, ortak hal. (Ç.N.)
2. (Lat.) Yazınsallık hali. (Ç.N.)

hiçbir şey bilmediği bir güzellikten söz ediliyor [anlaşıldı ama varlıkların ilahî güzelliğe katılma meselesi ne olacak?]. Skolastik düşünce güzellikten söz ederken, onu Tanrı'nın ilineklerinden biri olarak düşünmüştü. [Güzel metafiziğinin (bkz. Plotinus) ve sanat kuramının birbiriyle hiçbir alakası yok" [Doğru ama bir biçim kuramının nötr zemininde karşı karşıya geliyorlar]

[Dikkat, bu yazar Biondolillo gibi değil! Bağlantı sağlamasına yarayacak bazı felsefi metinleri bilmiyor ama ne dediğini biliyor. Saygıyla yaklaşmak lazım]

TABLO 13
OKUMA
FİŞİ

Marc, A. Th. Tom Gen Trase (r)
"La methode d'opposition en ontologie" [Ontolojide Karşıtlık Yöntemi]
Revue Neoscolastique, I, 1931, s. 149.

---

Kuramsal bir makale ama çok yararlı fikirler içeriyor.
Thomas'çı sistem, kendisine hayat veren bir karşıtlıklar oyununda devinip duruyor. İlksel varlık fikrinden (ki orada ruh ve gerçek bir tanışıklık eyleminde karşılaşıyorlar ve bu eylem her ikisini de tüketecek olan gerçekliğe ulaştıran şeydir), karşılıklı karşıtlıklar içinde görülen aşkınsallara varılıyor: özdeşlik ve farklılık, birlik ve çokluk, olumsallık ve zorunluluk, varoluş ve var olmayış; bütün bunlar Birlik'i yaratıyor. Anlık ile ilişkisinde varlık (varoluş) içsel bir deneyim olarak Hakikat'tir, dışsal açıdan arzulanabilirlik olarak hakikat ile ilişkisinde İyilik'tir: "une notion synthétique concilie en elle ces divers aspects et révèle l'être rélatif à la fois à l'intelligence et à la volonte, interieur et exterieur à l'esprit: c'est le Beau. A la simple connaissance il ajoute la complaisance et la joie, tout co me il ajoute au bien la connaissance: il est la bonté du vrai, le verité du bien; la splendeur de tous les transcendentaux reunis - Maritain'dan alıntı" (154).
Kanıtlama şu gelişme çizgisiyle devam ediyor:

Varlık (varoluş) 1. Aşkınsallar
2. Birlikte çokluğun kompozisyonu olarak Benzerlik
Eylem ve gizilgüç [Bu noktada Grenet'ye çok yakın ya da tam tersi.]

Varlık ve öz

3.Varlığı varlık yapan şey: Varlık onu öyle saydığımız ölçüde
varlıktır ve öyle
olduğu ölçüde onu varlık sayarız
Töz: tekilleştirme vb.
İlişki

Zıtların tümünün bileşimi ve karşıtlığı yoluyla birliğe ulaşılır. Düşünce açısından skandal olan şey onu sisteme götürüyor.

[Aşkınsallar hakkındaki bazı fikirler nedeniyle kullanılabilir.
Estetik vizyon hakkındaki bölüm için sevinç ve iyilik hakkındaki fikirlerine de bakmak lazım; orada şöyle diyor: pulchra dicuntur quae visa placent]

TABLO 14
OKUMA
FİŞİ

Segond, Joseph — Th.Lux, Clar. (g)
"Esthétique de la lumière et de l'ombre"
Revue Thomiste, 4, 1939, s.743

---

Işık ve gölge hakkında bir çalışma; bununla birlikte her ikisi de fiziksel anlamda algılanmış.
Thomas'çı doktrine referansları yok.
Beni ilgilendiren bir tarafı yok.

### IV.2.4. *Bilimsel mütevazılık*

Bu bölümün başlığından çok fazla etkilenmeyin. Burada etik bir söylev çekecek değilim. Okuma, fişleme ve belgelendirme yöntemlerini ele alacağım.

Burada verdiğim bilgi fişi örneklerinden birinde, genç bir araştırmacı olarak benim bir yazarı dalgaya aldığımı ve birkaç sözcükle onu harcadığımı görmüşsünüzdür. Bugün bile haksızlık etmediğim, o yazarın 18 satırda çok önemli bir konuyu harcamış olmasından dolayı her halükârda bunu yapmaya hakkım olduğu konusunda ısrarlıyım. Ama burada oldukça marjinal bir durum söz konusu. Ne olursa olsun, o yazarı bilgi fişine işledim ve düşüncesini dikkate aldım. Bunun tek nedeni konumuzla ilgili olarak dile getirilmiş bütün görüşlerin kayıt altına alınması gerekliliği değildir; bir başka nedeni de *en iyi fikirlerin bizlere en büyük yazarlardan geleceğinin bir garantisinin olmayışıdır.* Şimdi size Başrahip Vallet'nin öyküsünü anlatacağım.

Öyküyü iyi anlamak için tezimde ele aldığım sorunu ve yaklaşık bir yıl kadar çalışmamı kesintiye uğratan yorum temelli engeli size açıklamam gerekiyor. Tezimin sorunsalı herkesi ilgilendirmeyebileceğine göre lafı uzatmadan anlatmayı deneyeyim: Çağdaş estetik açısından güzelin algılanma ânı genelde sezgisel bir andır, ama Thomas Aquinas'ta sezgi kategorisi mevcut değildir. Pek çok çağdaş yorumcu, düşünürün bir biçimde sezgiden bahsetmiş olduğunu kanıtlama çabasına girmişti; böylesi bir çaba aslında düşünüre bir şekilde şiddet uygulamak anlamına geliyordu. Öte yandan Thomas Aquinas'ta nesnelerin algılanma ânı öylesine hızlı ve anlıksal bir şeydi ki, çok karmaşık olan oran oyunlarını, şeyin özü ile maddenin öz tarafından düzenlenme biçimi arasındaki ilişkileri vb. ele alan estetik niteliklerin hoşa gidiş mekanizmasını açıklamıyordu... Çözüm (ki bu çözüme tezi bitirmeme

bir ay kala ulaştım), estetik hayranlık duymanın yargıdan çok daha karmaşık olan eylemde olduğunu keşfetmemle ortaya çıktı. Ama Thomas Aquinas bunu açıkça söylemiyordu. Hatta estetik hayranlıktan söz etme biçiminden bile bu sonuca varılamıyordu. Ama yorumlayıcı bir araştırmanın sonucu sıklıkla tam da budur: Bir yazarı, söylememiş olduğu ama ona sorulmadıkça da söylemeyeceği bir şeyi açıkça söylemeye götürmektir. Başka türlü ifade edecek olursak: Çeşitli saptamalarını karşılaştırmaya tabi tutarak, üzerinde çalışılan düşüncenin terimleriyle o yanıtın nasıl ortaya çıkarılması gerektiğini göstermektir. Yazar belki de bunu kendisine çok açık ve bariz geldiği için söylememiştir ya da nedeni –Thomas Aquinas'ın durumunda olduğu gibi– estetik meselesini hiçbir zaman organik olarak ele almamış olmakla birlikte bundan her zaman laf arasında öylesine söz etmiş olmasıdır; meseleyi zaten çözümlenmiş bir şey gibi görmüş gibidir.

Yani bir sorunum vardı. Ve okuduğum yazarlardan hiçbiri bu sorunu çözmeme yardımcı olmuyordu (üstelik tezimde orijinal bir şey varsa o da bu soruydu ve ortaya çıkması gereken yanıtıyla özgünlüğü artacaktı). Tam da umutsuz bir halde okuduğum metinlerden medet umarken, bir gün Paris'te bir tezgâhta ilk önce güzel cildi nedeniyle dikkatimi çeken bir kitapçık buldum. Kitabı açtım ve Başrahip Vallet diye birinin *L'idée du Beau dans la philosophie de Saint Thomas d'Aquin* (Louvain, 1887) [Thomas Aquinas'ın Felsefesinde Güzellik Kavramı] başlıklı kitabı olduğunu gördüm. Bu kitabı hiçbir bibliyografyada görmemiştim. Önemsiz bir on dokuzuncu yüzyıl yazarının eseriydi. Doğal olarak satın aldım (hiç de pahalı değildi); Başrahip Vallet'nin, yeni bir şey keşfetmek şöyle dursun başkalarından aldığı fikirleri tekrarlayıp durmaktan başka bir şey yapmayan bir zavallıcık olduğunu fark ettim. Okumaya devam ettiysem "bilimsel mütevazılıktan" değil (gerçi o zaman bilimsel mütevazı-

lıktan haberdar değildim, o kitabı okuyarak öğrenmiş oldum – Başrahip Vallet benim en büyük öğretmenim oldu), sırf inadımdan ve harcadığım paranın boşa gitmesini istemediğimdendi. Okurken belli bir noktada neredeyse parantez içindeymiş gibi söylenmiş ve söyleyenin de ne söylediğinin önemini kavradığı şüpheli bir saptama buldum; yargı teorisine güzellik teorisiyle bağlantılı bir anıştırma yapılıyordu. Büyük bir aydınlanma! Aradığım anahtarı bulmuştum! Ve anahtarı bana zavallı Başrahip Vallet sağlamıştı. Yüzyıl önce ölmüş biriydi, artık kimse onunla ilgilenmiyordu, oysa kendisine kulak veren birileri için öğretecek şeyleri vardır.

İşte bilimsel mütevazılık budur. Herkes bize bir şey öğretebilir. Belki şu anki başarılı konumumuzu bizim kadar başarılı olmayan birilerinin bize bir şeyler öğretmesini sağlayarak elde etmişizdir. Ya da bize hiç de başarılı gözükmeyen birilerinin gizli başarıları vardır. Dahası benim için başarılı biri sizin için başarılı olmayabilir. Aslolan şudur: Bizden ideolojik olarak çok uzak bir yerde duran bir yazarın konuyu çok farklı biçimde düşündüğünü bilsek de, değer yargılarımızı ifade etmekten imtina etmesek de, herkesi saygıyla dinlemek gerekir. Ayrıca karşıt düşüncedekilerin en ateşlisi bile bize bazı fikirler fısıldayabilir. Her şey zamana, mevsime, günün hangi saati olduğuna bağlı. Belki Başrahip Vallet'yi, onu bulduğum zamandan bir yıl önce okumuş olsaydım o fikri yakalamış olmayacaktım. Kim bilir benden çok daha yetenekli kaç kişi aynı kitabı ilginç hiçbir şey bulmadan okudu geçti. Bu olaydan öğrendiğim şey şu: Eğer araştırma yapmak istiyorsanız ilkesel olarak hiçbir kaynağı küçümsememeniz gerekir. İşte benim bilimsel mütevazılık dediğim şey bu. Belki de ikiyüzlü bir tanımdır çünkü ardında gurur da saklıyor, ama kendinize ahlaki sorunlar üretmeyin: Gurur ya da mütevazılık, her neyse artık, bunu deneyin.

# V. YAZMA AŞAMASI

## V.1. Kimin için yazıyoruz?

Bir tez yazarken muhatabımız kim? Danışman mı? Daha sonra tezimize başvurma fırsatı bulacak tüm araştırmacılar ve öğrenciler mi? Uzman olmayan kişilerden oluşan geniş bir okur topluluğu mu? Tezi binlerce kişinin eline geçecek bir kitap gibi mi yoksa bilimsel bir topluluğa yönelik bilgi aktaran bir iletişim eylemi gibi mi düşünmek gerekiyor?

Bunlar çok önemli sorular; çünkü her şeyden önce çalışmanızı nasıl biçimlendirip sunacağınızla ilgili olmakla kalmıyorlar – bu soruların aynı zamanda metin içinde nasıl bir açıklık düzeyi tutturmak istediğinize bağlı olarak da yanıtlanmaları gerekiyor.

Bu noktada bir yanlış anlamayı hemen devre dışı bırakalım. Her şeyi herkesin anlayacağı biçimde açıklandığı bilgi aktaran bir metnin, belki de her şeyin ayrıcalıklı pek az kişi için anlaşılır olan formüller aracılığıyla ifade edildiği uzmanlık isteyen bilimsel bir iletişim metninden daha az yetenek ve çaba gerektirdiği sanılır. Bu hiç de doğru bir saptama değil. Hiç kuşku yok ki, Einstein'ın $E=mc^2$ denklemini keşfetmesi, birkaç parlak fizik kitabı hazırlamaktan çok daha fazla zekâ gerektiriyordu. Bu-

nunla birlikte genelde kullandıkları terimleri çok büyük bir netlikle açıklamayan (hızla göz kırparak ilerleyen) metinler, yazarların her referans ve her pasajı açıkladığı metinlerden daha güvenilmezmiş gibi bir şüphe uyandırıyorlar. Büyük biliminsanlarını ya da büyük eleştirmenleri okursanız, çok az istisna dışında daima çok net ve açık olduklarını ve ele aldıkları şeyleri iyice açıklamaktan utanmadıklarını görürsünüz.

O halde bir tezin çeşitli nedenlerle sadece danışman ya da eş danışmana yönelik bir çalışma olduğunu ama aslında başka pek çok kişi, hatta doğrudan o disiplinle ilgisi olmayan araştırmacılar tarafından da okunacağını ve başvurulacağını varsaydığımızı söyleyelim.

Bu nedenle bir felsefe tezine kuşkusuz felsefenin ne olduğunu açıklayarak başlamak gerekmeyecektir, aynı şey yanardağın ne olduğunu açıklamanızın gerekmediği bir yanardağ bilimi tezi için de geçerli; ama bu açıklık düzeyini koruyarak okura ihtiyaç duyduğu tüm bilgileri hiç zaman kaybetmeden vermeniz her zaman iyi bir yazma alışkanlığıdır.

En önemlisi tez konunuzun ait olduğu disiplinin yerleşik ve kanonik terimleri dışında *kullandığınız tüm terimleri tanımlamanızdır.* Bir formel mantık tezinde "çıkarım" gibi bir terimi açıklamam gerekmeyecektir. (Clarence Irving Lewis'in dar çıkarımı hakkında bir tezde maddi çıkarım ve dar çıkarım arasındaki farkı açıklamam gerekecektir.) Bir dilbilim tezinde sesbirim kavramını tanımlamam gerekmeyecektir (ama tezin konusu Jakobson'da sesbirimin tanımı olursa bunu yapmam gerecektir). Bununla birlikte yine aynı dilbilim tezinde eğer "gösterge" sözcüğünü kullanırsam, sözcüğü tanımlamak iyi olacaktır çünkü farklı yazarlarda farklı kavramlara gönderme yaptığı görülmektedir. O halde genel kural olarak: *Söylemimizin anahtar kategorileri olarak kullanılan tüm teknik terimleri tanımlayalım.*

İkinci olarak okurun bizim yaptığımız işi yaptığını varsaymamız gerekmiyor. Cavour hakkında bir tez yaptıysak, İtalyan okur, muhtemelen Cavour'un kim olduğunu bilecektir ama Felice Cavallotti hakkında bir tez yazdıysak, ölçülü bir biçimde de olsa, ne zaman yaşadığını, ne zaman doğup öldüğünü hatırlatmak fena olmayacaktır. Yazarken elimin altında edebiyat fakültesinde yazılmış iki tez vardı, biri Giovan Battista Andreini diğeri Pierre Remond de Sainte-Albine hakkındaydı. Yüz tane üniversite profesörünü bir araya getirsek, hepsi de edebiyat ve felsefe profesörü olsa bile, çok azının bu iki minör yazar hakkında net fikirleri olacağı konusunda yemin etmeye hazırım. Şimdi bakın, ilk tez aşağıdaki gibi (kötü) başlıyor:

Giovan Battista Andreini hakkındaki araştırmaların tarihi, Yunan kökenli (Chio 1586-Roma 1669) bilgin ve teolog, tiyatro tarihine katkısı bulunan... vb. Leone Allacci'nin yaptığı eserlerinden oluşan bir listeyle başlar.

Andreini yerine onun hakkında araştırma yapmış olan Allaci hakkında oldukça net bir biçimde bilgi sahibi olan birinin yaşayacağı hayal kırıklığının farkına varacaksınızdır. Yazar, "Ama benim tezimin kahramanı Andreini'ydi!" diyebilir. Tam da bu nedenle, tezinizin kahramanı kimse, tezi eline alan kişinin kahramana hemen aşina olmasını sağlamak için acele edin, danışmanın onun kim olduğunu biliyor olmasına güvenerek hareket etmeyin. Danışmana özel bir mektup yazmadınız, gücül olarak insanlığa yönelik bir kitap yazdınız.

İkinci tez, daha uygun bir biçimde aşağıdaki gibi başlıyor:

Araştırmamızın nesnesi 1747 yılında Fransa'da görülen bir metin; ardında bu metin dışında çok az iz bırakmış bir yazar Pierre Remond de Sainte-Albine tarafından yazılmış...

Daha sonra metnin neden söz ettiğini ve onun önemini açıklayarak ilerleyen bir giriş. Bu bana doğru bir başlangıç gibi geliyor. Sainte-Albine'nin on sekizinci yüzyılda yaşadığını biliyorum ve onunla ilgili daha fazla bilgimin olmaması, ardında çok az iz bırakmış bir yazar olması mazeret gösterildiğinden bağışlanabilir bir durum.

## V.2. Nasıl yazmalıyız?

*Kime* (danışmana değil de insanlığa) yazdığımıza bir kez karar verdikten sonra nasıl yazacağımıza karar vermemiz gerekiyor. İşte işin zor yanı da bu: Bununla ilgili tümü kapsayıcı ve en ince ayrıntıları ele alan kurallar olsaydı, hepimiz çok büyük yazarlar olurduk. Tezi pek çok kez yeniden yazmanız ya da tezi yazmaya başlamadan önce başka şeyler yazmanız tavsiye edilebilir; çünkü yazmak da bir antrenman sorunudur. Bütün bunlara rağmen çok genel bazı tavsiyeler verilebilir.

*Proust değilsiniz.* Çok uzun cümleler kurmayın. Kendinizi alıkoyamıyorsanız, kurun ama sonra o cümleleri bölün. Özneyi tekrarlamaktan korkmayın, çok fazla adıl ve yantümce kullanmayı bir yana bırakın. Şöyle yazmayın:

Günümüzde pek çok kişinin çağdaş felsefenin başyapıtı saydığı *Tractatus Logico-Philosophicus*'un ünlü yazarının kardeşi olan piyanist Wittgenstein, savaşta sağ elini kaybettikten sonra, Ravel'in onun için sol elle çalınacak bir konçerto yazmış olmasının şansına nail oldu.

Hiç değilse şöyle yazın:

Piyanist Wittgenstein, filozof Ludwig'in erkek kardeşiydi. Sağ elini kaybettiğinden Ravel ona sol eliyle çalabileceği bir konçerto yazdı.

Ya da şöyle:

Piyanist Wittgenstein, meşhur *Tractatus*'un filozof yazarının kardeşiydi. Piyanist Wittgenstein sağ elini kaybetmişti. Bu nedenle Ravel ona sol eliyle çalacağı bir konçerto yazdı.

Sakın şöyle yazmayın:

İrlandalı yazar aile, vatan ve dinden vazgeçmişti ve amacından başka bir şeye bağlılık duymuyordu. Her ne kadar bazı araştırmacılar Fabio Massimo'nun düşüncelerinden etkilendiğinden ve "sosyalist" eğilimlerinden söz etmiş olsa da politik angajmanı olan bir yazar olduğu söylenemez. İkinci Dünya Savaşı patlak verdiğinde, Avrupa'yı altüst eden dramı bilerek ve isteyerek görmezden gelmeyi kasıtlı olarak tercih etmiş ve sadece son eserini yazmanın derdine düşmüştü.

Hiç değilse şöyle yazın:

Joyce aile, vatan ve din gibi bağlılıkları bir yana bırakmıştı. Amacından başka bir şeye bağlılık duymuyordu. Fabio Massimo'nun politik düşüncelerine ve "sosyalist" eğilimlere meylettiğini söyleyenler olsa da politik angajmanı olan bir yazar olduğu söylenemez. İkinci Dünya Savaşı patlak verdiğinde, Joyce Avrupa'yı altüst eden dramı isteyerek ve bilerek görmezden gelmeyi tercih etti. Tek derdi *Finnegans Wake*'i yazmaktı.

Daha "yazınsal" görünüyor olsa da lütfen aşağıdaki gibi yazmayın:

Stockhausen "gruplardan" söz ettiğinde aklında Schönberg'in dizisi yoktu, Webern'inki de. Alman müzisyen, dizi bitmeden önce on iki notadan bazılarını tekrarlamaması gerektiği söylenseydi bunu kabul etmeyebilirdi. Dizi kavramı değil de yapısal açıdan pek de uzlaşımsal olmayan "küme" kavramını da.
Öte yandan Webern de *Ein Überlebemder aus Warschau*'un [Varşova'dan Kurtulan Biri] yazarının sıkı ilkelerinin takip etmiyordu.
Şimdi *Mantra*'nın yazarı daha da öteye gidiyor. İlkinden söz ettiğimizde eserinin çeşitli aşamalarını birbirinden ayırt etmek gerekir. Aynı şeyi Berio da söylemektedir: Bu yazarı dogmatik bir dizici olarak kabul etmek mümkün değildir.

Belli bir noktada artık *kimin* konuştuğunun bilinmez hale geldiğini fark edeceksiniz. Bir yazarı eserlerinden biri aracılığıyla tanımlamak mantıksal olarak doğru değildir. Eleştirmenlerin bir süreden beri Manzoni demek yerine (yazarın adını gereğinden fazla tekrarlamaktan korktuklarından olsa gerek, akademik yazım kılavuzlarının tavsiyesine de uyarak) "*Nişanlılar*'ın yazarı" dedikleri göze çarpıyor. Ama *Nişanlılar*'ın yazarı biyografik kişi olarak Manzoni'yle tam olarak özdeşleşmiyor: Belli bir bağlamda, yaşamöyküsü ve nufüs kayıtları açısından konuşursak, hep aynı kişiden söz ediliyor olsa da, *Nişanlılar*'ın yazarı ile *Adelchi*'nin yazarı arasında ince bir fark olduğunu söyleyebileceğimiz de doğru. Bu yüzden yukarıda alıntıladığımız bölümü ben aşağıdaki gibi yeniden yazardım:

Stockhausen "gruplardan" söz ettiğinde aklında ne Schönberg'in ne de Webern'in dizisi vardı. Stockhausen dizi bitmeden önce on iki notadan bazılarını tekrarlamaması gerektiği söylenseydi kabul etmeyebilirdi. Yapısal açıdan dizi kavramından daha az uzlaşımsal olan "küme" kavramını da. Öte yandan Webern de Schönberg'in katı ilkelerini takip etmiyordu. Şimdi Stockhausen daha da öteye gidiyordu. Webern'den söz ettiğimizde eserinin çeşitli aşamalarını birbirinden ayırt etmek gerekir. Berio da Webern'in dogmatik bir dizici olarak düşünülemeyeceğini belirtmektedir.

*e.e. cummings değilsiniz.* Cummings başlıklarda küçük harfler kullanarak imzasını bırakan Amerikalı bir şairdir. Doğal olarak nokta ve virgül kullanırken çok büyük bir tutumluluk gösteriyordu, dizelerini de bölüyordu; uzun lafın kısası bir avangard şairin yapabileceği her şeyi yapıyordu ve bunu yaparken de çok maharetliydi. Ama siz, teziniz avangard şiir üstüne bile olsa avangard bir şair olmadığınızı unutmayın. Caravaggio hakkında bir tez yazsanız resim yapmaya mı koyulacaksınız? O

halde fütüristlerin biçimi hakkında bir tez yazıyorsanız bir fütürist gibi yazmayacaksınız. Bu çok önemli bir tavsiye ve uyarı, çünkü günümüzde pek çok kişinin geleneksel yazma geleneğinden "ayrılan", eleştirel söylemin kurallarına riayet etmeyen tezler yazma eğiliminde olduğunu görüyoruz. Unutmayın ki tezin dili bir *üstdildir*, yani başka dil düzeylerinden söz eden bir dil. Akıl hastalarını betimleyen bir psikiyatri uzmanı kendini akıl hastaları gibi ifade etmez. Akıl hastası denilen kişiler gibi kendimizi ifade etmenin yanlış olduğunu söylemiyorum. Kendilerini olması gerektiği gibi ifade eden yegâne kişilerin onlar olduğu konusunda –kendinizce haklı gerekçelere dayanarak– ikna olmuş olabilirsiniz. Ama böyle bir kanaatiniz varsa karşınıza iki seçenek çıkar: Ya bir tez yazmazsınız ve diploma almaktan vazgeçip gelenekten kopma arzunuzu gösterirsiniz, belki de gitar çalmaya koyulursunuz. Ya da tez yazarsınız ama bu sefer herkese neden akıl hastalarının dilinin "delilere özgü" bir dil olmadığını açıklamak zorunda kalırsınız – bunu yapmak için herkes için anlaşılabilir bir üstdil kullanmanız gerekir. Şiir alanında bir tez yazan sözde şair bir zavallıcıktır (muhtemelen de kötü bir şairdir). Dante'den Eliot'a, Eliot'tan Sanguineti'ye avangard şairler şiirlerinden söz etmek istediklerinde düzyazı olarak net bir biçimde yazıyorlardı. Marx işçilerden söz etmek istediğinde kendi zamanında yaşayan bir işçi gibi değil bir filozof gibi yazıyordu. Daha sonra 1848 yılında Engels'le *Komünist Manifesto*'yu yazdığında, bölük pörçük, çok etkili, kışkırtıcı gazetecilere özgü bir biçem kullandı. Ama iktisatçılara ve politikacılara yönelik olan başyapıtı *Kapital*'in biçemi böyle değildi. Poetik tutkunuzun "yüreğinize böyle buyurduğunu" ve eleştirel üstdilin kuru ve sıkıcı gerekliliklerine boyun eğemeyeceğinizi söylemeyin sakın. Şair misiniz? Mezun olmayın o zaman. Montale,

üniversiteden mezun olmamıştı ama yine de büyük bir şairdir. Gadda (mühendislik mezunu), tamamen diyalekte özgü kullanımlar ve biçemsel açıdan gelenekten kopmalarla yazıyordu ama radyo haberleri yazanlar için bir elkitabı yazmak zorunda kaldığında, herkesin anlayabileceği açık ve net bir düzyazıyla gayet keyifli, zekice ve ne dediği anlaşılır bir reçete sağlamıştı. Montale, eleştirel bir makale yazdığında bunu herkesin, şiirlerini anlamayanların bile anlayabileceği bir biçimde yapıyordu.

*Sık sık yeni paragraf açın.* Mantıksal açıdan gerekli olduğunda, metnin ritmi bunu gerektirdiğinde yeni paragrafla başlayın, ne kadar sık yeni bir paragraf açarsanız o kadar iyi olur.

*Aklınıza gelen her şeyi yazın ama sadece ilk kopyanızda.* Daha sonra abartılı vurgularla yazmaya alıştığınızı ve bunun sizi konunuzun *merkezinden* uzaklaştırdığını fark edeceksiniz. Tekrar okuduğunuzda parantez içinde kalması gereken ve konudan sapıp başka konulara atladığınız yerleri kesip onları *dipnota* ya da *eke* (bkz. VI.3.) koyacaksınız. Tez her şeyi bildiğinizi göstermeye değil, çalışmanın başında ortaya koyduğunuz bir hipotezi kanıtlamaya yarar.

*Danışmanınızı deneme tahtası olarak kullanın.* Çalışmanızı teslim etmeden çok daha önce danışmanınızın ilk bölümleri (ve sonra da yavaş yavaş tamamını) okumasını sağlamanız gerekiyor. İlk tepkileri işinize yarayabilecektir. Danışmanınız meşgulse (ya da tembelse) bir arkadaşınızdan yararlanın. Yazdıklarınızın anlaşılıp anlaşılmadığını kontrol edin. Yalnız dâhiyi oynamayın.

*İlk bölümden başlayacağım diye inat etmeyin.* Belki de dördüncü bölüm hakkında daha fazla belgeniz vardır ve o konuda daha hazırlıklısınızdır. Önceki bölümleri çoktan yerli yerine koymuş birinin güveni ve rahatlığıyla oradan başlayın. Cesaret kazanırsınız. Doğal olarak bir yere

demir atmalısınız, bu çıkış noktası da hipotez olarak size ta en başından beri rehberlik eden "İçindekiler" bölümü tarafından sağlanan bir nokta (v. IV. 1.) olacaktır.

*Üç nokta ve ünlem kullanmayın, ironik ifadeleri açıklamayın.* Tamamıyla *göndergesel* ya da *mecazi* bir dille konuşmak mümkündür. Göndergesel bir dil derken her şeyin, herkesçe bilinen en yaygın adıyla adlandırıldığı ve yanlış anlamalara yol açmayacak bir dili kastediyorum. "Venedik-Milano Treni" göndergesel biçimi gösterir, "La freccia della laguna"[1] ise mecazi biçimi. Bu örnek size "günlük" iletişimde kısmen mecazi bir dil kullanılabileceğini de söyler. Eleştirel bir makalenin, bilimsel bir metnin (tüm terimlerin iyice tanımlandığı ve tek anlamlı olduğu) göndergesel bir dille yazılması arzu edilen bir durumdur; ancak metafor, ironi, veya *litotes* [arıksayış] de kullanılabilir. İşte size tahammül edilebilecek mecazi terimlerle yapılmış bir transkripsiyonu aşağıda örnek olarak verilmiş göndergesel bir metin:

*Göndergesel versiyon* — Krasnapolsky, Danieli'nin eserinin en keskin yorumcusu değildir. Onun yorumu, yazarın büyük bir ihtimalle söylemek niyetinde olmadığı şeyleri metinden çıkarır. "Ve akşam bulutlara bakıp durmak" dizesini Ritz, normal bir manzara açıklaması olarak anlarken, Krasnapolsky o dizede yazınsal faaliyete anıştırma yapan sembolik bir ifade görür. Keskin kavrayışlı eleştirmen Ritz'e güvenmemek gerekir, ama aynı şey Krasnapolsky için de geçerlidir. Hilton şu gözlemi yapar: "Ritz turistik bir broşüre benziyorsa Krasnapolsky bir perhiz dönemi vaazına benzemektedir." Ve sözlerine şunu ekler: "Gerçekten de iki mükemmel eleştirmen."

*Mecazi versiyon* — Danieli yorumcularının en keskininin Krasnapolsky olduğu konusunda ikna olmuş değiliz. Krasnapolsky, yazarını okurken kendi sözlerinin onun kaleminden çıktığı iz-

1. (İt.) Lagün Oku. Tren hattının takma adı. (Y.N.)

lenimini verir. "Ve akşam bulutlara bakıp durmak" dizesini Ritz, normal bir manzara açıklaması olarak anlarken, Krasnapolsky sembolik frene basar ve o dizede yazınsal faaliyete bir anıştırma görür. Ritz eleştirel bir içgörü ustası olmasa da, Krasnapolsky'ye de temkinle yaklaşmak gerekir. Hilton'ın gözlemlediği gibi, eğer Ritz turistik bir broşüre benziyorsa, Krasnapolsky bir perhiz dönemi vaazına benzemektedir: mükemmel eleştirinin iki örneği.

Mecazi versiyonda çeşitli retorik oyunların kullanıldığını görmüşsünüzdür. Özellikle de *litotes*: Onun keskin bir yorumcu olduğuna ikna olmadığını söylemek, onun keskin bir yorumcu olmadığına ikna olduğunu söylemektir. Ayrıca metaforlar da kullanılmıştır: kaleminden çıkmak, sembolik frene basmak. Dahası Ritz'in eleştirel bir içgörü ustası olmadığını söylemek mütevazı bir yorumcu olduğu anlamına gelir (*litotes*). Turistik broşür ve perhiz dönemi vaazı ifadeleriyle iki *benzetme* yapılmıştır, iki yazarın mükemmel eleştirmenler olduğu gözlemi ise bir *ironi* örneğidir: Tam aksini söylemek için bir başka şey söylenmiş olur.

Yani retorik öğeleri ya doğru dürüst kullanırsınız ya da hiç kullanmazsınız. Retorik kullanımlara başvurursanız okurun onları kavrayacak düzeyde olduğunu varsayıyor ve ele aldığınız konunun bu anlatım biçimiyle daha iyi ve ikna edici göründüğünü düşünüyorsunuzdur. O halde bundan utanmamanız ve *retorik kullanımlarınızı açıklamamanız gerekir.* Eğer okurunuzun geri zekâlı olduğunu düşünüyorsanız retorik kullanımlardan kaçının; bunları açıklayarak kullanırsanız okurunuzu aptal yerine koymuş olursunuz. O da sizi aptal yerine koyarak intikamını alır. Aşağıdaki örnek utangaç bir yazarın kullandığı mecazların bağışlanması ve etkisiz hale getirilmesi için nasıl bir giriş yaptığını gösteriyor:

*İhtiyatlı bir mecazi versiyon* — Danieli yorumcularının en "keskininin" Krasnapolsky olduğu konusunda ikna olmuş değiliz. Krasnapolsky yazarını okurken kendi sözlerinin "onun kaleminden çıktığı" izlenimini verir. "Ve akşam bulutlara bakıp durmak" dizesini Ritz, normal bir manzara açıklaması olarak anlarken, Krasnapolsky "sembolizm frenine basar" ve o dizede yazınsal faaliyete bir anıştırma görür. Ritz eleştirel bir içgörü ustası olmasa da, Krasnapolsky'ye de temkinle yaklaşmak gerekir! Hilton'ın gözlemlediği gibi, eğer Ritz turistik bir broşüre benziyorsa, Krasnapolsky bir perhiz dönemi vaazına benzemektedir ve onları (ironik bir biçimde!) mükemmel eleştirinin iki örneği olarak tanımlar. Bununla birlikte, şimdi "şakayı" bir yana bırakırsak...

Entelektüel açıdan hiç kimsenin böylesine utangaç ve mazeret bildirip bıyık altından gülümseyecek bir tavırla yazacak kadar küçük burjuva olduğunu düşünmüyorum. Abarttım (çelişki gibi görünebilir ama yukarıdaki parodinin kavranması didaktik açıdan önemli olduğu için açıklama yapıyorum). Ama bu üçüncü metin amatör bir yazarın çok kötü huylarını yoğunlaşmış haliyle barındırıyor. Her şeyden önce, "Dikkat edin şimdi çok önemli bir şey söylüyorum!" dediği konusunda haber vermek için *tırnak işaretleri* kullanmak çocukça bir davranış. Tırnak işaretleri daha sonra göreceğimiz gibi başka amaçlarla kullanılır. İkincisi, bir ifadeyi vurgulamak için ünlem işaretinin kullanılması kötü durmaktadır; en azından eleştirel bir makaleye yakışmamaktadır. Eğer okuduğunuz bu kitabı kontrol ederseniz benim en fazla bir ya da iki kez ünlem işareti kullandığımı fark edeceksiniz. Bir ya da iki kez kullanılabilir, tabii ki eğer okuru oturduğu koltuktan zıplatmanız ya da şu türden çok güçlü bir şeyi vurgulamanız söz konusuysa: "Dikkat, sakın bu hatayı yapmayın!" Ama alçak sesle konuşmak iyi bir kuraldır. Önemli şeyler söylerseniz etkisi daha fazla olur. Üçüncü nokta da şu: üçüncü parçanın yazarı, (başka şeylerin yanı sıra) ironi

kullandığı için özür diler ve bunların altını çizer. Hiç kuşku yok ki Hilton'ın ironisi size oldukça ince geliyorsa şöyle yazabilirsiniz: "Hilton ince bir ironiyle iki mükemmel eleştirmenin karşısında olduğumuzu belirtir." Ama bu durumda ironinin gerçekten de ince olması gerekmektedir. Alıntı yapılan durumda, Hilton'ın turistik broşür ve perhiz dönemi vaazından söz ettikten sonra, ironi artık açıktır ve daha fazla açıklama yapmaya gerek yoktur. Aynı şey "şaka bir yana" için de geçerlidir. Bazen söylemin tonunu kabaca değiştirmek faydalı olabilir ama bu durumda gerçekten de şaka yapmış olmanız gerekmektedir. İncelediğimiz durumda ironi yapmaktasınız ve metaforlar kullanmaktasınız, bu durum şaka yaptığınız anlamına gelmez, çok ciddi retorik oyunlar söz konusudur.

Bu kitabımda en az iki kez bir paradoksu dile getirdiğimi gözlemlemiş olabilirsiniz, sonra da bunun bir paradoks olduğu bilgisini sundum. Ama bunu paradoksu anlamayacağınızı düşündüğüm için yapmadım. Tam aksine ziyadesiyle anlayacağınızdan ve o paradoksa güvenmemeniz gerektiğini düşüneceğinizden korktuğumdan yaptım. Bu nedenle, paradoksal biçime rağmen söylediğim şeyin önemli bir gerçeklik içerdiği konusunda ısrar ettim. Her şeyi iyice açıkladım çünkü bu didaktik bir kitap, güzel bir biçem kullanmaktan çok herkesin ne söylemek istediğimi anlamasını önemsiyorum. Eğer bir makale yazıyor olsaydım, paradoksu kullanırdım ama "bu bir paradoks" demezdim.

*Bir terimi ilk kez kullandığınızda daima tanımlayın.* Tanımlamayı beceremiyorsanız kullanmaktan kaçının. Eğer tezinizin temel terimlerinden biriyse ve tanımlamayı başaramıyorsanız, o noktada her şeyi bırakın. Tez (ya da meslek) konusunda yanılmışsınızdır.

*Timbuktu'nun nerede olduğunu açıklamayıp da Roma'nın nerede olduğunu açıklamaya kalkmayın.* Şu türden

cümleler içeren tezler okuduğumda içime fenalık geliyor: "Hollandalı-Yahudi panteist filozof Spinoza, Guzzo tarafından şöyle tanımlanmıştır..." Durun! Ya Spinoza hakında bir tez yazıyorsunuzdur, o halde okurunuz Spinoza'nın kim olduğunu bilmektedir ve okurunuza en başından Augusto Guzzo'nun Spinoza hakkında bir kitap yazmış olduğunu da söylemişsinizdir. Ya da bu ifadeyi bir nükleer fizik tezinde öylesine alıntılamaktasınızdır, o zaman da okurunuzun Spinoza'nın kim olduğunu bilmediğini ama Guzzo'nun kim olduğunu bildiğini varsayamazsınız. Ya da yine İtalya'da Gentili sonrası felsefe hakkında bir tez yazıyorsunuzdur; bu durumda herkes Guzzo'nun kim olduğunu bilecektir ama bunu biliyorsa Spinoza'nın kim olduğunu da bilecektir. Bir tarih tezinde bile şöyle bir ifade kullanmayın: "Bir İngiliz şair T.S. Eliot" (Amerika'da doğmuş olması bir yana). T. S. Eliot'ın bütün dünyada tanınan biri olduğu herkesçe kabul edilir. Dahası illa ki bir İngiliz şair olduğunu vurgulamak isterseniz şöyle diyebilirsiniz: "bu konuya vurgu yapan bir İngiliz şair olmuştur, Eliot ... demiştir." Ama eğer Eliot hakkında bir tez yazıyorsanız, tüm bilgileri sağlama mütevazılığını gösterin. Metinde olmasa bile, en azından başlangıçta yer alan bir notta, gerekli biyografik bilgilerin hepsini on satıra sığdırarak yoğunlaştıracak kadar net ve dürüst olun. Okurun hangi uzmanlık düzeyinde olursa olsun Eliot'ın ne zaman doğduğunu ezbere bilip hemen hatırlayacağını söyleyemeyiz. Geçmiş yüzyıllarda yaşamış minör bir yazar hakkında bir çalışma yaptığınızda bu konuya mutlaka büyük bir özen gösterin. Herkesin onun kim olduğunu bildiğini sanmayın. Hemen kim olduğunu, nasıl bir tarihsel bağlamda yer aldığını ve benzeri bilgileri belirtin. Sözünü ettiğiniz yazar Molière de olsa, iki tarihlik bir not koymak size neye mal olur ki? Bu konularda asla emin olamazsınız.

*Ben mi yoksa biz mi?* Teze kendi fikirlerimizi birinci tekil kişi ağzından mı dahil etmeliyiz? "Bana göre...", "ben böyle düşünüyorum..." gibi ifadeler mi kullanmalıyız? Bazıları birinci çoğul yani biz kullanmak yerine verdiğimiz örnekteki tercihin daha dürüstçe bir tutum olduğunu düşünüyor. Ben aynı fikirde değilim. "Biz" demenin nedeni ifade edilen şeyin okurlar tarafından da paylaşılabilecek bir olumlama olmasının varsayılmasıdır. Yazmak toplumsal bir eylemdir: Ben yazdıklarımı okuyan kişi olarak senin, sana önerdiğim şeyi kabul etmen için yazıyorum. Olsa olsa kişi adıllarından kaçınılmaya çalışılabilir, kişiyi gizleyen kiplere başvurulabilir: "O halde sonuç olarak söylenmesi gereken", "o halde kesinleşmiş gibi gelen şey", "bu noktada söylenmesi gereken", "şöyle de düşünülebilir ki", "bundan çıkarılabilecek sonuç", "bu metin incelendiğinde görülen şey" vb. "Daha önce alıntılanan makale" yazmanız yeterli; ayrıca "daha önce alıntıladığım makale" veya "daha önce alıntıladığımız makale" demeniz gerekmez. "Daha önce alıntılanan makale bize şunu kanıtlamaktadır" gibi bir cümle de kurabilirim, çünkü bu türden ifadeler bilimsel söylemde herhangi bir kişiselleştirme iması taşımazlar.

*Özel ismin önünde asla tanımlık kullanmayın.* "*il* Manzoni" ya da "*lo* Stendhal" veya "*il* Pascoli" demeniz için hiçbir neden yok. Her şeyden önce çok eski bir tadı var. ("*il* Berlinguer" ve "*il* Leone" yazan bir gazete düşünün, bunu ironi için yapmıyorsa neden yapar?) "De Sanctis'in dediği gibi..." yazmamak için herhangi bir neden göremiyorum.

İki istisnası bulunuyor bu durumun: Özel isim ünlü bir kılavuz kitabı, bir başvuru eserini ya da bir sözlüğü işaret ettiğinde ("*lo* Zingarelli'ye göre, *il* Fliche ve Martin'in söylediği gibi") ve eleştirel bir araştırmada minör ve çok az tanınan araştırmacılar atıfta bulunulduğunda ("bu konuda *il* Caprazzoppa ve *il* Bellotti-Bon şöyle bir

not düşüyorlar"), ama bu da insanı gülümsetiyor ve Giovanni Mosca'nın sahte alıntılarını hatırlatıyor; dipnotta biyografik referansı vererek "Romualdo Caprazzoppa'nın not düştüğü gibi" demek daha iyi olur.

*Yabancıların isimlerini asla İtalyancalaştırmayın.* Bazı metinlerde şunları görüyoruz: "Gian Paolo Sartre" ya da "Ludovico Wittgenstein". Bu komik bir şey. Bir gazetenin "Enrico Kissinger" ya da "Valerio Giscard d'Estaing" yazdığını düşünün. İspanyolca bir kitapta "Benito Croce" yazsa hoşunuza gider mi? Liselerde kullanılan felsefe kitaplarımızda "Baruch Spinoza" yerine "Benedetto Spinoza" yazıyorlar. İsrailliler "Baruch Croce" mi yazmalılar? Doğal olarak (yukarıya bakın) Bacon yerine Bacone kullanıyorsanız, Francis yerine Francesco diyeceksiniz. Özellikle Yunanca ve Latince isimlerle ilgili Platone, Virgilio, Orazio gibi İtalyancalaştırma istisnaları kabul edilebilir durumlardır; bunlar dışında dikkatli olun.

*Yabancı soyadlarını, gelenekselleşmiş olması kaydıyla İtalyancalaştırın.* Lutero, Cartesio, Melantone normal bir bağlamda kabul edilebilir İtalyancalaştırma örnekleridir. Maometto, Arap filolojisinde bir tez dışında her zaman böyle kullanılır. Unutmamanız gereken nokta, soyadını İtalyancalaştırıyorsanız adı da İtalyancalaştırmanız gerektiğidir: *Ruggero* Bacone ve *Tommaso* Moro gibi. Ama bir uzmanlık alanı tezinde adı Thomas More biçiminde kullanmanız beklenir.

## V.3. Atıflar (Alıntılar)

### V.3.1. *Ne zaman ve nasıl atıfta bulunulur: on kural*

Genelde bir tezde başkalarına ait pek çok metne atıfta bulunulur: Çalışmanızın nesnesi olan metne, yani

birincil kaynaklara ve konuyla ilgili eleştirel literatüre, yani ikincil kaynaklara.

Atıflar pratikte iki türlüdür: (a) Üzerinde yorumlayıcı bir biçimde uzun süre oyalanacağınız bir metne atıfta bulunursunuz ve (b) kendi yorumunuza dayanak olacak metinlere atıfta bulunursunuz. Bol bol atıfta bulunmak mı yoksa atıf konusunda makul bir ölçü tutturmak mı gerektiğini söylemek zor. Bu, tezin türüne bağlı bir şeydir. Bir yazarın eleştirel bir analizi, hiç kuşku yok ki, eserinden geniş bölümlerin metne aktarılmasını ve çözümlenmesini gerektirir. Diğer durumlarda atıf bir tembellik göstergesi olabilir, mezun adayı bir dizi veriyi özetlemeyi istemez ya da bunu beceremez ve bunu başkasının kendisinin yerine yapmış olmasını tercih eder.

İşte bu yüzden atıflar konusunda on kural verelim.

*Kural 1* – Yorumlayıcı analize konu olacak bölümler makul bir genişlik gözetilerek alıntılanır.

*Kural 2* – Eleştirel literatürün metinlerine, sadece bir bilgi otoritesi olarak söylediğimiz bir şeyi onayladığında ya da güçlendirdiklerinde atıfta bulunulur.

Bu iki kuraldan bazı açık sonuçlar çıkarmamız lazım. Öncelikle şunu söylemek gerekir. Eğer çözümlenecek bölüm yarım sayfayı geçiyorsa, bir şeyler yolunda gitmiyor demektir: Ya oldukça geniş bir çözümleme birimi almışsınızdır ve bunu noktası virgülüne yorumlayamayacaksınızdır ya da bir metnin bir bölümünden değil bütün bir metinden söz ediyorsunuzdur, bu durumda da bir çözümleme yapmaktan çok bütüncül bir yargı dile getirmektesinizdir. Bu gibi durumlarda, eğer metin önemliyse ama çok uzunsa, tamamını *ekte* vermek ve yazdığınız bölümler boyunca sadece kısa sürelerle atıfta bulunmak daha iyi olacaktır.

İkinci olarak da, eleştirel literatüre atıfta bulunurken alıntınızın yeni bir şey söylediğinden ya da sizin söylediği-

niz şeyin *güvenilir bir yazar* tarafından onaylandığından emin olmanız gerekir. İşte size iki *faydasız* atıf örneği:

McLuhan'ın söylediği gibi kitle iletişim araçları "zamanımızın en merkezî olgularından birini" oluşturuyor. Savoy'a göre sadece bizim ülkemizde her üç kişiden ikisinin günlerinin üçte birini televizyon karşısında geçirdiklerini unutmamak gerekir.

Bu iki atıfta hatalı ya da naif olan şey ne? Her şeyden önce kitle iletişimin çağımızın merkezî olgusu olduğu ifadesi, herkesin söyleyebileceği apaçık bir gerçektir. Bunu McLuhan'ın da söylemiş olması ihtimal dışı değildir (bakıp kontrol etme gereği bile duymadım ve atfı uydurdum); mesele, böylesine açık bir şeyi kanıtlamak için bir başkasının bilgi otoritesine başvurmanın gerekli olmayışıdır. İkinci olarak, televizyon izleme meselesinde aktardığımız verinin doğru olması muhtemeldir, ama Savoy *otorite* oluşturmaz (benim uydurduğum bir isim, falanca birinin eşdeğeri gibi bir şey). Bu durumda daha çok tanınmış ve güvenilirliklerinden şüphe duyulmayacak araştırmacılar tarafından imzalanmış bir sosyolojik araştırmaya, bir istatistik kurumunun verilerine atıfta bulunmanız ve kendi araştırmanızın sonuçlarını da karşılaştırmalı tablolarda ekte vermeniz gerekirdi. Savoy diye birine atıfta bulunmaktansa, "üç kişiden ikisinin ... biçiminde düşündüğü varsayılabilir," şeklinde yazmak daha doğru olurdu.

*Kural 3* – Alıntıladığınız bölümden ya da atıfta bulunduğunuz bilgiden önce ya da sonra eleştirel ifadeler kullanmadığınız sürece atıfta bulunduğunuz yazarın düşüncesini paylaştığınız varsayılır.

*Kural* 4 – Yaptığınız her atfın yazarı ve basılı ya da elyazması kaynağı çok açık bir şekilde tanınabilir durumda olmalıdır. Bu tanınabilirlik çeşitli biçimlerde gerçekleşebilir:

a) simgesel kısaltmayla ve dipnotta yapılan göndermeyle, özellikle de yazarın adı ilk kez anıldığında;

b) atıftan sonra parantez içinde yazarın adı ve yayın tarihiyle (bunun için bkz. V.4.3.);

c) tezin tamamı ya da bölümün tümü aynı yazarın aynı eserine dayanıyorsa parantez içinde sadece sayfa numarası vererek. Bunun için "James Joyce'un '*Portresi*'nde Epifani Sorunu" başlıklı tezdeki bir sayfanın nasıl yapılandırıldığını görebileceğiniz Tablo 15'e bakın: Orada tez konusunun dayandığı eser, bir kez tanımlandıktan ve başvurulan baskı belirtildikten sonra daha rahat olsun diye Cesare Pavese'nin İtalyanca çevirisi kullanılmaya karar verildiğinden atıflar metinde parantez içinde sayfa numaraları gösterilerek yapılmıştır, eleştirel literatüre ise dipnotta atıfta bulunulmuştur.

*Kural 5* – Birincil kaynaklara yapılan atıflar mümkün olduğunca eleştirel baskıya ya da en güvenilir baskıya başvurularak yapılır: Balzac üzerine bir tezde Livre de Poche baskısına atıfta bulunmak tavsiye edilmez, en azından Gallimard Yayınevi'nin "Bibliothèque de la Pléiade" serisine başvurulur. Klasik yazarlar ve antik dönem yazarları için genelde yaygın kullanımlara göre dizelere, bölümlere, paragraflara atıfta bulunmak yeterlidir (bkz. III.2.3.). Çağdaş yazarlar için, birden fazla baskı varsa, duruma göre ya ilkine ya da gözden geçirilmiş ve düzeltilmiş son baskıya atıfta bulunulur. Daha sonra yapılan baskılar sadece yeniden basımlardan ibaretse ilk baskıya, son baskı gözden geçirme düzeltme, ekleme, güncelleme içeriyorsa son baskıya atıfta bulunulur. Her halükârda bir birinci ve bir de bilmem kaçıncı baskı bulunduğunu belirtmek ve hangisine atıfta bulunulduğu konusunda net bilgi vermek gerekir (bunun için bkz. III.2.3.).

*Kural* 6 – Yabancı bir yazar çalışıyorsanız, atıflar özgün dilde olmalıdır. Eğer yazınsal eserler söz konusuysa bu kural vazgeçilmez kesin kuraldır. Bu durumlarda parantez içinde ya da dipnotta alıntının yaklaşık bir çevirisini vermek yararlı olabilir. Bu konuda danışmanınızın yönlendirmelerine göre hareket edin. Yazınsal biçemini çözümlemediğiniz ama düşüncesini tam olarak nasıl ifade ettiği ve kullandığı dilsel ayrıntılar önemli olan bir yazar söz konusuysa, neyi nasıl söylediğinin belli bir ağırlığı var demektir. Önemli bir filozofun belli fragramlarının yorumlanmasında da bu hissedilir, bu nedenle de yabancı dildeki özgün metin üzerine çalışmak iyi olur; ama bu durumda parantez içinde ya da dipnotta çeviriyi vermek kesinlikle tavsiye edilen bir şeydir, çünkü bu sizin tarafınızdan yapılan yorumlayıcı çalışmanın bir parçasını oluşturur. Eğer belirli bir bilgi, istatistik ya da tarihsel veri ya da genel bir yargı almak için yabancı bir yazara atıfta bulunuyorsanız, iyi bir İtalyanca çevirisini de kullanabilirsiniz ya da aldığınız parçayı siz çevirebilirsiniz, böylece okuru dilden dile sıçramak zorunda bırakmazsınız. Özgün başlığı düzgün alıntılamak ve hangi çevirinin kullanıldığını belirtmek yeterlidir. İster şair ister anlatı yazarı olsun, metinlerinin biçemi değil de içerdikleri felsefi fikirler için söz ettiğiniz bir yabancı yazar söz konusu olabilir. Bu durumlarda, eğer alıntılar çok fazlaysa söylemi daha akıcı hale getirmek için iyi bir çeviriye başvurmaya da karar verilebilir; o zaman sadece belli bir sözcüğün kullanımına dikkat çekmek ve sıklığını vurgulamak için özgün dilde kısa parçalar alınıp konulabilir. Tablo 15'te verdiğimiz Joyce'la ilgili örnekte durum budur. Ayrıca kural 4'ün (c) maddesine de bakın.

*Kural* 7 – Yazara ve esere yapılan gönderme *açık* olmalıdır. Neden söz ettiğimizi anlamak için aşağıdaki (hatalı) örnek incelemeye değer:

Vasquez, "incelenen sorunun çözümden uzak olduğunu"[1] ileri sürerken kendisiyle aynı fikirdeyiz ve Braun'un[2], "bu çok eski mesele kesin bir biçimde aydınlığa kavuşturulmuştur" diyen meşhur görüşüne rağmen, "tatmin edici bir bilgi aşamasına ulaşmadan önce kat edilecek daha çok yol olduğu" konusunda yazarımızla hemfikiriz.

Hiç kuşku yok ki ilk atıf Vasquez'e, ikincisi de Braun'a ait; ama üçüncüsü gerçekten de Vasquez'e mi ait? Bağlamdan bunu nasıl varsayabiliriz? Birinci dipnotta Vasquez'in eserinin 160. sayfasına gönderme yaptığımıza göre üçüncü atıf için de aynı kitabın aynı sayfasına atıfta bulunduğunu mu varsaymalıyız? Ya üçüncü atıf Braun'a yapıldıysa? İşte size aynı paragrafın nasıl düzeltilmesi gerektiğini gösteren bir örnek:

Vasquez, "incelenen sorunun çözümden uzak olduğunu"[3] ileri sürerken kendisiyle aynı fikirdeyiz ve Braun'un[4], "bu çok eski mesele kesin bir biçimde aydınlığa kavuşturulmuştur" diyen meşhur görüşüne rağmen, "tatmin edici bir bilgi aşamasına ulaşmadan önce kat edilecek daha çok yol olduğu"[5] konusunda yazarımızla hemfikiriz.

Fark ettiğiniz gibi dipnota şu bilgiyi koyduk: Vasquez, *op. cit.*, p. 160. Eğer alıntıladığımız cümle yine 160. sayfada olsaydı şöyle gösterebilirdik: Vasquez, *ibidem*. Ama "Vasquez"i belirtmeden "*ibidem*" bilgisi verirsek yanlış yapmış oluruz. Böyle yaparsak bu cümlenin, bir önce alıntılanan yazar olan Braun'un kitabının 345. sayfasında bulunduğu anlamına da gelebilir. "*Ibidem*" "aynı

1. Roberto Vasquez, *Fuzzy Concepts*, London, Faber, 1976, p. 160.
2. Richard Braun, *Logik und Erkenntnis*, München, Fink, 1968, p. 345.
3. Roberto Vasquez, *Fuzzy Concepts*, London, Faber, 1976, p. 160.
4. Richard Braun, *Logik und Erkenntnis*, München, Fink, 1968, p. 345.
5. Vasquez, *op. cit.*, p. 161.

yerde" anlamına gelir ve önceki dipnottaki atfı, kelimesi kelimesine tekrar etmek istendiğinde kullanılabilir. Bununla birlikte eğer metinde "yazarımızla hemfikiriz" yerine "Vasquez'le hemfikiriz" deseydik ve yine 160. sayfaya gönderme yapmak isteseydik, dipnotta sadece "*ibidem*" kullanabilirdik. Tabii ki tek bir şartla: Vasquez ve eserinden iki not öncesinde değil de, bir kaç satır önce ya da en azından aynı sayfa çerçevesinde söz edildiyse. Vasquez on sayfa önce görüldüyse, dipnotta tüm bilgileri tekrarlamak ya da en azından "Vasquez, *op. cit.*, p. 160" yazmak iyi olur.

*Kural 8* – Bir alıntı iki ya da üç satırı geçmediğinde çift tırnak içersinde paragrafa dahil edilerek verilebilir, tıpkı şimdi Campbell ve Ballou'ya yapmakta olduğum atıfta olduğu gibi. Andığım yazarlar şöyle diyorlar: "Üç satırı aşmayan birebir alıntılar çift tırnak içinde ana metne dahil edilerek verilir."[1] Alıntı daha uzunsa ana metinle arasına boşluk bırakmak ve tek satır aralığıyla blok alıntı yapmak daha iyi olacaktır: (Eğer tezi iki satır boşluğuyla yazıyorsanız atıf bir buçuk satır boşluğuyla yapılabilir). Bu durumda tırnak işaretleri gerekli değildir, çünkü blok alıntı yapılan ve puntosu küçültülen tüm parçaların alıntı olduğu açık seçik belli olacaktır; kendi gözlemlerimiz ya da ikincil geliştirmeler içinse farklı bir sistem kullanmamız gerekir (bunlar dipnota gideceklerdir). İşte size söylediğimiz türden bir alıntı örneği:[2]

1. W.G. Campbell e S.V. Ballou, *Form and Style*, Boston, Houghton Mifflin, 1974, p. 40.

2. Örnekte okumakta olduğunuz metin (daktiloyla yazılmış bir metin değil de) basılı bir sayfa olduğundan daha az boşluk yerine daha küçük bir harf karakteri kullanılmıştır (daktilolarda maalesef daha küçük karakter yoktur). Daha küçük harf karakteri kullanmanın iyi tarafı, kitabın kalan kısmında başka herhangi bir şey yapmanıza gerek kalmadan alıntıyı blok biçiminde vererek üsten ve alttan birer boşluk bırakıp ana metinden kolayca ayırmanızı sağlamasıdır. Yukarıdaki örnekte paragraf girintisiyle verilmesinin nedeni daktilo edilen metinde bu uygulamanın kullanışlılığını göstermektir.

Birebir yapılmış bir alıntı üç satırdan fazlaysa tez metninin ana gövdesinden ayrı bir paragrafta ya da çeşitli paragraflarda tek satır boşluğuyla verilmelidir.
Özgün kaynağın paragraf bölümlemesi alıntıda aynen muhafaza edilmelidir. Kaynakta doğrudan birbirini takip eden satırbaşları tek bir boşlukla ayrılarak bırakılırlar, sanki paragrafın çeşitli satırlarıymış gibi görünürler. İki farklı kaynaktan alıntılanan ve bir yorumlama metni tarafından bölünmemiş paragraflar çift boşlukla bölünmelidir.[1]

Paragraf girintisi alıntıları göstermek için kullanılır, özellikle de farklı uzunluklarda çok fazla alıntı gerektiren bir yazma aşamasında... Bu durumda tırnak işaretleri kullanılmaz.[2]

Bu yöntem alıntılanan metinleri hemen görmenizi sağladığından oldukça rahat bir yöntemdir, seçici bir okumada alıntıların atlanmasına, okurunuz sizin yorumunuzdan çok alıntılanan metinlerle ilgileniyorsa sadece onların üzerinde durmasına izin verir; bu yöntem nihayetinde alıntılarınıza tekrar bakılmak istendiğinde onların kolayca tekrar bulunmasını sağlar.

*Kural 9* – Alıntılarınız aslına *sadık* olmalıdır. İlkin, bütün sözcükleri oldukları gibi aynen yazmak gerekir (tezi yazdıktan sonra bu amaçla alıntıları özgün metne bakarak yeniden kontrol etmek çok iyi bir alışkanlıktır, çünkü alıntıları elyazısıyla ya da herhangi bir araç vasıtasıyla kopyalarken hata yapılabilir ya da atlamalar olabilir). İkinci olarak da, metnin bazı bölümleri elenmek istendiğinde işaret koymayı ihmal etmemek gerekir: Bu *işaretleme* aşamasında metnin atlanan bölümünü göstermek için üç nokta kullanılır. Üçüncü olarak, alıntıda olmayan şeyler metne dahil edilmemelidir; yorumlarımız,

1. Campbell e Ballou, *op. cit.*, p. 40.

2. P.G. Perrin, *An Index to English*, 4ª ed., Chicago, Scott, Foresman and Co., 1959, p. 338.

açıklama, belirtme gibi şeyler köşeli ya da yuvarlak parantezler içinde verilmelidir. Yazara ait olmayan alt çizgiler de belirtilmelidir. İşte size bir örnek: Aşağıda örnek olarak alıntılanan metinde benim kullandığımdan küçük farklılıklarla ayrılan kurallardan söz edilmektedir; bu konuda ölçütler birbirinden farklılaşabilir, örnek bunu anlamanızı kolaylaştıracaktır; önemli olan bütün bu kuralları istikrarlı ve tutarlı uygulamaktır:

Alıntının içinde ... çeşitli sorunlar ortaya çıkabilir... Metnin bir bölümü atlanacaksa bu durum köşeli parantez içine üç nokta koymak suretiyle gösterilir [biz ise parantez kullanmadan sadece üç nokta kullanılmasını önerdik]... Aktarılan metnin anlaşılması için bir sözcük eklendiğinde bu sözcük köşeli parantezler içine alınır [bu yazarların Fransız edebiyatı tezlerinden söz ettiği bu tezlerde bazen özgün elyazmasında eksik olan ama filologun mevcudiyetini varsaydığı bir sözcüğün eklenmesi gerekli olabilir].

. . . . . . . . . . . . . . .

Fransızca hatalarından kaçınmak gerekliliğini ve doğru ve açık bir İtalyancayla yazmak gerekliliğini unutmayalım [vurgu bize ait].[1]

Alıntı yaptığınız yazar, söz etmeye değer olmasına rağmen bariz bir biçem ya da bilgi hatası yapmışsa, hatasına da saygı göstermeniz ve bunu okura köşeli parantez içinde [sic] yazarak belirtmeniz gerekir. Alıntıyı şu şekilde yapmalısınız: "Savoy, 'Napolyon'un ölümünden sonra 1820'de [sic], Avrupa'nın durumu kapkaranlıktı,' demektedir." Ama sizin yerinizde olsam ondan alıntı yapmaktan vazgeçerdim.

*Kural 10* – Alıntı yapmak bir duruşmaya şahit götürmek gibi bir şeydir. Her zaman şahit bulabilecek ve

1. R. Campagnoli e A.V. Borsan, *Guida alla tesi di laurea in lingua e letteratura francese*, Bologna, Patron, 1971, p. 32.

güvenilir olduklarını kanıtlayabilecek durumda olmalısınız. Bu nedenle referansınız *doğru olmalı, yerinde ve zamanında* yapılmalıdır (hangi kitap ve hangi sayfanın söz konusu olduğu söylenmeden bir yazara atıfta bulunulmaz) ve herkesçe kontrol edilebilir olmalıdır. O halde önemli bir bilgiyi ya da yargıyı kişisel iletişim yoluyla, bir mektup ya da bir elyazması sayesinde elde ettiysek ne olacak? Aşağıdaki ifadelerden birini dipnota koyarak bir cümleyi gayet güzel bir şekilde alıntılayabilirsiniz:

1. Yazarla kişisel iletişim (6 Haziran 1975).
2. Yazarın kişisel mektubu (6 Haziran 1975).
3. 6 Haziran 1975'te kayıt altına alınmış beyanlar.
4. C. Smith, *Le fonti dell'Edda di Snorri*, elyazması.
5. C. Smith, XII. Fizyoterapi Kongresi'nde sunulmuş bildiri, elyazması (yayın aşamasında, yayınevi Mouton, The Hague).

Yukarıda 2, 4, 5 numaralarda gösterilen kaynaklar için her zaman üretebileceğiniz belgeler olduğunu fark etmişsinizdir. 3 numaralı kaynak için belirsiz bir bilgi sunulmuştur, bunun nedenlerinden biri de "kayıt" teriminden manyetik kayıt mı yoksa stenografik kayıt mı anlamamız gerektiğinin açık olmayışıdır. 1 numarada bulunan kaynağa gelince: Yazar size yalan söylemiş olabilir (ama bu arada ölmüş de olabilir). Bu gibi uç durumlarda, atfa nihai biçimini verdikten sonra yazara onu ulaştırmak ve kendisine atfettiğiniz fikirlerin doğru olduğunu ve alıntıyı kullanmanıza izin verdiğini belirten bir yanıt almak her zaman iyi bir yöntemdir. Eğer çok önemli ve yayımlanmamış bir bilgi söz konusuysa (yeni bir bilgi, henüz gizli bir araştırmanın sonucu) tezin ekine izin mektubunuzu koymanız iyi olacaktır. Doğal olarak bilgiyi sağlayanın Sarı Çizmeli Mehmet Ağa değil de tanınmış bir bilimsel otorite olması koşuluyla bunlara dikkat etmeniz gerekir.

*Küçük kurallar* – Titiz davranmak istiyorsanız, atladığınız metin parçasının yerine parantez içinde ya da parantezsiz üç nokta koyarken noktalama işaretleri konusunda aşağıda belirtilenlere dikkat edin:

Eğer çok da önemli olmayan bir yeri atlıyorsak... üç nokta işaretinin ardından metindeki noktalama işareti gelmelidir. Eğer metnin merkezî önemdeki bir yerini atlıyorsak..., üç noktanın ardından virgül koymak gerekir.

Dizeleri alıntıladığınızda başvurduğunuz eleştirel literatürün kullanımlarına uyun. Yine de, tek bir dize söz konusuysa metin içinde alıntılanabilir: "La donzelletta vien dalla campagna"[1] gibi. Metinde iki dize, kesme işaretiyle birbirinden ayrılarak verilebilir: "I cipressi che a Bolgheri alti e schietti / van da San Guido in duplice filar."[2] Daha uzun bir yazınsal parça söz konusuysa, boşluk bıraktığınız ve blok alıntı yaptığınız sistemi uygulamak daha iyidir:

E quando saremo sposati,
sarò ben felice con te.
Amo tanto la mia Rosie O'Grady
e la mia Rosie O'Grady ama me.[3]

Daha sonra uzun bir çözümlemenin nesnesi olacak tek bir dizeyle uğraşmanız gerekiyorsa da aynı biçimde alıntı yapmanız gerekir; Verlaine'in poetikasının temel

1. "Tarladan döner genç kız." Giacomo Leopardi, "Köyde Cumartesi", *Şarkılar*, çev. Necet Adabağ, Ankara, Efil Yayınevi, 2010, s. 117. (Y.N.)

2. "Yüksek ve düz selviler Bolgheri'ye giden / çift sıra halinde San Guido' dan." (Y.N.)

3. Amerikalı şarkıcı ve besteci Maude Nugent'ın "Sweet Rosie O'Grady" başlıklı şarkısından: *And when we are married / How happy we'll be / I love sweet Rosie O'Grady, / And Rosie O'Grady, loves me.* (Ve evlendiğimizde / Ne kadar mutlu olacağız / Tatlı Rosie O'Grady'yi seviyorum / Ve Rosie O'Grady de beni seviyor.) (Y.N.)

öğelerini aşağıdaki dizeden çıkartmak istermişçesine bir analiz yapmak istiyorsanız bu yöntemi tercih etmelisiniz:

De la musique avant toute chose

Bu durumlarda, cümle yabancı dilde de olsa, dizenin altını çizmek gerekmediğini söyleyebilirim. Özellikle de tez Verlaine hakkındaysa: Aksi halde hepsinin de altı çizilmiş yüzlerce sayfanız olur. Aşağıda gösterildiği gibi analiziniz *impair* kavramı üzerineyse dizeyi italik yazıp "vurgu bize ait" diye belirtmeniz iyi olur:

De la musique avant toute chose
*et pour cela préfère l'impair*
plus vague et plus soluble dans l'air,
şans rien en lui qui pèse et qui pose...[1]

1. "Musiki, her şeyden önce musiki; / Onun için tekli mısradan şaşma. / Kıvrak olur, erir havada sanki; / Ağır aksak söyleyişe yanaşma." "Şiir Sanatı", çev. Melih Cevdet Anday, Sabahattin Eyüboğlu, *Varlık*, 321, Nisan 1947, s. 10. (Y.N.)

## TABLO 15
## AYNI METNİN KESİNTİSİZ ANALİZİNE BİR ÖRNEK

*Portre* metni, daha önce *Stephen Hero*'da epifanik olarak tanımlanmış o anlar açısından zengindir:

Parlayarak ve titreyerek, titreyerek ve açılarak, süzülen bir ışık, açılan bir çiçek, sonsuza kadar kendini tekrarlayarak yayıldı, kıpkızıl açılarak ve süzülerek ve açılarak ve solarak ve en solgun güle, yapraktan yaprağa, ışık dalgasından ışık dalgasına, bütün gökyüzünü yumuşak kızarıklıklarıyla sele boğarak, her kızarıklık bir öncekinden daha derin (s. 231).[1]

"Denizin altındaki dünya"yla ilgili görüsünün de hemencecik alev görüsüyle değiştiği açık seçik ortadadır, yeni görüsünde kırmızı tonlar ve parlaklık algısı hâkimdir. Belki özgün metin bu geçişi "a brakin light" ya da "wave of light by wave of light" ve "soft flashes" gibi ifadelerle daha da iyi aktarmaktadır.

*Portre*'de ateş metaforuna sık başvurulduğunu biliyoruz artık. "Ateş" sözcüğü en az 59 kez, "alev" sözcüğünün çeşitli varyasyonları 35 kez görülmektedir.[2] O halde epifani deneyiminin ateş ile birleştirildiğini ve bunun ilk dönem Joyce'u ile *Il fuoco*'nun[3] yazarı D'Annunzio arasındaki ilişkileri araştırmak için bir anahtar olduğunu söyleyebiliriz. Şimdi aşağıdaki parçaya bakalım:

Yoksa zihninin çekingenliğinden başka görüşü de zayıf olduğu için, parıldayan duyumlanır yeryüzünün çok renkli ve birikimi bol bir dilin prizmasında yansımasından aldığı zevk daha mı azdı, aydınlık, esnek, ritimli düzyazıda en yetkin aynasını bulan bireysel duyguların iç dünyasını inceleyerek elde ettiği zevkten? (s. 224)

Yukarıdaki alıntıda D'Annunzio'nun *Il fuoco* adlı eserindeki bir pasaja şaşırtıcı bir gönderme buluruz:

Bir demirci ocağı gibi parıldayan o atmosferin içine düşürülmüştü...

1. James Joyce, *Sanatçının Bir Genç Adam Olarak Portresi*, çev. Murat Belge, İstanbul, İletişim Yayınları, 2015. (Ç.N.)
2. L. Hancock, *A Word Index to . Joyce's Portrait of the Artist*, Carbondale, Southern Illinois University Press, 1976.
3. "Ateş". Gabriele D'Annunzio'nun 1900 yılında yayımlanan romanı. (Y.N.)

## V.3.2. *Atıf, açımlama ve intihal*

Okuma fişlerini hazırlarken çeşitli noktalarda ilgilendiğiniz yazar hakkında küçük özetler çıkarmış olmalısınız. Yani *açımlama* yaptınız ve yazarın düşüncesini kendi sözcüklerinizle tekrarladınız. Başka durumlarda ise yazarın eserinden parçalar seçip tırnak içinde aynen aktardınız.

Daha sonra tezi yazma aşamasına geçtiğinizde artık okuduğunuz metin gözünüzün önünde değil; belki de tüm bölümleri bilgi fişinizden kopyalıyorsunuz. İşte bu durumda kopyalayarak aktardığınız bölüm ve parçaların açımlama mı yoksa tırnak işaretsiz alıntılar mı olduğundan emin olmalısınız. Bundan emin olamazsanız intihal yapmış olursunuz.

Bu intihal biçimi tezlerde oldukça yaygındır. Öğrencinin bunu yaparken vicdanı rahattır; çünkü er ya da geç, bir sayfa sonu notuyla o adı geçen yazarı kastettiğini söyler. Ama okur, tesadüfen de olsa, o sayfada özgün metnin açımlanmadığını, tırnak işareti kullanmadan aslında aynen *kopyalandığını* fark ederse, sizinle ilgili izlenimi hiç de iyi olmaz. Bu, sadece danışmanınız açısından nahoş bir durum olmakla kalmaz; ileride ister tezinizi yayımlamak ister yetkinlikleriniz konusunda bir yargıya varmak amacıyla olsun, çalışmanızı inceleyecek kişilerde kötü bir izlenim bırakırsınız.

Bir açımlamanın bir intihal olmadığından nasıl emin olunabilir? Her şeyden önce orjinalden çok daha kısaysa kesinlikle değildir. Ama yazarın bir cümlede ya da oldukça kısa bir biçimde çok özlü şeyler söylediği durumlar da vardır, bu durumlarda açımlama özgün metin parçasndan çok daha uzun olmalıdır. Böyle bir durumda nevrotik bir biçimde orijinaldekinden farklı sözcükler bulma

telaşına kapılmamak gerekir, çünkü bazen bazı terimlerin değişmeden aynen kalması kaçınılmaz, dahası yararlıdır. En güvenilir kanıta, metin gözünüz önünde olmadığında açımlama yapmayı başardığınızda sahip olursunuz. Bu, sadece kopyalamakla kalmadığınızı, okuduğunuzu anladığınız anlamına gelecektir.

Bu noktayı daha iyi açıklayabilmek için 1 numaralı örnekte Norman Cohn'un *I fanatici dell'Apocalisse*[1] adlı kitabından bir pasaj aktarıyorum.

2 numaralı örnekle makul bir açımlama örneği veriyorum. 3 numaralı örnekle bir intihal oluşturan *sahte bir açımlama* veriyorum. 4 numaralı örnekle 3 numaralı örneğin aynısını veriyorum, ama o örnekte dürüstçe tırnak işareti kullanarak intihalin önüne geçmiş oluyorum.

*1. Özgün metin*

Deccalin gelişi daha da büyük bir gerilime yol açmıştı. Nesiller birbirinin ardı sıra bıkmak bilmeden dünyayı yok edecek şeytanın bekleyişiyle yaşadılar. Bu şeytanın krallığı kanunsuz kuralsız bir kaos olacaktı; yağma ve şiddet, işkence ve kıyımla kutsanacaktı ama aynı zamanda beklenen bir sonun başlangıcını, yeniden doğuş ve azizler krallığının başlangıcını bildirecekti. İnsanlar sürekli tetikteydi, "işaretlerin" izindeydi; peygamberlik geleneğine göre bu işaretler "karmaşa döneminin" sonunu ilan edip ona eşlik etmiş olacaklardı; "işaretler" arasında kötü yöneticiler, sivil çatışmalar, savaş, kuraklık, kıtlık, veba, kuyrukluyıldızlar, seçkin kişilerin ani ölümleri, genelde günahkârlığın artması vardı; bunları fark etmekte herhangi bir zorlukla karşılaşılmayacaktı.

1. Özgün adı: *The Pursuit of the Millennium: Revolutionary Millenarians and Mystical Anarchists of the Middle Ages* [Milenyumun Peşinde: Ortaçağ'da Devrimci Milenyaristler ve Mistik Anarşistler], New York, Oxford University Press, 1957. (Y.N.)

2. *Dürüst bir açımlama*

Bu konuda Cohn'un[1] söyledikleri çok açıktır. Deccalin gelişinin beklendiği bu dönemin tipik gerilim halini ve aynı zamanda acı ve düzensizlik getirecek ve ikinci geliş denilen şeye, "parousia"ya, muzaffer İsa'nın geri gelişine başlangıç olacak şeytanın krallığını bekleyişi ele alıp betimler. Bu dönem hazin olayların egemen olduğu, yağmaların, şiddetin, kıtlık ve vebanın göründüğü bir dönemdir; dinî metinlerde deccalin gelişinin tipik alametleri olarak tanımlanan hemen hemen hiçbir "işaret" eksik değildi.

3. *Sahte bir açımlama*

Cohn'a göre... [bu girişi yazarın diğer bölümlerde ifade ettiği düşüncelerinden oluşan bir liste izler]. Öte yandan Deccal'in gelişinin daha da büyük bir gerilime yol açmış olduğunu unutmamak gerekir. Nesiller bıkmak bilmeden dünyayı yok edecek şeytanın bekleyişiyle yaşadılar, bu şeytanın krallığı kanunsuz kuralsız bir kaos olacaktı; yağma ve şiddet, işkence ve kıyımla kutsanacaktı ama aynı zamanda beklenen bir sonun başlangıcını, yeniden doğuş ve azizler krallığının başlangıcını bildirecekti. İnsanlar sürekli tetikteydi, "işaretlerin" izindeydi, peygamberlere göre bu işaretler "karmaşa dönemi"nin sonunu ilan edip ona eşlik edecekti; "bu işaretler" kötü yöneticileri, sivil çatışmaları, savaşı, kuraklığı, kıtlığı, vebayı, kuyrukluyıldızları, seçkin kişilerin ani ölümlerini (dahası genelde günahkârlığın artmasını) içeriyordu ve bunları fark etmekte herhangi bir zorlukla karşılaşılmayacaktı.

4. *Neredeyse metnin tamamını içeren ama intihali engelleyen bir açımlama*

Daha önce atıfta bulunduğumuz Cohn, başka bir yerde "Deccalin gelişinin daha da büyük bir gerilime yol açmış olduğunu" hatırlatır. Nesiller bıkmak bilmeden dünyayı yok edecek şeytanın bekleyişiyle yaşayıyorlardı, "Bu şeytanın krallığı kanunsuz kuralsız bir kaos olacaktı; yağma ve şiddet, işkence ve kı-

1. Norman Cohn, *I fanatici dell'Apocalisse*, Milano, Comunità, 1965, p. 128.

yımla kutsanacaktı ama aynı zamanda beklenen bir sonun başlangıcını, yeniden doğuş ve azizler krallığının başlangıcını bildirecekti.
İnsanlar sürekli tetikteydi, işaretlerin izindeydiler, peygamberlere göre bu işaretler "karmaşa döneminin" sonunu ilan edip ona eşlik edecekti. Bu aşamada Cohn, bu işaretlerin "kötü yöneticileri, sivil çatışmaları, savaşı, kuraklığı, kıtlığı, vebayı, kuyrukluyıldızları, seçkin kişilerin ani ölümlerini, genelde günahkârlığın artmasını" içermesine rağmen "Bunları fark etmekte herhangi bir zorlukla karşılaşılmayacaktı," diye belirtir.[1]

Şimdi açık seçik görünen şey şu: Eğer 4 numaralı örnekte açımlama yapma zahmetine katlandıysanız aslında metinden aldığınız parçanın tamamını alıntı olarak aktarmaya değerdi. Ama bunu yapmak için okuma fişinize ya parçayı tamamıyla aktarmanız ya da şüpheli olmayan bir açımlama yapmanız gerekirdi. Tezi yazarken bilgi fişlerini hazırlama sürecinde ne yaptığınızı hatırlayamayacağınız için, daha o aşamadan başlayarak çalışmanızda doğru biçimde yol almış olmanız gerekiyor. Yani eğer bilgi fişi üzerinde tırnak işaretleri yoksa bir açımlama yazmış olduğunuzdan ve intihal yapmadığınızdan emin olmalısınız.

## V.4. Dipnotlar

### V.4.1. *Dipnotlar ne işe yarar?*

Çok fazla dipnot içeren tezlerin yanı sıra kitapları da kapsayan çok yaygın bir kanaat, bu tür çalışmaların ne çok şey bildiğini göstermeye yarayan bir züppelik örneği ve sıklıkla da bir göz boyama girişimi olduğu yönündedir. Hiç kuşku yok ki, kendi çalışmasına önemli bir

1. N. Cohn, *I fanatici dell'Apocalisse*, Milano, Comunita, 1965, p. 128.

hava vermek için dipnotları gerektiğinden fazla kullanan pek çok yazar olduğunu da ihtimal dışı bırakmamak gerekir; bu arada notlarını, incelediği eleştirel literatürden –davranışının cezasız kalacağını bilerek– yağmalamak suretiyle aldığı gereksiz bilgilerle dolduranlar da vardır. Ama bu durum, doğru ölçüde kullanıldıklarında notların işe yaradıkları gerçeğini ortadan kaldırmaz. Peki doğru ölçü nedir? Bunu söylemek mümkün değil, çünkü bu tezin türüne bağlıdır. Yine de burada dipnotların işe yaradığı durumları ve bu durumlarda nasıl verilmeleri gerektiğini göstermeye çalışalım.

a) *Dipnotlar alıntıların kaynağını göstermeye yarar.* Eğer kaynaklar metin içinde gösteriliyorsa o sayfanın okunması güçlük yaratabilir. Elbette, V.4.3.'teki yazar-tarih sistemi gibi daha az dipnot kullanarak esas referansları metinde verme biçimleri de vardır. Öte yandan dipnotlar, alıntıların kaynağını gösterme amacına kusursuzca hizmet eder. Bir bibliyografik referans notunun kitabın ya da bölümün sonunda olmasındansa sayfa sonunda olması daha iyidir; böylece bir bakışta neden söz edildiği kontrol edilebilir.

b) *Dipnotlar metinde tartıştığınız bir konu hakkında sizi destekleyen başka bibliyografik notlar eklemenize yarar:* "bu konuyla ilgili olarak şu kitaba da bakınız" gibi. Bu gibi durumlarda da bilgiyi dipnotta vermeniz daha rahat bir gösterimdir.

c) *Dipnotlar metin içi ve metin dışı göndermeler yapmanızı sağlar.* Ele aldığınız bir konu için dipnota "cfr." ibaresi koyabilirsiniz (bu kısaltma "karşılaştır" anlamına gelir, gerek bir başka kitaba gerekse sizin incelemenizdeki bir bölüm ya da alt bölüme gönderme yapabilir. Metin içi göndermeler metinde de yapılabilir: Okumakta olduğunuz kitap her fırsatta bir başka bölüme ya da başlığa gönderme yaptığından bu tür örneklerle doludur.

d) *Dipnotlar, metne dahil etmeniz halinde bütünlüğü bozacak destekleyici bir atıf ya da alıntı yapmanıza yardımcı olur.* Diyelim ki metinde bir şey söylediniz ya da bir saptama yaptınız, sonra da ipin ucunu kaçırmamak için bir sonraki saptamaya geçtiniz. Bu durumda ilkinden sonra sizin saptamanızı destekleyip onaylayan bir bilgi otoritesinin mevcut olduğunu göstermek için dipnota gönderme yaparsınız.[1]

e) *Dipnotlar metinde yaptığınız saptamaları genişletmenize yarar.*[2] Bu anlamda çok yararlıdırlar, çünkü ne kadar önemli olurlarsa olsunlar ele aldığınız konuya göre birincil önem taşımayan ya da öz itibarıyla zaten söylediğiniz bir şeyi farklı bir bakış açısıyla tekrarlamaktan başka bir şey yapmayan gözlemlerle metni ağırlaştırmamınızı sağlarlar.

f) *Notlar metnin saptamalarını düzeltmeye yararlar:* Yaptığınız saptamadan eminsinizdir, ama sizinle aynı fikirde olmayanların olduğunun da farkındasınızdır ya da belli bir bakış açısıyla konuya yaklaşıldığında yaptığınız saptamaya itiraz edilebileceğini düşünüyorsunuzdur. İşte bu gibi hallerde kısmen kısıtlayıcı[3] bir not, yerleştir-

1. "Ortak bilgi konusu olmayan gerçek olaylarla ilgili tüm önemli ifadeler geçerlilikleriyle ilgili bir kanıta dayanmalıdır. Bu metinde, sayfa sonu dipnotunda ya da her ikisinde de yapılabilir." (Campbell ve Ballou, *op. cit.*, p. 50).

2. *İçerik* dipnotları metnin çeşitli noktalarını genişletmek ya da tartışmak için kullanılabilirler. Örneğin Campbell ve Ballou *(op. cit.*, p. 50) teknik tartışmaların, rasgele yorumların ve ek bilgilerin yerini değiştirip onları dipnota koymanın yararlı olduğunu hatırlatırlar.

3. Gerçekten de, dipnotlar koymanın yararlı olduğunu söyledikten sonra Campbell ve Ballou'nun *(op. cit.*, p. 50) da hatırlattığı gibi açıklama amaçlı notları düzenlerken belli bir ölçüyü göz önünde tutmak gerektiğini belirtelim. Önemli ve anlamlı bilgileri notlara aktarmamaya özen göstermek gerekir: Çok önemli fikirler ve olmazsa olmaz bilgiler metinde yer almalıdır." Öte yandan yine aynı yazarların söylediği gibi (*ibidem*), "Her sayfa sonu notu pratikte kendi mevcudiyetini gerekçelendirmelidir." Sadece havalı görünsün diye yerleştirilmiş gibi görünen ve o söylemin amaçları açısından önemli hiçbir şey söylemeyen dipnotlardan daha rahatsız edici bir şey yoktur.

meniz sadece bilimsel dürüstlüğünüzün değil aynı zamanda eleştirel ruhunuzun da kanıtı olacaktır.

g) Dipnotlar, bir alıntıyı özgün dilinde vermeniz gerektiğinde *çevirisini* okura sunmanıza yarar, aynı zamanda söylemin akıcılığını bozmamak adına çeviriyi metin içinde vermenizin daha rahat olacağı durumlarda alıntının ***kontrolü için özgün versiyonunu*** okurlarınıza sağlamanız açısından da işinize yarar.

h) *Notlar borçların ödenmesine yararlar.* İçinden bir cümlenin alındığı bir kitaba atıfta bulunmak bir borç ödemektir. Bir fikir ya da bir bilginin alındığı bir yazara atıfta bulunmak bir borç ödemektir. Bununla birlikte bazen belgelenebilirliği daha zor olan borçları da ödemek gerekir; örneğin ortaya koymakta olduğumuz bazı özgün fikirlerin, belli bir eserin okunmasından alınan feyzler ya da belli bir araştırmacıyla yapılan özel söyleşiler olmadan ortaya çıkmayacaklarını belirtmek, bilimsel doğruluk normu sayılabilir.

Yukarıda *a, b* ve *c* maddelerinde belirtilen türden dipnotların sayfa sonunda verilmesi daha yararlı olacakken *d* ve *h* maddelerinde belirtilen türden dipnotlar bölüm sonuna ya da tezin sonuna da gidebilirler, özellikle de çok uzun değillerse. Bununla birlikte ***bir dipnotun aslında asla çok uzun olmaması gerektiğini*** söyleyelim: Aksi halde bu bir dipnot değil ***ek*** olur; bu haliyle de çalışmanın sonuna yerleştirilerek numaralandırılmalıdır. Bununla birlikte tutarlı olmanız gerekir: Ya tüm dipnotları sayfa sonuna ya da tüm dipnotları bölüm sonuna koyun; ya da kısa dipnotları sayfa sonuna, ekleriyse çalışma sonuna koyun.

Bir kez daha hatırlatalım ki eğer homojen bir kaynağı, tek bir yazarın eserini, bir günlüğün sayfalarını, bir el-

yazmaları koleksiyonunu, mektupları ya da belgeleri ve benzeri metinleri inceliyorsanız, çalışmanın başında kaynaklarınız için kısaltmalar saptayarak ve her atıf ya da başka gönderme için metne parantez içinde sayfa ya da belge numarasıyla bir işaret koyarak dipnot kullanmaktan kaçınabilirsiniz. Klasiklere atıflar hakkında ilgili paragraftaki ya da III.2.3.'teki kullanımlara uyunuz. Ortaçağ yazarları hakkındaki bir tezde Migne'nin *Patrologia Latina*'sına yapılan (PL, 30, 231) türünden bir atfı parantez içi bilgilerle metne koyarak yüzlerce dipnot kullanmaktan kaçınabilirsiniz. Metinde ya da ekte şemalara, tablolara, grafiklere yapılan göndermeler içinde aynı şeyi yapın.

## V.4.2. *Atıf-dipnot sistemi*

Şimdi de dipnotun bibliyografik referans için araç olarak kullanımını ele alalım: Eğer metinde herhangi bir yazardan söz ediliyor ya da o yazardan pasajlar alıntılanıyorsa, bu bilgilere denk düşen dipnot uygun bibliyografik referansı sağlar. Bu sistem çok rahattır; çünkü eğer not sayfa altındaysa, okur vakit kaybetmeden hangi esere referans yapıldığını öğrenir.

Bununla birlikte bu işlem ister istemez bir tekrar gerektirir: Çünkü notta atıfta bulunduğunuz eserler daha sonra nihai bibliyografyada da bulunmak zorundadır (Tabii bu durum, tezin özel alan bibliyografyasıyla hiçbir ilgisi olmayan bir yazara atıfta bulunulan nadir notlar dışında geçerlidir. Örneğin bir astronomi tezinde rastladığım, "Güneşi yıldızları döndüren sevgi"[1] gibi bir atıfta not yeterlidir).

1. Dante, *Cennet* XXXIII, 145. [Çev. Rekin Teksoy, İstanbul, Oğlak Yayıncılık, 2011, s. 806.]

Atıfta bulunulan eserler daha önce notlarda verildiklerinden, nihai bibliyografya gerekli değil, demenin bir hükmü yoktur: Aslında nihai bibliyografya, başvurulan malzemeye bir bakışta hâkim olmak ve konuyla ilgili literatür hakkında bütüncül bilgiler edinmek için işe yarar; okuru, çalışmayı sayfa sayfa tarayıp dipnotlarda metinleri aramaya mecbur etmek terbiyesizce bir şey olur.

Dahası nihai bibliyografya, dipnota göre daha eksiksiz bilgi sağlar. Örneğin yabancı bir yazara atıfta bulunulduğunda, dipnotta sadece özgün dildeki başlık verilebilecekken bibliyografya o eserin bir çevirisinin mevcut olup olmadığından okuru haberdar edecektir. Dahası dipnotta yazara *adı ve soyadı* ile atıfta bulunulurken bibliyografyada o yazar alfabetik sırayla soyadı ve adı ile yazıldığından daha kolay bulunacaktır. Bir başka şey de, eğer bir makalenin dergide çıkmış bir ilk baskısı varsa, daha sonra yeniden basıldıysa ve çok daha kolay temin edilebilir bir ortak kitapta yer alıyorsa, dipnot kolektif kitaptaki sayfa numarasını belirterek sadece ikinci baskıya atıfta bulunabilecekken bibliografya birinci baskıyı özellikle kayıt altına almalıdır. Bir dipnot çeşitli verileri kısaltabilir, alt başlıkları eleyebilir, eserin kaç sayfa ve cilt olduğunu söylemezken bibliyografya tüm bu bilgileri vermek zorundadır.

Tablo 16'da çeşitli notlarla bir örnek sayfa veriyoruz, hemen yanındaki sayfada yer alan Tablo 17'de aynı bibliyografik referansların nihai bibliyografyada nasıl görüneceklerini gösteriyoruz, böylece aralarındaki farkları gözlemleyebileceksiniz.

Hemen şunu söyleyelim ki, örnek olarak önerilen metin farklı türden pek çok referansı olsun diye doğaçlama tasarlanmıştır, bu nedenle güvenilirliği ya da kavramsal açıklığı konusunda üzerine yemin et deseler edemem.

Şunu da belirtmeden geçmeyelim: Basit olsun diye bibliyografya temel verilerle sınırlanmıştır, III.2.3.'te listelenen eksiksizlik ve mükemmellik gereklilikleri ihmal edilmiştir.

Tablo 17'de yer alan, standart bibliyografya dediğimiz bibliyografya çeşitli biçimler alabilir: Yazarlar büyük harfle yazılabilir, çeşitli yazarlar anlamına gelen ve genelde AAVV olarak gösterilen kitaplar yayına hazırlayanın adıyla da verilebilir, vb.

Örneklerde dipnotların bibliyografyadakinden daha rahat bir biçimde verildiğini, ilk baskıya atıfta bulunmak gibi bir dertleri olmadığını, sadece sözü edilen metnin tanınabilir olmasını sağlamakla yetindiklerini, eksiksiz bilgileri vermeyi bibliyografyaya bıraktıklarını ve sadece elzem durumlarda sayfa numarası belirttiklerini, onun dışında metnin kaç sayfa ve cilt olduğuna ve çevrilip çevrilmediğine dair bilgi aktarmadıklarını göreceğiz.

Bu sistemin kusurları neler? Örneğin 5 numaralı notu ele alalım. Bize Lakoff'un, çeşitli yazarların makalelerinden derlenmiş AAVV *Semantics* başlıklı kitapta bulunan makalesine atıfta bulunulduğunu söylüyor. Nerede atıfta bulunulmuş? Neyse ki 4 numaralı notta. Ya on sayfa önce atıfta bulunulmuş olsaydı? Okur gidip bibliyografyada kontrol etsin mi diyecektik? Ama bu durumda biraz sonra söz edeceğimiz yazar-tarih sisteminin daha rahat olduğunu söylemekle yetinelim.

TABLO 16
DİPNOTTA ATIF SİSTEMİNİN KULLANILDIĞI BİR SAYFA ÖRNEĞİ

Chomsky[1] sözcenin anlamının, onu oluşturan temel bileşenlerinin anlamlarının toplamı olduğunu söyleyen Katz ve Fodor'un[2] anlamsal yorumlama ilkesini kabul etmekle birlikte, her durumda anlam belirleyicisi olarak sözdizimsel yapının birincil konumunu vurgulamaktan vazgeçmez.[3]
Chomsky doğal olarak bu ilk posizyonlarından yola çıkıp daha iyi eklemlenmiş bir posizyona varır, bununla birlikte "Deep Structure, Surface Structure and Semantic Interpretation"[4] başlıklı makalesinde özetini sunduğu tartışmalar sayesinde daha önce kısmen ilk eserlerinde söylemiş olduğu gibi, anlamsal yeniden yorumlamayı derin yapı ile yüzeysel yapı arasında bir yere yerleştirir. Lakoff[5] gibi başka yazarlar ise mantıksal anlamsal biçimin sözdizimsel yapının ta kendisini ürettiği üretici bir anlambilim oluşturmaya çalışırlar.[6]

1. Bu eğilimin panoramik durumu için bkz. Nicolas Ruwet, *Introduction à la grammaire generative*, Paris, Plon, 1967.

2. Jerrold J. Katz ve Jerry A. Fodor, "The Structure of a Semantic Theory", *Language* 39, 1963.

3. Noam Chomsky, *Aspects of a Theory of Syntax*, Cambridge, M.I.T., 1965, p. 162.

4. *Semantics* içinde, yay. haz. D.D. Steinberg ve L.A. Jakobovits, Cambridge, Cambridge University Press, 1971.

5. "On Generative Semantics", atıf AAVV, *Semantics* içinde.

6. Bu yaklaşımla aynı görüşler için ayrıca bkz. James McCawley, "Where do noun phrases come from?", atıf AAVV, *Semantics* içinde.

TABLO 17
ÖRNEĞE AİT STANDART BİBLİYOGRAFYA ÖRNEĞİ


AAVV, *Semantics: An interdisciplinary Reader in Philosophy, Linguistics and Psychology*, yay. haz. Steinberg, D.D. ve Jakobovits, L.A., Cambridge, Cambridge University Press, 1971, ss. X-604.

Chomsky, Noam, *Aspects of a Theory of Syntax*, Cambridge, M.I.T. Press, 1965, ss. XX-252 (İtalyanca çeviri *Saggi Linguistici 2* içinde, Torino, Boringhieri, 1970).

"De quelques constantes de la théorie linguistique", *Diogène* 51,1965 (İtalyanca çeviri AAVV, *I problemi attuali della linguistica* içinde, Milano, Bompiani, 1968).

"Deep Structure, Surface Structure and Semantic Interpretation", AAVV, *Studies in Oriental and General Linguistics* içinde, yay. haz. Jakobson, Roman, Tokyo, TEC Corporation for Language and Educational Research, 1970, ss. 52-91; şimdi AAVV, *Semantics* (v.) içinde, ss. 183-216.

Katz Jerrold J. ve Fodor Jerry A., "The Structure of a Semantic Theory", *Language* 39, 1963 (şimdi AAVV, *The Structure of Language* içinde, yay. haz. Katz J.J. ve Fodor, J.A., Englewood Cliffs, Prentice-Hall, 1964, ss. 479-518).

Lakoff, George, "On Generative Semantics", AAVV, *Semantics* (v.) içinde, ss. 232-296.

McCawley, James, "Where do noun phrases come from?", AAVV, *Semantics* içinde (v.), ss. 217-231.

Ruwet, Nicolas, *Introduction à la grammaire générative*, Paris, Plon, 1967, s. 452.

### V.4.3. *Yazar-tarih sistemi*

Son zamanlarda giderek artan bir biçimde pek çok disiplinde tüm referans notlarını eleyip sadece içerik ve çapraz referans notlarını muhafaza etmeye yarayan bir sistem kullanılmaktadır. Bu sistemin kullanılabilmesi için nihai bibliyografyada yazarın ilk adının ve kitabın ya da makalenin ilk baskısının yayın tarihinin mutlaka açıkça gösterilmesi gerekmektedir. Metin içinde yazar-tarih sistemini kullanan bir tezde bibliyografik kayıt örneği için aşağıdaki kaydı inceleyin:

Corigliano, Giorgio
1969 *Marketing-Strategie e tecniche*, Milano, Etas Kompas S.p.A. (2ª ed., 1973, Etas Kompass Libri), p. 304.

CORIGLIANO, Giorgio
1969 *Marketing-Strategie e tecniche*, Milano, Etas Kompas S.p.A. (2ª ed., 1973, Etas Kompass Libri), p. 304.

Corigliano, Giorgio, 1969, *Marketing-Strategie e tecniche*, Milano, Etas Kompass S.p.A. (2ª ed., 1973, Etas Kompass Libri), p. 304.

Bu bibliyografya nelere uygundur? Bu kitaptan söz etmek zorunda olduğunuzda, sayfa altında dipnotta atıf, not ve simgesel kısaltma kullanmanıza gerek bırakmadan yazmaya devam etmenizi sağlar:

Mevcut ürünler üzerine yapılan araştırmalarda "numunenin boyutları da deneme ürünün taşıması gereken ürün özellikleri arasında yer alır" (Corigliano, 1969:73). Ama yine Corigliano alan tanımının kullanışlı bir tanım oluşturduğu uyarısında da bulunmuştur (1969:71).

Bu durumda okur ne yapar? Nihai bibliyografyaya başvurur ve "(Corigliano, 1969:73)" gösteriminin "*Marketing* falanca kitabının 73. sayfası" demek olduğunu anlar.

Bu sistem metni gereksiz sayılabilecek fazlalıklarından büyük oranda kurtarmayı sağladığı gibi notların yüzde seksenini ortadan kaldırabilir. Dahası bu sistemi kullandığınızda yazma aşamasında bir kitabın (bibliyografya çok geniş olduğunda pek çok kitabın) verilerini sadece *bir kez* kopyalamanız yeterli olur.

Sürekli olarak pek çok kitaba ve sıklıkla da aynı kitaba atıfta bulunmanın gerekli olduğu durumlarda özellikle tavsiye ettiğimiz bir sistemdir, böylece *ibidem, op. cit.* ve benzeri işlevler taşıyan oldukça can sıkıcı küçük notlardan kurtulmuş olursunuz. Konuyla ilgili literatürün sıkı takiple yapılmış ayrıntılı bir incelemesi söz konusu olduğunda vazgeçilmez bir sistemdir. Nitekim aşağıdaki gibi bir cümleye bakalım:

Sorun geniş bir biçimde Stumpf (1945: 88-100), Rigabue (1956), Azzimonti (1957), Forlimpopoli (1967), Colacicchi (1968), Poggibonsi (1972) ve Gzbiniewsky (1975) tarafından ele alınmışken, Barbapedana (1950), Fugazza (1967) ve Ingrassia (1970) tarafından tamamen görmezden gelinmiştir.

Bu alıntıların her biri için eser gösterimli bir not koymak zorunda kalsaydınız sayfayı inanılmaz bir biçimde doldurmuş olurdunuz, dahası okurun gözlerinin önüne söz konusu soruna yönelik ilginin gelişimini gösteren böylesine açık bir zamansal sıralama da koyamazdınız.

Ama bu sistem sadece belli koşullarda işler:

a) Çalışmanızın olası okurlarının zaten bilgisi dahilinde olan, oldukça *türdeş* ve *belli bir uzmanlık alanına* ait bir bibliyografya söz konusu olduğunda. Yukarıda alıntıladığımız bölüm, diyelim ki kurbağaların cinsel davranışlarıyla ilgili olsa (üzerinde uzmanlaşılmış bir konu değil) okurun bir bakışta "Ingrassia (1970)" gösteriminin, Ingrassia'nın *La Limitazzione delle nascite presso i batraci* [Kurbağalarda Doğum Kontrolü] başlıklı kitabı anlamına

geldiğini bileceği varsayılır (ya da en azından Ingrassia'nın 50'li yıllara ait herkesçe bilinen çalışmalarından farklı biçimde ortaya konmuş olan son dönem çalışmalarından birinin söz konusu olduğunu tahmin eder). Diyelim ki yüzyılın ilk yarısında İtalyan kültürü hakkında bir tez yapıyorsunuz, tezinizde romancılara, şairlere, politikacılara, filozoflara ve ekonomistlere atıfta bulunacaksanız; o zaman bu sistem işlemez, çünkü hiç kimse bir kitabı tarihiyle tanımaya alışık değildir ve bunu özel bir uzmanlık alanında yapabilsek bile bütün alanlarda yapamayız.

b) Modern bir bibliyografya ya da en azından son iki yüzyıla ait bir bibliyografya söz konusu olduğunda bu sistem işler. Çünkü Yunan felsefesiyle ilgili bir çalışmada (oldukça anlaşılır sebeplerle) Aristoteles'in bir kitabına yayım tarihiyle atıfta bulunulmaz.

c) *Bilimsel-akademik* bir bibliyografya söz konusu olduğunda: *Aylaklar*'ı göstermek için "Moravia, 1929" yazılmaz. Eğer çalışmanız bu koşulları karşılıyorsa ve bu kısıtlamalara uygunsa o zaman yazar-tarih sistemi tavsiye edilebilir.

Tablo 18'de, Tablo 16'daki sayfanın aynısının yeni sisteme göre formüle edilmiş halini göreceksiniz: Altı dipnot yerine tek bir dipnotla *daha kısa* hale geldiğini göreceksiniz. Ona denk düşen bibliyografya ise (Tablo 19) birazcık daha uzun olmakla birlikte daha açık ve net. Aynı yazarın zamansal olarak birbirini takip eden eserleri göze çarpıyor (aynı yazarın aynı yıl yayımlanmış iki eseri söz konusu olduğunda tarihe harf eklenerek kitapların birbirinden ayırt edildiğini fark etmişsinizdir), bibliyografyadaki iç göndermeler daha açık ve net, daha az bilgi gerektiriyorlar.

Bu bibliyografyada AAVV kısaltmalarının ortadan kaldırıldığına ve kolektif kitapların yayına hazırlayanın adıyla gösterildiğine dikkatinizi çekerim (gerçekten de

"AAVV, 1971" hiçbir anlam taşımayabilir çünkü pek çok kitaba gönderme yapıyor olabilir).

Kolektif bir kitapta görünen makaleleri, yayına hazırlayanın adıyla bibliyografyaya kaydetmek dışında, bazen makalelerin alındığı kolektif kitabın bazen de sadece o kitapta yer alan makalenin kaydında aynı kitaptan söz edildiğini fark edeceksinizdir. Bunun nedeni oldukça basit. Steinberg & Jakobovits, 1971 gibi kolektif bir kitaba atıfta bulunuluyor çünkü pek çok makalede (Chomsky, 1971; Lakoff, 1971; McCawley, 1971) ona gönderme yapılıyor. Katz ve Fodor tarafından yayına hazırlanan *The Structure of Language* gibi bir kitaba ise, yine aynı yazarlara ait "The Structure of a Semantic Theory" başlıklı makaleyle ilgili madde içinde atıfta bulunulmuş, çünkü bibliyografyada ona gönderme yapan başka metin bulunmuyor.

Bu sistemin esas itibarıyla, bir metni her ne kadar daha sonra yapılan baskılarıyla tanımaya alışmış olsak da, onun ilk yayımlanma tarihini hemen görme imkânı sağladığını fark edeceksiniz. Bu nedenle yazar-tarih sistemi özel bir uzmanlık disiplini hakkındaki türdeş incelemelerde kullanışlıdır, bu alanlarda belli bir teoriyi ilk kez kimin önerdiğini ya da belli bir görgül araştırmayı ilk kez kimin yaptığını bilmek sıklıkla önem taşıyan bir meseledir.

Yazar-tarih sisteminin kullanılmasının mümkün olduğu durumlarda tavsiye edilebilir olmasının son bir nedeni daha var. Varsayalım ki, pek çok sayfa sonu notu olan bir tezi, notları bölümlere göre numaralayarak sıralayıp bitirdiniz, daktiloyla yazdınız ve sonunda 125 numaralı dipnota geldiniz. Birdenbire görmezden gelemeyeceğiniz önemli bir yazara atıfta bulunmayı ihmal ettiğinizi fark ediyorsunuz, üstelik atıf tam da bölüm başında olmalı. Bir dipnot eklediğinizde 125'e kadar olan dipnotların hepinin numarasını değiştirmeniz gerekir.

TABLO 18

TABLO 16'DA BULUNAN SAYFANIN YAZAR-TARİH SİSTEMİNE GÖRE DÜZENLENMİŞ HALİ

Chomsky (1965a: 162) sözcenin anlamının onu oluşturan temel bileşenlerinin anlamlarının toplamı olduğunu söyleyen Katz ve Fodor'un (Katz & Fodor, 1963) anlamsal yorumlama ilkesini kabul etmekle birlikte, her durumda anlam belirleyicisi olarak sözdizimsel yapının birincil konumunu vurgulamaktan vazgeçmez.[1] Chomsky doğal olarak bu ilk posizyonlarından yola çıkıp daha iyi eklemlenmiş bir posizyona varır, bununla birlikte Chomsky, 1970'te özetini sunduğu tartışmalar sayesinde daha önce kısmen ilk eserlerinde (Chomsky, 1965a: 163) söylemiş olduğu gibi, anlamsal yeniden yorumlamayı derin yapı ile yüzeysel yapı arasında bir yere yerleştirir. Başka yazarlar (örneğin Lakoff, 1971) ise mantıksal anlamsal biçimin sözdizimsel yapının ta kendisini ürettiği üretici bir anlambilim oluşturmaya çalışırlar (krş. McCawley, 1971).

1. Noam Chomsky, *Aspects of a Theory of Syntax*, Cambridge, M.I.T., 1965, p. 162.

TABLO 19
YAZAR-TARİH SİSTEMİNE GÖRE
DÜZENLENMİŞ BİBLİYOGRAFYA ÖRNEĞİ


| | |
|---|---|
| Chomsky, Noam | |
| 1965a | Aspects of a Theory of Syntax, Cambridge, M.I.T. Press, ss. XX-252 (İtalyanca çeviri Chomsky, N., *Saggi Linguistici 2* içinde, Torino, Boringhieri, 1970). |
| 1965b | "De quelques constantes de la théorie linguistique", Diogène 51 (İtalyanca çeviri AAVV, *I problemi attuali della linguistica* içinde, Milano, Bompiani, 1968). |
| 1970 | "Deep Structure, Surface Structure and Semantic Interpretation", Jakobson, Roman (yay. haz.), *Studies in Oriental and General Linguistics* içinde, Tokyo, TEC Corporation for Language and Educational Research, ss. 52-91; şimdi Steinberg & Jakobovits, 1971 içinde, ss. 183-216. |
| Katz Jerrold J. & Fodor, Jerry A. | |
| 1963 | "The Structure of a Semantic Theory", *Language 39* (şimdi Katz, J.J. & Fodor, J.A., *The Structure of Language* içinde, Englewood Cliffs, Prentice-Hall, 1964, ss. 479-518). |
| Lakoff, George | |
| 1971 | "On Generative Semantics", Steinberg & Jakobovits içinde, 1971, ss. 232-296. |
| McCawley, James | |
| 1971 | "Where do noun phrases come from?", Steinberg & Jakobovits içinde, 1971, ss. 217-231. |
| Ruwet, Nicolas | |
| 1967 | *Introduction à la grammaire générative*, Paris, Plon, s. 452. |
| Steinberg, D.D. & Jakobovits L.A., (yay. haz.) | |
| 1971 | *Semantics: An Interdisciplinary Reader in Philosophy, Linguistics and Psychology*, Cambridge, Cambridge University Press, ss. X-604. |

Yazar-tarih sistemiyle böyle bir sorununuz olmaz: Metne isim ve tarih içeren bir parantez yerleştirmeniz ve söz konusu yazar bilgisini genel bibliyografyaya (kalemle ya da tek bir sayfayı yeniden daktilo ederek) eklemeniz yeter.

Ama zaten daktilo edilmiş teze kadar gitmemize gerek yok: Yazarken de dipnotları eklemek can sıkıcı numaralandırma sorunları çıkarır karşımıza, oysa yazar-tarih sistemiyle bu tür eziyetlere katlanmazsınız.

Bu sistem referans ve atıf açısından oldukça homojen tezlere uygun olsa da, nihai bibliyografyasında dergiler, elyazmaları, tutanaklarla ilgili olarak pek çok kısaltmayı kullanmayı gerektirebilir. İşte size iki nihai bibliyografyadan alınmış iki örnek, biri doğa bilimleri, diğeri tıp alanına ait:

Mesnil, F. 1896. Etudes de morphologie exteme chez les Annélides. Bull. Sci. France Belg. 29:110-287.

Adler, P. 1958. Studies on the Eruption of the Permanent Teeth. Acta Genet. et Statist. Med., 8 : 78 : 94.

Yukarıdaki örneklerde ne söylenmek istendiğini bana sormayın. Bu türden bir yayını okuyanın neden söz edildiğini zaten biliyor olduğu ilkesinden yola çıkılmış.

## V.5. Uyarılar, tuzaklar, alışkanlıklar

Bilimsel bir eserde kullanılan, sayılamayacak kadar çok teknik olduğu gibi bir o kadar da içine düşebileceğiniz tuzaklar vardır. Bu kısa çalışmanın sınırları içinde, bir tez yazımında okyanusu tek başınıza aşmanızı sağlayacak tüm uyarıları yapalım diye bir sınır koymuş değiliz, sadece bunlardan bazılarını özel bir sıra gözetmeden belirtmeye çalıştık. Burada verdiğimiz kısa bilgiler ve uya-

rılar kendi başınıza keşfetmek zorunda kalacağınız başka tehlikelerin de farkına varmanıza yarayacaklar.

*Herkesin bildiği şeyler için kaynak ve referans vermeyin.* "Ludwig'in dediği gibi Napolyon Saint Helena'da ölmüştür," diye yazmak hiç kimsenin aklından bile geçmez; ama bu tür saflıklar sıklıkla yapılmaktadır. "Marx'ın dediği gibi mekanik dokumacılar Sanayi Devrimi'nin gelişini işaret etmişlerdi," demek kolaydır; oysa burada Marx'tan önce de, herkesçe kabul edilen bir gözlem söz konusudur.

*Bir yazarın, başkalarının fikirleri olarak aktardığı şeyi o yazara atfetmeyin.* Bunun tek nedeni ikinci el bir kaynaktan bilinçsizce yararlanmış görüntüsü sunmanıza sebep olacak olması değildir; aynı zamanda o yazarın söz konusu fikri, kabul etmeksizin aktarmış olabileceği ihtimali de göz önüne alınmalıdır. Göstergeyle ilgili küçük bir elkitapçığı niteliğindeki bir çalışmamda çeşitli olası sınıflamalar arasında göstergeleri anlatımsal ve iletişimsel olarak ayıran sınıflandırmayı da aktarmıştım. Üniversitede kullanılan bir alıştırmada "Eco'ya göre göstergeler anlatımsal ve iletişimsel olarak ikiye ayrılırlar," yazdığını gördüm; oysa ben bu bölümlemeyi çok kaba bulduğumdan ona hep karşı çıkmıştım: Bu görüşe, onu kendime ait kılmak için değil objektif olmak için atıfta bulunmuştum.

*Sırf numaralandırmayı tutturmak için dipnot eklemeyin ya da çıkarmayın.* Daktilo edilen tezlerde (ya da daktilograf için okunaklı bir biçimde zaten yazılmış olan) tezlerde de başınıza gelebilecek bir şeydir: Yanlış eklediğiniz bir notu çıkarmak ya da her ne pahasına olursa olsun yeni bir not eklemek zorunda kalabilirsiniz. Bu durumda birbirini takip eden tüm numaralandırma sistemi

altüst olur. Tezin başından sonuna kadar değil de bölüm bölüm numaralandırdıysanız çok daha iyi bir şey yapmışsınızdır. (1'den 10'a kadar dipnotları düzeltmek bir iş, 1'den 150'ye kadar düzeltmek ise bir başka iştir). Tüm bu simgesel kısaltmaları değiştirmekten kaçınmak için bir not ekleyerek boşluğu doldurmak ya da bir not çıkarmak gibi seçeneklerin cazibesine kapılacaksınızdır. İnsani bir şey, tabii anlaşılabilir. Ama bu gibi durumlarda °, °°, +, + + ve benzeri ilave göstergeler yerleştirmek daha iyidir. Kuşkusuz iğreti durur ve danışmanın hoşuna gitmeyebilir. Yapabiliyorsanız, numaralandırmayı yeniden değerlendin.

*Bilimsel doğruluk kurallarına riayet ederek ikinci el kaynaklardan alıntı yapmanın bir yöntemi vardır.* İkinci el bir kaynaktan alıntı yapmamak her zaman çok daha iyidir, ama bazen başka çareniz kalmaz. Bazıları iki sistem tavsiye ederler. Sedanelli'nin, Smith'e ait olan, "maymunların dil yetisi dönüşümsel dilbilgisi terimleriyle çevrilebilir" saptamasını alıntıladığını varsayalım. İlk durumda: Bu saptamayla ilgili sorumluluğun Sedanelli'ye ait olduğuna vurgu yapmak gerekir; o halde notta pek de zarif olmayan bir biçimde şöyle deriz:

1. C. Sedanelli, *Il linguaggio delle api*, Milano, Gastaldi, 1967, s. 45 (aktaran C. Smith, *Chomsky and Bees*, Chattanooga, Vallechiara Press, 1966, s. 56).

İkinci durumda: saptamanın Smith'e ait olduğunu ortaya koymakla ilgileniriz ve ikinci el bir kaynak kullandığımızdan Sedanelli'ye sadece vicdanımızı rahatlatmak için atıfta bulunuruz, o zaman notta şöyle yazarız:

1. C. Smith, *Chomsky and Bees*, Chattanooga, Vallechiara Press, 1966, s. 56 (alıntı kaynağı C. Sedanelli, *Il linguaggio delle api*, Milano, Gastaldi, 1967, s. 45).

*Eleştirel baskılar, gözden geçirilmiş baskılar ve benzer durumlar için daima net bilgiler vermek.* Bir baskının eleştirel baskı olup olmadığını ve bu baskının kimin tarafından hazırlandığını net bir biçimde belirtmek gerekir. İkinci ya da bilmem kaçıncı baskının, gözden geçirilmiş, genişletilmiş ve düzeltilmiş olup olmadığını net bir biçimde belirtmek gerekir. Aksi halde bir yazarın 1940 yılında yazdığı bir eserin 1970 yılındaki gözden geçirilmiş baskısında dile getirdiği fikirleri, sanki yazar o fikirleri, belki de bazı keşifler henüz yapılmadan 1940'ta dile getirmiş gibi sunabilirsiniz.

*Bir Antikçağ yazarını yabancı kaynaklardan alıntılarken dikkatli olun.* Aynı kişiyi farklı kültürler değişik biçimlerde adlandırırlar. Fransızlar Pierre d'Espagne derlerken biz İtalyanlar Pietro di Spagna yerine Pietro Ispano [Pietro Spano, Papa XI. Giovanni] demekteyiz. Onlar Scot Erigene diyorlar biz ise Scoto Eriugena [Johannes Scottus Erigena]. İngilizce bir metinde Nicholas of Cues [Nikolaus von Kues] adını bulursanız, karşınızdaki kişi Niccolo Cusano'dur; tıpkı Petrarque, Petrarch [Petrarca] Michel-Ange [Michelangelo] Vinci [da Vinci], Boccace [Boccacio] gibi tarihî şahsiyetleri doğal olarak tanıyabildiğiniz gibi. Robert Grosseteste, biz İtalyanlarda Roberto Grossatesta'dır. Albert Le Grand ya da Albert the Great bizde Alberto Magno'dur [Albertus Magnus]. Gizemli bir Aquinas ise, San Tommaso d'Aquino' dur. İngilizler ve Almanlar için Anselm di (of, von) Canterbury denilen kişi bizim Anselmo d'Aosta'dır [Aziz Canterbury'li Anselmus]. Rogier van der Wayden ve Rogier de la Pasture mevzusunda iki ressamdan söz etmeyin çünkü her iki adlandırma da aynı kişiye aittir. Eski bir Fransızca kaynaktan yararlanarak Rus isimlerinin transkripsiyonunu yaparken dikkatli olun: Staline veya Lenine yazma hatasına düşmeyin, artık "Uspenskij" olarak

yazılmasına rağmen Ouspensky diye yazmak isteyebilirsiniz, dikkatli olun. Aynı şey şehirler için de geçerlidir: Den Haag, The Hague, La Haye L'Aja: bunların hepsi Lahey'dir.

Bu yüzlerce ayrıntının içinden nasıl çıkılacak? Aynı konu hakkında değişik dillerdeki tezleri okuyarak yani kulübün üyesi olarak bunu başarabilirsiniz. Tıpkı her erkek çocuğun Satchmo'nun Louis Armstrong olduğunu ve her gazete okurunun Fortebraccio'nun Mario Melloni olduğunu bildiği gibi. Bütün bunları bilmeyen kişi zincirin son halkasıymış ve taşralıymış gibi görünür: Bir tez söz konusuysa durum daha da vahim: Mezun adayı bazı ikincil kaynaklara göz attıktan sonra tezinde Arouet ve Voltaire arasındaki ilişki diyorsa ona "taşralı" değil "cahil" derler.

*Yabancı özel isimlerle sıfatları nasıl bir araya getireceğinize karar verin*. Eğer Marx'çı derseniz Lenin'ci de demeniz, Marksist derseniz de Leninist de demeniz gerekir.

*İngilizce kitaplarda rakamlarla karşılaştığınızda dikkatli olun.* Eğer Amerikan kültürüne ait bir kitapta 2,625 rakamını görürseniz bunun anlamı iki bin altı yüz yirmi beştir, 2.25 ise iki virgül yirmi beş anlamına gelir.

*Yabancılar asla Cinquecento, Settecento, Novecento* yazmazlar; XVI., XVIII., XX yüzyıl yazarlar. Ama eğer Fransızca ya da İngilizce bir kitapta İtalyanca olarak "Quattrocento" yazıyorsa bunun anlamı İtalyan kültürünün net bir dönemine genelde Floransa kültürüne gönderme yaptıklarıdır. Farklı diller arasındaki terimlerde kolaycı eşdeğerlilikler bulmayın. İngilizce "renaissance" bizdekinden farklı bir dönemi kapsar, içinde on yedinci yüzyıl yazarları da bulunur. "Mannerism" ya da "Manierismus" gibi terimler aldatıcıdır çünkü İtalyan sanat tarihinin "Maniyerizm" dediği şeyi anlatmazlar.

*Teşekkürler* – Danışman dışında birileri size sözlü tavsiyelerde bulunarak, nadir kitapları ödünç vererek,

başka türden destekler sağlayarak yardımcı olduysa, tezin başına ya da sonuna bir teşekkür notu koymanız iyi olur. Bu aynı zamanda başka yerlerdeki kişilere başvurma zahmetine katlandığınızı göstermeye yarar. Danışmana teşekkür etmek pek de şık bir şey değildir. Size yardım ettiyse bu onun görevi olduğu içindir.

Danışmanınızın nefret ettiği, adını duyunca tüylerinin diken diken olduğu ve küçümsediği bir araştırmacıya teşekkür etmeniz ve ona borçlu olduğunuzu belirtmeniz gerekebilir. Büyük bir akademik kaza ama kabahat sizde. Ya danışmanınıza güvenip size embesil olduğunu söylediği kişiye başvurmayacaktınız ya da danışmanınız açık fikirli biriyse öğrencisinin, kendisinin aynı fikirde olmadığı kaynaklara başvurmasını kabul edebilir; bu durum tez savunmanızda medeni bir şekilde bir fikri tartışma konusu olabilecektir. Ya da danışmanınız kaprisli, hasetli ve dediğim dedik yaşlı bir üniversite baronudur ve aslında böyle biriyle tez yazmamanız gerekirdi.

Eğer tezi illa ki onunla yapmak istiyorsanız, kusurlarına rağmen sizi himayesine alacak iyi bir aday gibi görünüyorsa size, o halde ahlaksızca seçiminizde istikrarlı olun, diğerinden söz etmeyin çünkü zaten hocanızla aynı kumaştan olmayı seçmişsiniz demektir.

## V.6. Bilimsel gurur

IV.2.4.'te bilimsel mütevazılıktan söz etmiştik; bu konu araştırma yöntemi ve metinlerin okunmasıyla ilgiliydi. Şimdi yazma cesaretiyle ilgili olan bilimsel gururdan söz edelim.

Yazarın sürekli olarak *excusationes non petitae (gereksiz özürlerle)* ilerlediği tezlerden (bazen basılı kitaplarda da aynı şey olur) daha rahatsız edici bir şey yoktur.

Bu konuyu ele alacak yeterlilikte olmasak da şu hipotezi ortaya atma cüretinde bulunacağız...

Ne diye o yeterlilikte olmayasınız ki? Seçtiğiniz konuya aylar belki de yıllar harcamadınız mı? Büyük bir ihtimalle o konuyla ilgili okunacak her şeyi okumadınız mı? Üstünde düşünüp notlar almadınız mı? Şimdi mi yeterliliğiniz olmadığını fark ediyorsunuz? Bu kadar zamanda ne yaptınız? Yeterli olmadığınız hissindeyseniz tezi sunmayın. Sunuyorsanız kendinizi hazır hissediyorsunuz demektir ve hiçbir şekilde mazeret üretmek gibi bir hakkınız bulunmamaktadır. Başkalarının düşüncelerini ortaya koyduktan, konuyla ilgili zorlukları belirttikten ve belli bir konuda olası alternatif yanıtları açıkça belirttikten sonra korkmayın, *balıklama atlayın.* "Bu konuda şunu söyleyebiliriz" ya da "... olduğu söylenebilir" gibi ifadeleri telaşa kapılmadan kullanın. Konuştuğunuz anda siz konunun uzmanısınız. Fasulyeden bir uzman olduğunuz anlaşılırsa vay halinize, ama mütereddit olmaya hakkınız yok. Siz, o belli konu hakkında kolektivite adına konuşan insanlığın memurusunuz. Ağzınızı açmadan önce mütevazı ve temkinli olun, ama açtığınızda gururlu ve mağrur olun.

Herhangi bir konuda bir tez yazmak, o zamana kadar o konuda hiç kimsenin öylesine eksiksiz, açık ve net şeyler söylemediğini varsaymak anlamına gelir. Bu kitabın tamamına baktığınızda konu seçiminde temkinli olmanız, oldukça sınırlı bir tercihiniz olması gerektiğini, belki de en kolayını tercih etmeniz, belki de değersiz bir alana ait bir seçim yapmanız gerektiğini öğrenmiş olmalısınız. Ama seçtiğiniz konu hakkında, konunuz "24-28 Ağustos 1976 Tarihleri Arasında Gustavo Modem Sokağı ve Visacane Sokağı Köşesindeki Gazete Bayisindeki Gazete Satışları Değişkeleri" olsa bile, *yaşayan en önemli otorite* olmalısınız.

Konu hakkında söylenen her şeyi özetleyen, yeni bir şey eklemeyen bir derleme tezi yapmayı seçmiş olsanız bile, başka otoritelerce söylenen şeylerle ilgili bir otorite olmuşsunuz demektir. O konuyla ilgili olarak söylenenleri sizden daha iyi bilen biri ortaya çıkmamalıdır.

Doğal olarak vicdanınızın rahat olacağı bir biçimde çalışmış olmalısınız. Ama bu başka bir mesele. Burada bir stil sorunu dile getirilmektedir. Mızmızlanıp duran kompleksli biri olmayın, bu çok can sıkıcı.

*Dikkat: Şimdi göreceğiniz bölüm basılı bir bölüm değildir, daktiloyla yazılmıştır. Tezin son halini yazmak konusunda bir model işlevi taşımaktadır. Hatalar ve düzeltmeler bulunmaktadır. Çünkü ne siz ne de ben kusursuz insanlarız.*

*Tezin son halini yazmanın iki önemli ânı bulunmaktadır: son redaksiyon ve daktiloyla kopya etmek.*

*Nihai redaksiyonun size düştüğü ve kavramsal bir sorun olduğu, daktiloyla çalışmanızı kopyalamanın bu konuda uzman birine düştüğü ve kol gücüyle yapılan bir iş olduğu gibi bir inanç yaygın olsa da, durumun tam anlamıyla böyle olmadığını belirtelim.*

*Bir teze, onu daktilo ederek biçim vermek bazı yöntemsel seçimler yapmayı gerektirir. Eğer sizin yerinize bir daktilograf bu işi kendi standartlarını uygulayarak yaparsa, bu durum tezinizin aynı zamanda içeriği üzerinde de etkisi olan grafik-gösterimlere ait tutarlı bir yöntemi olmasını engellemez. Dahası, aslında olması gereken de budur, grafik gösterimlere ait seçimleri tezinizi (elle, daktiloyla, tek parmakla da olsa ya da –korkunç ama– ses kayıt cihazıyla) yazarken siz yaptıysanız daktilografa bu konuda grafik yönergeler sağlamanız gerekir.*

*İşte bu nedenle bu bölümde tezinizin hem kavramsal düzenini hem de "iletişimsel yüzünü" kapsayan grafik yönergeleri bulacaksınız.*

*Tezi yazdırmak için onu illa ki daktilografa vermeniz gerektiğini söylemiyoruz, tezinizi daktilo kullanarak siz de yazabilirsiniz; özellikle de özel grafik kurallar gerektiren bir tez söz konusuysa bu tavsiye edilen bir şeydir. Dahası tezinizin ilk yazımını siz tek başınıza daktiloyla yazabilecek durumda olabilirsiniz; böylece daktilografa sizin daktilografik açıdan zaten oluşturmuş olduğunuz kopyayı temize çekmekten başka iş kalmaz. Asıl mesele daktilo kullanmayı bilip bilmediğiniz ya da öğrenip öğrenemeyeceğinizdir. Gerisi kolaydır; çünkü ikinci el taşınabilir bir daktilo, daktilografa ödeyeceğiniz paraya oranla size çok daha ucuza mal olur.*

## VI. NİHAİ REDAKSİYON

### VI.1. Grafik Ölçütler

#### VI.1.1. Kenarlar ve Boşluklar

Bu bölüm BÜYÜK HARFLE yazılmış ve sola yaslanmış bir başlıkla başlıyor (ama başlığı ortalamanız da mümkün). Bölüm, örneğimizde Roma rakamıyla yazılmış bir numarayla başlıyor (olası başka seçenekleri daha sonra göreceğiz).

Üç ya da dört satır boşluk bıraktıktan sonra, yine sola yaslanmış ve altı çizili olarak alt bölüm başlığı geliyor; bu alt başlık hem bölümün Roma rakamıyla gösterilen numarasına hem de alt bölüme bağlı olduğunu gösteren Arap rakamıyla yazılmış bir başka numaraya sahip. Böylece alt bölüm ve ona bağlı alt başlık birbirinden ayırt edilmiş oluyor. Daha sonra alt bölümün başlığı iki satır aşağıda (ya da iki boşluk sonra) yer alıyor: Alt başlığın altı çizilmiyor, bunu kendisinin bağlı olduğu alt bölümden ayırt edilebilsin diye yapıyoruz. Metin kendi başlığından iki satır (ya da iki boşluk) sonra başlıyor: Alt başlığın ilk sözcüğü iki vuruş içeriden yazılıyor. Ya sadece alt bölüm başlarken ya da bu sayfada yaptığımız gibi her paragrafta iki ya da üç boşluk girintiyle başlayarak yazmaya karar verilebilir.

Paragraf girintisiyle yazmaya başlamak önemli; girinti, okurun önceki paragrafın bittiğini ve metinde kısa bir aradan sonra

konuya yeniden dönüldüğünün hemen anlamasını sağlar. Daha önce de gördüğümüz gibi sıklıkla paragraf açmak iyidir, ama bunu rasgele yapmamak gerekir. Paragraf açmak çeşitli aşamalardan oluşan bir söylem parçasının bittiğini ve bir başkasının başlayacağını gösterir. Tıpkı konuşurken belli bir noktada "Anladın mı?" diyerek ara vermek gibidir: "Anlaştık mı? O halde devam edelim." Herkes anladığına göre yeni bir paragraf açılır ve devam edilir, tıpkı şimdi yaptığımız gibi.

Alt bölüm bittikten sonra, metin sonu ile yeni alt bölüm başlığı ya da ona bağlı alt başlık arasında üç satır (üç boşluk) bırakın.

Bu sayfa, satırlar arasında iki boşluk bırakılarak yazılmıştır. Pek çok metin üç boşlukla yazılır; çünkü bu okunabilirliği artırır, çalışma daha hacimli görünür ve yeniden yazmanız gereken bir sayfayı değiştirmeniz daha kolay olur. Üç boşluk kullanarak yazma aşamasında bölüm başlığı, alt bölüm başlığı ve olası başka başlıklar arasında bir satırlık bir artış olur.

Eğer teziniz daktilograf tarafından yazılıyorsa, daktilograf sayfanın her bir kenarından ne kadar boşluk bırakılması gerektiğini bilir. Eğer siz yazıyorsanız, sayfaların ciltleneceğini ve ciltlendikleri noktada okunabilirliklerinde bir sorun olmaması gerektiğini unutmayın. Sadece sol tarafta değil sağ tarafta da makul düzeyde bir boşluk bırakılması tavsiye edilir.

Bu bölüm grafik ölçütler hakkında olduğundan, fark etmiş olabileceğiniz gibi kitap

baskısı olarak değil daktiloyla yazılmıştır; içerik ve biçim tutarlılığı sağlamak amaçlanmıştır. Bu yüzden de, tezinizden söz ederken kendi kendinden de söz eden bir bölümdür aynı zamanda. Bu nedenle neyin, ne zaman ve nasıl yapılması gerektiği belirtilirken, uygulamayı gösterebilmek için bazı terimlerin altı çizilmiştir. Dipnotların nasıl konulduğunu göstermek için dipnotlar konulmuştur. Bölümleme, alt bölümleme, alt başlık açma ölçütlerini gösterebilmek için metin bölümlere ve alt bölümlere ayrılmıştır.

VI.1.2. Alt çizgi ve büyük harfler

Daktiloda italik karakter yoktur. Bu nedenle bir kitapta italik yazılan bir şeyin tezlerde altı çizilir. Eğer teziniz kitap olarak basılırsa altı çizili yerler tipograf tarafından italik hale getirilecektir.

Nelerin altı çizilir? Bu, tezin türüne bağlıdır ama bu konuyla ilgili genel ölçütler şöyledir:

a) Yaygın kullanıma sahip olmayan yabancı sözcüklerin altı çizilir. Artık dilinize girmiş ve sık kullanılan arena, bar gibi yaygınlaşmış yabancı sözcüklerin altı çizilmez; bir fizik tezinde, o alanda çok yaygın kullanılan proton gibi bir sözcüğün, bir müzikoloji tezinde libretto sözcüğünün altı çizilmez.

b) Felis catus, euglena viridis, clerus apivorus gibi bilimsel adlandırmaların altı çizilir.

c) Vurgulanmak istenen teknik terimlerin altı çizilir: "Petrol arama süreçlerinde karotaj yöntemi..."
d) Bir tezin en önemli sözcesini ya da sonuç niteliği taşıyan bir saptamasını oluşturan bir tümcenin, çok uzun olmadıkça, altı çizilir: "Aslında 'akıl hastalığı' tanımında çok derin değişiklikler meydana geldiğini kanıtlamak istiyoruz."
e) Kitap başlıklarının altı çizilir (dikkat: Bölüm başlıklarının ve dergi makalelerinin başlıklarının altı çizilmez).
f) Şiir, tiyatro eseri, tablo ve heykel adlarının altı çizilir: Lucia Vaina-Pusca, "La théorie des mondes possibles dans l'étude des textes-Baudelaire lecteur de Brueghel" başlıklı makalesinde Hintikka'nın Knowledge and Belief adlı eserine gönderme yaparak Baudelaire'in Körler şiirinin Brueghel'in Körler Meseli başlıklı tablosundan ilham aldığını söyler.
g) Gazete ve dergi adlarının altı çizilir: "24 Haziran 1976 tarihli Espresso'da yayımlanan 'Ya Seçimlerden Sonra?' başlıklı makaleye bakınız."

Dikkat: Başka yazarlardan yaptığınız alıntıların altını çizmeyin, bu alıntılar için V.3.'te verdiğimiz kurallar geçerlidir: iki ya da üç satırdan fazla alt çizgi kullanmayın; çok fazla alt çizgi kullanmak durup durup, "Hey kurt geliyor, kurt geliyor!" diye bağırmak gibi olur, yalancı çoban misali olursunuz. Altını çizdiğiniz bir yerin, tezinizi yüksek

sesle okuyor olsaydınız, ses tonunuzu değiştirmenize neden olacak bir iletişim değeri taşıması önemlidir; altı çizili bölüm, iletinizin alıcısının -dikkati dağılmış bile olsa- ne söylediğinize dikkat etmesini sağlar.

Pek çok kitapta, italik karakterlerin yanı sıra (yani tezlerde de alt çizgiyle birlikte) özel bir grafik karakter kazanmış büyük harf de kullanılır. Bu özel karakterde cümle başındaki büyük harften ya da özel isimler için kullanılandan daha küçük bir punto kullanılır. Ama daktilolarda böyle özel bir büyük harf karakteri olmadığından teknik açıdan çok özel bir önemi olan sözcükler için, o da oldukça temkinli bir biçimde, büyük harf kullanmaya karar verebilirsiniz. Bu durumda çalışmanızdaki anahtar sözcükleri büyük harfle yazarken cümlelerin, yabancı sözcüklerin veya başlıkların altını çizersiniz. İşte size bir örnek:

> Hjelmslev, İFADE ve İÇERİK düzlemlerine ait, başka açılardan bağımsız iki İŞLEV arasındaki korelasyonu GÖSTERGESEL İŞLEV olarak tanımlar. Bu tanım, özerk bir kendilik olarak gösterge kavramını krize sokar.

Tezinizde büyük harfle yazdığınız bir terimi ne zaman kullanırsanız kullanın, ya terimi kullanmadan hemen önce ya da hemen sonra onu tanımlamanız gerektiğini unutmayın. Aynı şey alt çizme yöntemini kullandığınızda da geçerlidir. Vurgulama amacıyla büyük harf

kullanmayın ("keşfettiğimiz şey söylemimizin amacı açısından bize BELİRLEYİCİ görünmektedir"). Genelde hiçbir şekilde vurgulama yapmayın. Ünlem işareti ve bir alıntıda belli bir metin parçasının atlandığını göstermek dışında üç nokta kullanmayın. Ünlem işaretleri, üç noktalar, teknik olmayan terimler için büyük harfle yazımlar acemi yazarlara özgü şeylerdir ve genelde kendi ceplerinden bastırdıkları kitaplarında görülürler.

VI.1.3. Alt bölümler

Bir alt bölümün, bu alt bölümde de olduğu gibi alt başlıkları olabilir. Eğer alt bölümün başlığının altı çizilmişse alt başlık ondan ayırt edilebilmek için altı çizilmeden yazılır; metin ve başlık arasındaki mesafe hep aynı olsa da bu tercih, ikisini birbirinden ayırt etmeye yarar. Öte yandan gördüğünüz gibi alt bölümü alt başlıktan ayırt etmenin bir başka yolu da numaralandırmadır. Okur, Roma rakamıyla bölümün, kullanılan ilk Arap rakamıyla alt bölümün, ikincisiyle ise alt başlığın gösterildiğini anlayacaktır.
IV.1.1. Alt bölümler - Burada alt başlığın adı, bir başka sistemi göstermek için tekrarlanmıştır. Başlık, alt bölümün gövdesinin bir parçasını oluşturmakta ve altı çizili gösterilmektedir. Bu sistem, alt başlıklar için başka bir bölümleme kullanmak üzere aynı yöntemi kullanmanızı engellediğinden o durumlar dışında gayet iyi işleyebilen bir yöntem sunar. Bu bölümde göreceğimiz gibi bazen yararlı da olur.

Başlık koymadığınız bir numaralandırma sistemi kullanabilirsiniz. Aşağıdaki örnekte görebileceğiniz gibi okumakta olduğunuz alt başlık aşağıdaki gibi metne dahil edilebilir: IV.1.1. Metin hemen rakamlardan sonra başlayacak ve tüm satır, bölüm biter bitmez iki satırla ayrılmış olacaktır. Bununla birlikte başlıkların mevcudiyeti okura yardımcı olmakla kalmaz, yazarı da tutarlı olma gerekliliğiyle karşı karşıya bırakır; çünkü yazarı, söz konusu alt bölüm için başlık kullanarak tanımlamaya mecbur eder (böylece temel bir problemi odak noktasına koymasını gerekçelendirmiş olur). Başlık alt bölümün, alt bölüm olmak için makul bir nedeni olduğunu göstermiş olur.

İster başlık kullanın ister kullanmayın, bölümleri ve alt bölümleri ayırt etmemize yarayan numaralandırma sisteminde kullanılan rakamlar farklı yapılara sahip olabilirler. Bu konuda VI.4. numaralı alt bölüme, "İçindekiler" kısmına bakıp bazı numaralandırma örnekleri bulabilirsiniz. Sizi "İçindekiler"e yönlendirmemizin sebebi, orada "İçindekiler"in düzenlenme şeklinin metnin düzenlenme şeklini ya da tam tersini kesin ve net bir biçimde yansıtması gerektiğidir.

VI.1.4. Çift tırnak ve diğer işaretler

Çift tırnak aşağıdaki durumlarda kullanılır:

a) Alt bölümün içinde bir başka yazarın bir ifadesinin ya da bir cümlesinin alındığı durumlarda kullanılır. Tıpkı şimdi burada

Campbell ve Ballou'nun, "üç satırı aşmayan doğrudan alıntılar çift tırnak içinde verilir ve metnin içine dahil edilirler,"[1] dediğini hatırlatarak bu kurala bir kez daha dikkat çekelim derken yaptığımız gibi.

b) Bir başka yazarın kullandığı sözcüklere yapılan atıflarda kullanılırlar; tıpkı şimdi burada atıfta bulunulan Campbell ve Ballou'nun, çift tırnaklara "quotation marks" dediğini hatırlatırken yaptığımız gibi (ama alıntıladıklarımız yabancı sözcükler olduğu için "quotation marks" olarak da yazabilirdik). Yazarlarımızın kullandığı terminolojiyi kabul eder ve bu teknik terimi tezimizde kullanırsak artık "quotation marks" ya da quotation marks şeklinde yazmayız: Anglosakson tipografik kullanımlardan söz eden bir incelemede QUOTATION MARKS diye yazarız (çünkü burada incelememizin kategorilerinden birini oluşturan teknik bir terim söz konusudur).

c) "...denilen" ifadesiyle kullanmak istediğimiz başka yazarlara ait olan ya da kuyllanımı yaygın olan terimleri tırnak içinde gösteririz. Yani idealist estetiğin "şiir" dediği şeyin, bir yayınevinin kataloğunda yer alan ANLATI ve DENEME türlerinin karşıtı olarak kategorilendiri-

1. W.G. Campbell e S.V. Ballou, Form and Style-Theses, Reports, Term Papers, 4ª ed., Boston, Houghton Mifflin, 1974, p. 40.

len ŞİİR teknik terimiyle aynı kapsama sahip olmadığını yazmış oluruz. Yine aynı şekilde Hjelmslev'in GÖSTERGESEL İŞLEV nosyonunun yaygın kullanılan "gösterge" nosyonunu krize soktuğunu söyleyebiliriz. Bazıları çift tırnakları bir terimi vurgulamak için kullanmak isterler; ama bu tavsiye edilen bir şey değildir, çünkü vurgulama söz konusu olduğunda alt çizgiye ya da tek tırnaklı gösterime başvurulur.

d) Tiyatro eserlerinden yapılan alıntılar. Bununla birlikte Hamlet'in, "Olmak ya da olmamak? İşte bütün mesele bu," deyişi söz konusu olduğunda aşağıdaki biçimde göstermenizi tavsiye ederim:

> Hamlet - Olmak ya da olmamak? İşte bütün mesele bu.

Başvuru kaynağınız olan konunuza özel eleştirel literatürün geleneğinde başka sistemlerin kullanılmaması, bu durumun istisnasıdır.

Bununla birlikte bir başka metinde çift tırnak içine alınmış, bir başkasına ait bir metnin alıntılanması gerektiğinde alıntıyı nasıl tekrar tırnak içine koyabileceğimiz önemli bir sorudur. Bu gibi durumlarda tek tırnak kullanılır, Smith'e göre, "o ünlü 'olmak ya da olmamak' deyişi bütün Shakespeare yorumcularının kendilerini kanıtlayabilecekleri en önemli örneği" teşkil etmektedir.

Peki eğer Wolfram'ı alıntılamış Brown'ı alıntılayan Smith'i alıntılamak istesek ne olacak? Bazıları bu sorunu şöyle çözüyor: "Smith'in meşhur saptamasına göre,

'Brown'ın, «olmak ve olmamak birbiriyle örtüşür» diyen Wolfram'ın ilkesini reddettiğini' söyleyerek ona gönderme yapan herkes gerekçesiz bir hataya düşmektedir." Ama eğer V.3.1. alt başlığındaki Kural 8'e bakarsanız, yani orada söylendiği gibi alıntı <u>metinden ayrı bir biçimde blok halinde</u> verilirse üç ayrı türden tırnak işareti kullanmanıza gerek kalmaz.

Bununla birlikte, yukarıdaki örnekteki gibi Fransız veya İtalyan tarzı tırnak işareti olarak da bilinen <u>köşeli tırnak</u> işaretlerinin kullanıldığı durumlarla da karşılaşılır. Bunlar oldukça nadiren kullanılır; bunun bir nedeni daktiloda bu tırnak işaretlerinin olmayışıdır. Yazdığım metinlerden birinde köşeli tırnakları kullanma gerekliliği karşıma çıkmıştı, çünkü kısa alıntılar ve "...denilen" ifadesi için çift tırnak kullanıyordum; fakat bunun yanı sıra bir terimi gösteren olarak mı yoksa «gösterilen» olarak mı kullandığımı belli etmek için gösterilenleri köşeli tırnak içinde vermek durumunda kalmıştım (gösterenleri/de/kesme çizgileri/arasına/koydum). Yani sözgelimi /köpek/sözcüğünün <dört ayaklı etobur hayvan> anlamına geldiğini söylüyordum. Bu tür kararları nadiren vermek zorunda kalırsınız; bu gibi durumlarda, mutlaka başvurduğunuz eleştirel literatürle uyumlu tercihlerde bulunun. Daha önce daktilo edilmiş tezin üzerinde tıpkı benim bu sayfada yaptığım gibi bu tür noktalama işaretlerini kalem kullanarak yapabilirsiniz.

Uzmanlık konuları başka işaretler gerektirir ve genel düzen için kullanım yönergeleri verilemez. Bazı mantık, matematik ve Avrupa dili olmayan dil tezlerinde manyetik topu olan ve gerektiğinde değiştirebilen elektronik daktilolar kullanılmıyorsa bütün bunları elle yazmaktan başka çare kalmaz, bu da gerçekten yorucu bir iştir. Bununla birlikte bir formülün (ya da Yunanca veya Rusça bir sözcüğün) yazılması gerektiği durumlarda elle yazmak dışında bir başka olasılık daha mevcuttur: Yunan ya da Kiril alfabesinin kullanıldığı durumlarda uluslararası ölçütlere göre o sözcüklerin transliterasyonunu yapabilirsiniz (bkz. Tablo 20). Bir matematik ya da bir mantık formülü söz konusu olduğunda ise daktilonun yazabileceği alternatif grafemler [yazıbirimleri] bulunmaktadır. Bu gibi konularda doğal olarak danışmanınızla konuşmanız gerekmektedir, bir işaretin yerine bir başkasını kullanıp kullanamayacağınıza birlikte karar verebilir ya da konuyla ilgili literatüre başvurabilirsiniz. Aşağıdaki örnekte mantık formülleri bulunmaktadır; solda yer alan bir dizi mantık ifadesi çok da yorulmadan sağdaki biçimde transliterasyon yapılarak gösterilebilirler.

| | | |
|---|---|---|
| $p \supset q$ | şöyle gösterilir: | $p \rightarrow q$ |
| $p \wedge q$ | " | p . q |
| $p \vee q$ | " | p v q |
| $\Box p$ | " | Lp |
| $\Diamond p$ | " | Mp |
| $\sim p$ | " | - p |
| $(\forall x)$ | " | (Ax) |
| $(\exists x)$ | " | (Ex) |

İlk beş değiştirim, kitap baskısı gibi çalışmalarda da kabul edilebilir, son üç değiştirimse ancak daktilo edilmiş bir tez bağlamında kabul edilebilir. Belki bu işaretlerin kullanım gerekçelerini açıklayan bir başlangıç notu koymak iyi olur; böylece kararınızın nedeni de anlaşılır hale gelir.

Benzer sorunlarla bir sesbirimin [b] olarak da /b/ olarak da gösterilebileceği dilbilim tezlerinde de karşılaşabilirsiniz.

Başka türden biçimlendirmelerde, parantez sistemleri yuvarlak parantezlere indirgenebilir. Aşağıda verilen örnek bu konuda aydınlatıcı olabilir:

$\{[(p \supset q) \wedge (q \supset r)] \supset (p \supset r)\}$ şöyle gösterilebilir:

$(((p \rightarrow q).\ (q \rightarrow r)) \rightarrow (p \rightarrow r))$

Aynı şekilde dönüşümsel dilbilim alanında tez yazan biri, ağaç biçimli gösterimler için parantezlerden yararlanabileceğini bilir. Aslında bu türden çalışmalarla uğraşanlar, zaten alanlara özgü gösterim yöntemlerini biliyordur.

### VI.1.5. Aksan işaretleri ve transliterasyonlar

Transliterasyon yapmak, özgün dilden farklı bir alfabetik sistem uygulayarak bir metni çevri yazıyla aktarmak anlamına gelir. Transliterasyon yapmak, bir metne fonetik bir yorum vermek amacı taşımaz. Okuyan kişilerin iki alfabeyi de biliyor olması durumunda metnin özgün halini yeniden oluşturmalarını sağlayacak şekilde harfi harfine aktarım yapmaktır.

Transliterasyona çoğunlukla tarihsel ve coğrafi isimler ve yazdığımız dilde karşılığı olmayan sözcükler için başvurulur.

Aksan işaretleri, alfabenin normal harflerine özel bir fonetik değer vermek amacıyla eklenen işaretlerdir. İtalyancada sıklıkla kullanılan aksanları, özellikle (sözgelimi perchè sözcüğünün sonundaki è harfinde olduğu gibi) kapalı aksan işaretini bu duruma örnek gösterebiliriz. Fransızcadaki "ç", İspanyolcadaki "ñ", Almancadaki "ü" gibi gösterimler ve Rusçadaki "č" Danca alfabedeki "ø" gibi başka alfabelerde yer alıp, çok da bilinen semboller arasında yer almayan gösterimler özel aksan işaretleri arasında sayılabilirler.

Polonya edebiyatıyla ilgili olmayan bir tezde "Ł" harfindeki kesme işaretini kullanmasanız da olur: "Łodz" yerine "Lodz" yazarsınız; gazeteler de böyle yapmaktadır. Ama Latin dilleri açısından kurallar genelde daha katıdır. Bazı durumları gözden geçirelim.

Her türlü kitapta Fransızca alfabenin özel işaretlerinin tümünün kullanımına riayet edelim. Yaygın daktilolarda bu işaretlerin hepsinin küçük harf yazımları için de tuşlar bulunmaktadır. Fransızcada büyük harfler söz konusu olduğunda, çengelli c için Ça ira şeklinde yazılırken, Ecole ya da A la recherche örneklerinde olduğu gibi E ve A harflerine aksan eklenmediğini görürüz. Bunun nedeni Fransızcada basılı kitaplarda dahi büyük harflere aksan konulmamasıdır.

Gerek küçük harfler için gerek büyük harfler için Almanca alfabedeki üç özel

işaretin kullanımına daima riayet edelim: ä, ö, ü. Her zaman ü yazalım, ue yazmayalım (örneğin Führer yerine Fuehrer yazmayın).

Hangi türden olursa olsun, kitaplarda gerek küçük harfler gerek büyük harfler açısından İspanyolca alfabedeki özel işaretlerin kullanımına riayet edelim: kapalı aksanlı sesliler ve tildeli n: ñ. Tildeli n küçük olduğunda şapkalı aksan işareti kullanılabilir: n̂. Ama bunu bir İspanyol edebiyatı tezinde yapmamak gerekir.

Hangi türden olursa olsun, tüm kitaplarda gerek küçük harfler gerek büyük harfler açısından Portekizce alfabedeki özel işaretlerin kullanımına riayet edelim: Bu işaretler altı tanedir, tildeli beş sesli ve ç.

Diğer diller için duruma göre karar vermek gerekir; ama çözüm daima tek bir sözcük mü alıntıladığınıza ya da tezi özel bir dil üzerine yazıp yazmadığınıza göre farklılaşacaktır. Tek tek sözcükleri alıntıladığınız durumlarda gazetelerin ya da bilimsel olmayan kitapların benimsediği kullanımlara başvurulabilir. Dancadaki å harfi bazen aa olarak aktarılır, Çekçedeki ý harfi y'ye dönüşür, Lehçedeki ł ise l olur vs.

Tablo 20'de Yunan alfabesinin çeviri yazı ve transliterasyon kurallarını aktarıyoruz. Bu harflerin bir felsefe tezinde transliterasyonu yapılabilir. Slavistik alanına ait olmayan tezlerde ise Kiril alfabesi için verdiğimiz transliterasyon tablosu kullanılabilir.

TABLO 20

# LATİN ALFABESİ DIŞINDAKİ ALFABELERİN TRANSLİTERASYONU

## Kiril Alfabesi

| M/m | | Transliterasyon | M/m | | Transliterasyon |
|---|---|---|---|---|---|
| А | а | a | П | п | p |
| Б | б | b | Р | р | r |
| В | в | v | С | с | s |
| Г | г | g | Т | т | t |
| Д | д | d | У | у | u |
| Е | е | e | Ф | ф | f |
| Ё | ё | ë | Х | х | ch |
| Ж | ж | ž | Ц | ц | c |
| З | з | z | Ч | ч | č |
| И | и | i | Ш | ш | š |
| Й | й | j | Щ | щ | šč |
| К | к | k | Ы | ы | y |
| Л | л | l | Ь | ь | , |
| М | м | m | Э | э | e |
| Н | н | n | Ю | ю | ju |
| О | о | o | Я | я | ja |

## Eski Yunan Alfabesi

| Büyük Harf | Küçük Harf | Transliterasyon |
|---|---|---|
| Α | α | a |
| Β | β | b |
| Γ | γ | gh |
| Δ | δ | d |
| Ε | ε | ĕ |
| Ζ | ζ | z |
| Η | η | ē |
| Θ | θ | th |
| Ι | ι | i |
| Κ | κ | c |
| Λ | λ | l |
| Μ | μ | m |
| Ν | ν | n |
| Ξ | ξ | x |
| Ο | ο | ŏ |
| Π | π | p |
| Ρ | ρ | r |
| Σ | ς | s |
| Τ | σ | t |
| Υ | τ | ü |
| Φ | υ | ph |
| Χ | χ | ch |
| Ψ | ψ | ps |
| Ω | ω | ō |

VI.1.6. Noktalama, aksanlar, kısaltmalar

Büyük yayınevlerinin editörleri arasında bile noktalama işaretlerinin kullanımı, alıntı tırnaklarının nerede ne zaman kullanılacağı, dipnotlar ve aksanlar açısından nasıl bir yöntem izleneceği konusunda uzlaşma olduğu söylenemez. Bir tez metninde uygulanan bu tür kurallar, yayıma hazırlanmak üzere daktilo edilmiş bir çalışmada olduğu kadar açık ve net olmak zorunda değil. Her halükârda bu ölçütler hakkında bilgi sahibi olmak ve bunları mümkün mertebe uygulamak iyi bir şeydir. Bu kitabın yayına hazırlandığı yayınevi editörü tarafından sağlanan yönergeleri sizler için bir rehber oluşturması için veriyoruz, bu arada bazı ölçütler söz konusu olduğunda bazı editörlerin farklı biçimde davrandıklarını belirtelim. Ama burada asıl önemli olanın ölçütten çok belli bir ölçütü uygulamadaki tutarlılık ve kararlılık olduğunu söyleyelim.

Nokta ve virgüller: Nokta ve virgüller tırnak içindeki alıntıların ardından geliyorlarsa, alıntılarda söylenen şeyin tamamlanmış ve bitmiş olması koşuluyla her zaman tırnak içinde verilirler. Wolfram'ın teorisini yorumlarken Smith'in şu görüşünü kabul edip etmememiz gerektiğini sorduğunu söyleyeceğiz: "Hangi bakış açısından değerlendirilirse değerlendirilsin olmak, olmamakla özdeştir." Gördüğünüz gibi tırnak içindeki alıntıda nokta cümle sonunda çünkü Wolfram'ın alıntısı da bitmiş ve tamamlanmış bir cümledir. Öte yandan Smith'in Wolfram'ın "olmak olmamakla özdeştir" sapta-

masına katılmadığını söylerken noktayı kendi oluşturduğumuz cümlenin sonuna koyuyoruz. Aynı şey virgüller için de geçerli: Smith'in "olmak, olmamakla özdeştir", düşüncesini alıntıladıktan sonra bu düşünceyi çok ikna edici biçimde çürüttüğünü söylüyoruz. Ama şöyle cümleler alıntıladığımızda farklı biçimde davranıyoruz: "Tam da öyle düşünmüyorum," dedi, "bu mümkün olamaz." Ayrıca unutmamamız gereken bir şey de bir açıklama parantezinden önce virgül koymamamız gerektiği; virgülü parantezin sonuna koyuyoruz: "rengârenk kelimeleri, kokulu sesleri, (sembolist bir fikir), kadifemsi yürek atışlarını seviyordu" yazmıyoruz ama "rengârenk kelimeleri, kokulu sesleri (sembolist bir fikir), kadifemsi yürek atışlarını seviyordu" yazıyoruz.

Dipnot ve referans numaraları: Dipnot ve referans numaraları noktalama işaretlerinden sonra konur. Örneği inceleyelim:

> Konuyla ilgili en detaylı inceleme Vulpius'unkinden[1] sonra Krahehenbuel'inkidir.[2] İkinci olarak andığımız inceleme Pepper'ın "açıklık"[3] olarak adlandırdığı durumun tüm gereksinimlerini karşılamamakla birlikte Grumpz[4] tarafından bir "eksiksizlik" örneği olarak tanımlanmıştır.

1. Örneğe uygun olması için bu açıklamaları koyuyoruz. Hayalî bir yazar söz konusu.

2. Hayalî bir yazar.

3. Hayalî bir yazar.

4. Hayalî bir yazar.

Aksanlar: İtalyancada "a," "i," "o," ve "u" seslileri, sözcük sonunda vurgulu haldeyseler açık aksan alırlar (accadrà, così, però, gioventù sözcüklerinde olduğu gibi). Oysa "e" seslisi sözcüğün sonundayken daima kapalı aksan gerektirir (perché, poiché, trentatré, affinché, né, poté sözcüklerinde olduğu gibi). Bu durumun birkaç istisnası vardır: Cioè, caffè, tè, ahimè, chimè, piè, diè, è, stiè, scimpanzè gibi. Fransızca kökenli İtalyanca sözcükler açık aksanlıdırlar: bebè, gilè, canapè, lacchè, bignè örneklerinde olduğu gibi. Giosuè, Mosè, Noè ve benzer başka özel isimler de kapalı aksanlıdır. (Bu konuda şüpheye düştüğünüzde iyi bir İtalyanca sözlüğe başvurun.) İtalyancada (subìto, princìpi, mèta, èra, dèi, sètta, dài, dànno, follìa, tintinnìo gibi) tonlamalı vurgu gerektiren sözcüklerde aksan kullanılmamaktadır. Bu durumun istisnası anlam muğlaklığı olabilecek cümlelerde subìto ve princìpi sözcükleridir:

Tra prìncipi e princìpi incerti
fallirono i moti del 1821.[1]

Fransızca bir sözcüğün ilk harfi aksanlı "e" ile başlıyorsa ve sözcüğü büyük harfle yazmanız ya da ilk harfini büyük kullanmanız gerekiyorsa, asla aksan kullanmamamız gerektiğini unutmayın: yani Ecole, Etudiant, Edition yazmanız gerekecektir.

1. (İt.) 1821 isyanları belirsiz prensipler ve prensler arasında başarısızlıkla sonuçlandı. (Ç.N.)

İspanyolca sözcüklerinse sadece kapalı aksan aldıklarını unutmayın: Hernández, García Lorca, Verón.

Kısaltmalar: Tablo 21'de yer alan liste yaygın olarak kullanılan kısaltmaları içeriyor. Paleografya, klasik ve modern filoloji, mantık, matematik vb. alanlara özgü kısaltmaları ise tez konunuzla ilgili eleştirel literatürü okuyarak öğrenebilirsiniz.

# TABLO 21
# DİPNOTLARDA YA DA METİNLERDE YAYGIN OLARAK KULLANILAN KISALTMALAR[1]

| İtalyanca | İngilizce | Türkçe | |
|---|---|---|---|
| a cura di | ed. (çoğul: eds.) | yay. haz.; haz. | Yayına hazırlayan |
| AAVV; AA. VV | VV. AA; Vv. Aa | | (İt. *Autori vari*; İng. *various authors*) Çeşitli yazarlar |
| Anon. | anon. | Anon. | (Lat. *anonimo*; İng. *anonymous*) Anonim |
| art. | art. | mad. | (İt. *articolo*; İng. *article*) Madde (Kanun ve benzeri yasal düzenlemelerin maddeleri) |
| l. | l. | k. | (Lat. *liber*) Kitap (örneğin: vol. I, t.I, I.I.) |
| cap. | chap. | Böl. | (İt. *capitolo*; İng. *chapter*) Bölüm, çoğulu "capp." ile gösterilmekle birlikte bazen sadece "c." ile de gösterilir; ancak bazı durumlarda "c." (*colonna* sözcüğünden kısaltmayla) sütun anlamına da gelir. |
| col. (çoğul: coll.) | col. (çoğul: cols.) | süt. | (İt. *collana*; İng. *column*) Sütun |
| cfr. | cf. | krş. | (Lat. *conferatur*) Karşılaştırınız |
| ed. | ed | bas.; bs. | (İt. *edizione*; İng. *edition*) Baskı |
| et. al. | et. al. | vd. | (Lat. *et alii*) Ve diğerleri. Çok yazarlı eserlerde ilk yazar isminden sonra konur. |
| e.g. | e.g. | | (Lat. *exempli gratia*) Örnek olarak |
| ex. | ex. | örn. | Örnek, örneğin |
| fig. (çoğul: figg.) | fig. (çoğul: figs.) | res. | (İt. *figura*; İng. *figure*) Resim, figür, şekil |
| fo. (ya da fol.; foll.; f.; ff.) | fol. (çoğul: fols.) | v. | (Lat. *folium*) Varak. Yazmalarda sayfa numarası yerine varak belirtilir. |
| *ibid.* (ya da *ibidem*) | *ibid.* | a.e.; a.y. | (Lat.) Aynı eserde/aynı yerde. Aynı eserin aynı sayfasında anlamında. Eser aynı olmakla birlikte sayfa değişiyorsa o zaman *op. cit.* yani "adı geçen eser" kısaltması kullanılır, sonra sayfa numarası konur. |
| i.e. | i.e. | | (Lat. *id est*) Yani, demek ki |

1. Orijinal metnin tablosunda sadece İtalyancada yaygın olarak kullanılan kısaltmalara yer verilmişti. Okura kolaylık sağlaması açısından tabloya ikinci ve üçüncü sütunları ekleyerek İngilizce ve Türkçede yaygın kısaltmalara da yer verdik. Bazı kısaltılmış gösterimlerin Türkçede yaygın bir karşılıkları olmadığından tabloda ilgili bölümler boş bırakılmak zorunda kaldı. (Y.N.)

| | | | |
|---|---|---|---|
| infra | inf. | bkz.: aş. | (Lat.) Eserin kendi içinde aşağıya atıf. |
| *loc. cit.* | *loc.cit.* | a.g.y.; a.y. | (Lat. *loco citato*) Adı geçen yer; aynı yer |
| MS (çoğul: MSS) | MS (çoğul: MSS) | yzm. | (Lat. *manuscriptum*) Elyazması |
| NB | NB, n.b. | | (Lat. *Nota bene*) Dikkat edin. |
| n. | n. (çoğul: nn.) | | (İt. *nota*; İng. *note*) Not, dipnot |
| NS | n.s. | | (İt. *Nuova Serie*; İng. *new serie*) Yeni dizi, yeni yayın dizisi |
| n° (ya da n.) | no. | S. | (İt. *numero*; İng. *number*.) Sayı; n. ile gösterildiğinde sayıyı koyarak aynı gösterimli başka bir kısaltmayla karıştırılmasının önüne geçilebilir. |
| *op. cit.* | *op. cit.* | a.g.e. | (Lat. *opus citatum*, *opere citato*) Adı geçen eser. Aynı yazarın daha önce atıfta bulunulan eseri. |
| passim | passim | | (Lat.) Muhtelif yerlerde; yazının/eserin çeşitli yerlerinde anlamında. Belli bir sayfaya değil de, yazar kavramı ya da konuyu eserin tümünde ele aldığından esere atıfta bulunduğunuz durumlarda kullanılır. |
| p. (çoğul: pp.) | p. (çoğul: pp.) | s. (çoğul: ss.) | (İt. *pagina*; İng. *page*) Sayfa |
| par. (ya da prg.; prgg.; §) | par. | p. | (İt. *paragrafo*; İng. *paragraph*.) Paragraf |
| pseud. | pseud. | | (İt. *pseudonimo*; İng. *pseudonym*) Rumuz, mahlas, takma ad. Bu kısaltmayı belli bir eserin bir yazarının tartışmalı olduğu durumlarda kullanılan "pseudo" (sözde) ile karıştırmayın. |
| r° e v° | r. and v.; recto and verso | (a) ve (b) | (Lat. *recto verso*) Arkalı önlü; çift taraflı. Tek numaralı ve çift numaralı, tipografların ön ve arka dedikleri sayfalar. Yazmalarda sayfa numarası yerine varak (v) ön yüzü (a) ve arka yüzü (b) belirtilir. |
| s.d. | n.d. | t.y. | (İt. *senza data*; İng. *no date*.) Baskı/basım tarihi yok |
| s.l. | n.p. | y.y. | (İt. *senza luogo*; İng. *no place of publication*) Baskı/basım yeri yok |

| | | | |
|---|---|---|---|
| seg. ya da sg. (Çoğul: sgg.) | ff. | | (İt. *pagine seguente*; İng. *folios following*) Müteakip; müteakip sayfalar anlamında. |
| sez. | sec. | kıs. | (İt. *sezione*; İng. *section*) Kısım |
| [sic] | [sic] | | (Lat. *Sic erat scriptum*) Alıntılamakta olduğum yazar tarafından bu biçimde yazılmıştır. |
| t. | | | (İt. *tomo*) Bir eserin ayrı ayrı basılan bölümlerinden her birine verilen ad. Cilt (v., *volume*) yerine kullanıldığı da olur; bazen de bir cildin ayrı basılan bölümlerine işaret eder. |
| NdA | AN | Y.N. | (İt. *Nota dell'autore*; İng. *Author's Note*) Yazarın notu (genelde köşeli parantez içinde). |
| wNdT | TN | Ç.N. | (İt. *Nota del traduttore*; İng. *Translator's note*) Çevirmenin notu (genelde köşeli parantez içinde). |
| NdC | Ed. | Y.N.; E.N, Ed.N. | (İt. *Nota del curatore*; İng. *Editor's note*) Yayına hazırlayanın notu (genelde köşeli parantez içinde). |
| tab. | tbl. | tab. | (İt. *tabella*; İng. *table*) Tablo |
| tav. | | lev. | (İt. *tavola*) Levha |
| tr. (ya da trad.) | trans. | çev. | Çeviri; bu kısaltmanın arkasından dil ya da çevirmenin adı gelebilir ya da her ikisinin de adı gelebilir. |
| v. | v. | bkz. | (Lat. *vide*) Bakınız |
| v. (çoğul: vv.) | v. | | (İt. *verso*; İng. *verse*) Dize. Eğer birden fazla dizeye atıfta bulunuluyorsa "v." kısaltmasını kullanmamak daha iyi olur çünkü bakınız anlamına da gelen "v." ile karıştırılabilir; bu nedenle karşılaştırınız anlamına gelen "cfr." kısaltmasının kullanılması daha iyi olur. |
| vs. | v. | | (Lat. *versus*) Karşıtı, karşısında. Örneğin beyaz vs siyah, beyaz vs. siyah, beyaz *vs* siyah ya da beyaz/siyah yazmaya da karar verilebilir. |
| viz. | viz. | | (Lat. *videlicet*) Yani, dememiz o ki anlamında. |
| vol. (çoğul. voll.) | vol. (çoğul: vols.) | C. | (İt. ve İng. *volume*) Cilt. Genelde, atıfta bulunulan makalenin birkaç ciltten oluşan bir eserin belli bir cildinde bulunduğunu göstermek için kullanılır; "voll." ve "vols." ise eserin kaç ciltten oluştuğunu gösterir. |

VI.1.7. Bazı yararlı tavsiyeler

Büyük harf kullanımını abartmayın. Kuşkusuz Aşk ve Nefret yazabilirsiniz, tabii eğer bu iki felsefi kavramı bir Antikçağ yazarında inceliyorsanız. Ama "Aile Kültü"nden söz eden çağdaş bir yazarın bu durumda büyük harfleri sadece ironik bir ton vermek için kullanacağını unutmayın. Kültürel antropolojiyi ele alan bir söylemde başkalarının kullandığını göstermek istediğiniz ve onlara atfettiğiniz bir kavramla ilgili herhangi bir sorumluluğunuz olmadığını göstermek istiyorsanız büyük harf kullanmak yerine "aile kültü" yazmanız yeterli olur. Elbette Devrimci çağ da yazılabilir ama devrimci çağ yazmamanız için de bir neden göremiyorum.[1]

Almanca cins isimlere, o dilin yazım kurallarına riayet ederek büyük harfle başlayın: Ostpolitik, Kulturgeschichte.

Metnin anlaşılabilirliğini tehlikeye atmadıkça yazabildiğiniz her şeyi küçük harfle yazın.

Daha net ve kesin kullanımlar için bağlı olduğunuz disiplinin literatürüne bağlı kalın, ama son on yıl içinde yayımlanmış metinleri örnek olarak kullanın.

Tırnak işareti açtığınızda sonrasında tırnağı kapatmayı unutmayın. İlk bakışta çok saçma bir tavsiye gibi görünebilir ama daktilo edilmiş bir çalışmada en sık karşılaşı-

1. Özgün metinde bu bölümde yer alan kimi örnekler, İtalyanca yazım kurallarını ilgilendirdiğinden bir kısmı atlanmıştır. Tezinizi hangi dilde yazıyorsanız, o dilin güvenilir bir yazım kılavuzuna başvurmanızı öneririz. (Ç.N.)

lan ihmallerden biridir. Alıntı başlar ve nerede bittiği bir türlü anlaşılamaz.

Çok fazla Arap rakamı kullanmayın. Bir matematik ya da istatistik tezi yazıyorsanız bu hiç de geçerli bir uyarı değildir, aynı şey net yüzdeler ve verilere atıfta bulunduğunuzda da geçerli. Ama bildik bir şeyler söylerken, söylemin akışı içinde rakam kullanmaktan kaçının, ordunun (50.000 değil) elli bin askeri olduğunu, eserin (3 değil) üç ciltten oluştuğunu söyleyin. Tabii bibliyografik bir alıntı yapmıyorsanız o zaman kesin bir gösterim olan "3 cilt" gösterimini kullanmanız gerekir. Kayıpların yüzde on düzeyine çıktığını, o kişinin altmış yaşında öldüğünü, şehrin otuz kilometre ötede olduğunu söyleyin.

Tarihler söz konusu olduğunda ise her zaman olabildiğince açık yazmak çok daha iyidir: 17 Mayıs 1973 yazın, 17/5/73 yazmayın; bununla birlikte bazı tarihleri tezinizi yazdığınız dildeki uzlaşımlara göre kısaltabilirsiniz. Doğal olarak bir dizi belgeyi, bir günlüğün sayfalarını ve benzeri metinleri tarihlendirmeniz gerekirse tarih gösterimlerinde kısaltmalar kullanabilirsiniz.

Belli bir olayın on bir otuzda vuku bulduğunu söylerken, deney yaparken saat 11:30'da suyun 25 cm yükseldiğini söyleyeceksiniz. Öğrenci numarasının 7535 olduğunu, Fiori Chiari Sokağı'nda 30 numarada oturduğunuzu, o kitabın 144. sayfasında yer alan bir şeye gönderme yaptığınızı belirtmenizden de daha doğal bir şey olamaz.

Roma rakamlarını ise gerektiğinde kullanın. XIII. yüzyıl, XIII. Pio, VI. filo gibi kısaltmalar kullanırken tutarlı olun. U.S.A. de yazabilirsiniz USA de, ama nasıl başladıysanız öyle devam edin.

Gereksiz alt çizgilerden kaçının: İtalyancada artık kabul edilmiş olan yabancı sözcüklerin altını çizmeyin. Marka adlarının ve çok ünlü anıtların isimlerinin altını çizmeyin. Genelde yabancı dillerdeki halleriyle kullanılan felsefi terimler, altları çizilmiş olsalar bile çoğul hale getirilmezler ve ismin halleri çekimlerine uğramazlar: Erlebnis, Gestalt gibi. İsim çekimine uğrayan Latince terimlerde bu çok iyi işleyen bir kural değildir. Bu gibi zor durumlarda kalmamak ve kaçınmak için terimin İtalyanca karşılığını kullanmanız (genelde ne kadar kültürlü olduğumuzu göstermek için yabancı terimi kullanırız) ya da cümleyi farklı biçimde kurmanız çok daha iyi olur.

Sıra sayılarını, asal sayıları, Roma ve Arap rakamlarını mantıklı ve tutarlı bir biçimde kullanın. Roma rakamı kullandığımızda genelde daha büyük bir bölümlemeyi göstermek üzere bunu yaparız.

XIII.3

gibi bir gösterim on üçüncü cildin üçüncü kısmını, on üçüncü kantonun 3. dizesini, bir yayının 13. yıllığının üçüncü sayısını gösterir. 13.3. de yazabilirsiniz ve genelde ne dediğiniz anlaşılır; ama 3.XIII. yazmak

garip kaçabilir. _Hamlet_ III, ii, 28 de yazabilirsiniz; bu durumda da üçüncü perdenin ikinci sahnesindeki yirmi sekizinci dizeden söz ettiğiniz anlaşılacaktır. Ya da _Hamlet_ III, 2, 28 (veya Hamlet III.2.28) yazabilirsiniz, ama _Hamlet_ 3, II, XVIII. yazamazsınız. Tablolarınızı veya istatistiki grafiklerinizi ya da yansı ve haritalarınızı ya Tablo 1, Grafik 4 gibi ya da Tablo I ve Grafik IV gibi gösterin; ama lütfen tablo ve grafik için kullandığınız "İçindekiler" bölümünde de aynı gösterim ölçütünü benimseyin. Tablolar için Roma rakamları kullanıyorsanız, grafikler için Arap rakamları kullanabilirsiniz, böylece bakar bakmaz neye referans yaptığınız anlaşılır.

_Daktilo edilmiş metni yeniden okuyun!_ Sadece yazım hatalarını (özellikle de yabancı sözcükler ve özel isimlerle ilgili olanları) düzeltmek için değil, dipnot numaralarının kayıp kaymadığını ve buna bağlı olarak atıfta bulunulan ve alıntı yapılan eserlere göndermelerin yerinin kayıp kaymadığını da düzeltmek için bu yeniden okumayı yapın. Aşağıda, okurken mutlaka kontrol etmeniz gereken şeylerin bir listesi bulunuyor:

_Sayfalar:_ Sayfa numaraları kaymış mı?

_Metin içi göndermeler:_ Doğru bölüm ve sayfaya denk geliyorlar mı?

_Alıntılar:_ Tırnak içindeler mi? Tırnakların başladığı ve bittiği yer belli mi? Üç nokta,

parantez, köşeli parantez, paragraf girintileri tutarlı bir biçimde kullanılmış mı? Her alıntının göndermesi belli mi?

Dipnotlar: Dipnotla ilgili gösterim, dipnotun numarasına denk geliyor mu? Dipnot görünür bir biçimde metinden ayrılmış mı? Dipnotlar birbirini takip edecek bir biçimde numaralandırılmışlar mı? Atlamalar var mı?

Bibliyografya: İsimler alfabetik sırayla verilmiş mi? Bir yazarın soyadı yerine adı mı yazılmış? Atıf yapılan ve alıntının kaynağı kitabı bulabilmek için gereken tüm veriler sağlanmış mı? Bazı başlıklar için (örneğin sayfa numaraları ve seri başlıkları gibi) daha zengin bir sistem kullanılmış mı? Bazı kitaplar içinse kullanılmamış mı? Kitaplar, dergi makalelerinden ve bazı eserlerin bölüm başlıklarından ayırt edilebiliyor mu? Her referans noktayla bitiyor mu?

## VI.2. Nihai bibliyografya

Bibliyografyayla ilgili söylenecekler için çok daha uzun, çok daha net kurallar içeren ve üzerinde çok iyi düşünülerek yazılmış bir alt bölüm vermek gerekir. Ama bu konuda elinizdeki kitabın en az iki yerinde oldukça fazla bilgi verilmiş olduğundan burada kısa bir hatırlatmayla yetinilecektir. III.2.3.'te bir eserle ilgili bilgilerin nasıl kayıt altına alındığını zaten söylemiştik. V.4.2. ve V.4.3. numaralı alt bölümlerde gerek dipnotta bir esere nasıl

atıfta bulunulacağını gerekse dipnottaki (ya da metindeki) atıf ile nihai bibliyografya arasındaki bağlantıların nasıl kurulacağını ele aldık. Bu üç alt bölüme giderseniz iyi bir nihai bibliyografya yapmak için işinize yarayacak her şeyi bulacaksınız.

Her ne olursa olsun, öncelikli olarak yapılacak şey bir tezin düzgün bir nihai bibliyografyaya sahip olmasını sağlamak, dipnottaki referansları net, kesin ve ayrıntılı olarak vermektir. Okuru, ilgilendiği bir bilgiye ulaşmak için sayfalar arasında gidip gelmek zorunda bırakamayız.

Bazı tezlerde nihai bibliyografya tezin vazgeçilmez bir parçası olmasa da yararlı bir ek olarak yer alır. Kimi başka tezlerde ise (örneğin belli bir sektörde literatür üzerine araştırmalarda ya da belli bir yazarın yayımlanmış ya da yayımlanmamış bütün eserleri hakkında literatür oluşturanlar) bibliyografya, çalışmanın en ilginç kısmını oluşturabilir. Tamamıyla bibliyografik tezlerden söz etmiyoruz (örneğin 1945'ten 1950'ye kadar faşizm hakkındaki araştırmalar gibi); bu gibi bir durumda nihai bibliyografya açıkça yardımcı bir araç değil bir varış noktasıdır.

Bu bölümde bir bibliyografyanın nasıl yapılandırılabileceği konusunda bazı bilgiler eklemekle yetineceğiniz. Bertrand Russell hakkında bir tezi örnek olarak alırsak, bu çalışmanın bibliyografyası Bertrand Russell'ın eserleri ve Bertrand Russell hakkındaki eserler olarak bir bölümlenmeye

tabi tutulacaktır (Doğrusu XX. yüzyıl felsefe tarihi eserlerini içeren daha genel bir kısım da olabilecektir). Bertrand Russell'ın eserleri kronolojik sırayla listelenirken Bertrand Russell hakkındaki eserler alfabetik sırayla listelenecektir. Tabii tezin konusu 1950 Yılından 1960 Yılına Kadar İngiltere'de Russell'a Dair Yapılan Çalışmalar olmadıkça - bu durumda Russell hakkındaki bibliyografya da kronolojik bir sırayla düzenlenebilir.

Eğer tez Katolikler ve Aventino Grubu[1] üzerineyse bibliyografya şu türden bir bölümlemeye sahip olabilir: belgeler ve parlamento tutanakları, Katolik basının dergi ve gazete makaleleri, faşist basının dergi ve gazete makaleleri, diğer politik tarafı destekleyen basın yayın organlarının dergi ve gazete makaleleri, olayla ilgili çalışmalar (ve belki dönemin İtalyan tarihi hakkında genel eserleri içeren bir kısım).

Anlayabileceğiniz gibi sorun tezin başlığına göre değişir ve mesele birincil kaynakların ve ikincil kaynakların, ciddi araştırmaların ve daha az güvenilir vb. malzemelerin fark edilebileceği ve birbirinden ayırt edilmesinin sağlanabileceği bir bibliyografya düzenlemektedir.

1. İtalya'da faşist yönetime karşı verilen mücadelenin liderlerinden Giacomo Matteotti'nin suikaste uğramasından sonra (1924) faşist hükümete muhalif olan İtalyan Parlamentosu'ndaki karşıt grup bu biçimde adlandırılmıştır. Bu grup, yeni bir hükümet demokratik özgürlükleri yeniden tesis etmedikçe parlamento çalışmalarına katılmama kararı almıştır. (Ç.N.)

Esas itibarıyla önceki bölümlerde de söylenenler ışığında, bir bibliyografyanın amaçlarının şunlar olduğunu söyleyebiliriz: (a) başvurulan eseri tanınabilir hale getirmek; (b) söz konusu eserin temin edilebilirliğini kolaylaştırmak ve (c) mezun olduğunuz disiplindeki bilimsel atıf ve bibliyografya hazırlama kurallarına aşinalığınızı göstermek.

Disipline aşina oluğunuzu göstermek iki anlama gelir: Konuyla ilgili bibliyografyanın tamamını biliyormuş izlenimini vermek ve söz konusu disiplinin bibliyografik kullanımlarına riayet edebildiğini göstermek. Bu ikinci noktayla ilgili olarak bu kitapta önerilen standart kullanımlar en iyi tavsiyeler olmayabilir, bu nedenle de konunuzla ilgili eleştirel literatürü örnek almanız önerilir. İkinci noktayla ilgili olarak gayet meşru bir soru da gündeme gelir: Bir bibliyografyaya sadece başvurulan eserleri mi koymak gerekir yoksa konuyla ilgili varlığından haberdar olduğumuz tüm eserleri mi?

Doğal olarak bu soruya verilecek en makul yanıt bir tezin bibliyografyasının sadece başvurulan eserlerin listesini içermesi gerektiğidir; başka türden her çözüm dürüstlükten uzak olacaktır. Amacı, belli bir konu hakkında yazılan tüm metinleri açığa kavuşturmak olan bir araştırmada kuşkusuz her maddeyi göz önüne almak insani açıdan mümkün olmayacaktır. Öyle bir durumda adayın bibliyografyadaki tüm eserlere başvurmadığını <u>açıkça</u> belirtmesi yeterlidir; gözden geçirdiklerini yıldız koyarak işaretlemesi çok daha iyi olacaktır.

Bununla birlikte bu ölçüt, belli bir konuda o âna kadar henüz eksiksiz bibliyografyaların hazırlanmamış olduğu ve mevcut olmadığı durumlar için geçerlidir; bu durumda mezun adayının çalışması eksik referansları bir araya getirmekten ibarettir. Eğer zaten eksiksiz bir bibliyografya mevcutsa, o bibliyografyaya gönderme yapmak ve etkin bir biçimde yararlandığınız eserleri kaydetmek daha iyi olacaktır.

Pek çok kez bir bibliyografyanın güvenilirliği başlığından anlaşılır. Şu tür başlıklar taşıyan bibliyografyalarla karşılaşabiliriz: Bibliyografik Referanslar, Başvurulan Eserler, X Konusunda Genel Bibliyografya gibi, gayet iyi anlayabileceğiniz gibi başlığına bakarak o bibliyografyaların hangi ihtiyaçlara karşılık vereceğini ya da veremeyeceğine karar verebilirsiniz. İtalyanca otuz kadar başlıktan oluşan zayıf bir derlemeyi İkinci Dünya Savaşı Hakkında Bibliyografya olarak adlandıramazsınız. En kolayı Başvurulan Eserler başlığını koyup gerisini Allah'a havale etmenizdir.

Bibliyografyanız ne kadar zayıf olursa olsun, önemli olan onu çok düzgün biçimde alfabetik sırayla hazırlamış olmanız, bu konuda ciddi bir çaba harcamanızdır. Bu açıdan dikkate almanız gereken bazı kurallar bulunmaktadır: Bildiğiniz gibi yazarın soyadıyla başlıyorsunuz. "De" ya da "von" gibi soyluluk unvanları soyadının bir parçasını oluşturmuyor, ama soyadında yer alan büyük harfle başlayan ilgeçler oluşturuyorlar. Yani

"Gabrielle d'Annunzio"yu D harfine "D'Annunzio" olarak kaydederken "Ferdinand de Saussure" söz konusu olduğunda ismi S harfine "Saussure, Ferdinand de" olarak kaydedeceksiniz. "De Amicis", "Du Bellay", "La Fontaine" yazarken "Beethoven, Ludwig van" diye yazacaksınız. Bu noktada da eleştirel literatürü göz önünde tutmanız ve oradaki kullanımlara uymanız gerekir. Örneğin Antikçağ yazarları (ve on dördüncü yüzyıla kadar olan yazarlar) için isme atıfta bulunulur; soyadı gibi görülen şey aslında baba soyunu ya da doğum yerini gösteren bir kullanımdır.

Sonuç olarak genel bir tez için standart bir bölümleme aşağıdaki gibi olabilir:

Kaynaklar

Bibliyografik dizinler

Konuyla ya da yazarla ilgili eserler (belki de kitaplara ve makaleleri bölünmüş olarak)

Ek malzemeler (röportajlar, belgeler, beyanlar).

VI.3. Ekler

İçinde bir ya da birden fazla ekin yer alması kaçınılmaz olan tezler bulunmaktadır. Nadir bir metni tartışma konusu eden bir felsefe tezi, ister bu metni siz bulmuş olun, ister transkripsiyonunu yapmış olun, söz konusu nadir metni ekinde taşıyacaktır. Bu ek belki de çalışmanın alana sağladığı en özgün katkı olacaktır. Belli bir belgeye sıklıkla referans yapan tarihsel bir tezde, söz konusu

belge daha önce yayımlanmış bile olsa, onu eke koyabilirsiniz. Bir yasayı ya da yasalar bütününü tartışan bir hukuk tezi, söz konusu yasaları (eğer güncel olarak kullanılmakta olan ve herkesin erişebileceği yasalar değillerse) ekinde vermek zorundadır.

Belli bir malzemenin ekte yayımlanması metinde uzun ve sıkıcı alıntılar yapmanızı engeller ve hızlı göndermeler yapmanızı sağlar.

Tablolar, diyagramlar, istatistiki veriler, metne dahil edilecek kısa ve çabucak verilmiş örnekler olmadıkça eke gideceklerdir.

Genelde metni ağırlaştıracak ve okunmasını güçleştirecek tüm veri ve bilgileri eke koyun. Ama bazen eke sürekli göndermeler yapmaktan daha yorucu bir şey de yoktur; böyle bir durum okuru her an sayfadan uzaklaşıp tezin sonuna giderek orada yer alan bir şeyi okumaya mecbur eder: Bu durumlarda sağduyuyla hareket etmelisiniz. Metninizi açık ve anlaşılır hale getirmek için elinizden gelen her şeyi yapın, gerektiğinde kısa alıntılar yerleştirebilir, ekteki içeriğin hangi bölümüne gönderme yaptığınız anlaşılsın diye kısa bir özet verebilirsiniz.

Belli bir kuramsal noktayı geliştirmeyi uygun görüyorsanız ama bu noktanın, tali bir dallanıp budaklanma olduğu için tezinizin konu akışını ve savınızdaki tutarlılığı sekteye uğrattığını fark ederseniz, konuyla ilgili incelemenizi koyabilirsiniz. Varsayalım ki Aristoteles'in Poetika'sı ve Retorik'i üzerine bir tez yazıyorsunuz ve bu eserlerin

Rönesans düşüncesindeki etkilerini inceleyeceksiniz. Çalışmalarınız sırasında yaşadığınız dönemde Chicago Okulu'nun bu metinlerin çağdaş yeniden yorumlarını sunduğunu gördünüz. Eğer Chicago Okulu'nun gözlemleri sizin Aristoteles ile Rönesans düşüncesi arasındaki ilişkileri açıklığa kavuşturmanıza yarıyorsa metinde bunu alıntılarsınız. Ama bundan daha yaygın bir biçimde ekte başlı başına bir öğe olarak söz etmek de ilginç olabilir; bu ek sayesinde sadece Rönesans'ın değil aynı zamanda kendi çağınızın da Aristoteles metinlerine nasıl yeniden canlılık kazandırmaya çalıştığını gösterebilirsiniz. Aynı şey Tristan şahsiyeti hakkında bir Roman filolojisi tezi yazdığınızda da başınıza gelebilir, dekadantizmin Wagner'den Thomas Mann'a bu miti nasıl kullandığına dair bir ek koyabilirsiniz. Bu, tezinizin filolojik konusu için doğrudan önem taşımayacaktır ama Wagner yorumunun filologlara da ilginç tavsiyeler önerdiğini tartışabilirsiniz. Ya da tam tersine bu yorumun kötü bir filoloji modeli temsil etmek suretiyle yararlı olabileceğini de söyleyebilirsiniz; yorumu ve bununla ilgili düşüncelerini eke koyarak daha sonra üzerinde düşünülebilecek ve araştırılabilecek bir konu olduğunu belirtebilirsiniz. Aslında bu tür ekler, mezuniyet tezleri için önerebileceğimiz şeyler değildir. Bu tür ekleri daha ziyade, deneyimli ve pek çok farklı eleştirel yöntem konusunda bilgi sahibi olan akademisyenlerin kullanması daha iyi olur. Ben yine de burada bu öneriyi psikolojik nedenlerle

yapıyorum. Bazen araştırmanın verdiği heyecana kapılarak, karşımıza çıkan alternatif ve tamamlayıcı yolların etkisiyle sezgisel de olsa bazı şeylerden söz etmenin cazibesine kapılırız. Bu tür durumlarda, ekler tezinizin ciddiyetiyle ilgili herhangi bir kuşku duyulmasına neden olmadan sizin kendinizi ifade etme gereksiniminizi karşılar.

## VI.4. "İçindekiler"

"İçindekiler" tüm bölümleri, alt bölümleri, alt başlıkları aynı numaralandırmayla, bulundukları sayfa numaralarıyla, metin içindeki başlıklarıyla belirtmelidir. Metnin "İçindekiler" bölümündeki başlıklarla metnin içinde yer alan başlıklar arasında farklılıklar olmamalıdır. Bu gereksiz bir tavsiye gibi görünebilir ama tezi teslim etmeden önce bu gerekliliklerin yerine getirilip getirilmediğini kontrol edin.

"İçindekiler" hem kendimize hem de okura verdiğimiz bir hizmettir. Belli bir konuyu çabucak bulabilmemizi sağlar.

"İçindekiler", metnin başına ya da sonuna yerleştirilebilir. İtalyanca ve Fransızca kitaplarda "İçindekiler" sona konur. İngilizce kitaplarda ve pek çok Almanca kitapta başta yer alır. Bir süredir bazı İtalyan editörler bu ikinci kriteri benimseyip uyguluyorlar.

Bana kalırsa metnin başında bulunması rahatlık sağlıyor. Birkaç sayfa karıştırarak "İçindekiler"i buluyorsunuz, sonda olduğunda daha büyük bir fiziksel güç harcamanız gerekiyor. Ama başta yer alıyorsa gerçekten de

başta yer alması gerekir. Bazı Anglosakson kitaplar, "İçindekiler"i "Önsöz"den sonraya koyuyorlar ve bazen de "Önsöz", "Birinci Baskıya Giriş" ve "İkinci Baskıya Giriş"ten sonra yer alıyor. Anlaşılır gibi değil. Aptallığın daniskası, ortasına koysaydınız bari!

Bir başka seçenek de çalışmanın başına, (sadece başlıkları içeren) gerçek ve tam bir "İçindekiler" koymak ve sonuna da makul özetlerle birlikte bir "İçindekiler" koymak; bölümlemenin çok analitik olduğu bazı kitaplarda böyle yapılıyor. Tıpkı bazen bölüm başlıklarını içeren "İçindekiler" kısmının kitabın başına konulduğu, konularla ilgili analitik başlıkları içeren "İçindekiler" kısmının da kitabın sonuna konulduğu ve genelde de bir isim diziniyle biten kitaplarda olduğu gibi. Bu tür bir bölümlemeyi, bir tez çalışnasında uygulamaya koymak gerekli değil. Analitik, güzel özetlenip toparlanmış bir "İçindekiler" yeterli; tezin başına, ön kapaktan hemen sonra konulması tercih edilir.

"İçindekiler"in düzenlenmesi, metindeki düzenlemeyi -boşluklar da dahil- yansıtmalıdır. Yani eğer metinde 1.2. numaralı alt bölüm, 1. bölümün küçük bir bölümlenmesiyse bu durum "İçindekiler"de hizalama açısından da açıkça görünmelidir. Ne söylediğimizin daha iyi anlaşılması için Tablo 22'de iki "İçindekiler" örneği vereceğiz. Bununla birlikte bölümlerin ve alt bölümlerin numaralandırılması farklı türden olabilir; Roma rakamları, Arap rakamları, harfler vb. kullanılabilir.

TABLO 22

"İÇİNDEKİLER" ÖRNEKLERİ: İLK ÖRNEK

CHARLIE BROWN'IN DÜNYASI

## "İÇİNDEKİLER" ÖRNEKLERİ: İKİNCİ ÖRNEK

CHARLIE BROWN'IN DÜNYASI

Tablo 22'deki "İçindekiler", aşağıdaki gibi de numaralandırılabilirdi:

A. BİRİNCİ BÖLÜM
  A.I. Birinci Alt Bölüm
  A.II. İkinci Alt Bölüm
    A.II.1. İkinci Alt Bölümün Birinci Alt Başlığı
    A.II.2. İkinci Alt Bölümün İkinci Alt Başlığı
    vb.

Ya da aşağıdaki biçimde de sunulabilirdi:

BİRİNCİ BÖLÜM
  I.1. Birinci Alt Bölüm
  I.2. İkinci Alt Bölüm
    I.2.1. İkinci Alt Bölümün Birinci Alt Başlığı
    vb.

Başka ölçütler de seçebilirsiniz, yeter ki açıklık ve bir bakışta anlaşılırlık gerekliliklerini yerine getirsinler.

Gördüğünüz gibi başlıkları noktayla bitirmek gerekmiyor. Aynı şekilde numaralandırmada kullanacağınız rakamları sola değil sağa hizalamanız iyi bir normdur. Aşağıdaki örneğe dikkat edin.

 7.
 8.
 9.
10.

Aşağıdaki gibi yazmayın:

7.
8.
9.
10.

Aynı şey Roma rakamları kullandığınızda da geçerlidir. Bunu zarif olsun diye mi yaparız? Hayır, temiz görünsün diye. Kravatınız yamulduysa düzeltirsiniz değil mi? Bir hippi bile omzunda güvercin pisliği istemez.

# VII. SONUÇ

İki gözlem yaparak sonucu dile getirmek istiyorum: *bir tez yazmak eğlenmek demektir ve tez yazarken, iyi domuz her şeyi yer misali, hiçbir şey ziyan olmaz...*

Daha önce hiç araştırma yapmamış, tez korkusuna kapılmış ve ne yapacağını bilemeyen biri bu kitabı okuduğunda dehşete kapılabilir. Ne kadar çok kural, ne de çok yönerge, ömrüm yetmez diye düşünebilir...

Oysa bu doğru değildir. Bu kitabın olası okurunun tamamen her şeyden habersiz olduğu varsayımıyla hareket ettiğimden her türlü bilgiyi sağlamak gerekir kaygısıyla yazmak zorunda kaldım; ama sizler birkaç kitap okumak suretiyle zaten söz ettiğimiz tekniklerden pek çoğunu benimsemişsinizdir. Kitabımın, bütün bunları hatırlamanızı, pek çoğunuzun farkına bile varmadan özümsemiş olduğu şeylerin farkına varmasını sağladığını düşünüyorum. Bir sürücü bile, kendi hareketleri üzerine düşünmek zorunda bırakıldığında, saniyenin saliseleriyle ifade edilebilecek zaman dilimlerinde hata yapmaksızın hayati önem taşıyan kararlar alan muhteşem bir makine olduğunu fark eder. Bildiğiniz gibi neredeyse herkes otomobil kullanır; trafik kazalarından ölen insanların rakamlarına baktığımızda büyük bir bölümünün kazalardan canlı çıktığını görürüz.

Mühim olan, yaptığımız işi *keyifle yapmaktır.* Eğer sizi ilgilendiren bir konu seçtiyseniz, eğer tezinize gerçekten kısa da olsa üzerinde yoğunlaşacağınız bir zaman ayırdıysanız (en az altı aylık bir zaman koyduk), o zaman tezin bir oyun gibi yaşamınızda yer alacağını fark edeceksiniz, bir bahis, bir hazine avı gibi bir şey olduğunu anlayacaksınız.

Bulunmayan bir metnin peşine düşmek ava çıkmak gibi bir haz verir, üzerinde düşünüp durduktan sonra, çözümsüz gibi görünen bir probleme çözüm bulmak bulmaca çözmenin keyfini verir.

Tezi bir meydan okuma gibi yaşamalısınız. Meydan okuyan sizsiniz: Başlangıçta henüz yanıtlamayı bilmediğiniz bir soruyu karşınıza alan kişi sizsinizdir. Çözümü, sınırlı sayıda hamle yaparak bulmanız gerekir. Bazen tez, iki kişilik bir oyun gibi yaşanır: Yazarınız size sırrını vermek istemez; sizin etrafında dönüp durmanız, rahatsız etmeden onu sorgulamanız, söylemek istemediği ama söylemesi gereken şeyi ona söyletmeniz gerekir. Bazen tez, iskambilde tek başına oynadığınız solitaire oyunu gibidir: Bütün kartlar elinizde dağınık haldedir, tek yapmanız gereken onları yerli yerine koymaktır.

Eğer maçınızı, sportif bir müsabakadan aldığınız keyifle oynarsanız iyi bir tez yazarsınız. Teze başlarken, onun önemsiz bir ritüelden ibaret olduğunu ve bunun sizi hiç ilgilendirmediğini düşünürseniz daha yolun başında yenilirsiniz. Bu noktada, başlangıçta söylediğim gibi (bana aynı şeyi tekrarlatıp durmayın, yasadışı bir şey) tezi başkasına yazdırın, başkasından kopyalayın, hayatınızı mahvetmeyin, size yardımcı olması gereken ve tezinizi okuması gereken kişinin de hayatını mahvetmeyin.

Eğer tezi keyifle yaparsanız, devam etmek isteyeceksiniz. Genelde tez üzerinde çalışırken sadece biteceği an düşünülür, tez bittikten sonra gidilecek tatilin hayali

kurulur. Ama çalışmanız iyi biçimde yapılırsa, tezden sonra, önüne geçemediğiniz bir çalışma isteğinin ortaya çıkması normal bir fenomendir. Bir kenara bırakılan tüm noktalar derinleştirilmek istenir, tezimizi yazarken aklımıza gelen ama bir kenara bırakmak zorunda kaldığımız fikirlerin peşinden gitmek isteriz, başka kitaplar okumak, makaleler yazmak isteriz. İşte bu, tezin entelektüel metabolizmanızı harekete geçirdiğinin göstergesidir ve olumlu bir deneyim olduğu bellidir. Bu, artık önüne geçemediğiniz bir araştırma itkisinin kurbanı haline geldiğinizin de göstergesidir, bir süre sonra tıpkı işten çıktıktan sonra da cıvataları sıkmaya devam eden *Modern Zamanlar*'daki Chaplin gibi olursunuz: Kendinizi frenlemekte zorlanırsınız.

Ama bir kez frene bastıktan sonra, belki de sizde bir araştırma eğilimi olduğunu fark edeceksiniz, tezin sadece diplomanızı almak için bir araç olduğunu ve diplomanın da devlet memurluğunda yükselmeniz ya da ailenizi memnun etmeniz için gerekli bir kâğıt parçası olduğunu anlarsınız. Araştırma yapmaya devam etmenizi, hemen işe başlamaktan vazgeçip, bir sözleşme bekleyerek üniversitede kariyer yapmaya yönelmeniz anlamına geldiğini de söylemiyoruz. Bir meslek sahibi olsanız da, işinizi yaparken üniversitede bir görev almasanız bile araştırmaya makul bir zaman ayırabilirsiniz. Aslında iyi bir profesyonelin tahsiline devam etmesi gerekir.

Eğer herhangi bir şekilde kendinizi araştırmaya adarsanız, iyi yapılmış bir tezin, çöpe atılmayacak bir iş üretmek anlamına geldiğini de görürsünüz. İlk ürün olarak tezden bir ya da birkaç bilimsel makale çıkarırsınız, belki de (üzerinde biraz daha çalışarak) bir kitap. Zamanla teze alıntı yapacak malzeme çekmek için dönersiniz, okuma fişlerini yeniden kullanırsınız, ilk çalışmanızın nihai redaksiyonunda kullanmadığınız kısımlardan yararlanır-

sınız; çünkü belki de bunlar tezinize göre ikincil kısımlardır ve şimdi size yeni araştırma için başlangıç noktası oluşturacak yeni şeyler sunmaktadırlar... Tezinize onlarca yıl sonra da dönebilirsiniz. Teziniz tıpkı ilk aşkınız gibi olacağından onu unutmanız çok zor olacaktır. Sonuç itibarıyla ilk kez ciddi ve titiz bir bilimsel çalışma yapmış olacaksınız, bu da hiç de küçümsenecek bir deneyim değildir.

*Mühim olan, yaptığımız işi keyifle yapmaktır. Eğer sizi ilgilendiren bir konu seçtiyseniz, eğer tezinize gerçekten kısa da olsa üzerinde yoğunlaşacağınız bir zaman ayırdıysanız (...) o zaman tezin bir oyun gibi yaşamınızda yer alacağını fark edeceksiniz, bir bahis, bir hazine avı gibi bir şey olduğunu anlayacaksınız.*

Umberto Eco'nun 1977'de yayımlandığından bu yana yirmiye yakın dile çevrilmiş olan bu eseri, çiçeği burnunda tez öğrencileri, akademisyen adayları ve tez danışmanları için önemli bir rehber niteliğinde. Eco'nun İtalya'da öğrenciler için kaleme aldığı bu kitap, "iyi bir araştırma yapmak için gereken kurallar dünyanın her yerinde aynı" olduğundan Türkiye'de de başucu kitabı olmaya aday.

*Tez Nasıl Yazılır?* kendine özgü mizahi üslubuyla metnin derli toplu ve anlaşılır şekilde kaleme alınması için nelere dikkat edilmesi gerektiğine ışık tutuyor. Ayrıca bilgi fişleriyle çalışma yöntemini aktarması ve Eco'nun kendi tezi için aldığı notları içermesiyle tarihî bir belge olma özelliğine de sahip. Ancak bunların da ötesinde, bilimsel etiğin ne olduğunu ve ne olmadığını bizlere hatırlatması açısından son derece önemli bir yapıt.






26,5 TL
KDV DAHİL

canyayinlari.com  twitter.com/canyayinlari  facebook.com/canyayinevi

ISBN: 978-975-07-3645-2

